Axel Munthe Boken om San Michele

Axel Munthe
Boken om San Michele

120018 75
97E

Boken om San Michele

Axel Munthe

Boken om San Michele

Axel Munthe

Boken om San Michele

Ce n'est rien donner
aux hommes
que de ne pas se donner
soi-même

FORUM

© BOKFÖRLAGET FORUM AB, STOCKHOLM
TRYCKT HOS BOHUSLÄNINGENS AB
UDDEVALLA
1968

Till

DROTTNINGEN

de förtryckta djurens beskyddare

alla hundars vän

—

Dagen före sin död

tog Drottningen mitt löfte

att denna tillägnan

skulle kvarstå oförändrad

i boken

INNEHÅLL

Förord till första engelska upplagan 11
Förord till första svenska upplagan 14
Nytt företal 17
Istället för ett företal till den illustrerade upplagan 22

1 UNGDOM 27
Gioia - De feniciska trappstegen - Maria Porta-Lettere - Don Dionisios vin - I mastro Vincenzos vingård - Mannen i den röda manteln

2 QUARTIER LATIN 39
Den obeveklige fienden - Den eviga sömndrycken - Salle Ste-Claire

3 AVENUE DE VILLIERS 46
Appendicitis - Grevinnan - Faubourg St-Germain - Loulou - Familjen Salvatore - Grevinnan skäms

4 EN DOKTOR PÅ MODET 56
Monsieur l'Abbé - Tur - Framgång - Ménagerie Pezon - Jack

5 PATIENTER 64
Hundar - Rabies - Musjikerna - Den finske målaren - En felaktig diagnos - Vivisektion - Apdoktorn

6 CHÂTEAU RAMEAUX 79
Difteri - På väg hem - Ferier - Björnhistorien - Lärkan - Vicomte Maurice - I rökrummet - Bydoktorn - Spratts hundkex - Romeo och Julia - Le vieux marcheur - Tillbaka till Paris - Spöket

7 LAPPLAND 104
Gamle Turi - Lapphundar - Helbrägdagörare - Ristin - Asken av masurbjörk - Två förnäma resenärer - Dimma - Farbror Lars och mor Kerstin - Skogsråret - I kostallet - I barnkammaren - Sexhundra år gammal - Gulddosan - Nattliga visiter - Lappland-Napoli

8 NAPOLI 127
Rädd - Renhållningshjonen - Farmacia di San Gen-

naro - Doktor Villari - Osteria dell'Allegria - Il Convento delle Sepolte Vive - Ögonens skyddshelgon - Syster Ursula - Abbedissan - Dödens kärlekselixir

9 TILLBAKA TILL PARIS 142
Min vän Norström - Om kvinnor - Mera om kvinnor - Mademoiselle Flopette

10 DER LEICHENBEGLEITER 151
I Heidelberg - Lustresa till Sverige - Den ryske generalen - Resan till Lübeck - Kolleger emellan - På visit hos min bror - Sista gången jag var på begravning

11 MADAME RÉQUIN 163
Diamantbroschen

12 JÄTTEN 166
Ett bröllopssällskap - Två klocksamlare

13 MAMSELL AGATA 173
Tyrannen i mitt hem - Den svenske prästen - Överste Staaff - Hjälten från Gravelotte

14 VICOMTE MAURICE 180
Loulou än en gång - Samtal med monsieur l'Abbé - Månsken i Monte Carlo - Bois de St-Cloud - Alltid tur - Den gamla hatten

15 JOHN 190
Madame Réquin igen - Den blåögde gossen - Joséphine - Avskedande mamsell Agata - Konsultation i London - Den sköna damen - Johns sköterska - Ägarinnan till diamantbroschen

16 EN RESA TILL SVERIGE 204
Nattåget till Köln - Hamlet i Lund

17 DOKTORER 209
Att skriva räkningar - Reformerande societeten - Arvode - Några ryktbara läkare - Vilokur i Schweiz - Spallanzanis experiment - Tillbaka till Paris

18 LA SALPÊTRIÈRE 222
Guy de Maupassant - I operans kulisser - St-Lazare och Maison Blanche - Charcots tisdagsföreläsningar - Geneviève - Posthypnotisk suggestion - Fiasko

19 HYPNOTISM 234
Hypnotisk suggestion - Hypnotismens faror

20 Sömnlöshet 240
Massage - Utsliten - Dubbelgångaren

21 Sant' Antonios mirakel 248
San Micheles arkitekt - Uppsyningsmannen - Telegrammet - Långfredag - Den svenske ministern

22 Piazza di Spagna 258
I Keats hus - Några kolleger - Billy och hans herre

23 Bland kolleger 266
Mrs Jonathan - Signor Cornacchias dilemma - En annan doktor på modet - Döden och därefter - Privatkliniken vid Porta Pia - En farlig rival

24 Grand Hôtel 276
Ett nytt serum - Checken på 1 000 pund - Protestantiska kyrkogården - Mrs Charles W. Washington Longfellow Perkins junior

25 De Små Fattigsystrarna 284
Monsieur Alphonse - Pengar - Djävulen i tornet till Notre-Dame

26 Miss Hall 292
Giovannina och Rosina - Vid Villa Borghese - Ur miss Halls dagbok - Ordnar - Messina - Min sympatiske värd - Maffia - Magna Græcia

27 Mrs Charles W. Washington Longfellow Perkins junior 305
Fotografier - Mrs Charles W. Perkins jr igen - Fräulein Frida - Minervas uggla - Den vackraste utsikten i Rom

28 Sommar 314
Hemma igen - Inspekterande San Michele - Festmiddagen - Drömmen - Medan jag var borta - Billy - Don Giacinto på lit de parade - Den sekelgamla fienden - En futuristisk målare

29 Fågelberget 329
En tvåtusenårig tradition - Fågelnäten - Änglarnas vingar

30 Kristusbarnet 334
Barnkammaren i San Michele - Natten på Golgata

31 La festa di Sant' Antonio 337
Leve vår skyddspatron! Leve musiken! - Processionen - Mottagning i San Michele

32 Regattan 342
Blå grottan - Tiberius - Lord Dufferins släkting - "Lady Victoria" - Segelboden - Första maj - Gamle Pacciale

33 Början till slutet 354
Maskinskrivning - Vår

34 I det gamla tornet 358
The last stand - Il Canto del Sole - Den helige Franciscus - Wolf - Den eviga sömndrycken - Tanatos - Den åldrige ärkeängeln - Kriget - Il Poverello - Gatsoparen - Arcangelo Fuscos söndagskläder - I Osiris sal - Drömmaren från Assisi

FÖRORD TILL FÖRSTA ENGELSKA UPPLAGAN

Jag hade skyndat över till London från Flandern för att ordna min naturalisering för den händelse att Sverige skulle bli indraget i världskriget. Henry James hade lovat att vara en av mina "sponsors", han själv hade just blivit naturaliserad. "Civis britannicus sum", sade han med sin djupa röst. Han visste att jag hade försökt göra det lilla jag kunde, men att jag nu var för hjälplös själv för att kunna hjälpa andra. Han visste det öde som väntade mig. Han lade handen på min skuldra och frågade mig vad jag ämnade ta mig till. Jag svarade att jag skulle lämna Frankrike för att gömma mig som desertör i mitt gamla torn, det var rätta platsen för mig. När han tog farväl påminde han mig om hur han för många år sedan, när han var min gäst i Anacapri, hade försökt få mig att skriva en bok om San Michele, som han kallade den skönaste platsen på jorden. Varför skulle jag inte skriva Boken om San Michele nu, om mina värsta farhågor besannades och modet började svika? Vem kunde berätta om San Michele bättre än jag som hade byggt det sten på sten, med mina egna händer? Vem kunde bättre än jag beskriva alla dessa ovärderliga antika marmorfragment som låg strödda i trädgården där en av Tiberius villor en gång stod? Och den dystre gamle kejsaren, vilkens trötta fot trampat mosaikgolvet som jag bragt i dagen under vinrankorna, vilket fascinerande studium skulle han inte vara för mig som var så intresserad av psykologi! Ingenting gick upp mot att skriva en bok om man ville glömma sitt eget elände, ingenting gick upp mot att skriva en bok om man inte kunde sova.

Det var min väns sista ord till mig. Jag såg honom aldrig mer.

Jag återvände till det gamla tornet, förödmjukad och modlös. Medan alla andra var redo att offra liv och lem för sitt land, vandrade jag fram och tillbaka i mitt torn rastlös som ett fångat djur, medan ständigt nya sorgebud om lidande och död lästes upp för mig. Ibland om kvällarna när dagens obevekliga ljus hade upphört att pina mina ögon, brukade jag gå upp till San Michele i hopp om bättre nyheter. Engelska

Röda korsets flagga vajade över San Michele där tappra och stympade män sökte hjälp av samma sol som drivit mig bort från mitt älskade hem. Hur lång var inte väntan för oss, som inget annat kunde göra än vänta!

Men hur många av oss vågar bekänna sanningen, att bördan av hans eget lidande syntes honom lättare att bära då alla män och kvinnor omkring honom var försänkta i sorg, att såret i hans egen sida föreföll att läkas då blodet sipprade fram ur så många andras gapande sår? Vem vågade knota över sitt eget olycksöde medan hela världens öde stod på spel? Vem vågade gnälla över sin egen plåga då alla dessa stympade män låg tysta på sina bårar med hopbitna tänder?

Äntligen bedarrade stormen. Allt var tyst som förr i det gamla tornet, jag var återigen ensam med min fruktan.

Mannen är skapad att bära sitt eget kors, det är därför han fått sina starka skuldror. En man kan stå ut med en hel del, så länge han kan stå ut med sig själv. Han kan leva utan hopp, utan vänner, utan böcker, till och med utan musik, så länge han kan lyssna till sina egna tankar, till sången av en fågel utanför fönstret och rösterna från havet i fjärran. Man sade sig i St. Dunstan's,* att en man till och med kan leva utan ljus, men mina sagesmän var hjältar. Men en man kan inte leva utan sömn. När jag upphörde att sova började jag skriva denna bok, sedan alla mildare läkemedel visat sig overksamma. Vad mig själv beträffar har resultatet varit utmärkt. Många gånger har jag välsignat Henry James för hans råd, jag har sovit mycket bättre hela tiden. Det har till och med roat mig att skriva boken. Jag undrar inte längre över varför så många människor slår sig på att skriva böcker i våra dagar. Olyckligtvis har boken tillkommit under särskilt svåra omständigheter. Redan vid första kapitlet blev jag störd av ett oväntat besök av en ung man som helt ogenerat slog sig ner mittemot mig vid skrivbordet och började tala om sig själv och sina egna affärer, som om det kunde intressera andra än honom själv. Det var någonting synnerligen irriterande i det självbelåtna sätt på vilket han med flödande svada bredde ut sig om sina mer eller mindre otroliga och befängda äventyr, där han som oftast tycktes ha varit hjälten - för mycket Ego i ditt Cosmos, unge man, sade jag för mig själv. Han orerade vitt och brett om antik konst, arkitektur, musik, psykologi, döden och vad som kommer därefter. Medicin tycktes han

* Hemmet för blinda officerare och soldater vid Regent's Park.

också ha fuskat i, han försökte inbilla mig att han var nervspecialist och skröt av att vara lärjunge till Charcot, som alla gör. Gud hjälpe hans patienter, tänkte jag för mig själv. När han nämnde namnet på den ryktbare läkaren vid la Salpêtrière, kom det plötsligt för mig att jag måtte ha sett honom förr, för länge, länge sedan. Men jag sade till mig själv att det måste vara ett misstag, för han såg så ung och yster ut och jag kände mig så gammal och utsliten. Hans nonchalanta skroderande, till och med hans pojkaktighet började irritera mina nerver. Värre blev det när jag så småningom fick klart för mig att denna ungdom tog sig friheten att driva med mig hela tiden, som ungt folk ofta gör med gammalt folk. Han gick så långt att han försökte få mig att tro att det var han och inte jag som byggt San Michele! Han sade, att han älskade San Michele och att han skulle leva där för alltid. Det slutade med att jag bad honom gå sin väg och lämna mig i fred och låta mig fortsätta med Boken om San Michele och min beskrivning av mina ovärderliga marmorfragment från Tiberius villa.

- Stackars gamle man, sade min unge gäst med sitt mest beskyddande småleende, ni pratar i nattmössan! Jag börjar tro att ni inte ens kan läsa er egen handstil! Det är inte om San Michele och era ovärderliga marmorfragment ni har suttit och skrivit hundratals sidor, det är endast några fragment av lera som ni har bragt i dagen bland spillrorna av ert eget sönderbrutna liv.

Torre di Materita, 1928

FÖRORD TILL
FÖRSTA SVENSKA UPPLAGAN

Efter nio månaders funderingar har jag motvilligt samtyckt till utgivandet av en svensk upplaga av The Story of San Michele. Det tog mig förresten nästan lika lång tid att gå med på utgivandet av den engelska originalupplagan. Hade förläggarna lämnat mig i fred, skulle boken aldrig ha sett dagens ljus. Själv var jag nöjd och belåten med att vara min egen publik och njuta av Flauberts "délices de l'inédit" - en stillsam och oförarglig förströelse för ensamma människor, ej tillräckligt uppskattad av moderna författare.

Men penningens makt är stor! Jag har dukat under för frestelsen, jag har sålt mitt manuskript till den högstbjudande, jag har sålt mig själv. Jag har sålt mig själv att föras omkring och visas för pengar på bokmarknaderna i åtta olika länder och dansa på bakbenen som en gammal tam björn med kedja om halsen och järnring i näsan. Hittills har turnén gått över all förväntan bra - engelsmännen är ju stora djurvänner. Publiken har applåderat, recensenterna har klappat den gamle slagbjörnen på ryggen, slantarna har haglat över honom. I sommar skall hundratals flyttfåglar sjunga The Story of San Micheles lov på fält och ängar och djupt inne i Sveriges skogar - boken som räddade deras liv denna vår på klippön i Medelhavet när faran var som störst. På Napolis gator hämtar redan nu hundratals gamla utslitna åsnor vederkvickelse och tröst från The Story of San Michele, och i flera byar runt om Vesuvius livnär sig många av deras olycksbröder nästan uteslutande på den engelska upplagan av boken. Om detta ej skall kallas litterär succé, vet jag sannerligen inte vad som menas med litterär succé.

Huruvida turnén i Sverige skall avlöpa lika bra, beror på tur och reklam - ingen är profet i sitt eget land. Tur har jag alltid haft. Reklamen har anförtrotts åt en flock vildänder som med en ljungpipare i spetsen flyr för sina liv i havsbandet för att köpa sig en holme - kanske i Kalmar sund - att vila ut en stund i fred för sina förföljare. Vet du att människorna varje höst mördar över hundratusen dykänder och över trettiotusen ljungpipare i Nordens farvatten? Människorna hemma

i Sverige säger sig ha sinne för poesi, men de känner inte ens namnet på Nordens största skald. Finns det i hela vår litteratur en mer gripande dikt än de rytmiska vingslagen av en flyttfågel uppe i skyn?

Engelska kritiker har gjort sig mycket huvudbry med att söka klassificera The Story of San Michele, och jag undrar inte på det. Några har kallat boken "En självbiografi", andra har kallat den "En läkares memoarer". Boken är varken det ena eller det andra. Mitt livs historia skulle varit undangjord på långt mindre än femhundra sidor, också om jag inte strukit de viktigaste och de sorgligaste kapitlen. Än mindre lämplig är den pompösa benämningen "En läkares memoarer". Redan det självsvåldiga, nästan pojkaktiga tonfallet i boken talar emot denna. En läkare liksom alla andra människor har väl rätt att skratta åt sig själv ibland för att hålla modet uppe. Men han får inte skratta åt sina patienter. Att gråta med dem är ändå värre, en gråtmild doktor är en dålig doktor. En gammal läkare gör förresten klokare i att inte skriva några memoarer alls. Det är nog bättre att han behåller för sig själv vad han sett av livet och döden och lämnar de döda i ro och de levande åt sina illusioner.

Åtskilliga episoder i denna bok utspelas på det illa utstakade gränsområdet mellan det sannolika och det osannolika, det farliga No man's land, där så många memoarförfattare stupat. Det vore en stor lättnad för mig om läsaren utan vidare ville förvisa dessa episoder till diktens fridlysta område. Jag har förresten gjort mig mycken teknisk möda med att underlätta detta. Jag begär ej bättre än att inte alltid bli trodd, jag har i alla fall alldeles tillräckligt att svara för. Det skall smickra min författarfåfänga om jag lyckats i dessa bemödanden. Livet är en berättare av rang.

Det är nog så att åtskilliga av bokens sidor, enkannerligen i kapitlet om Lappland, gör sig bättre på originalspråket än på ren svenska. Våra dagars Abiskoturister skall nog finna björnarna och vargarna i boken något för närgångna. Gamle Lars Anders i Forsstugan gjorde nog också klokast i att inte längre lämna dörren öppen om natten till sitt ensliga härbre med mor Kerstins vackra gamla bruddräkt och alla helgdagskläderna och vargskinnspälsarna. Men jag har svårt att tro att någon kritiker av boken skall ha panna att våga betvivla att det var en riktig tomte jag såg sitta på bordet i min kammare över kostallet och rycka försiktigt i min klockkedja.

Visst var det en tomte, vem skulle det annars ha varit? Jag såg honom ju livslevande med båda mina ögon när jag satte mig upp i sängen. Gamle Lars Anders i Forsstugan och mor Kerstin är döda för länge sedan, men tomten som jag såg lever än i denna dag. Det är bara vi människor som dör.

Villa Svezia, Roma, mars 1930

Litterära granskare och välvilliga läsare av Boken om San Michele har envisats att kalla denna bok "En självbiografi". Låt mig säga här än en gång att det aldrig varit min mening att skriva en bok om mig själv, jag har tvärtom gjort mig mycken möda att söka göra mig kvitt denna oklara personlighet. Om boken det oaktat format sig till en självbiografi börjar jag tro, att döma av de många upplagorna, att den mest praktiska metoden att skriva en bok om sig själv består i att tänka på andra människor medan man skriver. Allt man har att göra är att sitta stilla för sig själv i sin länstol och lyssna till det fjärran sorlet av människoröster från förgångna tider och se tillbaka på sitt förflutna liv med sitt blinda öga. Ändå bättre tycks det vara att lägga sig raklång i gräset och se på molnen och inte tänka på någonting alls. Knappt har man legat där en stund och lyssnat till tystnaden omkring sig förrän skogar och ängar börjar sjunga med klara fågelröster, vänliga djur kommer fram och berättar sina sorger och sin glädje med uttryck och ord som man förstår, och snart börjar också de livlösa tingen omkring en viska i sin sömn att det inte är sant att man är ensam, att det inte är sant att man skall dö.

Daily News bekante litteräre granskare har upptäckt att "det fanns tillräckligt med material i Boken om San Michele för att förse författare av spännande noveller med stoff till deras döddagar". Jag överlåter gärna till dessa herrar och damer detta material för vad det är värt, själv har jag inte vidare bruk därav. Efter att ha inriktat mina litterära ansträngningar under en livstid på att skriva recept, är det föga sannolikt att jag kommer att försöka mig på "spännande noveller" så sent på dagen. Ty nog måste det vara ett bekvämare yrke att sitta i en länstol och skriva "spännande noveller" än att arbeta sig fram med händer och fötter genom livet för att samla materialet till dem, lättare att beskriva sjukdomar och död än att bekämpa dem, mindre riskabelt att koka ihop hemska intriger än att falla offer för dem ute i livet. Men varför samlar dessa yrkesförfattare inte själva sitt material? De gör det sällan. Författare som envisas att sända sina

läsare till fattiggränderna följer ogärna med dit själva. Specialister på sjukdomar och död kan sällan övertalas att följa dig till sjukhuset där de just håller på att avliva hjältinnan i boken. Poeter och filosofer som på välklingande vers och prosa hälsar Döden som Befriaren, bleknar ofta vid blotta nämnandet av namnet på deras bästa vän. Det är en gammal historia. Leopardi, det nya Italiens störste skald, som sedan barnaåren längtade efter döden i dussintals fulländade poem, var den förste att fly för sitt liv från koleran i Napoli. Till och med den store Montaigne, vars resignerade betraktelser över döden är nog att göra honom odödlig, satte i väg som en hare samma dag pesten bröt ut i hans Bordeaux. Buttre gamle Schopenhauer, nya tidens störste filosof, som gjorde negationen av livet till själva hörnstenen i sitt system, klippte genast av all konversation om döden. De blodigaste krigsromanerna skrevs av fredliga medborgare väl utom skotthåll för de fientliga kanonerna. Författare som älskar att iscensätta sexuella orgier är i regel själva dåliga aktörer i dylika scener. Själv känner jag blott ett undantag från denna regel, Guy de Maupassant, och jag såg honom dö därav.

En berömd engelsk författare har kallat Boken om San Michele "Boken om Döden". Kanske är det så, ty döden är sällan borta från mina tankar. "Non nasce in me pensier che non vi sia dentro scolpita la morte", skrev Michelangelo till Vasari. Jag har brottats så länge med min dystre kollega, ständigt besegrad har jag sett honom slå till marken den ene efter den andre av dem jag sökt försvara. Jag har haft några av dessa människor i tankarna medan jag satt och skrev denna bok, så som jag såg dem leva, så som jag såg dem lida, så som jag såg dem lägga sig ned att dö. Det var allt jag kunde göra för dem. De var alla ringa, obetydliga människor, inga marmorkors står på deras gravar, många av dem var redan bortglömda innan de var döda.

Nu till sist har de det alla bra. Gamla Maria Porta-Lettere, som i tjugu år på nakna fötter klättrade uppför de 777 feniciska trappstegen med breven till San Michele, bär nu omkring posten uppe i Himlen. Där uppe sitter nu också kära gamle Pacciale och röker sin fredspipa och ser ut över det oändliga havet så som han brukade göra från pergolan i San Michele. Där går nu också min vän Arcangelo Fusco, gatsoparen från Quartier Montparnasse, och sopar stjärndammet från det gyllene golvet. Nerför den ståtliga peristylen av lapis

lazulikolonner struttar lille monsieur Alphonse, dekanen från de Små Fattigsystrarnas asyl i Rom, i Pittsburghmiljonärens splitternya bonjour, högtidligt lyftande på sin älskade höga hatt för vartenda helgon han möter liksom han gjorde för mina vänner när han åkte på Corson i min viktoria. John, den faderlöse lille blåögde gossen som aldrig log, leker nu dagarna i ända med hundratals andra glada småttingar i Kristusbarnets forna barnkammare. Han har lärt sig att le till sist. Hela rummet är fullt av blommor, sjungande fåglar flyger in och ut genom de öppna fönstren. Då och då tittar Madonnan in för att se till att barnen har allt de behöver. Johns mor, som vårdade honom så ömt på Avenue de Villiers, är ännu kvar bland oss här nere på jorden, jag såg henne häromdagen. Stackars Flopette, hetären, ser tio år yngre ut än när jag såg henne i nattcaféet på boulevarden, sirlig och nätt i sin långa vita klänning. Hon är nu andra husjungfru hos Maria Magdalena.

I ett blygsamt hörn av de Elyseiska fälten ligger hundarnas kyrkogård. Mina döda vänner är alla där, deras förmultnade kroppar ligger ännu kvar där jag lade dem sida vid sida under cypresserna vid det gamla tornet, men deras trogna hjärtan har tagits upp hit. Den blide lille San Rocco, alla hundars skyddspatron, har uppsikt över deras kyrkogård, och gamla miss Hall kommer ofta hit med några blommor till Tappios grav. Till och med slyngeln Billy, den försupne babianen som satte eld på il canonico don Giacintos likkista, har släppts in på prov till den sista raden av gravar på apornas kyrkogård ett gott stycke avsides efter en noggrann granskning av Sankte Per som märkte att han luktade whisky och i början tog honom för en mänsklig varelse. Don Giacinto själv, den rikaste prästen i Capri, som aldrig givit en fattig en slant, steker ännu i sin likkista, och före detta slaktaren i Anacapri som stack ut ögonen på vaktlarna med en glödgad nål har fått sina egna ögon utstuckna av Djävulen själv i ett anfall av jalousie de métier.

Boken om San Michele är en bok om Livet.

Livet är detsamma som det alltid varit, oberört av tid och öden, likgiltigt för människors sorger och glädje, hemlighetsfullt och outgrundligt som sfinxen. Men världen vi lever i, scenen där den evinnerliga tragedin utspelas, ändras ständigt av den Store Regissörens mästarhand för att åskådarna inte skall tröttna på det enformiga melodramet med sitt menings-

lösa jäktande efter lyckan och sitt gamla utslitna tema om döden. Världen i vilken vi levde i går är inte samma värld som vi ser omkring oss i dag, utan ro och rast skrider den fram sin ödesdigra väg genom det oändliga mot förintelsen, och så gör också vi. Ingen man badar två gånger i samma flod, sade Herakleitos. Somliga av oss kryper på sina knän, andra rider på hästryggen eller rusar fram i automobiler, andra jagar förbi själva brevduvan i flygmaskiner. Det är onödigt att brådska så, vi kan alla vara säkra på att hinna fram i god tid till målet för färden.

Nej, den värld jag levde i när jag var ung är inte densamma som den jag lever i nu i dag, åtminstone tycks det så för mig. Jag tror inte heller att det skall tyckas så för dem som läser dessa strövtåg i det förflutna på jakt efter ständiga äventyr. I dag finns inte längre bland Messinas ruiner några banditer med åtta mord på sitt samvete som inbjuder en främling att sova på deras madrasser. Inga flera granitsfinxer sover sin tusenåriga sömn i gruset av Neros villa i Kalabrien. De galna råttorna, som nästan skrämde slag på mig i Napolis kolerasmittade fattiggränder, har för länge sedan retirerat till sina romerska kloaker. I dag kan man fara upp till Anacapri i automobil, till toppen av Die Jungfrau med elektrisk järnväg och klättra uppför Matterhorn på repstegar.

Uppe i mitt vintriga hemland står som förr gran och fur på vakt över min barndom, stormslitna av åren även de, men raka i ryggen ännu, grå gamla grenadjärer med snö i lockarna och rimfrost i skägget, de enda barndomsvänner jag väl har kvar. Vitsipporna vaknar som förr bland smältande drivor när Befriaren kommer till sist med fågellåt i luften och sol och glädje till frusna människobröst. Forsarna sjunger som förr men näckens harpa har tystnat. Älvorna dansar inte mer bland ängens sovande blommor. Den vackra blåögda folkvisan är död.

På vidderna där solen inte går ner lever lappar och renar ännu sitt hemlösa ödeliv. När snön ligger djup flämtar måhända än i dag en flock hungriga vargar bakom släden på väg till julottan över den frusna sjön. Men den ridderlige gamle slagbjörnen som lappjäntan och jag mötte i Suvlåpasset har för länge sedan gått till de Sälla Jaktmarkerna. Småfolket som jag hörde tassla på natten under lappkåtans golv har försvunnit, lapparna säger att de inte längre bär föda till de sovande björnarna i deras vinteriden. Det är nog därför

det finns så få björnar i Lappland i dag. Den strida älven som Ristin och jag simmade över med ränslarna på ryggen är spannad av en järnvägsbro. Fjället där den enögde jätten Stålo bodde har sprängts i stycken med dynamit. Trollens vita renhjordar har skingrats, deras silverklockor ljuder inte längre i de tysta skogarna kring Forsstugan. Blåkulla står tomt och öde. Den sista trollpackan har för länge sedan ridit sin väg, Gud vet vart, på sin gammalmodiga flygmaskin. Svartalfer och annat rackartyg smyger ännu omkring bland skumma människotankar, och giriga dvärgar vakar ännu över guldet som trollen, innan de bröt upp, satte in hos de rika på obestämd tid mot hög ränta. Huldror och skogsrån finns det gott om varthelst man kommer än i dag. Somliga säger att de är skapade som ungmör med fylliga läppar och glänsande ögon och vita kvinnoarmar, och att de har själar som vi. Andra säger att de egentligen bara är fåglar med bjärta fjädrar och fagra locktoner som lurar den ensamme vandraren vilse i dunklet, längre och längre bort från hans mål. Möter en man en huldra i skogen bör han genast springa sin väg. Vänder han sig om och ser på henne är han förlorad. Hon slår armarna kring hans hals och hackar sömnen ur hans ögon och märgen ur hans ryggrad innan hon flyger sin väg. En man som mött en huldra blir aldrig mer densamme som han var. Han skyr människor, han går sina egna vägar, folk säger att han är en smula konstig i huvudet.

Tomtar finns ännu kvar, men de har blivit mycket mera folkskygga än när jag var liten. Det finns människor som påstår att de aldrig sett en tomte livslevande. Man kan inte låta bli att tycka synd om sådana människor, de måste ha något fel på synen, kanske tröttade de sina ögon med för många böcker i skolan. Kanske är det därför barnen ser så allvarliga och lillgamla ut i dag och växer upp till glädjelösa människor utan mod att leva, utan egna tankar, utan egna drömmar. Våra dagars människor ödar för mycken tid på att lyssna till vad andra människor säger och tänker, de gjorde klokare i att ge sig mera ro att lyssna till sina egna tankar. Kunskap kan vi lära av andra, vishet måste vi lära oss själva. Källådran till vishetens brunn springer fram på vår egen mark, bland de tysta djupen i våra egna ensamma tankar och drömmar. Källans vatten är klart och kallt som sanningen, men smaken är bitter som sorgen.

ISTÄLLET FÖR ETT FÖRETAL TILL DEN ILLUSTRERADE UPPLAGAN

Jag är i onåd hos min vän sir Murray för att jag i sista stund slingrat mig ifrån att skriva ett nytt företal till denna bok. Jag har sagt honom, att en människa som inte kan sova kan inte skriva ett företal eller bör åtminstone inte göra det. Jag har också sagt honom, att jag ingenting har att säga. För att göra min engelske förläggare rättvisa nödgas jag medge, att detta senaste argument inte är ett tillräckligt vägande skäl för att inte skriva ett företal, inte heller vad det anbelangar för att inte skriva en hel bok. Om jag skulle skriva ett företal, skulle jag börja med att be läsaren ge mig klart besked om varför Boken om San Michele är en bestseller på tjugofem tungomål. Jag har riktat denna fråga till flera av bokens läsare och recensenter, men hittills har jag frågat förgäves. Ingen tycks veta mer om den saken än jag, gåtan är fortfarande olöst.

De enda försök till förklaring som jag hittills träffat på är sådana som dessa, att "den boken är olika varenda bok jag någonsin läst", eller att "den mannen är olik alla andra människor jag någonsin råkat". En klyftig amerikansk kritiker har försökt kringgå svårigheten genom att lansera den teorin att "Axel Munthe existerar inte". Jag medger att denna hypotes gett mig åtskilligt att tänka på. Jag rekommenderar den varmt till välvillig åtanke hos intervjuare, fotografer, autografjägare, agenter för film- och föreläsningsturnéer i Amerika och hjältedyrkare till varje pris. Även rekommenderar jag dem ett föga känt brev från Petrarca i hans Epistolæ Familiares, vari han anmärker att hans tids lärde var benägna att underskatta en bok om de personligen råkat författaren. Varför allt detta väsen om mig? Vad skulle det bli av mig i dag, om jag inte hade tillräckligt sinne för humor kvar i mitt gamla huvud för att ta det hela som ett skämt? Ack, det har allt kommit för sent! Jag är för gammal för att bli fåfäng, för gammal att bli bestseller. Ännu ett sällsamt äventyr på den långa vägen genom livet före det Stora Äventyret vid resans slut, det sällsammaste av alla! Ännu en desillusion på den långa listan, ännu ett nederlag mitt i framgången, ännu en sönderslagen leksak från livets vissnade julgran i handen

på Lyckans bortskämda barn. Ser hon då ej, den nyckfulla gudinnan, att jag är för gammal att leka med leksaker, för klok att bli dragen vid näsan? Vet hon då inte att jag kastat för många bestsellers på golvet för att inte ha lärt mig något om hur mycket de väger; att jag för länge sedan kommit underfund med att stark efterfrågan på en bok inte är någon säkrare index när det gäller värdesättning av en författare än ett stort klientel när det gäller värdesättning av en läkare, samt att det i intetdera fallet är tillräckligt att enbart lita på de levandes intyg? Det behövs en kommande generation av läsare och kritiker för att fixera en boks värde, och Gud hjälpe oss bestsellers för en dag!

Jag är ingen författare och jag hoppas att aldrig bli någon. Boken om San Michele var resultatet av en ren olyckshändelse, tillkommen medan jag trevade mig fram i skumrasket bland tangenterna på min nyförvärvade Corona för att lära mig maskinskrivning - jag hade blivit varskodd om att det var hög tid. Jag var så upptagen med mina tio fingrars klumpiga akrobatik att jag hade föga tid att övervaka den självsvåldiga kurragömmaleken mellan tanke och ord i mitt bakhuvud. "Ich habe nie über das Denken gedacht", jag har aldrig ägnat vidare eftertanke åt tänkandet, sade Goethe. Men då och då mellan tangentslagen hörde jag mitt hjärta slå.

Men min största svårighet när jag skrev denna bok var att hålla mig stilla där jag var, jag tycktes alltid vara på benen från ett ställe till ett annat. "Mina tankar somnar, om inte de och jag vandrar omkring", skrev Montaigne. Allt som oftast måste jag mitt i ett kapitel om någonting helt annat sätta i väg till Lappland på besök hos några tomtar och troll eller för att intervjua en björn, för att i nästa mening ta mig ett bad i Capris Blå grotta, titta till stackars Jack, den sjuka gorillan i Paris, och rulla nerför Mont Blancs isbranter mellan två kommatecken, och då och då läska gommen med ett glas Caprivin under San Micheles pergola. Medan jag flirtade i månskenet med den vackra grevinnan i hennes château i Touraine, hann jag med att blanda ihop de bägge likkistorna på tåget från Heidelberg och kyssa nunnan i klostret Sepolte Vive i det kolerasmittade Napoli, innan jag föll i sömn bland Messinas ruiner på min vän signor Amadeos madrass, han som mördat åtta människor och lånat mig femhundra lire. Natten var orolig, i min dröm var jag tillbaka på Avenue de Villiers, darrande för den fruktansvärda mamsell Agata.

Mitt under mina irrfärder fick jag plötsligt, när jag såg upp från skrivmaskinen för inspiration, till min överraskning se rummet fullt av folk, gatsopare och positivhalare från Quartier Montparnasse och avsigkomna prostituerade från Paris yttre boulevarder, dödgrävare från protestantiska kyrkogården i Rom och stapplande gamlingar från de Små Fattigsystrarnas asyl, trasiga munkar och frati, gatsångare, blinda tiggare, idioter, krymplingar och alla möjliga stackare från Napolis gränder. Somliga torkade bort en tår, andra fyrade av ett skämt, det var precis som i gamla dar. De sade att de allesammans var döda, men att det var bättre så. De hade fullt upp att äta och ingenting att göra dagen lång och kunde ströva omkring var som helst, som döda brukar göra. De ville bara titta in en stund för att se hur det gick med boken, de ville sannerligen inte överge en vän från gamla bekymmersamma dagar. De tyckte det bästa vore att jag övergav denna bedrövliga planet ju förr dess bättre och flyttade över till dem, till Det Förlovade Landet. Ingenting att oroa sig för, resan var lätt. De hade goda skäl att tro att en liten rekommendation från någon av dem skulle göra gott hos passmyndigheterna som för övrigt var mycket mindre nogräknade än vad man trodde, så länge man inte hade några pengar på sig. Jag sade att det var en stor lättnad för mig att höra detta, och jag fortsatte att slå på skrivmaskinen ivrigare än någonsin. Plötsligt blev det mörkt som natten kring mig, de försvann allesammans och jag satt ensam kvar med min förskräckelse. Jag sträckte ut handen och min gamla hund kom och lade huvudet i mitt knä. Jag gnolade för mig själv Schuberts *An die Musik* för att låtsas att jag inte var rädd, och började nästa kapitel i Boken om San Michele.

När slutligen det långa manuskriptet lästes upp för mig kom jag att tänka på den gamla dogen i Venedig som vid åsynen av Tintorettos fresker, förhärligande hans många bedrifter och stordåd, frågade med häpnad om det verkligen var han som gjort allt det där. När jag nu för första gången genomläser detta sammelsurium to the bitter end i det kritiska ljuset av mitt eget öga, börjar jag misstänka att jag framstår i denna bok som en vida bättre människa än jag varit i livet och att jag borde varna läsaren för att tro på alla de vackra saker jag sagt om mig själv, med allt annat än engelsk stringens. Jag är inte medveten om att ha sagt några uppsåtliga osanningar till mina läsare. Där jag måhända bedragit dem,

har jag själv varit bedragen, vilseledd av den bättre människa jag kunde ha varit. Men åtminstone i ett hänseende kan jag med rent samvete säga att jag inte duperat mina läsare - i min kärlek till djuren. Jag har älskat dem och lidit med dem i hela mitt liv. Jag har älskat dem vida mer än jag någonsin älskat mina medmänniskor. Det bästa hos mig själv har jag givit dem, och jag tänker dela deras öde vilket det än må bli. Om det är sant att det inte finns någon vilans hamn för dem när deras lidanden här är slut, kommer jag för min del inte att ackordera om någon himmel för egen räkning. Utan fruktan skall jag följa dem dit de går och vid sidan av mina bröder och systrar från skogar och fält, från skyar och hav, sjunka ned till barmhärtig förintelse i deras hemlighetsfulla undervärld, förskonad från all vidare pina tillfogad av Gud eller människor, förskonad från varje plågsam dröm om en evighet.

Natten blir mörk, utan stjärnor därovan och utan hopp om gryning till en ny dag, men jag har varit i mörker förut. Det blir ensligt att vara död, men det kan inte vara mycket ensligare än att leva.

London, St. James' Club, 15 maj 1936

1

Ungdom

Postbåten från Sorrento firade ner sitt latinska segel och jag sprang upp på stranden. Svärmar av nakna pojkar badade sina glänsande bronskroppar i vågsvallet, och bland de uppdragna båtarna satt gamla fiskare i röda frygiska ylleluvor och lagade nät. Mittemot den lilla bryggan stod ett halvt dussin åsnor med sadlar på ryggarna och blomkvastar instuckna i betslen och kring dem skrattade och sjöng lika många flickor med silverspadella i de svarta flätorna och röd halsduk om axlarna. Den lilla åsnan som skulle föra mig upp till Capri hette Rosina och flickan hette Gioia. Hennes blanka svarta ögon gnistrade av ungdom, hennes läppar var röda som korallerna kring hennes hals, de starka vita tänderna glimmade som pärlor då hon skrattade. Hon sade att hon var femton år och jag sade att jag var yngre än jag någonsin varit. Men Rosina var gammal, è antica, sade Gioia. Så jag gled ur sadeln och klättrade i sakta mak uppför den slingrande stigen till byn. Framför mig dansade Gioia på nakna fötter med en krans blommor i håret som en backantinna, och bakom mig stapplade Rosina i sina nätta svarta skor, med hängande huvud och slokande öron, försänkt i djupa tankar. Jag hade ingen tid att tänka, mitt huvud var fyllt av hänryckning, mitt hjärta fyllt av livsglädje, världen var skön och jag var arton år. Vår väg gick genom blommande ginestra och myrten, och här och där lyfte många små blommor, som jag aldrig sett i Linnés land, sina vackra huvuden ur det doftande gräset och såg på oss när vi gick förbi.

- Vad heter den här blomman?

Gioia tog min blomma, såg ömt på den och sade: - Fiore!

- Och vad heter den här?

Hon såg på blomman lika kärleksfullt och sade: - Fiore!

- Och den här?

- Fiore. Bello! Bello!

Hon plockade en knippa doftande myrten, men ville inte ge den till mig. Den var till San Costanzo, sade hon, Capris skyddshelgon som var av rent silver och hade gjort så många underverk. San Costanzo, bello, bello!

En rad flickor som bar väldiga stenblock av tuff på huvudet kom långsamt emot oss i en ståtlig procession liksom karyatiderna på Erekteion. En av flickorna log vänligt mot mig och stack en apelsin i min hand. Hon var syster till Gioia och ännu vackrare, tyckte jag. Ja, de var åtta systrar och bröder hemma och två var in Paradiso. Deras far var på korallfiske i Barbaria, se vilket vackert halsband han just skickat henne, che bella collana, bella, bella!

- Och du är också bella, Gioia, bella, bella!

- Si, sade hon.

Min fot snavade mot en sönderbruten marmorpelare.

- Roba di Timberio,* förklarade Gioia. Timberio cattivo, Timberio mal'occhio! Timberio camorrista! sade hon och spottade på marmorn.

- Ja, sade jag med min Tacitus och Suetonius i friskt minne. Timberio cattivo!

Vi kom ut på stora vägen och stod snart på piazzan. Några sjömän lutade sig över bröstvärnet mot marinan, ett par sömniga caprioter satt framför don Antonios osteria och i kyrkporten stod ett halvt dussin präster, vilt gestikulerande i ivrigt samspråk: - Moneta, moneta. Molto moneta, poco moneta, niente moneta! Gioia sprang fram och kysste handen på don Giacinto, hennes biktfader, un vero santo, fastän han inte såg så ut. Hon biktade sig två gånger i månaden, hur ofta biktade jag mig?

- Aldrig nånsin.

- Cattivo, cattivo!

Tänkte hon tala om för don Giacinto att jag hade kysst hennes bruna kind under citronträden?

- Visst inte.

Vi gick genom byn och stannade vid Punta Tragara.

- Jag måste klättra upp till toppen av den där klippan, sade jag och pekade på den brantaste av de tre Faraglioni som glänste som ametister under våra fötter. Men Gioia var säker på att jag inte skulle kunna göra det. En fiskare hade försökt klättra dit efter måsägg, men hade kastats ner i havet av en ond ande som bodde där i skepnad av en blå ödla, lika blå som Blå grottan, och som vakade över en guldskatt gömd där av Timberio själv.

Högt över den vänliga lilla byn avtecknade sig i väster

* Den gamle kejsaren, som tillbragte sina sista elva år på Capri och ännu lever på folkets läppar, heter där Timberio, ej Tiberius.

Monte Solaros väldiga kontur med sina stränga stup och dystra klippor.

- Jag vill klättra upp på det där berget med detsamma, sade jag.

Men Gioia delade inte min iver. Sjuhundrasjuttiosju branta trappsteg huggna i klippan av Timberio själv ledde dit upp, och halvvägs i en mörk grotta bodde en varulv som hade ätit upp en hel mängd cristiani. Där trappan slutade låg Anacapri, men där bodde bara gente di montagna och rövare, inga forestieri kom någonsin dit och själv hade hon aldrig varit där. Det vore bra mycket bättre att ge sig upp till Villa di Timberio eller Arco Naturale eller till Grotta di Matromania.

- Nej, jag har inte tid, jag vill klättra upp på Monte Solaro med detsamma.

Tillbaka till piazzan just som campanilens gamla klockor ringde tolv för att tala om att makaronerna var färdiga. Ville jag inte åtminstone äta lunch först under den stora palmen i Albergo Pagano? Tre piatti, vino a volontà, prezzo una lira. Nej, jag behövde ingen mat, jag måste upp på toppen av det där berget genast.

- Addio, Gioia bella, bella! Addio Rosina!

- Addio, addio e presto ritorno! Oh, presto ritorno!

- È un pazzo inglese, var de sista ord jag hörde från Gioias röda läppar när jag driven av mitt öde sprang uppför de feniciska trappstegen till Anacapri. Halvvägs uppför den branta vägen hann jag ifatt en kvinna med en stor korg apelsiner på huvudet. - Buon giorno, signorino! Hon ställde ner korgen och gav mig en apelsin. Ovanpå apelsinerna låg en packe brev och tidningar inknutna i en röd duk. Det var gamla Maria Porta-Lettere som två gånger i veckan bar posten till Anacapri, sedermera min vän för livet; jag såg henne dö vid nittiofem års ålder. Hon fumlade bland breven, valde ut det största kuvertet och ville veta om det var till Nanina la Crapara som väntade på la lettera från sin man i Amerika. Nej, det var det inte. Kanske det här? Nej det var till signora Desdemona Vacca.

- Signora Desdemona Vacca? upprepade Maria Porta-Lettere misstroget. Kanske menar de la moglie dello Scarteluzzo, tillade hon betänksamt. Nästa brev var till signor Ulisse Desiderio. - Jag undrar om de inte menar Capolimone, funderade Maria Porta-Lettere, han fick ett precis lika stort brev förra månaden. Nästa brev var till gentilissima signorina

Rosina Mazzarella. Denna dam tycktes svårare att identifiera. Kunde de mena la Caciocavallara? Eller la Zopparella? Eller la Capatosta? Eller la Femmina Antica? Eller Rosinella Pane Asciutto? Eller kanske la Fesseria? föreslog en annan gumma som hade en stor fiskkorg på huvudet och just hunnit upp oss. Ja, det var säkert till la Fesseria, såvida det inte var till la moglie di Pane e Cippolla. Men fanns det då inget brev till Peppinella'n'coppo u camposanto eller till Mariucella Caparossa eller Giovannina Ammazzacane, som alla väntade på la lettera från Amerika?* Jag var ledsen, men det fanns det inte. De två tidningarna var till il reverendo parroco don Antonio di Giuseppe och il canonico don Natale di Tommaso, det hade hon reda på, för de var de enda tidningsabonnenterna i byn. Parrocon var en mycket lärd man, han visste alltid vem breven var till, men i dag hade han farit till ärkebiskopen i Sorrento, det var därför hon hade bett mig hjälpa sig. Maria Porta-Lettere visste inte hur gammal hon var, men hon visste att hon hade burit posten sedan hon var femton år då hennes mor fick lov att sluta. Naturligtvis kunde hon inte läsa. När jag hade talat om för henne att jag seglat över med postbåten från Sorrento och inte ätit något sedan dess, gav hon mig ännu en apelsin som jag åt upp med skal och allt, och den andra gumman gav mig en handfull frutti di mare som gjorde mig förskräckligt törstig. Fanns det någon osteria i Anacapri? Nej, men Annarella, la moglie del sagrestano, kunde förse mig med utmärkt getost och ett glas förträffligt vin från sin onkels, prästen don Dionisios vingård, un vino meraviglioso. Förresten fanns ju la Bella Margherita, naturligtvis hade jag hört talas om henne och hennes tant som var gift med un lord inglese. Nej, det hade jag inte, men jag begärde inte bättre än att få göra bekantskap med la Bella Margherita.

Till sist kom vi uppför de sjuhundrasjuttiosju trappstegen och gick genom en välvd port där den forna vindbryggans gångjärn ännu satt fastnitade i klippan. Vi var i Anacapri. Under våra fötter låg Golfo di Napoli omsluten av Ischia, Procida, det pinjeklädda Posilippo, Napolis glittrande vita linje, Vesuvius med sitt rosafärgade rökmoln, Sorrentos

* Namnen betyder ungefär: Kogumman, Puckelryggens hustru, Citronskallen, Ostgumman, Haltalinkan, Envisa Tjurskallen, Antika käringen, Rosinella Torrt Bröd, Pratmajan, Bröd- och Lökgumman, Peppinella ovanför körgårn, Rödhåriga Mariucella, Giovannina Hunddödarn.

orangelundar och längst i det vida fjärran Apenninerna, ännu täckta med snö. Rakt över våra huvuden såg jag ruinerna av ett litet kapell, fastklängt vid den branta klippan som ett örnbo. Det välvda taket hade fallit in, men ett egendomligt nätmönster av tuffblock stödde ännu dess murar.

- Roba di Timberio, upplyste Maria Porta-Lettere.
- Vad heter kapellet? frågade jag ivrigt.
- San Michele.

San Michele, San Michele, ljöd det som ett eko inom mig. I vingården under kapellet höll en gubbe på att plantera nya vinstockar i den fårade jorden. - Buon giorno, mastro Vincenzo! Vingården var hans, och så var det lilla vita huset i dess mitt, han hade byggt det med sina egna händer av stenarna och marmorblocken från "roba di Timberio" som låg strödda över hela trädgården. Maria Porta-Lettere berättade för honom allt vad hon visste om mig och mastro Vincenzo inbjöd mig till ett glas vin i sin trädgård. Jag tittade upp mot kapellruinen, mitt hjärta började slå så våldsamt att jag knappt kunde tala.

- Jag vill genast upp till det där kapellet, sade jag. Men Maria Porta-Lettere tyckte det var bättre att jag först gick med henne till byn för att få lite mat. Driven av hunger och törst följde jag hennes råd och vinkade till mastro Vincenzo att jag snart skulle komma tillbaka. Vi gick genom några tomma gränder och stannade på en piazetta. - Ecco la Bella Margherita.

La Bella Margherita satte en flaska rosafärgat vin och en knippa blommor på bordet i sin trädgård och lovade att makaronerna skulle vara färdiga om fem minuter. Hon var blond som Tizians Flora, hennes profil var rent grekisk. Hon satte ett stort fat makaroni på bordet och slog sig ner vid min sida och såg på mig med sina strålande ögon medan jag åt och drack. - Vino del parroco, sade hon varje gång hon fyllde mitt glas. Jag drack parrocons skål, hennes skål och en skål för la Bella Giulia, hennes syster som kommit fram till oss med en handfull apelsiner som jag sett henne plocka i trädgården. Föräldrarna var döda och deras bror Andrea var till sjöss, gud vet var, men deras tant bodde i sin egen villa nere i Capri. Jag visste naturligtvis att hennes tant varit gift med un lord inglese? Ja, nog visste jag det, men jag hade glömt hennes namn. - Lady Grantley, sade la Bella Margherita stolt. Jag kom ihåg att i tid dricka lady Grantleys skål, men

sedan kom jag inte ihåg någonting mer än att himlen över mitt huvud var blå som en safir, att parrocons vin var rött som rubinen och att la Bella Margherita satt vid min sida med gyllene hår och leende läppar.

San Michele, ringde det plötsligt i mina öron. San Michele, San Michele, ljöd det som svar från mitt hjärta.

- Addio, Bella Margherita! Addio, e presto ritorno! Oh, presto ritorno!

Jag vandrade tillbaka genom de tomma gränderna och styrde så rak kurs jag kunde på mastro Vincenzos vingård och det lilla kapellet. Det var siestatimmen, hela den lilla byn sov i glödande solsken. Kyrkan var stängd, endast genom den halvöppna dörren till folkskolan trumpetade canonico don Natales stentorsstämma genom tystnaden i sömnig enformighet. - Io mi ammazzo, tu ti ammazzi, egli si ammazza, noi ci ammazziamo, voi vi ammazzate, loro si ammazzano, upprepades rytmiskt i korus av ett dussin barbenta pojkar som satt på golvet i ring vid skollärarens fötter.

Längre ner i gränden stod en ståtlig romersk matrona och vinkade åt mig att komma in. Det var Annarella själv. Varför hade jag gått till la Bella Margherita och inte kommit till henne istället? Visste jag inte att hennes caciocavallo var den bästa osten i hela byn och att don Dionisios vin var mycket bättre än parrocons? - Altro che il vino del parroco, sade Annarella och ryckte på sina starka skuldror. Knappt hade jag suttit en stund under pergolan framför en flaska av don Dionisios vino bianco förrän det började gå upp för mig att Annarella nog hade rätt, men jag måste tömma hela flaskan för att vara säker på min sak. När Gioconda, hennes svartögda dotter, räckte mig det andra glaset från den nya flaskan hade jag kommit på det klara. Ja, don Dionisios vino bianco var det bästa! Det såg ut som flytande solsken, det smakade som gudarnas nektar och Gioconda liknade en ung Hebe när hon fyllde mitt glas.

- Altro che il vino del parroco!

- Var det inte det jag sa, skrattade Annarella. E un vino miracoloso.

Mirakulöst i sanning, för plötsligt började jag tala flytande napolitanska med svindlande fart under stormande skrattsalvor från mor och dotter. Jag kände mig mer och mer vänligt stämd mot don Dionisio, jag tyckte om hans vin, jag tyckte om hans namn, jag trodde jag skulle tycka om att göra hans

bekantskap. Ingenting var lättare, han skulle predika samma kväll för "le Figlie di Maria" i kyrkan.

- Han är en mycket lärd man, sade Annarella.

Han kände namnen på alla helgon och martyrer och hade varit i Rom för att kyssa påvens hand. Hade hon varit i Rom? Nej. I Napoli? Nej. Hon hade varit nere i Capri en gång, det var på hennes bröllopsdag, men Gioconda hade aldrig varit där, Capri var fullt av "gente malamente". Jag talade om för Annarella, att jag kände väl till deras skyddspatron och hur många underverk han hade gjort och hur vacker han var, helt och hållet av rent silver. En pinsam tystnad följde.

- Ja, nog säger de att deras San Costanzo är av rent silver, muttrade Annarella med en föraktfull axelryckning, men vem vet, chi lo sa? Vad hans underverk beträffar kunde man räkna dem på fingrarna, medan däremot Sant' Antonio, Anacapris skyddspatron, redan hade gjort flera hundra mirakler. Altro che San Costanzo! Jag hade redan gått över helt och hållet till Sant' Antonio, jag väntade nu bara på ett nytt underverk av honom som skulle föra mig tillbaka till hans förtjusande by så snart som möjligt. Och Annarellas tilltro till Sant' Antonios undergörande makt var så stor att hon blankt vägrade att låta mig betala henne.

- Pagherete un'altra volta, ni kan betala mig nästa gång.

- Addio, Annarella! Addio, Gioconda!

- Arrividerla, presto ritorno, Sant' Antonio vi benedica, la Madonna vi accompagni!

Gamle mastro Vincenzo var alltjämt ivrigt sysselsatt i sin trädgård, han grävde djupa fåror i den doftande jorden för de nya vinstockarna. Då och då plockade han upp en kulört marmorplatta eller en bit röd stucco och kastade den över muren. - Roba di Timberio, sade mastro Vincenzo. Jag slog mig ner på en sönderbruten granitkolonn bredvid min nye vän. - Era molto duro, den var mycket svår att bryta i stycken, sade mastro Vincenzo. Vid mina fötter gick en kyckling och krafsade i jorden efter mask och mittför min näsa petade den fram ett mynt. Jag tog upp det och kände genast igen Augustus ädla huvud, "Divus Augustus Pater". Mastro Vincenzo sade att det icke var värt en baiocco. Jag har det ännu i min ägo. Han hade planterat alla sina vinstockar och alla sina fikonträd med egna händer. - Hårt arbete, sade mastro Vincenzo och höll upp sina valkiga händer, hela trädgården var full av roba di Timberio, pelare, kapitäler, bitar av statyer

och teste di cristiani, och all den där bråten måste han gräva upp och kasta över branten innan han kunde plantera sitt vin. Marmorkolonnerna hade han kluvit till trappsteg och naturligtvis hade han också använt många av marmorbitarna när han byggde huset. En riktig tur var att han kommit på ett underjordiskt rum just under huset, med röda väggar som den där biten under persikoträdet och målade med en hel rad cristiani med händerna fulla av blommor och druvklasar tutti spogliati, ballando come dei pazzi, spritt nakna och dansande som galningar. Det tog honom flera dagar att skrapa bort allt det där och täcka muren med cement, men det var lätt arbete i jämförelse med att spränga in en ny källare i berget, småskrattade mastro Vincenzo. Nu började han bli gammal och kunde knappt sköta vingården längre, och hans son som bodde i Piano di Sorrento med tre kor och tolv barn ville att han skulle sälja huset och flytta till honom. Återigen började mitt hjärta klappa våldsamt. Var kapellet också hans? Nej, det tillhörde ingen och folk sade att det spökade där. Själv hade han en gång som pojke sett en munk stå lutad över bröstvärnet, och några sjömän som sent en natt kom uppför trappan hade hört klockor ringa i kapellet. Saken var den, att när Timberio bodde där hade han låtit ammazzare Gesù Cristo, låtit döda Jesus Kristus, och sedan dess kom hans fredlösa själ ofta dit för att tigga förlåtelse från munkarna som låg begravda under golvet i kapellet. Folk sade också att han brukade komma dit i skepnad av en stor svart orm. Munkarna hade i sin tur blivit ammazzati av en brigante vid namn Barbarossa, som kommit till ön med sina skepp och fört bort byns befolkning som gömt sig i borgen däruppe på bergstoppen, det var därför den än i dag hette Castello Barbarossa. Padre Anselmo, eremiten, en mycket lärd man och dessutom hans släkting, hade berättat för honom om allt det där och också om engelsmännen, som förändrat kapellet till en fästning och som i sin tur blivit ammazzati av fransmännen.

- Titta på det där, sade mastro Vincenzo och pekade på en massa kanonkulor som staplats vid trädgårdsmuren. Titta på det här, tillade han och plockade upp en engelsk uniformsknapp av mässing. Fransmännen hade släpat upp en kanon till kapellet och skjutit en hel dag på Capri som var besatt av engelsmännen. Bra gjort, småskrattade han, capriborna är allesammans ett riktigt pack. Efteråt hade fransmännen haft krutmagasin i kapellet, det var därför det än i dag kallades

la Polveriera. Nu var det ju bara en ruin, stor tur, för han hade kunnat ta stenarna till sin trädgårdsmur därifrån.

Jag gick upp till kapellet. Golvet var till manshöjd täckt med stenar och murbruk från det infallna takvalvet, väggarna var övervuxna med murgröna och vild kaprifolium och hundratals ödlor lekte lustigt bland buskar av myrten och rosmarin. Då och då stannade de och såg på mig med blanka ögon och flämtande bröst. En uggla lyfte på ljudlösa vingar från ett mörkt hörn och en stor svart orm som låg och sov på terrassens solbelysta mosaikgolv ringlade långsamt tillbaka in i kapellet med en varnande väsning åt inkräktaren. Var det den dystre gamle kejsarens vålnad som ännu spökade bland ruinerna från hans forna villa?

Jag såg ner på den förtrollande ön vid mina fötter. Hur kunde han leva här och dock vara så grym? tänkte jag. Hur kunde hans själ vara så mörk, med ett sådant underbart ljus strålande över himmel och jord? Hur kunde han någonsin överge sin villa här för att dra sig tillbaka till sin andra, ännu otillgängligare boning däruppe på östra branten där han levde de tre sista åren av sitt liv och som ännu bär hans namn?

Att leva här, att dö här, om man någonsin skulle kunna dö här! Vilken vild dröm hade kommit mitt hjärta att klappa så våldsamt när mastro Vincenzo hade sagt att han började bli gammal och trött och att hans son ville att han skulle sälja vingården och huset? Vilken djärv tanke hade korsat min oroliga hjärna när han sade att kapellet inte tillhörde någon? Varför inte mig? Varför skulle inte jag köpa mastro Vincenzos hus och länka det samman med kapellet med girlander av vinrankor och rosor och dunkla cypresser och kolonnader och loggior befolkade av marmorgudar och kejsare av brons och . . . Jag slöt mina ögon för att hålla kvar den underbara synen och verkligheten gled långsamt bort mot drömmande skymning.

En högrest gestalt svept i vid mantel stod vid min sida.

- Kapellet, vingården, det lilla vita huset i dess mitt, allt ska bli ditt om du är villig att betala priset, sade han med melodisk stämma.

- Vem är du, fantom från det osynliga?

- Jag är en odödlig ande, tid och rum betyder intet för mig. För tvåtusen år sedan stod jag där vi nu står vid sidan av en annan människa som förts hit av sitt öde liksom du förts hit av ditt. Han sökte inte lycka som du, han sökte endast

glömska och ro på denna ensliga ö. Jag nämnde för honom det pris han måste betala: hans obefläckade namns brännmärkande med vanära för alla tider... Han betalade priset. I elva år levde han här, sluten inom sig själv, ensam och bitter. Två gånger bröt han upp för att vända åter till sitt kejsarpalats på den palatinska kullen. Två gånger svek honom modet. Rom såg honom aldrig mer. Han dog på hemfärden i sin vän Lucullus villa på andra sidan golfen. Hans sista ord innebar en önskan att bäras ner till båten och föras tillbaka till sin ö.

- Vilket pris begär du av mig?
- Att du avstår från din framtid.
- Vad ska jag då bli?
- Ett oinfriat löfte, en Kunde-Ha-Blivit.
- Du tar ifrån mig allt som gör livet värt att leva.
- Jag skänker dig allt som gör livet värt att leva.
- Vill du åtminstone låta mig få behålla medlidandet? Jag kan inte bli läkare om du tar ifrån mig det.
- Du ska få behålla medlidandet, men du skulle få det mycket bättre om jag tog det ifrån dig.
- Begär du något mer av mig?
- Innan du dör ska jag kräva ett annat pris av dig, ett högt pris. Men dessförinnan ska du i många år se solen gå ner över molnfria dagar av lycka och månen gå upp över stjärnlysta nätter av drömmar.
- Ska jag dö här?
- Sök ej svaret på denna fråga. Människan kunde inte härda ut med livet om hon visste stunden för sin död.

Han lade handen på min skuldra, en lätt rysning genomfor mig.

- Jag kommer igen i morgon efter solnedgången för att få ditt svar. Tänk dig noga för innan du ger mig det.
- Mina ferier är slut, redan i kväll måste jag lämna detta sköna land. Att tänka har förresten aldrig varit min svaga sida, jag går in på ditt anbud, jag ska betala priset vad det än är. Men med vad ska jag bygga mitt hem, mina händer är tomma?
- Dina händer är tomma men de är starka, din hjärna är orolig men den är klar, din vilja är sund och du ska nå ditt mål.
- Men hur ska jag kunna bygga mitt hus, jag vet inget om arkitektur?

- Jag ska hjälpa dig. Vilken stil föredrar du, varför inte den gotiska? Jag tycker om gotikens mystik och dämpade ljus.

- Jag vill bygga mitt hus i min egen stil, en stil som inte ens du ska kunna ge ett namn. Ingen medeltidsskymning för mig. Mitt hem ska vara öppet för sol och vind och havets röster - liksom ett grekiskt tempel - och ljus, ljus, ljus överallt!

- Akta dig för ljuset! Akta dig för ljuset! För mycket ljus är farligt för människoögat.

- Jag vill ha vita loggior och arkader med antika marmorkolonner, ovärderliga fragment från gångna tiders skulptur strödda överallt i min trädgård. Kapellet ska jag göra till ett tyst bibliotek med klosterstolar kring väggarna och melodiska klockor som ringer Ave Maria över varje lycklig dag.

- Jag tycker inte om klockor.

- Och just här vid bröstvärnet där vi står och ser på denna underbara ö därnere som reser sig som en sfinx ur havet, här ämnar jag placera en kolossal sfinx av röd granit från faraonernas land. Men säg mig, var ska jag finna alla dessa skatter?

- Du står på ruinerna av en av Tiberius villor. Glömda skatter ligger begravna under vinrankorna, under kapellet, under huset. Den gamle kejsarens trötta fot har trampat marmorplattorna som du såg mastro Vincenzo kasta över muren. Fresken med de dansande backanterna och faunerna, som mastro Vincenzo täckte över med cement, smyckade en gång den kejserliga villans väggar. Se, sade han och pekade ner mot det klara vattnet tusen fot under våra fötter. Lärde du inte av din Tacitus att när budskapet om kejsarens död nådde Capri vräktes hans villor i havet?

Jag ville genast klättra nerför branten och störta mig i sjön för att söka efter mina marmorkolonner.

- Ha inte så bråttom, skrattade han, i tvåtusen år har korallerna spunnit sina nät omkring dem och vågorna begravt dem djupare och djupare i sanden. Där väntar de på dig tills din tid kommer.

- Och sfinxen? Var ska jag finna sfinxen?

- På en ödslig slätt stod en gång en praktfull villa tillhörande en annan romersk kejsare som låtit föra dit en sfinx från Nilens stränder för att pryda sin trädgård. Av villan finns intet kvar, men djupt nere i jordens innandöme ligger sfinxen ännu. Sök, och du ska finna den! Det ska nära nog kosta dig livet att föra sfinxen hit, men du ska göra det.

- Du tycks känna framtiden lika väl som det förflutna.

- Det förflutna och det framtida är en och samma sak för mig, jag vet allt.

- Jag avundas dig inte den kunskapen.

- Ditt tal är äldre än dina år, varifrån har du fått de orden?

- Från vad jag lärt på denna ö i dag, jag har lärt att dessa vänliga människor, som varken kan läsa eller skriva, är långt lyckligare än jag som sedan jag var barn har tröttat mina ögon för att vinna kunskap. Det har också du, efter vad jag kan förstå av ditt tal. Du är slängd i latin, du kan din Tacitus utantill.

- Jag är egentligen filosof men har också sysslat med teologi, jag är hedersdoktor vid universitetet i Jena.

- Talar du tyska flytande?

- Det är mitt modersmål, skrattade han.

Jag betraktade honom noga. Han såg ut som en gentleman och nu först observerade jag svärdet under hans röda mantel. Jag lade också märke till en viss sträv klang i hans stämma som jag tyckte mig ha hört förr.

- Förlåt min fråga, herr Riddare, men har vi inte träffats en gång förut i Auerbachs källare i Leipzig? I samma ögonblick började klockorna i Capri ringa Ave Maria.

Han hade försvunnit.

2

Quartier Latin

Quartier Latin. Ett studentrum i Hôtel de l'Avenir, böcker överallt, på bord, stolar och golv, och på väggen ett bleknat fotografi av Capri. Mornar på la Salpêtrière och Hôtel-Dieu och la Pitié, gående från säng till säng för att läsa nya kapitel i det mänskliga lidandets bok, skriven med blod och tårar. Eftermiddagar på Institut Pasteur skådande i mikroskopet den osynliga världens under, de oändligt små varelser som råder över liv och död. Sömnlösa nätter i Hôtel de l'Avenir, dyrbara mödosamma nätter för att bemästra de klassiska sjukdomssymtomen vilkas inlärande är så nödvändigt och så otillräckligt för den som vill bli läkare. Arbete! Arbete! Arbete! Sommarferier: tomma caféer vid Boulevard St-Michel, École de Médecine stängd, övergivna laboratorier och föreläsningssalar, halvtomma kliniker. Men inga ferier för de sjuka, inga ferier för döden, inga ferier i Hôtel de l'Avenir. Inga förströelser utom någon enstaka promenad under Jardin du Luxembourgs lindar eller någon girigt utnyttjad fritimme i Musée du Louvre. Inga vänner. Ingen hund. Inte ens en mätress. Henri Murgers Bohème var död, men hans Mimi levde ännu och promenerade leende vid varannan students arm på Boulevard St-Michel när apéritiftimmen nalkades, hon lagade hans rock och tvättade hans linne i vindskupan medan han läste på tentamen.

Men ingen Mimi för mig. De kunde ta livet lätt, mina sorglösa kamrater, sitta och prata vid caféborden om kvällarna, skratta, leva, älska. Deras latinska hjärnor var mycket snabbare än min och de hade inget bleknat fotografi av Capri på väggen i sitt vindsrum, inga antika marmorkolonner som låg och väntade på dem under sanden vid Palazzo al Mare. Ofta under mina sömnlösa nätter, när jag satt där på Hôtel de l'Avenir med huvudet lutat över Charcots Maladies du Système Nerveux eller Trousseaux's Clinique de l'Hôtel-Dieu, flög plötsligt en fasansfull tanke genom min hjärna: mastro Vincenzo är gammal, tänk om han skulle dö medan jag sitter här, eller sälja sitt hus till någon annan, detta hus som är grundvalen för mitt framtida hem! En iskall svett

bröt fram på min panna och mitt hjärta stod nästan stilla av skräck. Jag stirrade på det bleknade fotografiet av Capri på väggen, jag tyckte att den trolska ön sjönk djupare och djupare i havet, mystisk och sfinxlik, till dess allt vad jag såg var konturen av en sarkofag, under vilken en dröm låg begraven... Jag gned mina svidande ögon och dök åter ner i boken med raseri, liksom kapplöpningshästen som störtar fram emot målet med blödande länder. Ja, det blev en kapplöpning om pris och troféer. Mina kamrater började hålla på mig som vinnare. Till och med Mästaren med cæsarhuvudet och örnblicken trodde sig se en framtidsman i mig - den enda felaktiga diagnos jag såg Charcot ställa under de många år jag följde hans arbete på la Salpêtrière eller i mottagningsrummet vid Boulevard St-Germain, fullt av patienter från hela världen. Det stod mig dyrt, detta hans misstag. Det kostade mig min sömn och närapå min syn - denna sista fråga är förresten ännu oavgjord. Så stark var min tro på Charcots ofelbarhet, han som visste mer än någon annan om människohjärnan, att jag för en tid trodde att han hade rätt. Sporrad av min ambition att motsvara hans förväntningar, okänslig för trötthet, sömn, ja till och med hunger, spände jag varje fiber i kropp och själ till bristningsgränsen för att vinna trots allt. Inga promenader under lindarna i Luxembourgparken, inga fristunder i Louvren. Från morgon till kväll fyllde jag lungorna med den skämda luften i sjuksalarna, från kväll till morgon med röken av hundratals cigarretter i mitt kvava rum på Hôtel de l'Avenir. Tentamen efter tentamen i snabb följd, alltför snabb för att ha något värde. Arbete! Arbete! Arbete! Jag skulle ta min examen till våren. Tur i allt jag rörde vid, en häpnadsväckande, nästan onaturlig tur. Redan började jag känna strukturen av människokroppens underbara maskineri, det harmoniska arbetandet av dess kuggar och hjul i hälsa, dess rubbningar i sjukdom och dess slutliga sönderfallande i döden.

Redan började jag bli förtrogen med de flesta sjukdomar som fjättrade de lidande vid deras sängar. Redan började jag hantera kirurgins försvarsvapen mot den Obeveklige som gick sin rond i salarna med lien i handen natt och dag. Han tycktes ha slagit ner sina bopålar på allvar i det dystra gamla sjukhuset som under århundraden härbärgerat så mycket lidande och sorg. Ibland kom han rusande som en galning genom salarna, slående till höger och vänster, gammal och ung, gri-

pande det ena offret om strupen med ett grymt grepp, slitande bandaget från en annans gapande sår tills den sista blodsdroppen förrunnit. Ibland kom han tyst och stilla på tå och slöt med en nästan öm tryckning av fingret ögonlocken på en annan stackare vars läppar log när han gick. Ofta visste jag inte ens att han var därinne. Endast barnen vid mödrarnas bröst tycktes förstå när han nalkades och spratt till i sömnen med ett gällt skrik. Och ofta hände det att någon av de gamla nunnorna som levat där hela sitt liv såg honom nätt och jämnt i tid för att hinna lägga ett krucifix på den sjukes säng.

I början, när han stod där segerrik på ena sidan av sängen och jag stod hjälplös på den andra sidan, brukade jag inte ta någon vidare notis om honom. Livet betydde då ännu allt för mig, jag visste att min mission var slut när hans tog vid, och harmsen över mitt nederlag vände jag mig bort från min dystre kollega. Men när jag hunnit bli mera van vid honom, började jag iaktta honom med allt större uppmärksamhet, och ju mera jag såg av honom desto mera önskade jag lära känna honom, förstå honom. Jag började inse att han också hade sin uppgift att fylla likaväl som jag min, att vi när allt kom omkring var kamrater, att när kampen om ett liv var avslutad med hans seger, var det bättre att se varandra rakt i ögonen och vara vänner. Det kom en tid då jag till och med tyckte att han var min ende vän, då jag längtade efter honom och nästan älskade honom, fast han aldrig tycktes bry sig det allra minsta om mig. Vad kunde jag inte lära av honom, om jag bara kunde tyda hans dystra ansikte, om jag bara kunde förstå honom som ensam läst det sista felande kapitlet i mina medicinska handböcker där allt får sin förklaring, där lösningen ges på alla gåtor, svaret på alla frågor.

Men hur kunde han vara så grym, han som kunde vara så mild? Hur kunde han med ena handen ta bort så mycket glädje och liv, då han med den andra kunde skänka så stor frid och lycka? Varför var hans grepp kring det ena offrets strupe så långsamt och det slag han delade ut till en annan så blixtsnabbt? Varför brottades han så länge med ett litet barn och lät den gamles liv ebba bort i barmhärtig sömn? Var det hans mission att straffa likaväl som att slå? Var han domare likaväl som bödel? Vad gjorde han med dem han slagit? Var de förintade eller sov de endast? Vart förde han dem? Var han dödsrikets envåldshärskare eller var han

endast en vasall, ett redskap i handen på en ännu mäktigare härskare, Livets furste? Han hade vunnit i dag, men var hans seger definitiv? Vem skulle vinna till sist, han eller Livet?

Men var det verkligen så att min mission upphörde när hans började? Måste jag vara en overksam åskådare till den sista ojämna kampen, stå hjälplös och se på medan han begynte sitt förstörelseverk? Måste jag vända bort ansiktet från ögon som anropade mig om hjälp långt sedan talet förstummats? Måste jag lösgöra min hand från fingrar som klamrade sig fast vid mina som en drunknande vid ett halmstrå? Jag var besegrad, men jag var inte avväpnad, jag hade ännu ett vapen i min hand. Han hade sin eviga sömndryck, men jag hade också min, som jag fått mig anförtrodd av Moder Natur. Om han dröjde med sitt narkotikum, vad hindrade mig från att komma med mitt som kunde förbyta ångest i frid, kamp i vila? Var det inte min uppgift att hjälpa dem att dö som jag inte kunde hjälpa att leva?

Den gamla nunnan hade sagt mig att jag begick en fruktansvärd synd, att Vår Herre i sin outrannsakliga vishet bestämt det så, att ju mer lidande han tillfogade i dödstimmen, ju mer förlåtande skulle han visa sig på den yttersta domens dag. Till och med syster Philomène hade sett ogillande på mig, när jag ensam av kamraterna kommit med min morfinspruta sedan den gamle padren gått bort från bädden med sitt sakrament.

De fanns ännu kvar i Paris sjukhus, de milda, uppoffrande systrarna från St-Vincent-de-Paul med sina stora vita hucklen. Krucifixet hängde ännu på väggarna, padren läste ännu mässan varje morgon framför det lilla altaret i Salle Ste-Claire. La Mère supérieure, ma Mère, som vi alla kallade henne, gick ännu sin rond från säng till säng när klockorna ringde Ave Maria.

"La Laïcisation des Hôpitaux" var ännu ej dagens brinnande fråga, ropet "Bort med prästerna! Bort med krucifixet! Ut med nunnorna!" hade ännu inte höjts. Tyvärr fick jag snart se dem alla gå. Utan tvivel hade de sina fel, dessa nunnor. Det är nog sant att de var mera vana att hantera sina radband än sina nagelborstar, att doppa sina fingrar i vigvattnet hellre än i karbollösningen - operationssalarnas dåvarande allsmäktiga universalmedel, snart nog ersatt av ett annat. Men deras tankar var så rena, deras hjärtan så fyllda av ömhet, de hade vigt hela sitt liv åt de sjuka, de begärde

endast att få hjälpa dem och be för dem. Inte ens deras värsta motståndare vågade någonsin förneka deras allt uppoffrande kärlek och deras allt uthärdande tålamod. Man brukade säga att nunnorna gick omkring med buttra ansikten, att deras tankar sysslade mer med själens än med kroppens frälsning, att deras tal rörde sig mer om resignation än om hopp. Det var misstag. Nunnorna, gamla och unga, var tvärtom alltid vid gott humör, livliga och fulla av barnslig glädje och muntert skratt, och det var underbart att se hur de förstod att dela med sig av sin glädje åt andra. De var också toleranta. Troende och icke troende var för dem lika. Snarare verkade de ännu ivrigare att hjälpa de senare, för de tyckte så synd om dem och tog aldrig illa upp om de förbannade och hädade. Mot mig var de alla rörande snälla och vänliga. De visste mycket väl att jag inte tillhörde deras religion, att jag inte biktade mig och att jag inte gjorde korstecknet när jag gick förbi det lilla altaret. I början hade la Mère supérieure gjort några blyga försök att omvända mig till den tro som bjudit henne att offra sitt liv för andra, men med en medlidsam skakning på sitt gamla huvud hade hon snart gett upp allt hopp. Till och med padren hade slutat hoppas på min räddning sedan jag sagt honom, att jag var villig att diskutera skärseldens befintlighet men blankt vägrade att tro på helvetet, och att jag i alla händelser var besluten att ge fulla doser morfin när dödskampen var för svår. Den gamle padren var ett helgon, men bevisföring var inte hans starka sida och vi övergav snart dessa samtal. Han kände alla helgonens liv och det var han som för första gången berättade för mig legenden om Sainte Claire, som gett sitt namn åt sjuksalen. Det var också han som för första gången lät mig skåda de underbara dragen av hennes älskade, den helige Franciscus av Assisi, de förtrycktas och djurens vän, han som sedan också blev min vän för livet. Men det var syster Philomène, så ung och skär i sin vita novisdräkt, som lärde mig mest, ty hon lärde mig att älska sin madonna vars drag hon bar. Jag såg henne dö i kolera ett par år senare i Napoli. Inte ens döden vågade vanställa henne. Hon gick till himlen just så som hon var.

Frère Antoine, som kom till sjukhuset var söndag för att spela orgel i det lilla kapellet, var min specielle vän. Det var under den tiden det enda tillfälle jag hade att få höra lite musik och jag underlät sällan att begagna mig därav, jag som njuter så mycket av musik. Jag kunde inte se nunnorna där de

satt och sjöng nära altaret, men jag kände väl igen sœur Philomènes klara röst. Dagen före jul hade frère Antoine blivit förkyld, och från säng till säng i Salle Ste-Claire viskades den stora hemligheten att jag, efter en lång rådplägning mellan la Mère supérieure och padren, fått tillåtelse att ersätta honom vid orgeln för att rädda situationen.

Annars hörde jag ingen annan musik än när gamle don Gaetano två gånger i veckan kom och spelade på sitt positiv under min balkong på Hôtel de l'Avenir. *Misereret* ur *Trubaduren* var hans paradnummer och den melankoliska melodin passade bra ihop både med honom och med hans lilla apa som satt huttrande på positivet i sin röda Garibaldiskjorta:

Ah, che la morte ogn'ora
È tarda nel venir!

Lika bra passade den till stackars gamle monsieur Alfredo som vandrade omkring på de snötäckta gatorna i sin slitna bonjour med manuskriptet till sin sista femaktstragedi under armen. Och lika bra passade den till mina vänner i italienska fattigkvarteret i Montparnasse, nedhukade kring sitt halvslocknade fyrfat utan ett öre att köpa lite mera träkol för. Det kom också dagar då den melankoliska melodin tycktes vara just det rätta ackompanjemanget till mina egna tankar när jag satt lutad över mina böcker i Hôtel de l'Avenir utan mod att möta en ny dag, när allting syntes mig så hopplöst och Capri på det bleknade fotografiet så långt borta. Till slut brukade jag då kasta mig på sängen och sluta ögonen. Snart var Sant' Antonio i full fart med ett nytt underverk, snart seglade jag ifrån alla mina bekymmer bort mot mina drömmars ö. Gioconda räckte mig leende ett glas av don Dionisios vin och än en gång började blodet pulsera rikt och varmt genom min trötta hjärna. Världen var skön och jag var ung, färdig att slåss, säker om att vinna. Mastro Vincenzo vinkade åt mig från sin vingård när jag gick uppför den lilla stigen till kapellet. Jag satt en stund på terrassen och såg ner på den förtrollade ön vid mina fötter, undrande hur jag skulle kunna släpa granitsfinxen ända dit upp. Nog skulle det bli ett hårt arbete, men visst skulle jag gå i land med det, även alldeles ensam om det gällde. Addio, bella Gioconda! Addio, e presto ritorno! Ja, visst skulle jag snart komma tillbaka, mycket snart, i min nästa dröm! Den nya dagen blickade in genom fönstret och såg skarpt på drömmaren. Jag öppnade ögonen

och rusade upp, jag hälsade ljuset med glädje och satte mig ner vid bordet med boken i handen. Så kom våren och lät gatans knoppande träd fälla sina första kastanjeblommor på min balkong. Det var signalen. Jag gick upp i examen och lämnade Hôtel de l'Avenir med diplomet på fickan, Frankrikes yngste medicine doktor.

3

Avenue de Villiers

Avenue de Villiers. Doktor Munthe. Mottagning 2—3 e.m. Dörrklockan ringer, bud kommer och går, dag och natt, med brev och med sjukbud. Telefonen, detta farliga vapen i händerna på sysslolösa damer, hade ännu inte börjat sin nervslitande kampanj mot en kort stunds välförtjänt vila. Patienter av alla slag, till största del nervösa fall, det svaga könet i majoritet. Många var sjuka, svårt sjuka. Jag lyssnade till vad de hade att säga, undersökte dem så noga jag kunde, fullt övertygad om att kunna hjälpa dem, vad som än stod på. Om dessa fall är jag inte hågad att tala här, en dag kanske kommer när jag kan ha något att säga om dem. Många var inte sjuka alls och skulle kanske aldrig ha blivit det om de inte kommit till Avenue de Villiers. Många inbillade sig att de var sjuka. De hade mest att berätta, de talade om sina morföräldrar, sina tanter och sin svärmor, tog ur fickan ett litet papper och började läsa upp en oändlig lista på sina symtom - "le malade au petit papier", som Charcot brukade säga. Allt detta var nytt för mig som hade min enda erfarenhet från sjukhusen där det inte var tid till dylikt nonsens, och jag begick mången blunder. Längre fram, när jag visste mer om den mänskliga naturen, lärde jag mig att behandla dessa patienter lite bättre, men vi kom aldrig riktigt bra överens. De tycktes känna sig illa till mods när jag sade dem att de såg riktigt krya ut och att deras hy hade frisk färg, men de kvicknade till när jag tillade att deras tunga var dålig - vilket vanligen var fallet. Min diagnos i de flesta dylika fall var: för mycket mat, för mycket kakor och sötsaker under dagen, för tunga middagar på kvällen. Det var sannolikt den korrektaste diagnos jag ställde på den tiden, men den hade ingen framgång. Ingen ville höra på det örat. Vad de alla däremot tyckte om var blindtarmsinflammation. Appendicitis var på den tiden mycket i ropet bland damer i de högre samhällsklasserna på jakt efter en åkomma. Många av dessa patienter hade den i hjärnan snarare än i magen och de trivdes utmärkt med den, lika väl som deras läkare. Så småningom drev också jag mer och mer i riktning mot appendicitis och behand-

lade ett stort antal sådana fall med växlande resultat. Men när ryktet spred sig om att de amerikanska kirurgerna plockade bort varenda blindtarm i Förenta staterna, började mina appendicitisfall tunna av på ett betänkligt sätt. Bestörtning:

- Ta bort blindtarmen! Min blindtarm! sade de mondäna damerna och klamrade sig fast vid sin processus vermicularis som en mor vid sitt barn. Vad ska jag ta mig till utan min appendicitis?

- Ta bort deras blindtarmar! Mina blindtarmar! sade doktorerna och konsulterade listan på sina patienter. Aldrig har jag hört sådant nonsens. Det är ju inget fel på deras blindtarmar, det måtte väl jag veta, jag som måste undersöka dem två gånger i veckan. Jag opponerar mig på det bestämdaste!

Det blev snart tydligt att appendiciten sjöng på sista versen och att en ny sjukdom måste uppfinnas för att tillfredsställa den allmänna efterfrågan. Fakulteten förlorade ingen tid, en ny sjukdom lanserades genast på marknaden, ett nytt ord präglades, ett gyllene ord - COLITIS!* Det var en nätt och bekväm åkomma, trygg för kirurgens kniv, alltid till hands när den behövdes, avpassad för allas smak. Ingen visste när den kom, ingen visste när den gick. Jag visste att flera av mina kolleger redan prövat colitis på sina patienter med stor framgång, men hittills hade jag inte haft tillfälle att diagnostisera sjukdomen.

Ett av mina sista appendicitisfall var, tror jag, grevinnan X som kom för att konsultera mig, enligt uppgift på rekommendation av Charcot. Professorn brukade då och då skicka mig patienter och jag skulle naturligtvis varit angelägen att göra mitt allra bästa med denna nya patient också om hon inte hade varit så vacker som hon var. Hon såg på det unga oraklet med illa dold besvikelse i sina stora smäktande ögon och sade att hon önskade tala med "monsieur le Docteur lui-même" och inte med hans assistent, en hälsning som jag var van att få från nya patienter. Till att börja med visste hon inte om hon hade appendicitis, och monsieur le Docteur lui-même inte heller, men snart var hon säker på att hon hade appendicitis och jag att hon inte hade det. När jag kanske något för bryskt sade henne min mening blev hon mycket

* Colitis, i detta ords nuvarande betydelse, var föga känd på den tiden, det fanns inte ens i våra medicinska handböcker. Många synder har begåtts under skydd av detta ord både av läkare och patienter i det första stadiet av denna åkommas lysande karriär.

upprörd. Professor Charcot hade sagt henne, att jag säkert skulle kunna komma underfund med vad som fattades henne, att jag skulle kunna hjälpa henne, och istället... Hon brast i gråt och jag tyckte mycket synd om henne.

- Vad är det egentligen för fel på mig? snyftade hon och sträckte sina båda tomma händer emot mig.

- Jag ska säga er det om ni lovar att inte gråta.

Hon torkade tårarna ur sina stora ögon och sade tappert:

- Jag kan tåla allt, jag har redan tålt så mycket, var inte rädd, jag ska inte gråta mer. Vad är det?

- Colitis.

Hennes ögon blev ännu större, fast jag inte trott det var möjligt.

- Colitis! Det är precis vad jag tänkte! Jag är övertygad om att ni har rätt! Colitis! Säg mig vad är colitis? Jag aktade mig noga för att besvara den frågan, för jag visste det inte själv, lika litet som någon annan på den tiden. Men jag sade henne att denna åkomma var långvarig och svår att bota, och däri hade jag rätt. Grevinnan log älskvärt mot mig och åt monsieur le Comte som påstod att det bara var nerverna. Grevinnan ansåg att ingen tid var att förlora och ville börja behandlingen genast. Det gjordes upp att hon skulle komma till Avenue de Villiers två gånger i veckan. Hon kom tillbaka redan nästa dag, och till och med jag, som började bli van vid blixtsnabba förändringar hos mina patienter, kunde inte undgå att med förvåning se på hennes strålande uppenbarelse och leende ansikte. Jag frågade henne hur gammal hon var.

Hon var just fyllda tjugufem år. Hon kom bara för att fråga om colitis var smittosam.

- Ja, mycket. Orden hade knappt glidit över mina läppar förrän jag upptäckte att denna unga dam var mycket intelligentare än jag.

Ville jag inte säga till greven att det var säkrast att de inte sov i samma rum?

Jag försäkrade henne att det inte alls var säkrast. Oaktat jag inte hade den äran att känna monsieur le Comte var jag övertygad om att han inte skulle bli smittad. Det var smittosamt endast i fråga om mottagliga och mycket nervösa personer liksom hon själv.

Inte kunde jag väl kalla henne nervös? invände hon med den vackra blicken irrande kring rummet.

- Jo, absolut.

Kunde jag inte bota henne för det?
- Nej.

Käraste Ann.
Kan du tänka dig att jag fått colitis! Jag är så glad - så glad att du rekommenderade mig le Suédois, eller var det kanske Charcot? I alla fall sa jag honom att det var Charcot för att vara säker på att han skulle ägna mig mera tid. Du har rätt, han är mycket intelligent, fast han inte ser så ut. Jag har redan rekommenderat honom till alla mina vänner. Jag tror säkert att han kunde göra mycket för min svägerska som ännu ligger till sängs sedan hon råkade halka under din kotiljongbal, jag är säker på att hon har colitis! Jag är så ledsen, älskling, att vi inte kan träffas på Joséphines middag i morgon. Jag har redan skrivit till henne att jag har fått colitis och omöjligt kan komma. Kanske kunde hon skjuta upp middagen till i övermorgon?

Din Juliette

P. S. Det slog mig just att le Suédois borde titta på din svärmor som har det så svårt med sin dövhet. Jag vet ju att markisinnan inte vill söka några fler doktorer, och vem vill det! Men kunde det inte ordnas så att han fick råka henne på något inofficiellt sätt? Det skulle inte förvåna mig om roten till alltsammans vore colitis.
P. S. Jag skulle till och med kunna låta le Suédois dinera här någon dag, om du kunde övertala markisinnan att äta middag hos mig, en petit comité naturligtvis. Kan du tänka dig att han upptäckte att jag hade colitis bara genom att stirra på mig genom sina glasögon? Förresten vill jag att min man ska göra hans bekantskap, fast han tycker lika litet om läkare som din svärmor och jag själv. Jag tror säkert att han ska tycka om den här doktorn.

En vecka senare hade jag den oväntade äran att bli inviterad på middag till grevinnans hôtel i Faubourg St-Germain, och att bli placerad bredvid änkemarkisinnan som jag vördnadsfullt observerade med min örnblick medan hon slukade en enorm portion pâté de foie gras under majestätisk tystnad. Mina blygsamma försök att öppna en konversation upphörde när jag upptäckte att hon var stendöv. Efter middagen förde monsieur le Comte mig till rökrummet. Han var en artig

liten herre, mycket korpulent, med ett fridsamt, nästan blygt ansikte. Han var åtminstone dubbelt så gammal som grevinnan och en gentleman i varje tum. Han bjöd mig en cigarrett och sade mycket hjärtligt:

- Jag kan inte nog tacka er för att ni har botat min hustru för appendicitis - jag hatar själva ordet. Jag bekänner uppriktigt att jag har en stark antipati för läkare. Jag har sett så många och hittills tycks ingen ha varit i stånd att hjälpa grevinnan, fast jag i rättvisans namn måste tillägga att hon aldrig givit någon av dem en chans innan hon redan vänt sig till en annan. Det är nog bäst att jag varnar er, för säkerligen kommer det att gå på samma sätt med er.

- Jag är inte så säker på det.

- Så mycket bättre. Hon har tydligen fattat stort förtroende för er, och det är i hög grad till er favör.

- Det betyder allt.

- Vad mig själv angår, erkänner jag öppet att jag inte kände någon sympati för er från början, men nu sedan vi träffats är jag mån om att få rätta mitt första intryck och, tillade han artigt, jag tror att vi är en bonne voie. Apropå det, vad är colitis?

Jag kom ifrån svaret när han godmodigt tillade:

- Vad det än må vara kan det inte vara värre än appendicitis, och ni kan lita på att jag snart kommer att veta lika mycket om colitis som ni själv.

Han begärde inte mycket. Jag var så tilltalad av hans öppna, artiga sätt att jag ställde en genfråga till honom.

- Nej, svarade han med en viss förlägenhet i rösten, men jag önskar vid Gud att vi hade det! Vi har nu varit gifta i fem år och ännu inga tecken därpå. Jag önskar vid Gud att vi hade det! Ni ska veta att jag är född i det här gamla huset liksom min far, och mitt gods i Touraine har tillhört oss i trehundra år. Jag är den siste av familjen och det är mycket sorgligt och... Kan ingenting göras för de där förbaskade nerverna? Har ni ingenting att föreslå?

- Jag är övertygad om att den enerverande Parisluften inte är bra för grevinnan. Varför slår ni er inte ner på slottet i Touraine för omväxlings skull?

Hela hans ansikte lyste upp.

- Ni är min man, sade greven och räckte mig båda händerna. Jag begär ingenting bättre. Där har jag min jakt och min stora egendom att sköta om. Jag älskar att vistas där,

men det tråkar ihjäl grevinnan och naturligtvis är det ganska ensamt för henne, hon som tycker om att träffa sina vänner och gå på middag eller på teatern var kväll. Men hur hon kan stå ut med det livet månad efter månad, hon som säger att hon alltid är så trött, det är mer än jag kan förstå. Mig skulle det ta livet av. Nu säger hon att hon måste stanna i Paris för att behandla sin colitis, förut var det hennes appendicitis. Men jag vill inte att ni ska tro att hon är självisk, tvärtom, hon tänker alltid först på mig och nu vill hon till och med att jag ska fara ensam till Château Rameaux därför att hon vet hur lycklig jag är när jag är där. Men hur skulle jag kunna lämna henne ensam i Paris, hon som är så ung och oerfaren?

- Hur gammal är grevinnan?

- Bara tjugunio år och hon ser till och med yngre ut.

- Ja, hon ser ju ut som en ung flicka.

Han satt tyst en stund.

- Apropå, när ämnar ni ta era ferier?

- Jag har inte haft några ferier på tre år.

- Så mycket större skäl att ta er ledigt nu. Är ni god skytt?

- Jag dödar aldrig ett djur om jag kan slippa. Varför frågar ni mig det?

- Därför att vi har utmärkta jaktmarker på Château Rameaux och jag är övertygad om att en veckas grundlig vila skulle göra er gott, det tror åtminstone min hustru, hon säger att ni är förfärligt överansträngd, och det ser ni förresten ut att vara.

- Det är mycket vänligt av er, monsieur le Comte, men jag mår mycket bra, det fattas mig ingenting annat än att jag inte kan sova.

- Sova! Jag önskar jag kunde ge er något av min sömn! Jag har mer av den varan än jag behöver. Jag hinner knappast luta huvudet mot kudden förrän jag sover och ingenting kan sedan väcka mig. Min hustru är tidig om mornarna, men jag hör henne aldrig stiga upp och betjänten som kommer in med kaffet klockan nio, måste ruska mig innan jag vaknar. Jag beklagar er verkligen. Apropå, ni vet väl inget medel mot snarkning?

Det var ett typiskt fall, diagnosen var lätt, vi återvände till damerna i salongen. Jag bjöds att sitta ner bredvid den värdnadsvärda markisinnan i och för den inofficiella konsultation

som så knepigt arrangerats av grevinnan. Efter ännu ett försök att öppna konversation med den gamla damen, skrek jag i hennes hörlur att hon inte hade colitis men att jag var säker på att hon skulle få det om hon inte lät sin påté de foie gras vara.

- Vad var det jag sa, viskade grevinnan, är han inte märkvärdig?

Markisinnan ville genast ha reda på alla symtomen på colitis och log vänligt emot mig medan jag dröp det förrädiska giftet i hörluren. När jag reste mig upp för att gå, hade jag förlorat rösten men funnit en ny patient.

En vecka senare stannade en elegant kupé vid Avenue de Villiers, och en betjänt sprang uppför trappan med en biljett från grevinnan att jag genast måste komma till markisinnan som insjuknat på natten i tydliga symtom på colitis. Jag hade gjort min entré i Parissocieteten.

Colitis spred sig som en löpeld över hela det eleganta Paris. Mitt väntrum var så fullt med patienter att jag måste ordna om matsalen till ett extra väntrum. Det var redan då ett mysterium för mig hur alla dessa människor kunde ha tid och tålamod att sitta där och vänta på mig så länge, ofta i timtal. Grevinnan kom regelbundet två gånger i veckan, men alltemellanåt kände hon sig klen och måste komma på extra dagar dessutom. Det var tydligt att colitis passade henne mycket bättre än appendicitis, hon hade förlorat sin sjukliga blekhet och hennes stora ögon strålade av ungdom.

En dag när jag kom ut från markisinnans hôtel - hon skulle just resa till landet och jag hade varit där för att säga adjö - fann jag grevinnan stående bredvid min vagn i vänligt samspråk med Tom som satt på ett stort paket, halvt gömd under vagnsfilten. Grevinnan var på väg till Magasins du Louvre för att köpa en present åt markisinnan som hade sin födelsedag dagen därpå, och hon visste inte alls vad hon skulle hitta på att ge henne. Jag föreslog en hund.

- En hund! Vilken briljant idé! Hon kom ihåg att när hon som barn brukade komma och hälsa på markisinnan, hade hon alltid funnit henne med en mops i knät, en mops som var så fet att han knappt kunde gå och som snarkade så fruktansvärt att det hördes över hela huset. Hennes tant hade gråtit i veckor när han dog. En briljant idé. Vi gick utför gatan till hörnet av Rue Cambon där en välkänd hundhandlare hade sin affär. Där, bland ett dussin rackor av alla slag, satt

just den hund jag sökte efter, en aristokratisk liten mops som snörvlade förtvivlat för att dra vår uppmärksamhet till sin sorgliga belägenhet och som med sina runda blodsprängda ögon anropade oss att ta honom bort ifrån detta blandade sällskap som han råkat i av ren otur och utan egen förskyllan. Han nästan kvävdes av glädje när han förstod sin lycka och sattes i en droska för att skickas till bostaden i Faubourg St-Germain. Grevinnan skulle emellertid till Magasins du Louvre i alla fall för att prova en ny hatt. Hon sade att hon ville gå till fots. Därpå förklarade hon att hon ville ta en droska, och jag föreslog att hon skulle åka dit i min vagn. Hon tvekade ett ögonblick - vad skulle folk säga om de såg henne köra omkring i Paris i doktorns vagn - men accepterade strax med bonne grâce. Nej, det var inte alls någon omväg för mig att köra henne dit, jag hade ingenting alls att göra just då. - Vad är det i det stora paketet? frågade grevinnan med kvinnlig nyfikenhet. Jag ämnade just säga henne ännu en lögn när Tom, eftersom hans mission som vaktare över paketet var slut, hoppade upp på sin vanliga plats på sätet bredvid mig. Paketet gick upp och huvudet på en docka tittade ut.

- Varför i all världen åker ni omkring med dockor, vem ska ha dem?

- Barnen.

Hon visste inte att jag hade några barn och såg nästan stött ut över min förbehållsamhet angående mina privata affärer. Hur många barn hade jag? Omkring ett dussin. Det fanns ingen möjlighet att komma undan, hela hemligheten måste fram.

- Kom med mig, föreslog jag djärvt, så ska jag på återvägen föra er till min vän Jack, gorillan i Jardin des Plantes. Grevinnan var tydligen på sitt allra bästa humör den dagen och redo till allt. Hon gick genast med på mitt förslag. Sedan vi passerat Gare Montparnasse började hon känna sig vilsekommen och snart visste hon inte alls var hon var. Vi åkte genom mörka, illaluktande gränder. En mängd trasiga ungar lekte i rännstenarna, och nästan framför varje dörr satt en kvinna med ett litet barn vid bröstet och ett par andra småttingar hopkrupna kring fyrfatet.

- Är detta Paris? frågade grevinnan med en nästan förskräckt blick.

- Ja, detta är Paris, la Ville Lumière! Och detta är l'Impasse

Rousselle, tillade jag när vi stannade framför en återvändsgränd, fuktig och mörk som botten av en brunn. Salvatores hustru satt på familjens enda stol med Petruccio, sorgebarnet, i knät och rörde om i polentan som ivrigt bevakades av Petruccios två äldsta systrar, medan det yngsta barnet kravlade kring på golvet och jagade en kattunge. Jag talade om för Salvatores hustru att jag tagit med mig en snäll dam som ville ge barnen en present. Jag förstod av grevinnans blyghet att det var första gången hon satte sin fot i ett fattigt hem. Hon rodnade när hon räckte Petruccios mor dockan, för Petruccio själv kunde ingenting hålla i sina förtvinade händer, han hade varit lam sedan han föddes. Petruccio visade inga tecken till glädje, hans hjärna var lika förlamad som hans lemmar, men hans mor var säker på att han tyckte mycket om dockan. Hans två systrar fick också var sin docka och sprang och gömde sig bakom sängen för att leka mamma och barn. När trodde jag att Salvatore skulle komma från sjukhuset? Det var nu nära sex veckor sedan han fallit från byggnadsställningen och brutit benet. Jo, jag hade just sett honom på Hôpital Lariboisière, han kryade på sig bra och jag hoppades att han snart skulle komma hem. Hur kom hon överens med sin nya värd? Gudskelov, mycket bra, han var mycket snäll, hade till och med lovat att sätta in en kamin till nästa vinter. Och var det inte hyggligt av honom att ha tagit upp det där lilla fönstret under taket, kom jag ihåg hur mörkt rummet var förut?

- Se, så glatt och trevligt här är nu, siamo in Paradiso, sade Salvatores hustru. Var det sant som Arcangelo Fusco berättat henne att jag hade sagt till den förre värden, den dagen då han vräkte henne ut på gatan och lade beslag på allt vad hon hade, att den stund skulle komma, när Gud skulle straffa honom för hans grymhet mot oss fattiga människor och att jag hade förbannat honom så fruktansvärt att han måste gå och hänga sig några timmar efteråt? Ja, det var alldeles sant och jag ångrade inte vad jag gjort. När vi skulle gå kom just min vän Arcangelo Fusco, som delade rummet med familjen Salvatore, tillbaka från sitt dagsarbete med sin stora kvast på axeln. Hans yrke var att fare la scopa - på den tiden var nästan alla gatsopare i Paris italienare. Jag var glad att få presentera honom för grevinnan, det var det minsta jag kunde göra för att återgälda den obetalbara tjänst han gjort mig när han gått med mig till polisstationen för att bekräfta mitt

vittnesmål om den förre värdens död. Gud vet i vilken obehaglig historia jag kunde ha blivit invecklad om inte Arcangelo Fusco varit. Det hade i alla fall hängt på ett hår. Det var mycket nära att jag hade blivit arresterad för mord.* Arcangelo Fusco, som hade en ros instucken bakom örat på italienskt maner, räckte sin blomma med sydländskt galanteri till grevinnan som såg ut som om hon aldrig fått motta en elegantare tribut till sin ungdom och skönhet. Nu var det för sent att fara till Jardin des Plantes och jag körde grevinnan direkt till hennes hôtel. Hon var mycket tyst och jag försökte muntra upp henne med att berätta den lustiga historien om den snälla amerikanskan, som av en händelse läst min artikel om dockor i Blackwood's Magazine som stått översatt i Le Figaro och som genast börjat sy dockor i stor skala åt de fattiga barn jag talat om. Hade hon inte lagt märke till hur fint dockorna var klädda? Jo, det hade hon. Var damen vacker? Ja, mycket. Var hon i Paris? Nej, jag hade varit tvungen att stoppa dockfabrikationen eftersom jag till slut hade flera dockor än patienter, och nu hade jag skickat damen till S:t Moritz för luftombyte. När jag tog farväl av grevinnan utanför hennes hôtel beklagade jag att det inte blivit någon tid över för att besöka gorillan i Jardin des Plantes, men jag hoppades att hon i alla fall inte skulle ångra sin dag.

- Visst inte, jag är så tacksam, men... men... men - jag skäms så, snyftade hon då hon sprang in genom porten till sin bostad.

* Denna egendomliga historia har jag berättat på annat håll.

4

En doktor på modet

Jag hade en stående inbjudan att dinera hos grevinnan i Faubourg St-Germain var söndag. Greven hade för länge sedan övervunnit sin avoghet mot läkare, i själva verket var han utsökt vänlig mot mig. Familjemiddag: endast monsieur l'Abbé och någon gång grevinnans kusin, vicomte Maurice, som behandlade mig med nästan oförskämd nonchalans. Jag tyckte illa om honom från första stund jag såg honom och jag upptäckte snart att jag inte var den ende. Det var tydligt att greven och han hade mycket litet att säga varandra. Abbén var en präst av gamla skolan, en man av värld som visste mycket mera om livet och människonaturen än jag. I början var han ganska reserverad, och ofta när jag kände hans kloka ögon fästa på mig föreföll det mig som om han visste mer om colitis än jag själv. Jag kände mig nästan skamsen inför denne gamle man och skulle gärna velat tala öppet med honom och lägga mina kort på bordet. Men jag hade aldrig något tillfälle därtill, jag träffade honom aldrig ensam. En dag när jag kom in i min matsal för att kasta i mig min lunch före mottagningen, fann jag honom till min förvåning sitta där och vänta på mig.

Han sade att han hade kommit på eget initiativ i egenskap av gammal vän till familjen och bad att jag inte skulle tala om hans besök.

- Ni har haft en förvånansvärd framgång med grevinnan, började han, och vi är allesammans mycket tacksamma. Jag måste också komplimentera er för er behandling av markisinnan. Jag kommer just från henne, jag är hennes biktfar, och jag måste säga att jag är förvånad över hur mycket bättre hon är på alla sätt. Men egentligen är det om greven jag kom för att tala i dag. Jag tror att il file un mauvais coton. Han går nästan aldrig ut, sitter hela dagen i sitt rum rökande sina stora cigarrer, han sover timtals efter lunch och ofta finner jag honom vilken tid på dagen som helst sovande i sin länstol med en cigarr i munnen. På landet är han en helt annan människa, tar sin morgonritt var dag efter mässan, är verksam och glad och intresserar sig livligt för skötseln av sin stora egen-

dom. Hans enda önskan är att få fara till sitt slott i Touraine, och om grevinnan inte kan övertalas att lämna Paris, vilket jag fruktar är fallet, har jag kommit till den övertygelsen att det är bäst att han far dit ensam. Han har stort förtroende för er, och om ni säger honom att det är nödvändigt att han för sin hälsas skull lämnar Paris så gör han det. Det är detta jag kommit för att be er om.

- Jag är ledsen, monsieur l'Abbé, men det kan jag inte.

Han såg på mig med oförställd förvåning, nästan med misstänksamhet.

- Får jag fråga varför?

- Grevinnan kan inte lämna Paris nu och det är ju helt naturligt att hon är där greven är.

- Varför kan hon inte behandlas för colitis på landet? Där finns en mycket bra och pålitlig doktor som ofta har skött henne förr när hon hade appendicitis.

- Med vilket resultat?

Han svarade inte.

- Får jag istället, sade jag, göra er en annan fråga? Anta att grevinnan plötsligt kunde bli botad för sin colitis, skulle ni då kunna förmå henne att lämna Paris?

- Uppriktigt sagt, nej. Man varför detta antagande, jag har trott mig förstå att sjukdomen är mycket långvarig och svårbotlig?

- Jag kan bota grevinnans colitis på en dag.

Han såg häpen på mig.

- Men varför i alla helgons namn gör ni inte det då? Ni tar på er ett enormt ansvar.

- Jag är inte rädd för ansvar, i motsatt fall skulle jag inte vara här. Låt oss tala öppet med varandra. Ja, jag skulle kunna bota grevinnan på en dag, hon har inte colitis mer än ni eller jag, inte heller har hon någonsin haft appendicitis. Hela sjukdomen sitter i huvudet, i nerverna. Om jag tog ifrån henne hennes colitis alltför hastigt, så skulle hon totalt kunna förlora sin andliga jämvikt och ta till någonting mycket värre, låt oss säga morfin eller en älskare. Om jag ska kunna vara grevinnan till någon nytta, återstår att se. Att ordinera grevinnan att resa till landet nu, skulle vara ett psykologiskt misstag. Hon skulle vägra, och sedan hon en gång motsatt sig min ordination skulle mitt inflytande över henne vara slut. Ge mig fjorton dar och jag ska laga att hon lämnar Paris av egen fri vilja - eller åtminstone kommer hon att tro det själv. Det

är helt och hållet en fråga om taktik. Att låta greven fara ensam skulle vara ett misstag av annan art, och ni, monsieur l'Abbé, vet det likaväl som jag.

Han såg forskande på mig med sina kloka ögon men sade ingenting.

- För att övergå till markisinnan, så var ni vänlig nog att komplimentera mig för vad jag gjort för henne och jag tar emot er komplimang. Ur medicinsk synpunkt har jag ingenting gjort, och det skulle ingen annan heller kunnat. Döva personer lider svårt av sin nödtvungna isolering, speciellt om de inte har några andliga resurser - och de är i majoriteten. Att dra deras uppmärksamhet från deras lyte är det enda man kan göra för dem. Markisinnans tankar sysslar nu med colitis istället för med dövhet och ni har själv sett resultatet. Jag för min del börjar ha mer än nog av colitis, och nu då markisinnan reser till landet ämnar jag ersätta hennes colitis med en knähund som bättre lämpar sig för lantlivet.

När abbén gick vände han sig om i dörren och såg uppmärksamt på mig.

- Hur gammal är ni?

- Tjugusex år.

- Vous irez loin, mon fils! Vous irez loin!

Ja, tänkte jag, jag kommer att gå långt, långt bort från detta förödmjukande liv av humbug och bedrägeri, bort från alla dessa artificiella människor, tillbaka till den förtrollade ön, tillbaka till gamla Maria Porta-Lettere, till mastro Vincenzo och Gioconda, för att rena min själ i det lilla vita huset uppe på toppen av klippan. Hur länge till ska jag vara tvungen att öda bort min tid i denna gräsliga stad? När ska Sant' Antonio göra sitt nya underverk?

På mitt bord låg ett avskedsbrev från markisinnan, inte farväl men au revoir, fullt av tacksamhet och lovord. Brevet innehöll en stor sedel. Jag såg på det bleknade fotografiet av Capri på väggen och stoppade sedeln i fickan. Vad blev det av alla pengarna jag förtjänade under dessa år av välstånd och framgång? Jag skulle ha sparat dem för att köpa mastro Vincenzos hus, men faktum är att jag aldrig hade några pengar att spara. Syndapengar? Måhända, men i så fall borde hela fakulteten ha gjort bankrutt, för vi var alla i samma klämma, professorerna såväl som mina kolleger som hade samma slags klientel som jag. Som väl var hade jag även fullt upp med andra patienter, tillräckligt för att rädda mig från att bli

charlatan. På den tiden fanns det mycket färre specialister än nu. Jag ansågs förstå mig på allting, också kirurgi. Det tog mig två år att inse att jag inte dög till kirurg, jag fruktar det tog kortare tid för mina patienter. Fast jag var nervspecialist, sysslade jag med allt man kan begära av en doktor, till och med obstetrik, och Vår Herre hjälpte moder och barn. Det var rent märkvärdigt att se hur väl mina patienter stod ut med behandlingen. När Napoleons örnblick överfor listan på de officerare som var föreslagna för befordran till generaler, brukade han skriva i marginalen bredvid ett namn: "Har han tur?" Jag hade tur, en häpnadsväckande, nästan onaturlig tur med allt jag rörde vid, med varenda patient jag skötte. Jag var inte en skicklig läkare, mina studier hade varit för hastiga, min sjukhusutbildning hade varit för kort, men det råder inte det ringaste tvivel om att jag hade stor framgång som läkare. Vad är hemligheten med framgång? Att inge förtroende. Vad är förtroende? Var kommer det ifrån, från huvudet eller från hjärtat? Härleder det sig från de övre skikten av vår mentalitet, eller är det ett mäktigt kunskapens träd på gott och ont med rötter i vår varelses djupaste skikt? Genom vilka kanaler meddelar det sig med andra? Är det synligt i ögat, kan det förnimmas i det talade ordet? Jag vet inte, jag vet bara att det inte kan förvärvas genom böcker, inte heller vid patientens säng. Det är en magisk gåva som förlänats den ena människan och förvägrats den andra. Den läkare som äger denna gåva kan nästan uppväcka de döda. Den läkare som inte äger den måste finna sig i tillkallandet av en kollega för ett fall av mässling. Jag upptäckte snart att denna ovärderliga gåva kommit på min lott utan min egen förtjänst. Jag gjorde upptäckten i grevens tid, för jag började bli bortskämd och mycket belåten med mig själv. Det lärde mig förstå hur litet jag egentligen visste och det lärde mig att allt mer och mer lita på Moder Natur för råd och hjälp. Kanske kunde jag till och med ha blivit en skicklig läkare i sinom tid, om jag hållit fast vid mitt sjukhusarbete och mina fattiga patienter. Men istället lät jag alla chanser gå mig ur händerna, jag blev en doktor på modet. Om ni råkar ut för en doktor på modet, så studera honom på behörigt avstånd innan ni anförtror er åt honom. Han kan vara en skicklig läkare, men i många fall är han det inte. För det första emedan han i regel är alltför upptagen för att ha tid att lyssna till er långa historia. För det andra emedan han är på väg att bli en snobb,

om han inte redan är det, han låter grevinnan komma in före er, undersöker grevens lever med större omsorg än hans betjänts och går hellre till garden partyt på engelska ambassaden än till er sistfödde vars kikhosta blivit värre. För det tredje därför att hans hjärta, såvida det inte råkar vara ovanligt sunt, snart kommer att visa omisskännliga tecken på förhårdning; han blir lika likgiltig och okänslig för andras lidanden som hans nöjeslystna omgivning. Man kan inte vara en skicklig läkare utan medlidande.

Ofta när dagens långa släp var över brukade jag, eftersom jag alltid varit intresserad av psykologi, fråga mig varför alla dessa dumma människor satt och väntade i timmar på mig i mitt väntrum? Varför lydde de mig, varför kunde jag så ofta få dem att känna sig bättre genom blotta beröringen av min hand? Varför blev de, till och med sedan de mist talförmågan och dödsångesten lyste ur deras ögon, så lugna när jag lade min hand på deras panna? Varför blev galningarna i Asile Ste-Anne, som skummade av raseri och skrek som vilda djur, fogliga när jag lossade deras tvångströjor och höll deras hand i min? Det var ett vanligt trick av mig, alla vaktarna kände till det och många av mina kamrater och till och med professorn brukade säga om mig: - Ce garçon-là a le diable au corps! Jag har alltid haft en viss svaghet för sinnessjuka och jag brukade promenera omkring i Salle des Agités som bland goda vänner. Mer än en gång hade jag blivit varnad att det skulle sluta illa, men jag visste naturligtvis bättre. En dag slog en av mina bästa vänner mig i huvudet med en hammare som han kommit över på något oförklarligt sätt och jag bars medvetslös ur salen. Det var ett fruktansvärt slag, min vän var en före detta hovslagare som kunde sitt yrke. Man trodde först att jag hade spräckt skallen. Nej, inte jag! Det var bara en hjärnskakning och mitt äventyr inbragte mig en komplimang från klinikchefen: - Ce sacré Suédois a le crâne d'un ours, faut voir s'il n'a pas cassé le marteau!

Det kanske ändå sitter i huvudet och inte i handen, tänkte jag för mig själv när tankemekanismen började fungera efter att ha stått stilla i tjugufyra timmar. När jag låg där på sjukhuset en hel vecka med isblåsa på min björnskalle, utan besökande eller böcker att sällskapa med, började jag tänka noga på saken, men inte ens hovslagarens hammare kunde få mig att överge min teori att det satt i handen.

Hur kom det sig att jag kunde sticka in min hand mellan

gallren i den svarta panterns bur i Ménagerie Pezon och om ingen kom nära oss och irriterade honom få den stora katten att lägga sig på rygg och spinna belåtet och gäspa åt mig med vidöppet gap? Hur kom det sig att jag kunde öppna abscessen i Léonies tass och dra ut träflisan som kommit den stora lejoninnan att hoppa omkring på tre ben i en veckas tid, vrålande av smärta? Lokalbedövning hade visat sig verkningslös, Léonie jämrade sig som ett barn när jag pressade ut varet ur tassen. Först när jag desinficierade såret blev hon litet otålig, men det fanns ingen ilska i hennes dova rytande, bara besvikelse över att hon inte fick slicka såret med sin vassa tunga. När operationen var över och jag lämnade menageriet med babianungen under armen som monsieur Pezon skänkt mig som honorar, sade den ryktbare lejontämjaren:

- Monsieur le Docteur, vous avez manqué votre profession, vouz auriez dû être dompteur d'animaux!

Och Ivan, den stora isbjörnen i Jardin des Plantes, kom han inte plumsande upp ur sin vattenbassäng så snart han såg mig, och lunkade fram till fängelsegallret och ställde sig upprätt på bakbenen och lade sin svarta nos emot min och tog fisken ur min hand som från en gammal vän? Vaktaren sade att han inte gjorde det med någon annan, säkert betraktade han mig som en landsman. Kom inte med att det var fisken och inte handen, för när jag ingenting hade att bjuda på stod han där ändå i samma ställning, så länge jag hade tid att stanna, och tittade stadigt på mig med sina blanka svarta ögon under de vita ögonhåren och nosade på min hand. Naturligtvis talade vi svenska med ett slags polaraccent som jag hade lärt mig av honom. Jag är övertygad om att han förstod vartenda ord jag sade när jag med låg, entonig röst talade om för honom att jag tyckte synd om honom och att jag som pojke hade sett två av hans släktingar simma tätt intill vår båt bland isflaken i vårt gemensamma fädernesland.

Och stackars Jack, den ryktbara gorillan i Zoo, den första av sitt släkte som blivit tillfångatagen och förd till sina fienders sollösa land! Lade han inte förtroendefullt sin hand i min så snart han såg mig? Tyckte han inte om att jag sakta kliade honom på ryggen? Han kunde sitta alldeles stilla i minuter och hålla min hand utan att säga ett ord. Ibland studerade han insidan av min hand uppmärksamt, böjde mina fingrar, den ena efter den andra, för att se hur lederna

fungerade. Därpå brukade han släppa min hand och betrakta sin egen lika uppmärksamt, liksom för att säga att han egentligen inte såg någon vidare skillnad på våra händer, vilket han hade rätt i. För det mesta satt han alldeles stilla och fingrade på ett halmstrå i ett hörn av buren där de besökande inte kunde se honom. Sällan begagnade han den gunga som man hade försett honom med i det naiva hoppet att han skulle ta den för en svängande gren av sykomorträdet, där han hade sin siesta under frihetens dagar. Han sov på en låg bambubädd som liknade arabernas sêrir, men han steg tidigt upp om mornarna, jag såg honom aldrig till sängs förrän han blev sjuk. Han hade av sina vaktare instruerats att inta sitt middagsmål sittande vid ett lågt bord med en servett knuten under hakan. Han hade till och med försetts med kniv och gaffel av hårt trä men hade aldrig velat använda dem, han föredrog att äta med fingrarna, liksom våra förfäder gjort ända till för ett par hundra år sedan och som majoriteten av människosläktet gör ännu i dag. Sin mjölk drack han med största korrekthet ur sin egen kopp och likaså morgonkaffet med mycket socker i. Det är visserligen sant att han snöt sig i fingrarna, men det gjorde också Romeos Julia, Petrarcas Laura, Maria Stuart av Skottland och le Roi Soleil. Stackars Jack! Vår vänskap varade livet ut. Han hade varit dålig sedan jul, hans hy hade blivit askgrå, hans kinder håliga och ögonen sjönk djupare och djupare in i sina hålor. Han blev orolig och retlig, magrade alltmer och snart tillstötte en torr, olycksbådande hosta. Jag tog hans temperatur flera gånger, men måste vara mycket försiktig, för i likhet med barn ville han gärna bryta sönder termometern för att se hur den såg ut inuti. En dag när han satt i mitt knä och höll min hand, fick han ett våldsamt hostanfall som medförde en lätt lungblödning. Åsynen av blodet skrämde honom, liksom de flesta människor. Jag lade ofta under kriget märke till hur till och med de tappraste Tommies, som obekymrat betraktade sina gapande sår, kunde blekna när de fick se några droppar färskt blod. Han förlorade aptiten mer och mer och kunde bara med största svårighet förmås att äta en banan eller ett fikon. En morgon fann jag honom liggande i sängen med filten uppdragen över huvudet, precis som mina patienter i Salle Ste-Claire brukade ligga när de var dödströtta och utledsna på allting. Han måtte ha hört mig komma, för han sträckte fram handen och fattade min. Jag ville inte störa

honom utan satt där en lång stund med hans hand i min och lyssnade till hans oregelbundna andhämtning och till rosslingen i hans strupe. Plötsligt skakade ett våldsamt hostanfall hela hans kropp. Han satte sig upp i bädden och höll båda händerna för tinningarna med en gest av förtvivlan. Han hade kastat av sin djurmask och blivit en döende människa. Så nära mig hade han kommit att han till och med berövats det enda privilegium Vår Herre beviljat djuren som kompensation för de lidanden människorna tillfogar dem: en lätt död. Hans dödskamp var fruktansvärd, han dog strypt av samme bödel som jag så ofta sett i arbete i Salle Ste-Claire, jag kände igen honom på hans långsamma grepp.

Och efteråt? Vad blev det sedan av min stackars vän Jack? Jag vet att hans utmärglade kropp kom till Anatomiska Institutet och att hans skelett med dess stora huvudskål ännu står upprätt i Musée Dupuytren, men är det allt?

5

Patienter

Jag saknade mycket mina söndagsmiddagar i Faubourg St-Germain. Ungefär fjorton dagar efter mitt samtal med abbén hade grevinnan med sin impulsiva natur plötsligt fått för sig att hon behövde luftombyte och beslutat följa med greven till deras slott i Touraine. Det kom som en överraskning för oss alla, endast abbén måste ha anat något, för jag såg en glimt i hans gamla kloka ögon den sista söndagen jag dinerade där. Grevinnan var vänlig nog att varje vecka sända mig rapport om hur hon mådde, och även abbén lät då och då höra av sig. Allting gick utmärkt. Greven tog sin ridtur varje morgon, sov aldrig på dagen och rökte mycket mindre. Grevinnan hade tagit upp sin musik igen, sysselsatte sig ivrigt med byns fattiga och klagade aldrig över sin colitis. Abbén gav mig också goda nyheter om markisinnan, vilkens gods var beläget en knapp timme från slottet. Hon mådde utmärkt. Istället för att sitta hela dagen i dyster avskildhet i en länstol och sörja över sin dövhet tog hon nu en lång promenad två gånger om dagen för sin älskade Loulous skull. Loulou höll på att bli för fet och behövde motioneras.

"Han är ett riktigt odjur", skrev abbén, "sitter i hennes knä och morrar och gläfser åt alla, har till och med bitit kammarjungfrun två gånger. Alla avskyr honom, men markisinnan avgudar honom och pysslar med honom hela dagen. I går blev han plötsligt sjuk mitt under det hon biktade sig och kräktes på hennes vackra teklänning och hans matmor blev så upprörd att jag måste avbryta bikten. Nu vill markisinnan veta om ni tror att det möjligen kan utveckla sig till colitis, och hon ber er vara så god och ordinera någonting åt honom. Hon säger att ni förstår fallet bättre än någon annan."

Markisinnan var inte långt ifrån sanningen, ty jag hade redan börjat få namn som hunddoktor, fast jag ännu inte hade uppnått den framstående position som jag intog längre fram i livet, när jag blev konsulterande hunddoktor för alla hundvänner i mitt klientel. Jag är medveten om att meningarna om min skicklighet som läkare för mina medmänniskor varit delade, men jag vågar påstå att mitt anseende som

pålitlig hunddoktor aldrig varit allvarligt bestritt. Jag är inte nog inbilsk att vilja förneka att detta till stor del kan bero på frånvaron av jalousie de métier inom denna specialitet - på andra områden led jag mer än nog därav.

För att bli en god hunddoktor är det nödvändigt att älska hundar, men det är också nödvändigt att förstå dem - det är detsamma i fråga om oss människor, med den skillnaden att det är lättare att förstå en hund än en människa och lättare att älska honom. Man bör aldrig glömma att den ena hundens mentalitet är totalt olik den andras. Den skarpa intelligens som gnistrar i en foxterriers kvicka ögon, återspeglar en psykisk aktivitet som är vitt skild från den lugna filosofi som lyser i en Sanktbernhardshunds eller en gammal fårhunds klara blick. Hundarnas intelligens har blivit ett ordspråk, men bland dem finns en stor gradskillnad som redan kan spåras hos valparna så snart de öppnar ögonen. Det finns till och med dumma hundar, fast procenttalet är mycket lägre än hos människan. På det hela taget är det lätt att förstå hunden och lära sig läsa hans tankar. Hunden kan inte förställa sig, kan inte bedra, kan inte ljuga, därför att han inte kan tala. Hunden är ett helgon. Han är uppriktig och hederlig av naturen. Om det i undantagsfall hos en hund skulle uppträda spår av arvsynd, nedärvd från hans vilda förfäder som var hänvisade att bruka list i kampen för tillvaron, så försvinner dessa spår när hans erfarenhet har lärt honom att han kan lita på rättvis behandling från oss. Om dessa symtom kvarstår hos en hund som har blivit väl behandlad - sådana fall är ytterst sällsynta - så är hunden inte normal, han lider av moral insanity och borde hjälpas till en smärtfri död. En hund erkänner villigt sin husbondes överlägsenhet, accepterar hans domar som slutgiltiga, men i motsats till vad många hundälskare tror, anser han sig inte som någon slav. Hans underkastelse är frivillig och han väntar sig att hans små rättigheter skall respekteras. Han ser upp till sin husbonde som till sin kung, nästan sin gud, han väntar sig att hans gud skall vara sträng men rättvis. Han vet att hans gud kan läsa hans tankar och han vet att det inte tjänar något till att dölja dem. Kan han läsa sin guds tankar? Sällskapet för psykisk forskning må säga vad det vill, men telepati emellan människor har ännu inte blivit bevisad. Telepati mellan hund och människa har däremot påvisats gång på gång. Hunden kan läsa sin husbondes tankar, kan förstå hans växlande sinnesstämningar och förutsäga hans beslut.

Han förstår av instinkt när man inte vill veta av honom, ligger alldeles stilla i timtal när hans kung arbetar strängt, som kungar ofta gör eller åtminstone borde göra. Men när hans kung är nedstämd vet han att hans stund är inne och kommer då fram och lägger huvudet i hans knä. Var inte ledsen! Bry dig inte om att alla överger dig, jag stannar kvar, jag ska ersätta alla dina vänner och bekämpa alla dina fiender! Kom, låt oss gå ut och glömma alltihop!

Det är gripande att se en hund när hans husbonde är sjuk. Hunden, varnad av sin osvikliga instinkt, är rädd för sjukdom, rädd för döden. En hund som i åratal varit van att sova i sin husbondes säng, vill inte gärna stanna där när husbonden är sjuk. Även i de få undantagen från denna regel lämnar han sin husbonde när döden nalkas, gömmer sig i ett hörn av rummet och gnäller ömkligt. Det har till och med hänt mig att jag av en hunds uppträdande fått en varning om att döden nalkades. Vad vet han om döden? Åtminstone lika mycket som vi, troligen en hel del mera. När jag skriver detta erinrar jag mig en stackars kvinna i Anacapri, en främling i byn, som låg döende i lungsot, men så långsamt att den ena efter den andra av de få grannkvinnorna som brukade gå och se till henne tröttnade och lämnade henne åt sitt öde. Hennes enda vän var en gammal hund, som i strid mot den regel jag just nämnt aldrig lämnade foten av hennes säng. Det var för övrigt den enda plats som fanns att ligga på utom jordgolvet i det eländiga kyffe där den stackars kvinnan levde och dog. En dag när jag av en händelse kom att gå förbi fann jag don Salvatore där, den ende av vår lilla bys tolv präster som visade det ringaste intresse för de fattiga och sjuka. Kvinnan såg ut ungefär som vanligt, hon sade till och med att hon känt sig litet bättre de sista dagarna - "la miglioria della morte", förklarade don Salvatore. Jag hade länge förvånat mig över den otroliga seghet varmed hon hängde fast vid livet, och jag sade prästen att hon mycket väl kunde leva en eller två veckor till, varför vi kom överens om att vänta med den sista smörjelsen. Just när vi skulle gå hoppade hunden ner från sängen och kröp ihop i ett hörn av rummet, ynkligt gnällande. Jag kunde inte upptäcka någon förändring i kvinnans utseende men fann till min förvåning att hennes puls nu var så gott som omärklig. Hon gjorde en förtvivlad ansträngning att tala, men jag kunde inte förstå vad hon menade. Hon såg på mig med vidöppna ögon och sträckte flera gånger ut sin utmärglade

arm och pekade på hunden. Nu förstod jag, och jag tror att hon också förstod mig när jag lutade mig ner över henne och sade att jag skulle ta hand om hunden. Hon nickade belåtet, slöt ögonen och dödens frid bredde sig över hennes ansikte. Hon drog ett djupt andetag, några droppar blod sipprade fram mellan läpparna och allt var slut. Den omedelbara orsaken till hennes död var uppenbarligen en inre blödning. Hur visste hunden det före mig? När man på aftonen kom för att föra bort henne följde hunden sin matmor till camposanton, den ende sörjande. Nästa dag berättade gamle Pacciale, dödgrävaren, som redan då var min speciella vän, att hunden alltjämt låg kvar på hennes grav. Regnet öste ner hela dagen och följande natt, men på morgonen var hunden alltjämt där. På kvällen skickade jag Pacciale med ett koppel för att försöka locka honom med sig till San Michele, men hunden morrade argt åt honom och vägrade att röra sig ur fläcken. På tredje dagen gick jag själv till kyrkogården och lyckades med stor svårighet förmå honom att följa med mig hem. Han kände mig för övrigt mycket väl. Det fanns redan förut åtta hundar i San Michele och jag var orolig över det mottagande de skulle ge nykomlingen. Men allt gick väl tack vare Billy, babianen, som av någon oförklarlig anledning genast fattade tycke för främlingen, som sedan han övervunnit sin första bestörtning snart blev Billys oskiljaktige vän. Alla mina hundar hatade och fruktade den stora apan som regerade enväldigt i San Micheles trädgård, och snart upphörde även Barbarossa, maremmahunden, att morra åt nykomlingen. Han levde lycklig där i två år och ligger begraven under murgrönan tillsammans med mina andra hundar.

En hund kan läras att göra nästan vad som helst genom vänlig uppmuntran, tålamod och en skorpa när han villigt lärt sin läxa. Man får aldrig förlora tålamodet eller bruka våld av något slag. Kroppslig bestraffning av en intelligent hund är en ovärdighet som återfaller på husbonden. Den är för övrigt ett psykologiskt misstag. Jag vill emellertid tillägga att okynniga hundvalpar, likaväl som småbarn som ännu inte börjat tänka, inte alls far illa av lite smäll då och då när de visar sig för obenägna att lära de första reglerna för ett gott uppförande. För egen del har jag aldrig lärt mina hundar några konster, fast jag erkänner att många hundar, sedan de en gång lärt sin läxa, finner stort nöje i att förevisa sina konster. Att uppträda på en cirkus är en helt annan sak och

en förnedring för en intelligent hund. Likaväl får dessa cirkushundar i regel god omvårdnad på grund av de pengar de inbringar och de har det oändligt mycket bättre än deras vilda olycksbröder i menagerierna. När en hund är sjuk underkastar han sig nästan vad som helst, till och med en smärtsam operation, om man förklarar för honom vänligt men bestämt att det måste ske och varför. Man bör aldrig försöka förmå en sjuk hund att äta. Han gör det ofta bara för att göra sin husbonde till viljes, också om hans instinkt säger honom att hån bör låta bli, vilket vanligen blir hans räddning. Var inte orolig, hundar liksom nyfödda barn kan vara utan föda i flera dagar utan någon större olägenhet. En hund kan uthärda smärta med stort tålamod, men han tycker naturligtvis om att man säger att det är synd om honom. Kanske det kan vara en tröst för hundvänner att höra att jag är övertygad om att hundarna känner smärta mindre än vi tror.

Man bör aldrig störa en sjuk hund om det ej är alldeles nödvändigt. I de flesta fall hindrar en oläglig inblandning i naturen hennes ansträngning att hjälpa honom att bli frisk. Alla djur vill vara ensamma när de är sjuka, liksom när de skall dö. Ack! Hundens liv är så kort och det finns väl knappast någon bland oss som inte sörjt en förlorad vän. Ens första impuls och ens första ord när man lagt honom till vila under trädet i parken, är att man aldrig vill ha någon annan hund; ingen annan hund kan någonsin ersätta honom, ingen annan hund kan vara för en vad han varit. Det är ett misstag. Det är inte *en* hund vi älskar, det är *hunden*. De är allesammans tämligen lika, de är alla redo att älska dig och bli älskad av dig. De är alla representanter för Guds älskvärdaste och moraliskt sett mest fulländade skapelse. Om du älskar din döde vän på det rätta sättet, får du ingen frid förrän du fått en ny. Också denne måste skiljas från dig, ty den gudarna älskar dör ung. Kom ihåg när hans tid kommer, vad jag nu säger. Sänd honom inte till avlivningsanstalten, be inte din läkare se till att han får en smärtfri död under bedövning. Det är ingen smärtfri död, det är en upprörande död. Hundar motstår ofta dessa gasers och gifters verkan på det mest hjärtslitande sätt. En dosis som skulle döda en fullvuxen människa, låter ofta en hund leva under flera minuters själsliga och kroppsliga plågor. Jag har flera gånger varit närvarande vid dessa massmassakrer i avlivningsanstalterna och jag har själv dödat många hundar med gift, jag vet vad jag talar om.

Jag skall aldrig göra det mera. Be vem som helst som du kan lita på och som tycker om hundar, vilket är ett oeftergivligt villkor, att han tar din gamle hund med sig ut i parken, ger honom ett ben att äta på och skjuter honom med en revolver genom örat. Det är en ögonblicklig och smärtfri död, livet slocknar som ett ljus blåses ut. Många av mina gamla hundar har dött så för min egen hand. De ligger alla begravna under cypresserna i Materita och över deras gravar står en antik marmorkolonn. Där ligger också en annan hund som under tolv år var en trogen vän till en hög Dam, som ehuru hon är Moder för ett helt land, mitt eget hemland, har rum i sitt hjärta för honom och som lägger en knippa blommor på hans grav var gång hon kommer till Capri.

Ödet har velat att det mest sympatiska av alla djur skall vara bärare av den mest fasansfulla av alla sjukdomar - vattuskräck. Jag följde på Institut Pasteur det första stadiet i den långa kampen mellan vetenskapen och den fruktade sjukdomen, men jag var också vittne till den slutliga segern. Den var dyrköpt. Hekatomber av hundar måste offras och kanske även några människoliv. Jag brukade besöka de dödsdömda djuren och ge dem den lilla lindring jag kunde, men det blev till slut så pinsamt för mig att jag för någon tid måste upphöra med att överhuvud gå till Institut Pasteur. Dock tvivlade jag aldrig på att vad som gjordes var rätt, att det måste göras. Jag bevittnade många negativa resultat, såg många människor dö både före och efter behandlingen med den nya metoden. Pasteur blev skarpt angripen inte bara av alla slags okunniga men välmenande hundvänner utan också av många bland sina egna kolleger, han anklagades till och med för att med sitt serum ha förorsakat åtskilliga av sina patienters död. Själv gick han sin väg rakt fram utan att nedslås av motgångar, men de som såg honom under denna tid visste hur han led av de plågor han var nödsakad att tillfoga hundarna, ty han var själv en stor hundvän. Han var den mest godhjärtade människa jag någonsin mött. Jag hörde honom en gång säga att han aldrig skulle ha mod att skjuta en fågel. Allt som möjligen kunde göras för att minska laboratoriehundarnas lidanden blev gjort. Så hade till och med kennelskötaren i Villeneuve de l'Étang, en före detta gendarm vid namn Pernier, utsetts till denna post av Pasteur själv på grund av att han var känd för att vara en stor hundvän. Dessa stallar rymde sextio hundar, ympade med serum, vilka regelbundet fördes till hund-

stallarna i det gamla Lycée Rollain för bettprov. I de senare hölls fyrtio rabiesangripna hundar. Skötseln av dessa hundar, alla skummande av raseri, var en farlig historia, och jag beundrade ofta det mod som visades av alla som hade med dem att göra. Pasteur själv var absolut orädd. En gång när han var angelägen att få ett salivprov direkt ur munnen på en rabiesangripen hund, såg jag honom med pipetten mellan läpparna suga upp några droppar av den dödande saliven från en galen bulldogg som hölls fast på bordet av två assistenter med händerna skyddade av tjocka skinnhandskar. De flesta av dessa laboratoriehundar var hemlösa kringstrykande stackare som av polisen tillvaratagits på Paris gator, men många av dem såg ut att ha sett bättre dagar. Här led och dog de obemärkt. Okända Soldater i människans kamp mot sjukdom och död. Nära intill, vid La Bagatelle, på den eleganta hundkyrkogården som grundats av sir Richard Wallace, låg hundratals knähundar och salongshundar begravna med inskriptioner om deras onyttiga och luxuösa liv inristade av älskande händer på minnesstenarna över deras gravar.

Sedan kom den förskräckliga historien med de sex ryska bönderna som blivit bitna av en flock galna vargar och sänts till Pasteur på tsarens bekostnad. De var alla fruktansvärt sönderbitna i ansiktet och på händerna, och utsikten att de skulle kunna räddas var från början så gott som ingen. Det var redan då känt att rabies hos vargar är farligare än hos hundar och att de som bitits i ansiktet kunde vara säkra om att dö. Pasteur visste det bättre än någon annan, och hade han inte varit den man han var skulle han säkerligen ha vägrat att ta sig an dem. De lades in på en särskild sal på Hôtel-Dieu under uppsikt av professor Tillaux, den mest framstående och mest humane kirurgen i Paris på den tiden och en av Pasteurs mest orädda medhjälpare och allra bästa vänner. Pasteur kom varje morgon med Tillaux för att ge dem injektioner och observerade dem ängsligt dag från dag. Ingen förstod ett ord av vad de sade. En eftermiddag, det var på nionde dagen, höll jag på att försöka hälla en droppe mjölk i halsen på en av musjikerna, en jätte med nästan hela ansiktet bortslitet, när plötsligt något vilt lyste till i hans ögon. Käkarna öppnades och slöts spasmodigt med ett smällande ljud, och ett hemskt skri vars like jag aldrig hört från människa eller djur ljöd från hans fradgande mun. Han gjorde en våldsam ansträngning att springa ur sängen och knuffade närapå omkull mig när jag

försökte hålla honom tillbaka. Hans armar, starka som björnramar, slöt sig kring mig som ett skruvstäd. Jag kände hans vämjeliga andedräkt intill min mun och den giftiga saliven dröp över mitt ansikte. Jag grep honom om strupen, bandaget gled bort från hans ohyggliga sår och när jag drog tillbaka händerna var de röda av blod. En konvulsivisk darrning genomfor hela hans kropp och armarnas grepp slappnade. Jag vacklade till dörren för att få fatt i det starkaste desinfektionsmedel jag kunde komma över. I korridoren satt sœur Marthe och drack sitt eftermiddagskaffe. Hon såg förfärad på mina blodiga händer medan jag stjälpte i mig hennes kopp kaffe just som jag höll på att svimma. Det fanns inte en skråma i mitt ansikte eller på mina händer. Sœur Marthe var en mycket god vän till mig. Hon höll sitt ord; såvitt jag vet kom hemligheten aldrig ut. Jag hade goda skäl att hålla tyst med saken, order var givna att ingen obehörig fick gå in till musjikerna. Längre fram talade jag om saken för professorn själv, med full rätt gav han mig en våldsam skrapa, men som han hade en viss svaghet för mig förlät han mig snart som han hade gjort så ofta förut när jag begått någon dumhet.

- Sacré Suédois, muttrade han, tu es aussi enragé que le moujik! På aftonen bars musjiken fastbunden vid järnsängen till en avskild paviljong och isolerades från de andra. Jag besökte honom morgonen därpå tillsammans med sœur Marthe. Rummet var halvmörkt. Förbandet täckte hela hans ansikte, man såg bara ögonen. Jag skall aldrig glömma uttrycket i dessa ögon, jag brukade se dem för mig åratal efteråt. Hans andning var kort och oregelbunden med långa uppehåll som vid Cheyne-Stokesandningen - ett av dödens välkända förebud. Han talade med svindlande fart, då och då uppgav han ett vilt tjut som kom mig att rysa. Jag lyssnade en stund till strömmen av obegripliga ord, halvt dränkta i saliv, och så småningom tyckte jag mig igenkänna ett och samma, med ett förtvivlat tonfall ständigt upprepat ord:

- Crestitsa! Crestitsa! Crestitsa! Jag såg in i hans ögon, goda, ödmjuka, bönfallande ögon.

- Han är vid medvetande, viskade jag till sœur Marthe. Han vill någonting. Om jag bara visste vad det var. Hör!

- Crestitsa! Crestitsa! Crestitsa! ropade han oupphörligt.

- Spring efter ett krucifix! sade jag till nunnan.

Vi lade krucifixet på sängen. Ordflödet stannade ögonblickligen. Han låg där alldeles tyst med ögonen fästade på kruci-

fixet. Hans andning blev svagare och svagare. Plötsligt stelnade musklerna i hans jättelika kropp i en sista kramp och hjärtat stod stilla.

Nästa dag visade en annan av musjikerna omisskännliga tecken på hydrofobi och snart ännu en och tre dagar senare var de alla galna. Deras tjut kunde höras över hela Hôtel-Dieu, ja till och med på Place Notre-Dame, sades det. Hela sjukhuset var i uppror. Ingen ville gå i närheten av sjuksalen, även de modiga systrarna flydde skräckslagna. Jag kan ännu se Pasteurs vita ansikte när han gick från säng till säng och betraktade de dödsdömda med ett oändligt medlidande i blicken. Han sjönk ner på en stol med ansiktet i händerna. Van som jag var att se honom varje dag hade jag inte förr lagt märke till hur sjuk och uttröttad han såg ut, fast jag av en nästan omärklig tvekan i hans tal och en lätt darrning på hans hand hade gissat att han redan erhållit första varningen om det öde som snart skulle drabba honom. Tillaux, som blivit eftersänd mitt under en operation, kom springande in i salen med blodbestänkt förkläde. Han gick fram till Pasteur och lade handen på hans axel. De båda männen såg på varandra under tystnad. Den store kirurgens vänliga blå ögon, vana att se så mycket elände, vandrade kring salen. Hans ansikte blev vitt som ett lakan.

- Jag står inte ut med det, ropade han med bruten stämma och sprang ut ur salen.

Samma afton höll dessa båda män rådslag. Det är inte många som vet vilket beslut de fattade, men det var det enda rätta och det hedrade dem båda. Nästa morgon var allt tyst därinne. Under natten hade de döende musjikerna förhjälpts till ett smärtfritt slut.

Saken väckte ett oerhört uppseende i Paris. Alla tidningar var fulla av de hemskaste beskrivningar om de ryska musjikerna och under flera dagar talades det inte om annat.

Sent en kväll veckan därpå kom en känd finsk djurmålare rusande till Avenue de Villiers i ett fruktansvärt upprört tillstånd. Han hade blivit biten i handen av sin älskade hund, en kolossal bulldogg som såg oerhört argsint ut men som hittills varit mycket godsint, förresten god vän till mig - hans porträtt, målat av hans husbonde, hade hängt på Salongen året förut. Vi körde genast till ateljén vid Avenue de Courcelles. Hunden var instängd i sovrummet och hans husbonde ville att jag genast skulle skjuta honom, han hade inte mod att göra det

själv, sade han. Hunden sprang fram och tillbaka och då och då kröp han under sängen, ilsket morrande. Rummet var så mörkt att jag stoppade revolvern i fickan och beslöt att vänta till nästa morgon. Jag desinficerade och förband såret och gav finnen ett sömnmedel för natten. Nästa morgon observerade jag hunden mycket noga och beslöt att vänta med att skjuta honom till följande dag, eftersom jag inte var alldeles säker på att han verkligen hade hydrofobi fast det onekligen såg så ut. Diagnosmisstag under de första stadierna av rabies är mycket vanliga. Till och med det klassiska symtom som givit sjukdomen dess namn - hydrofobi betyder vattuskräck - är inte tillförlitligt. Den rabiessmittade hunden har inte alltid skräck för vatten. Jag har ofta sett galna hundar begärligt dricka ur en skål vatten som jag satt in i deras bur. Det är endast hos rabiesangripna människor som detta symtom är konstant. Ett stort antal hundar som misstänks för att ha rabies lider i själva verket av andra relativt ofarliga sjukdomar. Men även om detta kan bevisas vid en obduktion - som inte en på ett dussin vanliga doktorer eller veterinärer är i stånd att utföra - är det i regel mycket svårt att övertyga den hundbitne därom. Fruktan för den förfärliga sjukdomen kvarstår, och skräcken för rabies är nästan lika farlig som sjukdomen själv. Det enda rätta är att sätta den misstänkta hunden bakom lås och bom och förse honom med mat och dryck. Om han lever efter tolv dagar, är det säkert att han ej har rabies och allt är gott och väl.

När jag nästa morgon iakttog hunden genom den halvöppna dörren viftade han med svansstumpen och såg på mig riktigt vänligt med sina blodsprängda ögon. Men just när jag sträckte fram handen för att klappa honom drog han sig morrande tillbaka under sängen. Jag visste inte vad jag skulle tro. Likväl sade jag hans husbonde att jag inte trodde att hunden hade rabies. Han ville inte höra på det örat och bad mig omigen att jag genast skulle skjuta hunden. Jag sade att jag ville vänta en dag till. Hans husbonde hade tillbragt natten med att gå fram och tillbaka i sin ateljé och på bordet låg en läkarbok med symtomen på rabies hos människor och djur understrukna. Jag kastade boken i brasan. Hans granne, en rysk skulptör, som lovat att stanna hos honom hela dagen, berättade för mig på aftonen att han vägrat att äta och dricka, ideligen torkat saliv från läpparna och bara talat om rabies. Jag försökte få honom att dricka en kopp kaffe. Han

såg förtvivlad på mig och sade att han inte kunde svälja, och när jag räckte honom koppen såg jag hans käkmuskler stelna i kramp. Han började darra i hela kroppen och sjönk ner i en stol. Jag gav honom en morfininjektion och sade att jag var övertygad om att det inte var något farligt med hunden, att jag var villig att gå in i rummet till honom igen, fast jag dock inte tror att jag skulle vågat det. Morfinen började verka och jag lämnade honom halvsovande i sin stol. När jag återvände sent på kvällen omtalade den ryske skulptören att hela huset varit i uppror, att värden hade skickat portvakten för att säga till om att hunden ögonblickligen måste dödas och att han just skjutit honom genom fönstret. Hunden hade kravlat sig fram till dörren, där hade han avfärdat honom med ännu en kula. Och där låg han ännu i en blodpöl. Hans husbonde satt i sin stol och stirrade framför sig utan att säga ett ord. Jag tyckte inte om blicken i hans ögon och tog hans revolver och stoppade den i fickan, där var ännu ett skott kvar. Jag tände ett ljus och bad den ryske skulptören hjälpa mig att bära ner den döda hunden till min vagn, jag ville genast fara med honom till Institut Pasteur för obduktion. Jag såg en stor blodpöl vid dörren, men hunden var inte där.

- Stäng dörren, skrek ryssen bakom mig just som hunden sprang fram under sängen med blodet strömmande ur munnen. Jag tappade ljusstaken, sköt på måfå in i mörkret och hunden föll död vid mina fötter. Vi bar ner honom i vagnen och jag körde till Pasteurinstitutet. Doktor Roux, Pasteurs högra hand och senare hans efterträdare, sade att det såg illa ut och lovade att obducera genast och sedan låta mig få veta resultatet så snart som möjligt. När jag kom till Avenue de Courcelles nästa morgon fann jag ryssen utanför ateljédörren. Han hade tillbragt natten tillsammans med sin vän som hela tiden gått av och an tills han slutligen fallit i sömn i sin stol för en timme sedan. Ryssen hade då gått till sitt eget rum för att tvätta sig och när han kom tillbaka för ett par minuter sedan, hade han funnit ateljédörren låst inifrån.

- Hör, sade han liksom för att ursäkta sig att han inte lytt min order att ej lämna honom ensam en sekund, det är all right, han sover ännu, hör ni inte hur han snarkar?

- Hjälp mig att bryta upp dörren, skrek jag. Han snarkar inte, det är...

Dörren gav vika och vi störtade in i ateljén. Han låg på schäslongen och andades tungt med revolvern ännu i handen.

Han hade skjutit sig genom ögat. Vi bar ner honom till min vagn. Jag körde i full fart till Hôpital Beaujon, där han genast opererades av professor Labbé. Revolvern som han skjutit sig med var lyckligtvis av en smärre kaliber än den jag tagit från honom, kulan blev uttagen. Han var ännu medvetslös när jag lämnade honom. Samma afton fick jag ett brev från doktor Roux att obduktionen givit negativt resultat, hunden hade inte haft rabies. Jag åkte genast till Hôpital Beaujon. Finnen yrade - prognosis pessima, sade den ryktbare kirurgen. På tredje dagen utbröt hjärninflammation. Han dog inte men lämnade sjukhuset en månad senare blind. Det sista jag hörde om honom var att han var på ett sinnessjukhus.

Min egen roll i denna sorgliga affär var inte tillfredsställande. Jag gjorde så gott jag kunde, men det var icke nog. Hade det varit några år senare skulle finnen inte ha skjutit sig. Jag skulle förstått att få bukt med hans skräck och varit den starkare av oss två, liksom jag varit det mer än en gång senare när jag hejdat en hand som gripit revolvern i fruktan för livet.

När skall antivivisektionisterna inse att då de yrkar på totalt förbud för experiment på levande djur, begär de något som är omöjligt att gå med på. Pasteurs vaccin mot rabies har reducerat dödligheten inom denna fruktansvärda sjukdom till ett minimum och Behrings antidifteriserum räddar årligen livet på över hundratusen barn. Är inte enbart dessa två fakta tillräckliga för att få dessa välmenande djurvänner att förstå att upptäckare av nya världar, som Pasteur, uppfinnare av nya läkemedel mot förut obotliga sjukdomar, såsom Koch, Ehrlich och Behring, måste ha rätt att fullfölja sina forskningar obundna av restriktioner och ostörda av utomståendes inblandning. De som bör lämnas full frihet är för övrigt så få att de kan räknas på fingrarna; för de övriga stränga restriktioner, kanske till och med totalt förbud. Men jag går ännu längre. Ett av de tyngst vägande argumenten mot åtskilliga av dessa experiment på levande djur är, att deras praktiska värde väsentligt reduceras av den fundamentala fysiologiska och patologiska olikheten mellan människans och djurens kropp. Varför skall dessa experiment begränsas endast till djuren, varför skulle de inte också kunna göras på människor? Varför skulle inte födda brottslingar, obotligt kriminella individer, dömda att tillbringa sina återstående dagar i fängelser, onyttiga och ofta farliga för sig själva och andra,

varför skulle inte dylika oförbätterliga lagbrytare kunna erbjudas en reducering av sina straff om de är villiga att under bedövning låna sig till vissa experiment till människosläktets bästa? Om domaren, innan han uttalat dödsdomen, hade i sin makt att erbjuda mördaren valet mellan galgen och så och så många års straffarbete, skulle det säkerligen inte fattas kandidater. Varför skulle inte doktor Voronoff, vad än nu det praktiska värdet av hans uppfinning må vara, kunna få skicka omkring en lista i fängelserna där de som var villiga fick anteckna sig att ersätta hans stackars apor? Varför börjar inte dessa välmenande djurvänner med att sätta in sina ansträngningar på att få slut på förevisningen av vilda djur i cirkusar och menagerier? Så länge denna skandal tolereras av våra lagar, kan vi inte göra anspråk på att kallas civiliserade människor av en kommande generation. Om man vill få klart för sig vilka barbarer vi är, behöver man endast se in i ett kringresande menageritält. Det grymma djuret finns inte bakom burens järngaller, det står därutanför.

Apropå apor och menagerier vågar jag i all blygsamhet berömma mig av att ha varit en pålitlig apdoktor. Det är en synnerligen svår specialitet, full av vanskligheter och oväntade fällor. Blixtsnabb diagnos och grundlig människokännedom är oeftergivliga villkor för framgång i denna bransch. Det är nonsens att påstå att den största svårigheten här, liksom i barnpraktik, ligger i att patienten inte kan tala. Apor kan tala mycket bra, om de vill. Den största svårigheten ligger i att de är alldeles för intelligenta för våra tröga hjärnor. Man kan lura en människa - bedrägeri utgör tyvärr en nödvändig ingrediens i vårt yrke, sanningen är ofta för sorglig för att kunna omtalas. Man kan lura en hund som blint tror varje ord man säger, men man kan inte lura en apa, för apan genomskådar oss ögonblickligen. Men apan kan lura oss när han vill och han begär inte bättre, ofta bara på skoj. Min vän Jules, den gamle babianen i Jardin des Plantes, lägger händerna på sin mage med den ynkligaste min, räcker ut tungan - det är mycket lättare att få en apa att räcka ut tungan än ett litet barn - säger att han alldeles förlorat aptiten och bara ätit mitt äpple för att göra mig till viljes. Innan jag hunnit öppna munnen för att säga hur ledsen jag är, har han snappat ifrån mig min sista banan, ätit upp den och kastat skalet i huvudet på mig uppifrån burens högsta pinne.

"Var snäll och titta på den här röda fläcken på min rygg",

säger Edward. "Jag trodde först att det bara var ett loppbett, men nu bränner det som eld. Jag står inte ut längre, kan doktorn inte ge mig någonting som tar bort smärtan? - nej inte där, högre upp, kom närmare, jag vet att doktorn är lite närsynt, låt mig visa er var det är." Ögonblicket därpå sitter han i trapetsen och grinar åt mig genom mina glasögon, innan han sedan bryter dem i småbitar för att utdelas som souvenirer åt beundrande kamrater. Apor älskar att driva med oss. Men minsta misstanke att vi driver med dem irriterar dem. Man bör aldrig skratta åt en apa, aporna tål det inte. Hela deras nervsystem är utomordentligt känsligt. En plötslig skrämsel kan göra dem nästan hysteriska, konvulsioner är inte sällsynta hos dem, jag har till och med skött en apa som led av fallandesot. Ett oväntat buller kan komma dem att blekna. De rodnar mycket lätt, inte av blygsamhet, ty Gud skall veta att de inte är blyga av sig, utan av ilska. För att iaktta detta fenomen är det inte nog att bara observera apans ansikte, apan rodnar ofta på ett annat, ganska oväntat ställe. Varför deras Skapare, av orsaker som han själv bäst vet, valt just denna plats för en så ypperlig färgprakt, för ett sådant slöseri med rött, blått och orange, är ett mysterium för våra oupplysta ögon. Många häpna åskådare tvekar inte att vid första ögonkastet tycka det är fult. Men vi får inte glömma att meningarna om vad som är vackert eller fult varierar med olika tider och länder. Grekerna, som väl om några var specialister på skönhet, målade Afrodites hår blått. Vad tycker ni om blått hår? Bland aporna själva är tydligen denna färgprakt ett tecken på skönhet, oemotståndlig för det täcka könet, och man kan ofta se den lycklige ägaren till en sådan blomstrande hy a posteriori med upplyftad svans vända sin bakdel åt åskådaren för att bli beundrad. Aporna är utmärkta mödrar, men man bör aldrig försöka närma sig deras barn, ty i likhet med de arabiska och till och med de napolitanska kvinnorna tror de att vi har det "onda ögat". Det starkare könet är ganska böjt för flirt, och fruktansvärda drames passionels utspelas ständigt i det stora aphuset i Zoo, där till och med den minsta lilla markatta kan bli förvandlad till en rasande Otello, färdig att utmana den största babian. Damerna följer tourneringen med uppmuntrande ögonkast till sina respektive kavaljerer och med rasande gräl sinsemellan. Apor i fångenskap för på det hela taget ett drägligt liv så länge de har sällskap. De har så bråttom med att lista ut allt

som försiggår innanför och utanför deras bur, är så fulla av intriger och skvaller att de knappast har tid att vara olyckliga. Då det gäller de större aporna däremot, gorillan, schimpansen och orangutangen, är deras liv i fångenskap ett martyrium rätt och slätt. De hemfaller alla åt hypokondri, om tuberkulosen dödar dem alltför långsamt. Lungsot är, som var man vet, de flesta fångna apors död, små och stora. Sjukdomens symtom, utveckling och slut är precis desamma som hos människorna. Det är inte den kalla luften utan bristen på luft som dödar dem. De flesta apor uthärdar kylan märkvärdigt väl om de bara är försedda med goda möjligheter till rörelse samt ett varmt nattkvarter, gärna delat med en kanin till sängkamrat för värmens skull. Så snart hösten kommer förser Moder Natur, som sörjer för aporna liksom för oss, deras huttrande kroppar med extra pälskappor, lämpade för de nordliga vintrarna. Detta gäller förresten om de flesta tropiska djur i fångenskap i nordliga klimat. De skulle alla leva mycket längre om de fick vistas ute i friska luften. I de flesta zoologiska trädgårdar är vederbörande okunniga om detta faktum. Kanske det är bättre så. Huruvida ett förlängande av dessa olyckliga djurs liv är önskvärt, överlåter jag åt er själva att grubbla över. Mitt svar är nekande. Döden är barmhärtigare än vi.

6

Château Rameaux

Paris sommartid är en mycket angenäm stad för dem som hör till Paris qui s'amuse, men om man råkar höra till Paris qui travaille blir det en annan sak. I all synnerhet om man har att handskas med en tyfoidfeberepidemi i La Villette bland de hundratals skandinaviska arbetarna där och en difteriepidemi i Quartier Montparnasse bland sina italienska vänner och deras otaliga barn. Förresten var det ingen brist på skandinaviska barn i La Villette heller, och de få familjer som inte hade några barn, tycktes ha valt just denna tid att skaffa dem till världen, oftast utan någon annan hjälp än mig, inte ens en barnmorska. De flesta av barnen som var för små att få tyfoidfeber fick scharlakansfeber och resten kikhosta. Som det inte fanns pengar till en fransk doktor, föll det naturligtvis på min lott att sköta om dem så gott jag kunde. Det var i sanning inget lätt göra, det var över trettio tyfoidfeberfall enbart bland de skandinaviska arbetarna i La Villette. Jag gjorde i alla fall mitt bästa för att bevista gudstjänsten varje söndag i den svenska kyrkan vid Boulevard Ornanot för att göra min vän pastorn till viljes och vara ett gott föredöme för andra. Församlingen hade smält ihop till hälften, den andra hälften låg till sängs eller skötte någon som låg till sängs. Pastorn var på benen från morgon till kväll, hjälpande och bistående fattiga och sjuka. En mera hjärtegod människa har jag aldrig sett, och utan pengar var han alltid. Den enda belöning han fick var att han förde smittan till sitt eget hem. De två äldsta av hans åtta barn fick tyfoidfeber, fem fick scharlakansfeber och höll på att dö av tarmocklusion. Till råga på olyckan blev den svenske konsuln, en fridfull och stillsam liten man, plötsligt spritt galen, men den historien skall jag berätta en annan gång.

Uppe i Quartier Montparnasse var läget ännu mycket värre, fast mitt arbete där på många sätt tycktes mig lättare. Jag skäms att säga att jag kom mycket bättre överens med de stackars italienarna än med mina egna landsmän, som ofta var svårhanterliga, buttra, missbelåtna och ganska anspråksfulla och självska. Italienarna däremot, som ingenting med-

fört från sitt hemland annat än sitt oändliga tålamod, sitt glada humör och sitt sympatiska sätt, var alltid belåtna och tacksamma och otroligt hjälpsamma mot varandra. När difteri bröt ut i Salvatores familj slutade Arcangelo Fusco, gatsoparen, genast med sitt arbete och blev deras uppoffrande sjukvårdare. Alla tre småflickorna fick difteri, den äldsta flickan dog och dagen därpå insjuknade modern. Endast sorgebarnet, Petruccio, idioten, skonade Vår Herre i sitt outrannsakliga råd. Hela Impasse Rouselle blev infekterad, difteri i vartenda hus och ingen familj utan massor av småbarn. Paris båda barnsjukhus var redan överfulla, men även om det funnits en ledig säng skulle chanserna varit mycket små för dessa utländska barn att komma in där. De var hänvisade till den vård de fick av Arcangelo Fusco och mig, och de vi inte hade tid att se till, och de var många, fick leva eller dö bäst de kunde. Ingen läkare som haft att kämpa ensam med en difteriepidemi i ett fattigkvarter, nästan utan möjlighet att desinficera vare sig andra eller sig själv, kan tänka på denna erfarenhet utan en rysning, hur förhärdad han än må vara. Jag satt där i timtal, penslande och skrapande det ena barnet efter det andra i halsen, det var inte mycket annat att göra på den tiden. Och sedan - när det inte längre var möjligt att skrapa bort de förgiftade membranerna som hindrade lufttillförseln, när barnet blev blått i ansiktet och var nära att kvävas och kravet på ögonblickligt strupsnitt trängde sig på en ... Skulle jag då operera genast, utan ens ett bord att lägga barnet på, i den låga sängen eller i moderns knä, utan annan belysning än en usel fotogenlampa och utan annan assistent än gatsoparen? Kan jag vänta till i morgon och försöka få tag i någon som är mera kirurg än jag? Kan jag vänta, törs jag vänta? Ack! Jag har väntat till morgondagen, det har varit för sent och jag har sett barnet dö inför mina ögon. Jag har också opererat genast och sett barnet dö under kniven. Mitt fall var värre än det skulle varit för många andra läkare i samma predikament, för jag var själv förskräckligt rädd för difteri, en rädsla som jag aldrig kunnat övervinna. Men Arcangelo Fusco var inte rädd. Han kände faran lika väl som jag, han hade sett den fruktansvärda infektionen sprida sig från den ena till den andra, men han hade aldrig haft en tanke på sig själv, han tänkte endast på andra. När allt var över fick jag komplimanger från höger och vänster, till och med från Assistance Publique, men ingen sade ens så mycket som tack

till Arcangelo Fusco som hade sålt sina söndagskläder för att betala den lilla flickans likkista.

Det kom dock en tid när allt var över, då Arcangelo Fusco återvände till sin gatsopning och jag till mina mondäna patienter. Under det jag tillbringat mina dagar och nätter i La Villette och Montparnasse hade det eleganta Paris packat sina koffertar och rest till sina châteaun eller favoritbadorter vid havet. Boulevarderna hade tagits i besittning av nöjeslystna utlänningar, som skockat sig till Paris från alla den civiliserade och ociviliserade världens hörn för att göra av med sina överflödiga pengar. Många av dem satt i mitt väntrum otåligt bläddrande i sina Bædekrar, alltid insisterande på att få komma in först, sällan med ett viktigare ärende än att få en "pick me up", vad jag sannerligen behövde mycket bättre än de. Andra låg i sina eleganta teklänningar, dernière création Worth, bekvämt utsträckta på sina schäslonger i sina mondäna hotell och sände bud efter mig alla timmar på dygnet för att jag skulle hjälpa dem på benen till operamaskeraden dagen därpå. I regel skickade de inte efter mig två gånger, och det undrar jag inte på.

Vilken bortkastad tid! tänkte jag för mig själv när jag släpade hem mina trötta ben över boulevardens glödande asfalt under de dammiga kastanjeträden som med slokande blad kippade efter luft.

Jag ska säga er, sade jag till kastanjeträdet, vad det är för fel med både er och mig, vi behöver luftombyte, vi måste bort från denna glödande storstad! Men hur komma bort från detta inferno, ni med era värkande fötter fastkedjade vid järnringen under asfalten, och jag med alla dessa rika amerikaner i mitt väntrum och med massor av andra patienter i sina sängar? Om jag gav mig i väg, vem skulle då se efter aporna i Jardin des Plantes? Vem skulle muntra upp den flämtande isbjörnen, nu när hans värsta tid har börjat? Han förstår ju inte ett ord av vad andra vänliga människor säger till honom, han som bara förstår svenska! Och hur skulle det gå med Quartier Montparnasse? Montparnasse! Jag ryste till när ordet flög genom min hjärna, jag såg ett blått barnansikte i skenet av en liten fotogenlampa, jag såg blodet spruta fram ur snittet jag just gjort i barnets strupe och jag hörde moderns ångestrop. Och vad skulle grevinnan säga?... Grevinnan? Nej, med sådana hallucinationer mitt på Boulevard Malesherbes var det sannerligen hög tid att sköta mina egna nerver

istället för andras! Vad i all världen hade jag att göra med grevinnan? Hon hade det utmärkt bra i sitt château i Touraine efter vad det stod i monsieur l'Abbés sista brev, och jag hade det utmärkt bra i Paris, världens skönaste stad. Det enda jag behövde var en smula sömn. Men vad skulle greven säga, om jag skrev till honom i kväll och sade att jag tacksamt accepterade hans vänliga inbjudan till Château Rameaux och skulle komma i morgon? Om jag bara kunde få sova i natt! Varför skulle jag inte ordinera för mig själv ett av de där utmärkta sömnmedlen som jag i dussintal skrev ut åt mina patienter, och sova i tolv timmar och glömma bort alltihop, Montparnasse, slottet i Touraine, grevinnan och hela resten! Jag lade mig på sängen, klädde inte ens av mig så trött var jag. Men jag tog inte sömnmedlet, les cuisiniers n'ont pas faim, säger man i Paris. Morgonen därpå fann jag bland min post ett brev från monsieur l'Abbé med ett P. S. av grevens hand:

"Ni sade att ni tyckte bäst om lärkans sång. Lärkan sjunger ännu, men det varar inte länge till. Det är bäst ni kommer snart."

Lärkan! Och jag som på två år inte hade hört några andra fåglar sjunga än sparvarna i Tuilerieträdgården!

Hästarna som förde mig från stationen var superba. Slottet från Richelieus tid låg i en magnifik park av sekelgamla lindar. Möblerna i mitt rum var i praktfull Louis XVI-stil, S:t Bernhardshunden som följde mig i hälarna uppför trappan var vacker - allting var vackert. Det var också grevinnan i sin enkla vita klänning med en enda La France-ros i skärpet. Jag tyckte att hennes ögon var större än någonsin. Greven var som en annan människa med rosiga kinder och vakna ögon. Hans älskvärda välkomsthälsning tog bort min blyghet, jag var ännu en barbar från Ultima Thule och hade aldrig förr gästat ett slott. Monsieur l'Abbé hälsade mig som en gammal vän. Greven sade att vi hade lagom tid att gå ett slag i parken före teet eller ville jag kanske hellre se stallet? Jag fick en korg med morötter för att dela ut till ett dussin magnifika hästar som stod där i eleganta täcken i polerade ekspiltor.

- Ge den där en extra morot för att göra er god vän med honom genast, sade greven. Han tillhör er så länge ni är här och detta är er groom, tillade han och pekade på en engelsk pojke som förde handen till mössan för att hälsa.

Jo, grevinnan mådde förvånansvärt bra, sade greven medan vi gick tillbaka genom parken. Hon talade nästan aldrig om sin colitis, hon besökte de fattiga i byn varje morgon och rådgjorde med bydoktorn om möjligheten att ändra om en gammal bondgård till ett sjukhus för barn. På hennes födelsedag hade alla byns barn varit inbjudna till slottet på kaffe och kakor och innan de gick hade hon givit en docka till varje barn. Var det inte en förtjusande idé?

- Om hon talar med er om sina dockor, så glöm inte att säga något vänligt till henne.

- Nej, det ska jag inte glömma, je ne demande pas mieux.

Teet serverades under den stora linden framför huset.

- Här är en god vän till dig, kära Anne, sade grevinnan till damen vid sin sida när vi kom fram till bordet. Dessvärre tycks han föredra hästarnas sällskap framför vårt. Hittills har han inte haft tid att säga ett enda ord till mig, men han har talat en halv timme med hästarna i stallet.

- Och de tycks ofantligt uppskatta konversationen, skrattade greven, till och med min gamle hunter, som brukar vara mycket reserverad mot främlingar, lade mulen till doktorns ansikte och nosade på honom så vänligt som helst.

Baronessan Anne sade att hon var glad att se mig och kunde ge mig goda nyheter angående sin svärmor, änkemarkisinnan.

- Hon tror till och med att hon hör bättre, men det är jag inte säker på, för hon hör inte hur Loulou snörvlar och hon blir riktigt ond när min man säger att han hör det ända ner till rökrummet. I alla fall är hennes älskade Loulou en välsignelse för oss alla, förr ville hon aldrig vara ensam och det var så tröttsamt att hela tiden sitta och skrika i hennes lur. Nu sitter hon ensam i timmar med sin Loulou i knät, och om ni kunde se henne galoppera omkring i trädgården varenda morgon för att motionera Loulou skulle ni inte tro era ögon, hon som förr aldrig lämnade sin stol. Jag kommer ihåg när ni sa att hon måste ta en liten promenad varje dag och hur ond ni såg ut när hon sa att hon inte orkade. Det är verkligen en underbar förändring. Ni säger förstås att det är de otäcka medikamenterna ni givit henne, men jag säger att det är Loulou, Gud välsigne honom, han får snarka så mycket han vill.

- Titta på Leo, sade greven för att byta samtalsämne, titta hur han lägger huvudet i doktorns knä som om han hade

känt honom sedan han föddes. Han har till och med glömt att komma och tigga sin skorpa.

- Vad kommer åt dig, Leo? sade grevinnan. Det är bäst att du tar dig i akt, gamle gosse, annars kanske doktorn hypnotiserar dig. Han har arbetat under Charcot på la Salpêtrière och kan få folk att göra vad han vill bara genom att titta på dem. Varför försöker ni inte att få Leo att tala svenska med er?

- På inga villkor. Inget människospråk är så sympatiskt för mina öron som hans tystnad. Jag är ingen hypnotisör, jag är bara djurvän och det förstår djuren genast och återgäldar min kärlek.

- Jag antar att ni håller på att hypnotisera ekorren där på grenen över ert huvud, skrattade baronessan, ni har suttit och stirrat på honom hela tiden utan att ägna den ringaste uppmärksamhet åt oss. Varför säger ni inte åt honom att klättra ner från sin gren och komma och sitta i ert knä bredvid Leo?

- Om ni ger mig en nöt och går er väg allesammans, tror jag att jag ska kunna få honom att komma ner och ta den ur min hand.

- Ni är mycket artig, monsieur le Suédois, skrattade grevinnan. Kom kära Anne, han vill att vi allesammans ska gå ifrån honom och lämna honom ensam med sin ekorre.

- Skämta inte med mig, jag är den siste som skulle vilja att ni gick er väg, jag är så glad att se er igen.

- Vous êtes très galant, monsieur le Docteur, det är den första komplimang ni någonsin sagt mig, och jag tycker om komplimanger.

- Här är jag inte doktor utan er gäst.

- Kan inte ens doktor säga en komplimanger?

- Inte om patienten ser ut som ni, fru grevinna, och doktorn är yngre än er far, inte ens om han skulle vara aldrig så frestad.

- Nåja, det enda jag kan säga är att om ni någonsin varit frestad, så har ni tappert motstått frestelsen. Ni har grälat på mig nästan var gång jag sett er. Första gången jag såg er var ni så ohövlig att det var nära att jag gått min väg, kommer ni ihåg det? Kära Anne, vet du vad han sa till mig? Han såg strängt på mig genom sina glasögon och sa med sin allra rysligaste svenska accent: "Madame la Comtesse, ni är mer i behov av disciplin än av medikamenter." Disciplin!

Brukar svenska läkare tala så där till unga damer första gången de rådfrågar honom?

- Jag är ingen svensk läkare, jag har tagit min grad i Paris.

- Jag har konsulterat dussintals Parisläkare, men ingen har vågat tala till mig om disciplin.

- Det är därför ni varit tvungen att konsultera så många.

- Vet du vad han sa till min svärmor? inföll baronessan. Han sa i barsk ton att om hon inte lydde honom skulle han gå sin väg och aldrig komma tillbaka, även om hon fick colitis! Jag hörde det själv från salongen och när jag kom in trodde jag att markisinnan skulle få en nervattack. Ni vet ju att jag rekommenderar er till alla mina vänner, men ta inte illa upp om jag säger att ni är alldeles för råbarkad för oss av latinsk ras. Mer än en av era patienter har sagt mig att ni är alltför sträv mot dem. Vi är inte vana vid att bli behandlade som skolflickor.

- Varför söker ni inte vara en liten smula älskvärdare? log grevinnan.

- Jag ska försöka!

- Berätta en historia för oss, sade baronessan efter middagen medan vi satt i salongen. Ni läkare träffar så många konstiga människor och blir inblandade i så många egendomliga situationer. Ni vet mer om livet än någon annan. Jag är säker på att ni kunde ha en massa intressanta saker att tala om, bara ni ville.

- Kanske ni har rätt, men vi brukar inte tala om våra patienter, och vad livet angår är jag ännu för ung för att veta så mycket därom.

- Berätta åtminstone vad ni vet, insisterade baronessan.

- Jag vet att livet är skönt, men jag vet också att vi ofta krånglar till det och förvandlar det till en dum fars eller en hjärtslitande tragedi eller båda delarna, så att man inte vet om man ska skratta eller gråta. Det är lättare att gråta men mycket bättre att skratta, så länge man inte skrattar högt.

- Tala om en djurhistoria, sade grevinnan för att hjälpa mig över på säkrare mark. Man säger att ert land är fullt av björnar, tala om någonting för oss om björnarna.

- Det var en gång en dam, som bodde på en gammal herrgård i utkanten av en stor skog högt uppe i Norden. Hon hade en tam björn som hon var mycket fästad vid. Han hade

blivit funnen i skogen halvdöd av hunger när han var så liten och hjälplös att han måste födas upp med diflaska av damen och hennes gamla kokerska. Detta var för åtskilliga år sedan och nu hade han vuxit upp till en stor björn, så stor och stark att han kunde ha dödat en ko och burit bort den mellan ramarna om han velat. Men han ville inte, han var en snäll björn som inte ville göra någon illa, vare sig människa eller djur. Han brukade sitta utanför sin koja och titta vänligt med sina små kloka ögon på boskapen som betade på ängen i närheten. De tre raggiga små norrlandshästarna i stallet kände honom väl och tog inte illa upp när han kom inlunkande i stallet med sin matmor. Barnen brukade rida på hans rygg och hade mer än en gång hittats sovande i hans koja. De tre lapphundarna tyckte om att leka med honom, dra honom i öronen och i svansstumpen och driva med honom på alla möjliga vis utan att han tog illa upp. Han hade aldrig smakat kött, han åt samma mat som hundarna och ofta från samma fat, bröd, gröt, potatis, kål, rovor. Han hade en härlig aptit och hans vän köksan såg till att han fick äta sig mätt. Björnar är vegetarianer om de har möjlighet därtill, bäst av allt tycker de om frukt. Om höstarna brukade han sitta och se med längtansfulla ögon på äpplena i fruktträdgården och i sina yngre dagar hade han ibland inte kunnat motstå frestelsen att klättra upp i trädet och lägga sig till med några äpplen. Björnar ser klumpiga ut, men låt en björn försöka sig på ett äppelträd, så ska ni snart se att han slår vilken skolpojke som helst i den sporten. Nu visste han att det var förbjuden frukt, men han höll noga utkik på alla äpplen som föll till marken. Det hade också varit lite trassel med bikuporna; han hade blivit straffad med att sitta bunden i två dagar med blödande nos och sedan hade han aldrig gjort om det igen. Annars hölls han aldrig kedjad annat än om natten och det med rätta, för en björn liksom en hund blir lätt argsint om han hålls bunden, vilket inte är att undra på. Han hölls även bunden om söndagseftermiddagarna, när hans matmor gick på besök till sin gifta syster som bodde på en enslig gård på andra sidan fjällsjön en dryg timmes promenad genom skogen. Det ansågs inte vara nyttigt för honom att få spatsera omkring i skogen med alla dess frestelser, det var bättre att hålla sig på den säkra sidan. Han var dålig sjöman och hade en gång blivit så förskräckt över en plötslig vindstöt att båten stjälpte och han och hans matmor fått simma i land. Nu visste han mycket väl vad det

betydde, när hans matmor kedjade honom på söndagarna med en vänlig klapp på hans huvud och löfte om ett äpple när hon kom tillbaka om han varit snäll under hennes bortovaro. Han blev ledsen men var undergiven som en snäll hund varje gång hans matmor talade om för honom att han inte kunde få gå med på promenad. En söndag när damen bundit honom som vanligt och hunnit ungefär halva vägen genom skogen, tyckte hon sig höra knakandet av en trädgren på stigen bakom sig. Hon vände sig om och blev mycket förvånad att se björnen komma lufsande efter henne i full fart. Björnar ser ut som om de rörde sig långsamt, men de springer fortare än en travande häst. På en minut hade han hunnit fatt henne, flämtande och flåsande, och intagit sin vanliga plats tätt i hennes hälar på hundfason. Damen var mycket ond, hon var redan för sen till lunchen, hon hade inte tid att gå hem med honom igen, hon ville inte att han skulle gå med henne och dessutom var det mycket styggt av honom att ha varit olydig och slitit sig lös. Med sin allra strängaste röst befallde hon honom att genast gå hem igen och hotade honom med parasollet. Han stannade och såg på henne med sina småsluga ögon men vände inte om utan fortsatte att nosa på henne. När damen såg att han till och med tappat sitt nya halsband, blev hon ännu ondare och slog honom med parasollet så att det gick av. Han stannade igen, ruskade på huvudet och öppnade sitt stora gap flera gånger liksom för att säga något. Därpå vände han och började lunka tillbaka samma väg han kommit och då och då stannade han för att titta på damen tills hon slutligen förlorade honom ur sikte. När damen kom hem på kvällen, satt han på sin vanliga plats utanför sin koja och såg mycket ledsen ut. Damen var fortfarande ond, gick fram till honom och började läxa upp honom strängt och sade att han inte skulle få vare sig äpple eller kvällsvard och att han dessutom skulle få stå bunden i två dagar. Den gamla köksan som älskade björnen som om han varit hennes son kom utrusande från köket mycket förtörnad.

"Vad grälar frun på honom för?" sade hon. "Han har varit så god som guld hela dagen. Han har suttit här alldeles stilla på sin bak så snäll som en ängel och tittat mot grinden om frun inte skulle komma tillbaka snart."

Det var en annan björn hon mött i skogen.

Klockan i slottstornet slog elva.

- Tid att gå till sängs, sade greven. Jag har beställt hästarna till klockan sju i morgon bittida.

- Sov gott och ljuva drömmar, sade grevinnan när jag gick upp till mitt rum.

Jag sov inte mycket, men jag drömde så mycket mera.

Leo krafsade på min dörr klockan sex nästa morgon och på slaget sju red greven och jag nerför allén av ståtliga gamla lindar som ledde ut till markerna. Snart var vi i en riktig skog av almar och bokar med en väldig ek här och där. I skogen var allt tyst, endast då och då hörde vi en hackspetts rytmiska hackande eller en skogsduvas kuttrande, en nötskrikas gälla skrik eller en koltrasts altröst, sjungande de sista stroferna av sin ballad. Snart kom vi ut på en vid, öppen, solbelyst sträcka av fält och ängar. Och där var han, min älsklingsfågel på osynliga vingar högt uppe i skyn, i drillar av livsglädje sjöng han ut hela sitt hjärta till himmel och jord. Jag såg på den lilla fågeln och välsignade honom än en gång som jag gjort så ofta förr högt uppe i Norden när jag som barn satt och såg på sommarens lilla grå budbärare, säker på att den långa vintern äntligen var över.

- Det är hans sista konsert, sade greven. Hans tid är ute, snart måste han ta itu med att skaffa ungarna föda och det blir inte längre tid till sång och lek. Ni har rätt, han är den störste konstnären i fågelvärlden, han sjunger rakt ur sitt hjärta.

- Tänk att det finns människor som kan döda denne lille oskyldige sångare. Man behöver inte gå längre än till hallarna i Paris för att finna dem i hundratal, till salu åt andra människor som har mage att äta dem. Deras röster fyller hela rymden med jubel, men deras döda kroppar är så små att ett barn kan hålla dem i sin slutna hand, och ändå äter vi dem med glupskhet som om det inte fanns någonting annat att äta. Vi ryser vid blotta ordet kannibalism och vi skjuter vildarna som håller fast vid sina fäders sed, men mördandet av småfåglar det får fortgå ostraffat.

- Ni är en idealist, min kære doktor.

- Nej, man kallar det sentimentalitet och rycker föraktfullt på axlarna däråt. Låt dem rycka på axlarna så mycket de vill, det bryr jag mig inte om. Men sanna mina ord, herr greve! Den dag ska komma, när man inte längre ska rycka på axlarna, när man ska förstå att djurvärlden av Skaparen

ställdes under vårt beskydd och inte under vår fria domvärjo, att djuren har lika stor rätt att leva som vi och att vår rätt att ta deras liv är strängt begränsad till självförsvar och uppehälle. Den tid kommer när lusten att döda ska dö ut hos människan. Så länge den finns har hon ingen rätt att kalla sig civiliserad, hon är endast en barbar, en felande länk mellan sina vilda förfäder, som dödade varandra med stenyxor för ett stycke rått kött, och framtidens människa. Nödvändigheten att döda vilda djur är odisputabel, men bödlarna, vår tids stolta jägare, ska sjunka ner till samma nivå som husdjurens slaktare intar i dag.

- Kanske ni har rätt, sade greven när vi vände hästarna och red tillbaka till slottet.

Vid lunchen kom en betjänt in med ett telegram till grevinnan som hon utan ett ord räckte till greven.

- Jag tror att ni redan har träffat min kusin Maurice, sade grevinnan. Han kommer hit till middagen om han kan hinna med fyratåget. Han ligger i garnison i Tours.

Ja, vicomte Maurice kom till middagen, i allra högsta grad. Han var en ståtlig ung man med sluttande panna, kolossala öron, en grym underkäke och en mustasch à la général Gallifet.

- Quel plaisir inattendu, monsieur le Suédois, att träffa er här! Denna gång nedlät han sig till att räcka mig handen, en slapp, mjuk hand med ett obehagligt grepp som underlättade min klassificering av mannen. Återstod bara att höra hans skratt och han förlorade ingen tid att erbjuda mig tillfälle därtill. Hans högljudda, monotona flinande ljöd genom salen hela middagen. Han började strax att berätta för grevinnan en mycket vågad historia om ett obehagligt äventyr som just hänt en av hans kamrater, vilken funnit sin mätress i sängen hos sin ordonnans. Monsieur l'Abbé började se mycket plågad ut, och greven avbröt med att berätta för grevinnan om vår morgonritt, om att vetet såg utmärkt ut, att klövern var riklig och att vi hört en försenad lärka sjunga sin sista aria.

- Dumheter, sade vicomten. Det finns ännu massor av lärkor i luften, jag sköt en i går och ett bättre skott har jag aldrig gjort, fågeln såg inte större ut än en fjäril.

Jag blev blodröd i ansiktet, men abbén hejdade mig i tid genom att lägga sin hand på mitt knä.

- Du är ett odjur, Maurice, som kan döda en lärka, sade grevinnan.

- Och varför skulle jag inte skjuta en lärka? Det finns gott om dem och de är dessutom en utmärkt skottavla att öva sig på, den bästa jag vet näst svalan. Du vet ju, kära Juliette, att jag är den bäste skytten på mitt regemente, och om jag inte tränar kommer jag snart att ligga av mig. Lyckligtvis finns det så mycket svalor som helst omkring kasernerna, hundratals har sina bon under stalltaket. De har bråttom nu med att mata sina ungar och de flyger fram och tillbaka utanför mitt fönster hela dagen. Det är mycket lustigt, jag övar mig en stund på dem var morgon utan att ens behöva lämna mitt rum. I går slog jag vad med Gaston om tusen francs att jag skulle fälla sex av tio, tro mig om du vill, jag träffade åtta. Det finns ingen bättre träning än att skjuta på svalor. Jag brukar alltid säga att det borde vara obligatoriskt i alla Écoles de Tir. Han tystnade ett ögonblick för att noga räkna dropparna han hällde i sitt vinglas ur en liten medicinflaska.

- Hör på, kära Juliette, var inte dum nu, kom med mig till Paris i morgon, du behöver ut och lufta på dig ett tag efter att i veckor ha suttit ensam här i denna gudsförgätna lilla by. Det kommer att bli en magnifik syn, den finaste tävling som någonsin hållits, alla de bästa skyttarna i hela Frankrike kommer att delta, och lika säkert som jag heter Maurice kommer du att få se Republikens president dela ut guldmedaljen till din kusin Maurice. Vi äter en trevlig middag på Café Anglais och sen går vi på Palais Royal och ser "Une nuit de noces". Det är en charmant pjäs, jag har sett den fyra gånger redan, men jag skulle gärna se om den med dig bredvid mig. Brudsängen står mitt på scenen, älskaren ligger gömd under sängen och brudgummen som är en gammal...

Greven var synbart irriterad, han gjorde tecken åt grevinnan och vi reste oss från bordet.

- Jag skulle aldrig kunna skjuta en lärka, sade greven torrt.

- Nej, käre Robert, skrek vicomten, det skulle du visst inte kunna, du skulle skjuta bom.

Jag gick upp på mitt rum nästan gråtfärdig av undertryckt raseri och av skam över att ha undertryckt det. Medan jag packade min väska kom abbén in i rummet. Jag bad honom

säga greven att jag blivit kallad tillbaka till Paris och var tvungen att ta nattåget.

- Om jag någonsin mer kommer att återse den där barbaren, ska jag klämma hans oförskämda monokel in i hans tomma skalle!

- Akta er noga för det, han dödar er på fläcken. Det är alldeles riktigt att han är en berömd skytt, jag vet inte hur många dueller han haft, han råkar alltid i gräl, han har en mycket elak tunga. Allt jag begär är att ni behärskar era nerver i trettiosex timmar. Han reser i morgon kväll till tävlingen i Paris och jag kan säga er i förtroende att jag ska bli lika glad som ni att se honom fara.

- Varför?

Abbén svarade inte.

- Nåväl, monsieur l'Abbé, jag ska säga er varför. Därför att han är kär i sin kusin och därför att ni avskyr och misstror honom.

- Eftersom ni redan, Gud vet hur, har gissat sanningen, kan jag lika gärna tala om för er att han friade till grevinnan men hon gav honom korgen. Lyckligtvis tycker hon inte om honom.

- Men hon är rädd för honom, vilket är nästan värre.

- Greven ser med oblida ögon på hans vänskap med grevinnan, det var därför han inte ville att hon skulle stanna ensam i Paris där han tar henne med på bjudningar och teatrar varje kväll.

- Jag tror inte att han reser i morgon.

- Jo, det gör han säkert, han är alltför angelägen om sin guldmedalj som han troligen får, för det är fullkomligt sant att han är en mästerskytt.

- Jag önskar att jag också vore det, det skulle vara mig ett stort nöje att skjuta honom för att hämnas på svalorna. Vet ni någonting om hans föräldrar? Jag tänker mig att det var någonting på tok med dem.

- Hans mor var en tysk grevinna och mycket vacker, det är från henne han fått sitt ståtliga utseende, men jag har förstått att det var ett mycket olyckligt äkenskap. Hans far var alkoholist och en hetlevrad, besynnerlig man. Han blev nästan galen på slutet, folk säger att han begick självmord.

- Låt oss hoppas att hans son ska följa hans exempel, ju förr dess hellre. Vad galenskap angår, så är han inte långt därifrån.

- Ni har rätt, vicomten är verkligen mycket konstig på många sätt. Fast han är stark som en jätte, pysslar han till exempel alltid med sin hälsa och går i ständig ängslan för alla möjliga sjukdomar. Sista gången han var här fick trädgårdsmästarens son tyfoidfeber och vicomten for genast sin väg. Han tar oupphörligt medikamenter, ni såg kanske hur han hällde något slags medicin i sitt vinglas.

- Ja, det var den enda gången han höll munnen, medan han räknade dropparna.

- Han konsulterar ständigt nya doktorer, det är otur att han inte tycker om er, annars är jag säker på att ni hade fått en ny patient... Vad i all världen skrattar ni åt?

- Jag skrattar åt något lustigt som just flög genom mitt huvud. Det finns inget bättre botemedel mot ilska än ett gott skratt. Ni såg hur uppretad jag var när ni kom in i rummet. Det kanske kan glädja er att höra att jag nu är vid ett briljant humör igen. Jag har ändrat mig, jag reser inte i natt. Låt oss gå ner till de andra i rökrummet. Jag lovar er att vara stillsam som ett lamm.

Vicomten stod blossande röd i ansiktet, framför den stora spegeln, nervöst vridande sin mustasch à la général Gallifet. Greven satt framme vid fönstret och läste sin Figaro.

- Quel plaisir inattendu, monsieur le Suédois! fnissade vicomten och skruvade in sin monokel i ögonvrån för att se hur mycket jag kunde tåla. Jag hoppas att det inte är något nytt fall av colitis, som fört er hit.

- Nej, inte än så länge, men man kan aldrig veta.

- Jag förstår att ni är specialist på colitis, det är synd att inte någon annan tycks veta något om denna intressanta sjukdom, ni behåller tydligen hemligheten för er själv. Skulle ni vilja vara så vänlig att säga mig vad colitis är? Är det smittosamt?

- Nej, inte i ordets vanliga bemärkelse.

- Är det farligt?

- Nej, inte om den blir omhändertagen omedelbart och får sin rätta behandling.

- Av er förmodar jag?

- Jag är inte här i egenskap av läkare. Greven har varit nog vänlig att invitera mig som sin gäst.

- Verkligen. Men hur går det under tiden med alla era patienter i Paris?

- Jag antar att de håller på att tillfriskna.

- Det är jag säker på att de gör, hånskrattade vicomten.

Jag fick lov att gå och sätta mig bredvid abbén och ta fatt i en tidning för att lugna mina nerver. Vicomten såg på klockan över kaminen.

- Jag går och hämtar Juliette för en promenad i parken, det är synd att stanna inomhus i detta vackra månsken.

- Min hustru har gått och lagt sig, sade greven torrt från sin stol, hon kände sig inte riktigt bra.

- För tusan, varför sa du inte det förut? sade vicomten i irriterad ton och hällde i sig ännu ett glas konjak och vichy-vatten. Abbén satt tyst och läste sin Journal des Débats, men jag märkte att hans kloka ögon följde oss hela tiden.

- Någonting nytt, monsieur l'Abbé?

- Jag sitter just och läser om tävlingen som anordnas av La Société du Tir de France i övermorgon och att första priset är en guldmedalj som givits av Republikens president.

- Jag slår vad om tusen francs att den blir min, skröt vicomten och slog sig med handen för sitt breda bröst, såvida det inte inträffar en järnvägsolycka på Parisexpressen i morgon natt, eller, grinade han åt mig, såvida jag inte får colitis.

- Låt bli konjaken, Maurice, avbröt greven från sitt hörn, du har redan fått mer än nog, tu es soûl comme un Polonais!

- Gaska upp er, doktor Colitis, flinade vicomten, se inte så ledsen ut. Ta er en grogg, än finns det hopp för er! Jag beklagar att jag inte kan stå till er tjänst, men varför försöker ni er inte på abbén som alltid klagar över sin lever och sin matsmältning. Monsieur l'Abbé, vill ni inte vara en smula hjälpsam, ser ni inte hur doktor Colitis längtar efter att få se på er tunga?

Abbén läste fortfarande sin Journal des Débats under tystnad.

- Ni vill inte? Och hur är det med dig, Robert? Du såg minsann tillräckligt dyster ut under middagen. Vill du inte räcka ut tungan åt le Suédois? Vem vet om du inte har fått colitis? Inte? Det är verkligen synd om er, doktor Colitis, ni har ingen tur i kväll. Eftersom ingen annan vill räcka ut tungan åt er, så ska jag göra det för att muntra upp er.

Han räckte ut tungan åt mig med ett diaboliskt grin, han såg ut som djävulen på taket av Notre-Dame.

Jag reste mig upp och såg noga på hans tunga.

- En ful tunga, sade jag allvarligt efter en stunds tystnad. Mycket ful.

Han vände sig ögonblickligen om mot spegeln och såg på sin tunga - rökarens fula, belagda tunga. Jag tog hans hand och kände på hans puls, uppdriven till febertakt av en flaska champagne och tre konjaksgroggar.

- Ni har en snabb puls, sade jag.

Jag lade handen på hans sluttande panna.

- Huvudvärk?

- Nej.

- Det kommer nog, när ni vaknar i morgon.

Abbén släppte sin Journal des Débats.

- Knäpp upp byxorna, befallde jag.

Han lydde automatiskt, foglig som ett lamm.

Jag gav honom ett lätt slag över mellangärdet och han började hicka.

- Aha! Jag fixerade honom med en skarp blick och tillade sedan långsamt: Tack, det räcker.

Greven släppte sin Figaro.

Abbén lyfte armarna i höjden med vidöppen mun.

Vicomten stod mållös framför mig.

- Knäpp igen byxorna, kommenderade jag, och ta er en grogg, ni kommer att behöva det. Han knäppte byxorna mekaniskt och stjälpte i sig groggen som jag räckte honom.

- Er skål, monsieur le Vicomte, sade jag och förde mitt glas till läpparna, à votre santé!

Han torkade kallsvetten ur pannan och vände sig mot spegeln för att se på sin tunga. Han gjorde en förtvivlad ansträngning att skratta, vilket inte lyckades.

- Menar ni, tror ni, säger ni att...

- Jag säger ingenting, jag har inte sagt någonting, jag är inte er läkare.

- Men vad ska jag ta mig till, vad ska jag..., stammade han.

- Ni ska gå till sängs, ju förr dess hellre, annars måste ni bli buren dit. Jag gick till kaminfrisen och ringde.

- För vicomten till hans rum, sade jag till betjänten, och säg till hans kammartjänare att genast hjälpa honom i säng.

Tungt stödd på betjäntens arm raglade vicomten ut ur rummet.

Tidigt nästa morgon red jag ensam ut på fälten och där var min vän lärkan igen högt uppe i skyn, sjungande sin morgonhymn till solen.

- Jag har hämnats dina bröder, sade jag till lärkan, det blir svalornas tur nästa gång.

Medan jag satt i mitt rum och åt frukost med Leo, knackade det på dörren och in trädde en blyg liten man som hälsade ytterst artigt på mig. Det var bydoktorn, som sade att han kommit för att betyga sin Pariskollega sin vördnad. Jag var mycket smickrad och bad honom sitta ner och röka en cigarrett. Han berättade för mig om några intressanta fall som han nyligen haft i sin praktik, varefter konversationen började tyna av och han reste sig upp för att gå.

- Apropå, jag blev efterskickad till vicomte Maurice sent i går kväll och har just nu besökt honom igen.

Jag sade att jag var ledsen att höra att vicomten inte mådde bra men hoppades att det inte var något allvarligt. Jag hade haft nöjet att se honom föregående kväll vid middagen vid strålande hälsa och humör.

- Jag vet inte, sade doktorn, fallet är en smula dunkelt, jag tror att det är säkrast att uppskjuta en definitiv diagnos.

- Ni är en klok man, mon cher confrère, ni håller honom väl till sängs?

- Naturligtvis. Det var otur att vicomten just skulle resa till Paris i dag, men det kan ju inte komma i fråga.

- Naturligtvis inte. Är han klar i huvudet?

- Si och så.

- Så mycket som man kan vänta av honom, förmodar jag.

- För att säga sanningen tog jag det först för en embarras gastrique, men han vaknade med en häftig huvudvärk och nu har en envis hicka tillstött. Han ser eländig ut och själv är han övertygad om att han har colitis. Jag erkänner att jag aldrig behandlat något colitisfall. Jag tänkte först ge honom en dosis ricinolja, för hans tunga såg ful ut, men om colitis är något i stil med appendicitis förmodar jag att det är bäst att vara försiktig med ricinoljan. Vad säger ni, min ärade kollega? Han känner sig på pulsen hela tiden, när han inte ser på sin tunga i spegeln. Han säger att han är förskräckligt hungrig, han var rasande när jag inte ville låta honom få sin frukost.

- Ni har alldeles rätt, det är bäst att vara bestämd och hålla sig på den säkra sidan. Ingenting annat än vatten under de närmaste fyrtioåtta timmarna.

- Just det.

- Det tillkommer inte mig att ge er några råd, det är tydligt

att ni förstår ert yrke, men jag kan inte dela er tvekan om ricinoljan. Om jag vore som ni skulle jag ge honom en duktig dosis, tre fulla matskedar är just vad han behöver.

- Säger ni verkligen tre fulla matskedar?

- Ja, minst, och framför allt absolut ingen mat, bara vatten.

- Just det.

Jag tyckte mycket om bydoktorn och vi skildes som goda vänner.

På eftermiddagen åkte jag med min värdinna på visit till änkemarkisinnan. Vi åkte genom lummiga lundar fulla av fågelkvitter och surrande insekter. Grevinnan hade tröttnat på att göra narr av mig, hon var på briljant humör och tycktes inte alls oroa sig över sin kusins plötsliga insjuknande. Markisinnan mådde utmärkt, sade hon, men hade fått en ryslig chock för en vecka sedan då Loulou plötsligt försvann. Hela huset hade varit på benen under natten för att söka efter honom. Markisinnan hade inte fått en blund i sina ögon och låg ännu till sängs när Loulou dök upp på eftermiddagen med ett kluvet öra och ena ögat nästan utrivet. Hans matmor hade genast telegraferat efter veterinären från Tours och nu var Loulou bra igen. Loulou och jag blev formellt presenterade för varandra av markisinnan. Hade jag någonsin sett en så förtjusande hund? Nej, aldrig.

"Hör på", snörvlade Loulou förebråelse åt mig, "du som ger dig ut för att vara en sådan hundkännare, vill du försöka få mig att tro att du inte känner igen mig? Kommer du inte ihåg när du räddade mig ifrån den där förfärliga hundbutiken på Rue Cambon?"

Jag avbröt honom med att hålla fram handen för honom att nosa på. Han nosade uppmärksamt på det ena fingret efter det andra.

"Visst känner jag igen din speciella lukt. Jag kommer mycket väl ihåg den sedan sist och jag tycker egentligen riktigt bra om den... Ah!" Han nosade ivrigt. "Vid St Rocco, alla hundars skyddshelgon, jag vädrar ett stycke ben, ett stort ben! Var är benet? Varför har du inte gett mig benet? De här dumma människorna ger mig aldrig några ben, de inbillar sig att det inte är bra för små hundar! Vem gav du benet åt?" Han skuttade upp i mitt knä, frenetiskt nosande. "Kan man tänka sig! En annan hund! Och bara huvudet av en hund! En stor hund! En koloss till hund, med saliven drypande ur mungiporna! Kan det vara en Sanktbernhardshund? Jag är en

liten hund och lider en smula av astma, men hjärtat sitter på rätta stället, jag är inte rädd och det är bäst att du säger åt den där elefanten att han håller sig undan och inte kommer nära mig och min matmor, annars kommer jag att äta opp honom levande!" Han fnös föraktfullt. "Spratts hundkex! Jaså, det var vad du fick till middag i går, din bondlurk! Jag får ont i magen av blotta lukten av de där avskyvärda kakorna som de tvingade mig att äta i hundbutiken. Inga Spratts hundkex för mig, tack så mycket! Jag föredrar Albertkex och pepparkakor eller en bit av mandelkakan på bordet. Spratts hundkex!" Han kravlade sig tillbaka till markisinnans knä så fort hans små ben tillät honom.

- Kom igen innan ni far tillbaka till Paris, sade den snälla markisinnan.

"Ja, kom igen", snörvlade Loulou, "du är inte så dum när allt kommer omkring!" "Apropå", signalerade Loulou till mig när jag reste mig upp för att gå, "det är fullmåne i morgon, jag känner mig en smula orolig i kroppen och skulle inte ha något emot att smita ut på äventyr en gång till." Han blinkade åt mig i samförstånd. "Vet du händelsevis om det finns några små mopsfröknar i trakten? Säg ingenting till min matmor, hon förstår inte alls sånt där... Förresten får man inte vara så noga här på bondlandet, storleken spelar ingen roll om det gäller."

Loulou hade rätt, det var fullmåne. Jag tycker inte om månen. Den mystiska främlingen har stulit för mycket sömn från mina ögon och viskat för många drömmar i mina öron. Det är ingen mystik med solen, dagens skimrande gud, som skänkte liv och ljus åt vår mörka värld och ännu vakar över oss med sitt strålande öga, långt sedan alla gudarna från Nilens stränder, från Olympen och från Valhalla försvunnit i dunklet. Men ingen vet varifrån månen kommer, den bleke nattvandraren bland stjärnorna, som tittar ner på oss med sina kalla sömnlösa ögon och sitt gäckande leende.

Greven hade ingenting emot månen om han bara fick sitta i fred i sin länstol med sin cigarr och sin Figaro. Grevinnan älskade månen, hon älskade dess trolska dunkel, dess veka drömmar. Hon älskade att ligga tyst i båten och se upp mot stjärnorna medan jag rodde henne långsamt över den glänsande sjön. Hon älskade att vandra omkring under de gamla lindarna i parken, än skimrande i silverljus, än så dunkel att hon fick lov att ta min arm för att finna vägen. Hon älskade

att sitta på en bänk och stirra ut i den tysta natten med sina stora ögon. Då och då sade hon några ord, men jag tyckte lika mycket om hennes tystnad som om hennes tal.

- Varför tycker ni inte om månen?

- Jag vet inte. Jag tror att jag är rädd för den.

- Vad är ni rädd för?

- Jag vet inte. Det är så ljust att jag kan se era ögon glimma som två stjärnor och dock så mörkt att jag är rädd att gå vilse. Jag är främling i detta drömland.

- Ge mig er hand och låt mig visa er vägen. Jag trodde att er hand var så stark, varför darrar den så? Ja, ni har rätt, det är bara en dröm, tala inte för då flyr drömmen sin kos. Tyst! Hör ni näktergalen?

- Nej, det är trädgårdssångaren.

- Jag är säker på att det är näktergalen. Tyst! Tyst!

Och Juliette sjöng med sin mjuka röst, smekande som nattvinden bland löven:

Non, non, ce n'est pas le jour,
Ce n'est pas l'alouette,
Dont les chants ont frappé ton oreille inquiète,
C'est le rossignol,
Messager de l'amour.

- Tala inte! Tala inte!

En ugglas varningsrop ljöd genom natten. Grevinnan ryckte till helt skrämd. Vi gick tysta tillbaka till slottet.

- God natt, sade grevinnan när hon lämnade mig i hallen. I morgon är det fullmåne. A demain!

Leo sov i mitt rum, det var en stor hemlighet och vi kände oss båda en smula skuldmedvetna.

"Var har du varit och varför är du så blek?" frågade Leo när vi smög oss uppför trappan. "Alla ljusen i slottet är släckta och alla hundarna i byn är tysta. Det måste vara mycket sent."

"Jag har varit långt borta i ett främmande land, fullt av under och drömmar, jag var nära att gå vilse."

"Jag slumrade just till i min koja när ugglan väckte mig i rätt tid för att hinna smyga in i hallen när du kom."

"Ugglan väckte också mig i rättan tid, min vän Leo. Tycker du om ugglor?"

"Nej", sade Leo, "jag tycker bättre om fasaner. Jag har

just ätit en fasankyckling som kom springande i månskenet mitt framför nosen på mig. Jag vet att det är förbjudet, men jag kunde inte motstå frestelsen. Du förråder mig väl inte för skogvaktaren?"

"Nej, min vän, och du förråder väl inte för hovmästaren att vi kom hem så sent?"

"Naturligtvis inte."

"Leo, är du åtminstone lite ledsen för att du stal fasankycklingen?"

"Jag försöker vara ledsen."

"Men det är inte lätt", sade jag.

"Nej", mumlade Leo och slickade sig om nosen.

"Leo, du är en stor tjuv, och du är inte den enda här. Du är också en dålig vakthund. Du som är här för att hålla tjuvar på avstånd, varför varskor du inte din husbonde med din starka röst istället för att sitta här och se på mig med dina vänliga ögon?"

"Jag kan inte hjälpa det. Jag tycker om dig."

"Leo, min vän, det är alltsammans den sömnige nattvaktens fel där uppe i skyn. Varför riktade han inte sin blindlykta mot vartenda hörn i trädgården där det finns en bänk under en gammal lind istället för att dra molnnattmössan över sitt gamla skalliga huvud och dåsa till, överlåtande vakten åt sin vän ugglan? Eller låtsades han bara sova och satt där hela tiden och spejade på oss två, en utbrunnen gammal don Juan, struttande omkring bland stjärnorna som le vieux marcheur på boulevarden, själv för utlevad för att kunna älska, men ännu pigg på nöjet att se andra göra sig till narrar."

"Somliga påstår att månen är en vacker ung dam vid namn Luna", sade Leo.

"Tro det inte, min vän. Månen är en förvissnad gammal mamsell som spionerar från fjärran på den odödliga tragedi som vi dödliga kallar kärlek."

"Månen är en vålnad", sade Leo.

"En vålnad? Vem har sagt dig det?"

"En av mina förfäder hörde det för länge sedan av en gammal björn i S:t Bernhardspasset som hade hört det av Atta Troll, som hade hört det av självaste Stora Björnen som regerar över alla björnar. De är alla rädda för månen där uppe i skyn. Det är sannerligen inte underligt att vi hundar är rädda för månen och skäller på den när till och med den strålande Sirius, hundstjärnan som regerar över alla hundar,

bleknar när månen höjer sitt hemska anlete ur sin grav. Tror du att du är den ende som inte kan sova när månen skiner? Vet du inte att alla vilda djur och alla småkryp i skogar och på fält vandrar omkring i fruktan för dess illvilliga strålar? Du måste verkligen ha sett dig blind på någon annan i parken i natt, annars skulle du nog ha märkt att det var en vålnad som spejade på er hela tiden. Han tycker om att smyga kring under lindarna i parken och bland ödemurarna av gamla slott eller stryka omkring på kyrkogårdarna för att läsa namnen på de döda. Han tycker om att sitta i timtal och stirra med sina stålgrå ögon på snöfälten som täcker den döda jorden med sin svepning eller att titta in genom ett fönster för att skrämma en sovande med en hemsk dröm."

"Nog, Leo, låt oss inte tala mer om månen, annars få vi inte en blund i ögonen i natt. Kyss mig god natt, min vän, och låt oss gå till sängs."

"Men du stänger väl luckorna, inte sant?" sade Leo.

"Ja, det gör jag alltid när månen skiner."

Medan vi åt vår frukost nästa morgon, talade jag om för Leo, att jag måste fara tillbaka till Paris genast. Det var säkrast så, det var fullmåne i kväll och jag var tjugusex år och hans matmor var tjugufem - eller var det tjugunio? Leo hade sett mig packa min väska och alla hundar vet vad det betyder. Jag gick ner till abbén och berättade för honom den vanliga lögnen, att jag blivit kallad till en viktig konsultation och måste lämna slottet med morgontåget. Abbén var mycket ledsen, och greven som just skulle stiga i sadeln för sin morgonritt hoppades jag skulle komma igen om ett par dagar. Naturligtvis kunde det inte bli fråga om att störa grevinnan så tidigt på morgonen.

På väg till stationen mötte jag min nye vän bydoktorn som återvände i sin dogcart från sitt morgonbesök hos vicomten. Patienten kände sig mycket dålig och tiggde om mat, men doktorn hade vägrat att ta annat än vatten på sitt ansvar. Grötarna på magen och isblåsan på huvudet hade mycket stört patientens sömn under natten. Hade jag någonting att föreslå?

Nej, jag var övertygad om att vicomten var i de bästa händer. Om tillståndet förvärrades kunde man kanske omväxla en smula och lägga isblåsan på magen och grötarna på huvudet.

Hur länge trodde jag att patienten borde hållas till sängs om inga komplikationer tillstötte?

- Åtminstone en vecka, tills månen gått bort.

Dagen hade varit lång. Jag var glad att vara hemma på Avenue de Villiers.

Jag gick genast till sängs. Jag kände mig inte riktigt bra, jag undrade om jag inte hade feber, men läkare förstår aldrig om de har feber eller inte. Jag somnade genast, så trött var jag. Jag vet inte hur länge jag sovit när jag plötsligt blev medveten om att jag inte var ensam i rummet. Jag öppnade ögonen och såg borta vid fönstret ett likblekt ansikte stirra på mig med sina vita ögon, för en gångs skull hade jag glömt att stänga luckorna. Långsamt och ljudlöst kröp någon in i rummet och sträckte ut en lång vit arm som liknade tentakeln på en enorm bläckfisk, den sträckte sig tvärs över golvet fram mot sängen.

"Jaså, du vill fara tillbaka till slottet i alla fall", hånskrattade spöket med sin tandlösa mun och sina blodlösa läppar. "Ni hade det trevligt ni bägge i går kväll under lindarna, inte sant, med mig till marskalk och körsång av näktergalar omkring er. Näktergalar i augusti! Ni måtte sannerligen ha varit långt borta i ett fjärran land, ni två! Och nu vill du vända tillbaka dit i natt? Nåväl, klä på dig och klättra upp på min vita månstråle som du var nog artig att kalla tentakeln av en bläckfisk, så ska jag föra dig tillbaka under lindarna på mindre än en minut, mitt ljus far lika snabbt genom rymden som dina drömmar."

"Jag drömmer inte längre, jag är fullt vaken och jag vill inte tillbaka, Mefistos vålnad där!"

"Jaså, du drömmer att du är vaken! Och du har inte uttömt ditt förråd av speglosor! Mefistos vålnad! Du har redan kallat mig vieux marcheur, don Juan och spionerande gammal mamsell! Ja, jag spionerade verkligen på dig förra natten i parken och jag skulle gärna vilja veta vem av oss två som var don Juan, såvida du inte vill att jag ska kalla dig Romeo? Vid Jupiter, du ser sannerligen inte så ut. Blind dåre är ditt rätta namn, dåre som inte ens kan se vad ditt odjur till hund kunde se, att jag inte har någon ålder, något kön, något liv, att jag är en vålnad!"

"En vålnad av vad?"

"Vålnaden av en död värld. Sluta upp med ditt hån, annars

ska jag slå dig blind med ett slag av mina strålar, långt farligare för människors ögon än själva solgudens guldpilar. Det ljusnar redan i öster, jag måste tillbaka till min grav annars hittar jag inte längre vägen bland de slocknande stjärnorna. Jag är gammal och utsliten, tror du det är ett lätt göra att vara på benen från kväll till morgon medan alla andra sover? Du kallade mig dyster, tror du det är lätt att vara glad när man lever i en grav, om du kallar det att leva som somliga dödliga gör? Du ska själv en dag gå till din grav och det ska också jorden du trampar på, dömd att dö liksom du själv."

Jag såg på vålnaden och märkte för första gången hur gammal och trött han såg ut, och jag skulle nästan ha tyckt synd om honom om inte hans hot att slå mig med blindhet gjort mig ursinnig.

"Packa dig i väg, gamle begravningsentreprenör", röt jag, "du har ingenting att göra här, jag är full av liv."

"Vet du, Romeo", hånskrattade vålnaden och kröp fram till sängen och lade sin långa vita arm på min axel, "vet du varför du ordinerade vicomten att ligga till sängs med isblåsa på huvudet? För att hämnas svalorna? Jag vet bättre. Du är en humbug, Othello! Det var för att hindra honom från att flirta i månskenet med . . ."

"Dra in dina klor, giftige gamle spindel, annars hoppar jag ur sängen och gör processen kort med dig."

Jag gjorde en förtvivlad ansträngning att väcka mina sovande lemmar och öppnade mina ögon där jag låg badande i kallsvett.

Rummet var fyllt med ett milt silvervitt sken. Plötsligt föll fjällen från mina förhäxade ögon och genom det öppna fönstret såg jag fullmånen skina in i rummet från en molnfri himmel.

"Jungfruliga Luna! Kan du höra mig i nattens stillhet? Du ser så mild ut, men sorgsen. Kan du förlåta? Kan du hela sår med dina strålars balsam? Kan du lära mig att glömma? Kom syster och sätt dig ner vid min sida, jag är så trött! Lägg din svala hand på min brännheta panna och söv mina vilda tankar till ro! Viska i mitt öra vad jag ska ta mig till för att glömma sirenens sång."

Jag gick fram till fönstret och stod en stund och betraktade nattens drottning där hon skred sin väg bland stjärnorna. Jag kände dem väl från mången sömnlös natt och en efter en kallade jag dem vid namn: den flammande Sirius, Castor och

Pollux, älskade av de gamla sjöfararna, Arcturus, Aldebaran, Capella, Vega, Cassiopeia! Vad hette den där strålande stjärnan just över mitt huvud, som lyste ner på mig med sitt klara stilla sken? Jag visste det så väl. Mången natt hade samma stjärna styrt min båt i hamn över upprörda vågor, mången dag hade samma stjärna lett min väg över öde snöfält och genom djupa skogar i min barndoms land - Stella Polaris, Polstjärnan.

Följ mitt sken och var trygg!

Le docteur sera absent pendant un mois.
Prière s'adresser à Dr. Norström,
66, Boulevard Haussmann.

7

Lappland

Solen hade redan nått ner bakom Vassojärvi, men rymden var ännu fylld av flammande ljus som långsamt bleknade till sommarnattsskymning. Här och där mellan de dunkelblå fjällen blänkte en purpurröd strimma av nyfallen snö eller en klunga dvärgbjörkar, gnistrande av höstens första rimfrost.

Dagens arbete var över. Männen återvände till lapplägret med sina fångstrep över skuldrorna och kvinnorna med sina mjölkstävor. Hjorden på tusen renar stod samlad kring lägret, vaktad av hundarna för varg och lo. Kalvarnas ideliga rop och klövarnas knastrande dog långsamt bort. Allt var tyst, då och då hördes blott ett hundskall, en nattskärras skärande skri eller tutandet av en berguv långt bort i fjällen.

Jag satt på hedersplatsen vid sidan av Turi själv i den rökfyllda kåtan. Ellikare, hans hustru, kastade en bit renost i den stora kitteln över elden och räckte oss, männen först och sedan kvinnorna och barnen, en tallrik tjock soppa som vi åt under tystnad. Vad som var kvar i kitteln fördelades bland hundarna som ej var på vakt och som en efter en hade krupit in och lagt sig vid elden. Sedan drack vi i tur och ordning var sin kopp utmärkt kaffe ur hushållets två koppar, och alla tog fram sina små pipor ur läderpungarna och lät sig tobaken väl smaka. Männen drog av sig pjäxorna och bredde ut skohöet att torka framför elden - lapparna har inga strumpor. Återigen beundrade jag deras små fötters fulländade form, de elastiska vristerna och de starkt utskjutande hälarna. Några av kvinnorna lyfte sitt barn ur nävervaggan som var fylld med mjuk mossa och upphängd vid tältstängerna och lade det till bröstet. Andra undersökte noggrant håret på sina halvvuxna barn som låg med huvudet i moderns knä.

- Det är tråkigt att du reser så snart, sade gamle Turi, jag tycker om dig.

Turi talade god svenska; han hade till och med för många år sedan varit i Luleå för att framlägga lapparnas klagomål mot nybyggarna inför landshövdingen, som var en trogen försvarare av deras hopplösa sak och för övrigt en släkting till mig. Turi var en mäktig man, envåldshärskare över sitt

läger på fem kåtor, där hans fem gifta söner bodde med hustru och barn, alla i arbete från morgon till kväll med skötseln av hjorden på tusen renar.

- Snart får vi också tänka på att bryta upp, fortsatte Turi. Jag tror vi får en tidig vinter i år. Snön under björkarna blir snart för hård för renarna att komma åt mossan, vi får nog ge oss av ner till skogen före månskiftet. Jag hör på hundarnas skall att de redan fått väderkorn på vargen. Sa du inte att du såg spåret av den gamle björnen i Sulmöpasset i går? frågade han en ung lapp som just krupit in i kåtan och hukat sig vid elden.

Jo, det hade han sett och också spår av varg många gånger.

Jag var glad att höra att det ännu fanns björn här. Jag hade hört att endast några få fanns kvar i denna trakt. Turi sade att jag hade rätt. Den här björnen var en gammal slagbjörn, som hade hållit till här i åratal - folk såg honom ofta lufsa omkring i passet. Tre gånger hade de ringat honom när han låg i sin vintersömn, men han hade alltid kommit undan, han var en mycket listig gammal björn. Turi hade en gång till och med lyckats få skott på honom, men han hade bara ruskat på huvudet och tittat på Turi med sina sluga ögon. Han visste mycket väl att en vanlig kula inte kunde döda honom. Endast en silverkula, stöpt en lördagsnatt vid kyrkogården, kunde ha tillräcklig kraft, för han stod väl hos uldrorna.

- Uldrorna?

Kände jag inte till uldrefolket som levde under jorden? När björnen låg i ide om vintern bar uldrorna mat till honom om nätterna, för inte kunde ett så stort djur leva i månader utan mat, menade Turi. Men uldrorna hade förbjudit björnen att döda en människa. Om han bröt mot den lagen fick han ingen mat av uldrorna och måste lämna idet. Björnen var inte listig och lömsk som vargen. Björnen hade tolv mans styrka och en mans vett. Vargen hade tolv mans vett och en mans styrka. Björnen tyckte om ärligt spel. Om han mötte en lapp och lappen gick fram till honom och sade: "Kom och låt oss slåss ett tag, jag är inte rädd för dig", så slog björnen bara omkull honom med tassen och gav sig i väg utan att göra honom något ont. Björnen rörde aldrig en kvinna, hon behövde bara visa honom att hon inte var en karl, så gick han genast sin väg.

Jag frågade Turi om han hade sett några uldror.

Nej, det hade han inte, men Ellikare hade sett dem och

barnen såg dem ofta. Men han hade hört dem under marken. De var uppe hela natten och sov hela dagen, de kunde inte se någonting så länge det var dagsljus. Ibland hände det att lapparna råkat slå upp lägret just på den plats där uldrorna bodde, och då hade småfolket genast sagt dem att de måste flytta lägret. Uldrorna var snälla så länge man lämnade dem i fred, men om man retade dem strödde de ett pulver över renmossan som gjorde att renarna dog i hundratal. Det hade till och med hänt att de fört bort ett litet lappbarn och lagt ett av sina egna i vaggan istället. Uldrebarnet hade långa spetsiga tänder och ansiktet täckt av svart hår. Somliga påstod att man skulle slå uldrebarnet med ett brinnande björkris till dess barnets mor inte längre kunde uthärda att höra dess skrik utan kom tillbaka med lappbarnet och tog igen sitt eget. Andra påstod att man skulle behandla uldrebarnet som om det var ens eget barn. Uldremodern skulle då känna sig tacksam och komma tillbaka med ens barn. Medan Turi berättade detta utspann sig mellan mödrarna en livlig diskussion om vilket som var det bästa sättet, allt under det de såg på sina barn med oroliga ögon.

Vargen var lapparnas värsta fiende. Vargen anföll aldrig en renhjord utan stod alldeles stilla i vindriktning mot denna tills renarna fått väderkorn på honom. Så fort de fått lukt på vargen spred de sig i förskräckelse åt alla håll, och då kom vargen fram och dödade dem en efter en, på en enda natt ibland ända upp till ett dussin. Gud hade skapat alla djur utom vargen som avlats av djävulen. Om en människa hade en annan människas blod på sitt samvete, kom djävulen till honom i skepnad av en varg om han inte bekände sin synd. Vargen kunde söva en lapp som vaktade hjorden om natten bara genom att stirra på honom genom mörkret med sina glödande ögon. Man kunde inte döda en varg med en vanlig kula förrän man hade haft den med sig i fickan under två söndagar i kyrkan. Det bästa sättet var att ränna efter honom på skidor i lös snö och slå honom över nosen med staven. Han föll då genast omkull och dog. Själv hade Turi dödat flera dussin vargar på det sättet. Endast en gång hade han slagit fel och vargen hade huggit honom i benet. Medan han talade visade han mig ett stort ärr över knäet. Förra vintern hade en lapp blivit biten av en varg i dödsryckningar, och lappen hade förlorat så mycket blod att han fallit i sömn och frusit ihjäl vid sidan av den döda vargen.

Så var det järven, som hugger sig fast vid strupen på renen just vid pulsådern och hänger kvar tills renen förlorat så mycket blod att han stupar och dör. Där fanns också kungsörnen, som kunde föra bort en nyfödd renkalv i sina klor, och lodjuret som smög sig fram som en katt och hoppade på varje ren som skilts från hjorden och gått vilse.

Turi sade att han aldrig kunde förstå hur lapparna kunnat hålla samman sina renhjordar förr i tiden, innan de ännu slagit sig ihop med hunden. I forna dagar jagade hunden ren i sällskap med vargen. Men hunden, som är det klokaste av alla djur, förstod snart att det skulle passa honom bättre att arbeta tillsammans med lapparna än med vargarna. Därför erbjöd sig hunden att träda i lapparnas tjänst på villkor att de skulle behandla honom som en vän och att de skulle hänga honom när han inte orkade arbeta längre. Det är därför som lapparna ännu i dag hänger sina hundar när de börjar bli för gamla, också de överflödiga nyfödda valparna blir alltid hängda. Hunden hade förlorat talförmågan när han kom i människans tjänst, men han förstod vartenda ord som man sade till honom. Förr i världen kunde alla djur tala, och det kunde också blommorna, träden, stenarna och alla döda ting som var skapade av samma Gud som skapat människan. Därför måste människan vara vänlig mot alla djur och behandla alla döda ting som om de ännu kunde tala och förstå. På den Yttersta Dagen skulle Gud först kalla fram djuren för att vittna om den döda människan. Först sedan djuren hade sagt vad de hade att säga skulle den dödes medmänniskor kallas fram inför Gud.

Jag frågade Turi om det fanns några stalo i närheten, jag hade hört så mycket om dem i min barndom och jag skulle ge mycket för att få träffa en av de där jättarna.

- Gud bevare dig, sade Turi ängsligt. Den stora forsen som du ska över i morgon kallas ännu i dag Staloforsen efter den gamle jätten som levde där i forna dagar med sin häxa till hustru. De hade bara ett öga tillsammans, så de grälade ständigt och jämt om vem som skulle få använda ögat. De åt upp sina egna barn, men de åt lika gärna ett lappbarn om de kom åt något. Stalon tyckte bättre om lappbarn, för hans egna smakade för mycket svavel. En gång när de åkte över sjön i en släde dragen av tolv vargar började de gräla om ögat som vanligt, och stalon blev så ond att han slog hål i botten på sjön så alla fiskarna simmade ut genom hålet.

Det är därför sjön än i dag kallas Sivasjön. Du kan själv se när du ror över sjön i morgon att inte en enda fisk finns kvar.

Jag frågade Turi hur de bar sig åt utan någon läkare när en lapp blev sjuk. Han svarade att de mycket sällan var sjuka och nästan aldrig under vintern, det hände dock ibland när vintern var mycket sträng att ett nyfött barn frös ihjäl. Doktorn besökte dem på kungens befallning två gånger om året och Turi tyckte det var tillräckligt. Han var tvungen att rida två dagar över myrarna och sedan gå till fots över fjället. Förra året när han rodde över älven höll han på att drunkna.

Lyckligtvis fanns det bland lapparna många helbrägdagörare som botade alla sjukdomar mycket bättre än kungens doktor. De hade lärt konsten att bota sjuka av uldrorna, som tyckte särskilt mycket om dem. De kunde ta bort sjukdomen bara genom att lägga handen på det onda stället. Åderlåtning och gnidning hjälpte för de flesta åkommor. Kvicksilver och svavel var mycket bra botemedel, och det var också en sked snus i en kopp kaffe. Två grodor kokade i mjölk med mycket salt var utmärkt mot hosta, en padda var ändå bättre om man kunde få tag på en. Paddorna kom från molnen. När molnen gick lågt föll paddorna ner på snön i hundratal. På annat sätt kunde man inte förklara det för man kunde komma över dem på de mest ödsliga snöfält där det inte fanns spår av något slags liv. Tio löss kokta i mjölk med peppar och tobak och intagna på fastande mage hjälpte bra mot gulsot, en mycket vanlig åkomma bland lapparna om våren. Hundbett botades med att gnida såret med blod från den hund som bitit. Om man gned det onda stället med lite lammull gick värken genast bort, ty Jesus Kristus tyckte mycket om små lamm. Om någon skulle dö blev man alltid varnad på förhand av en korp eller en kråka som kom och satte sig på tältstången. Man fick inte tala högt när någon höll på att dö, för då kunde man skrämma bort livet och den döende människan kunde bli dömd att leva mellan två världar under en veckas tid. Om man fick lukten av en död människa i näsan kunde man dö själv.

Jag frågade Turi om det fanns någon sådan där helbrägdagörare i trakten. Jag skulle så gärna vilja tala med honom.

Nej, den närmaste var en gammal lapp som hette Mirko och som bodde på andra sidan fjället. Han gjorde underbara kurer och stod mycket väl hos uldrorna. Alla djur kom fram till honom utan fruktan och inte ens vargen eller björnen skulle våga sig på honom, för alla djur känner genast igen en

människa som står väl hos uldrorna. Man kunde alltid känna igen en helbrägdagörare på hans hand. Om man lade en vingskjuten fågel i hans hand, så satt fågeln alldeles stilla därför att han förstod vems hand det var.

Jag sträckte fram min hand mot Turi som inte hade en aning om att jag var läkare. Han såg uppmärksamt på min hand utan att säga ett ord, böjde det ena fingret efter det andra, mätte avståndet mellan tummen och pekfingret och muttrade någonting till Ellikare som i sin tur tog min hand i sin bruna lilla fågelklo med ett oroligt uttryck i de små mandelformade ögonen.

- Var du född med segerhuva? Varför gav din mor dig inte bröstet? Vem gav dig bröstet? Vilket tungomål talade din amma? Hängde hon en vargklo om halsen på dig? Slog hon några droppar korpblod i din mjölk? Rörde du någonsin vid en dödskalle när du var liten? Har du någonsin sett uldrorna? Har du hört silverklockorna på deras vita renar långt bort i skogen?

- Han är en helbrägdagörare, han är en helbrägdagörare, ropade Ellikare med en snabb blick på mig.

- Han är i förbund med uldrorna, viskade kvinnorna och såg på varandra med skrämda ögon.

Jag kände mig nästan en smula skrämd själv när jag drog tillbaka min hand.

Turi sade att det var tid att sova, dagen hade varit lång och vi skulle ge oss i väg i gryningen. Vi lade oss alla ner kring den halvslocknade elden. Snart var allt mörkt i den rökfyllda kåtan. Jag såg inget annat än polstjärnan som lyste ner på mig genom rökhålet. Jag kände i sömnen den kalla nosen av en hund i min hand.

Vi var alla på benen i daggryningen. Jag delade ut bland mina vänner mina högt värderade små presenter av tobak och karameller och alla önskade mig lycklig resa. Om allt gick väl skulle jag följande dag nå Forsstugan, den närmaste människoboningen i den vildmark av myrar, sjöar, forsar och skogar som utgjorde de hemlösa lapparnas hemvist. Ristin, Turis sextonåriga dotterdotter, skulle bli min vägvisare. Hon kunde några svenska ord och hade en gång förut varit i Forsstugan, nu skulle hon vidare till lappskolan i kyrkbyn.

Ristin gick framför mig i sin långa vita renskinnskolt och röda yllemössa. Om livet bar hon ett brett läderbälte, broderat med blått och gult garn och smyckat med bucklor av silver.

Vid bältet hängde hennes kniv, tobakspung och mugg. Jag lade också märke till en liten yxa, instucken under bältet. Hennes sockor var av vitt renskinn, fästade vid de vida skinnbyxorna. Hennes små fötter var instuckna i vackra pjäxor med röda sömmar. På ryggen bar hon en näverränsel som innehöll hennes små tillhörigheter samt vår proviant. Hennes laukos var dubbelt så stor som min ryggsäck men tycktes inte besvära henne på minsta vis. Hon gick utför den branta sluttningen med ett djurs snabba ljudlösa steg och hoppade med harens lätta språng över de kullfallna träden. Då och då sprang hon vig som en get upp på en brant klippa och såg sig omkring åt alla håll. Vid foten av åsen kom vi till en strid bäck, och innan jag hann undra hur vi skulle komma över den var hon redan i vattnet till höfterna och jag efter henne i det iskalla vattnet. Jag blev snart varm igen medan vi halvsprang uppför sluttningen på andra sidan bäcken. Ristin sade knappt ett ord till mig och det gjorde förresten detsamma, för jag hade den största svårighet att förstå henne, hennes svenska var lika dålig som min lapska. Vi slog oss ner på den mjuka mossan till en härlig frukost av rågskorpor, färskt smör och ost, rökt rentunga och iskallt vatten från fjällbäcken ur Ristins mugg. Vi tände våra pipor och försökte återigen förstå varandra.

- Vet du vad den där fågeln heter? sade jag.

- Labol, smålog Ristin när hon hörde den flöjtlika visslingen av fjällpiparen, den ensliga fågeln som delar lapparnas ödemarksliv och är mycket avhållen av dem. Från ett videsnår hörde vi blåhakens underbara sång.

- Jilau! Jilau! skrattade Ristin.

Lapparna påstår att blåhaken har en klocka i strupen och kan sjunga över hundra olika sånger. Högt över våra huvuden hängde ett svart kors fastnitat på den klarblå himmeln. Det var kungsörnen som på orörliga vingar spejade över sitt ödsliga rike. Från fjällsjön kom den långdragna locktonen av en lom.

- Ro, ro, raik, ro, ro, raik! upprepade Ristin. Hon sade att det betydde: Vackert väder i dag, vackert väder i dag! När lommen säger: var luck, var luck, luck, luck! betyder det: nu kommer det regn, nu kommer det regn, regn, regn! förklarade Ristin.

Jag låg där på den mjuka mossan och rökte min pipa och följde Ristin med ögonen medan hon packade om sina till-

höriheter i sin laukos. En blå schal, ett extra par nätta renskinnsskor, ett par vackert broderade röda skinnvantar att bära i kyrkan, en bibel. Återigen frapperades jag av hur fint formade hennes små händer var, något som är vanligt bland lapparna. Vad hade hon i den lilla runda asken av masurbjörk? Som jag inte förstod ett ord av hennes långa förklaring på blandad svenska, finska och lapska satte jag mig upp och öppnade asken. Den innehöll en handfull jord, vad skulle hon göra med den?

Återigen gjorde Ristin sitt bästa för att få mig att förstå, men jag begrep tyvärr inte ett ord. Hon skakade otåligt på huvudet liksom för att säga att jag var mycket dum. Därpå lade hon sig raklång på mossan och låg alldeles stilla och stel med slutna ögon och armarna i kors över bröstet. Så satte hon sig upp och krafsade fram under mossan en handfull mull som hon visade mig med mycket allvarlig min. Nu förstod jag vad det var i asken. Asken innehöll lite jord från en grav under snön där en lapp blivit lagd till vila sistlidna vinter. Ristin skulle ta med sig mullen till prästen som skulle läsa Fader Vår över den och sedan strö den över kyrkogården.

Vi axlade våra ränslar och fortsatte vår färd. Landskapet förändrade sig mer och mer ju längre vi kom nerför sluttningen. Vi vandrade över milslånga myrar bevuxna med starrgräs och fulla av klargula hjortron som vi plockade och åt under vägen. Snart kom vi in bland dungar av dvärgbjörk, asp och ask och snår av vide, hägg och vilda vinbär. Ett par timmar senare vandrade vi genom en tät skog av ståtliga furor. Snart kom vi till ett trångt bergspass mellan branta mossbelupna klippor. Himlen över våra huvuden var ännu ljus men det började redan mörkna inne i sänkan. Ristin såg sig oroligt omkring, jag förstod hon var angelägen att komma ut ur bergspasset innan natten var över oss. Plötsligt tvärstannade hon. Jag hörde knastrandet av en trädgren och såg någonting mörkt skymta fram på mindre än femtio meters avstånd.

- Spring, viskade Ristin vit i ansiktet och med sin lilla hand på yxan.

Jag begärde inte bättre, men en våldsam kramp i vadorna naglade fast mig på stället.

Jag kunde se honom tydligt där han stod ända till knäna i blåbärsriset, med en kvist av sina favoritbär stickande ut ur käften. Vi hade tydligen stört honom mitt i hans kvällsvard.

Det var en stor slagbjörn och att döma av den luggslitna pälsen sannolikt en mycket gammal björn, utan tvivel samma björn som Turi talat om.

- Spring, viskade jag i min tur till Ristin i den ridderliga avsikten att betäcka reträtten. Det moraliska värdet av denna avsikt var dock betydligt reducerat av det faktum att jag fortfarande var ur stånd att röra mig ur fläcken. Ristin sprang inte. Hon lät mig istället bli vittne till något som ensamt det var värt att resa från Paris till Lappland - det är mig fullkomligt likgiltigt om jag blir trodd eller ej. Med handen på yxan gick Ristin några steg fram mot björnen. Med den andra handen lyfte hon upp sin kolt och pekade på de vida skinnbyxorna som hon liksom alla lappkvinnor bar. Björnen tappade blåbärskvisten, fnyste högljutt ett par gånger och lufsade i väg mellan furorna.

- Han tycker bättre om blåbär än om mig, skrattade Ristin när vi satte i väg igen så fort vi kunde.

Ristin berättade nu för mig att då hon och hennes mor förra året var på väg hem från lappskolan hade de stött på den gamle björnen på precis samma ställe, och så fort hennes mor hade visat honom sina vida skinnbyxor hade han gått sin väg.

Snart kom vi ut ur passet och vandrade genom den mörknande skogen på en matta av silvergrå mossa, mjuk som sammet och med inflätade knoppar av linnea och pyrola. Det var varken ljust eller mörkt, det var den nordiska sommarnattens underbara halvskymning. Hur Ristin kunde hitta vägen genom den stiglösa skogen var mer än min dumma hjärna kunde förstå. Plötsligt stötte vi på vår vän bäcken igen och jag hann just böja mig ner och kyssa hans nattsvala ansikte när han sprang förbi oss. Ristin förklarade att det var tid för kvällsvard. Med otrolig snabbhet högg hon lite ved med sin yxa och tände en lägereld mellan två stenar. Vi åt vår kvällsvard, rökte en pipa och somnade med våra ränslar under huvudet. Jag vaknade vid att Ristin räckte mig sin röda luva full med blåbär. Intet under att den gamle björnen tyckte om blåbär, jag har aldrig fått en bättre frukost. Vi satte i väg igen. Där kom vår vän fjällbäcken dansande över stockar och stenar, sjungande i våra öron en invit att göra sällskap med honom ner till fjällsjön. Det gjorde vi också för att se till att han inte skulle dansa vilse i dunklet. Då och då förlorade vi honom ur sikte, men vi hörde hela tiden hur han sjöng för sig själv. Då och då stannade han framför en klippvägg

eller en kullfallen fura för att vänta in oss, men så satte han i väg igen fortare än någonsin för att ta igen tiden. Snart var det inte längre någon fara att han skulle rusa vilse i mörkret, natten hade redan flytt på snabba dvärgfötter djupare in i skogen. Ett gyllene sken flög över trädtopparna.

- Piavi! ropade Ristin. Solen går upp!

Djupt nere bland dimmorna i dalen under våra fötter öppnade en insjö sitt ögonlock.

Jag närmade mig sjön med onda aningar om ett nytt iskallt bad. Lyckligtvis slapp jag undan den här gången. Ristin stannade framför en liten eka, halvgömd under en kullfallen fura. Ekan tillhörde ingen och alla och användes av lapparna när de skulle ner till kyrkbyn ett par gånger om året för att byta sina renskinn mot kaffe, socker och tobak, de tre lyxartiklarna i deras karga tillvaro. Vattnet i sjön var koboltblått, ännu vackrare än det safirblå vattnet i Capris Blå grotta, så kristallklart att jag lutade mig ner över båten för att se om jag inte kunde upptäcka hålet som den förfärlige stalon hade slagit i bottnen. Halvvägs över sjön mötte vi två förnäma resenärer simmande sida vid sida med de ståtliga kronorna högt över vattnet. Lyckligtvis tog de mig för en fredlig lapp och såg på oss med sina vackra ögon utan rädsla. Det är något egendomligt med älgens och renens blick, de ser en människa rakt i ögonen från vilken synvinkel man än betraktar dem. Vi steg i land och klättrade raskt uppför den branta stranden och vandrade ännu en gång över en vidsträckt myr utan annan vägledare än solen. Mina försök att få Ristin att förstå nyttan av min fickkompass hade mött så föga framgång att jag redan upphört att titta på den, helt förlitande mig på Ristins instinkt. Det var tydligt att hon hade mycket bråttom och snart fick jag det intrycket att hon var osäker om riktningen. Då och då sprang hon åt ett håll så fort hon kunde, tvärstannade och vädrade i luften med skälvande näsborrar och störtade sedan i väg i en annan riktning för att upprepa samma manöver. Ibland lade hon sig på knä och nosade som en hund på marken.

- Rog! sade hon plötsligt och pekade på ett moln som på låg höjd rörde sig i riktning mot oss med förvånande hastighet.

Ett par minuter därefter var vi insvepta i tjock dimma, ogenomtränglig som en novemberfog i London. Vi fick lov att hålla varandra i hand för att inte tappa bort varann. Vi

strävade framåt ett par timmar, till knäna i det iskalla vattnet. Till slut sade Ristin att hon förlorat riktningen och att vi måste vänta tills dimman lättade. Hur länge kunde det dröja?

Det visste hon inte, kanske en dag, en natt, kanske en timme, det berodde på vinden. Det var en av de värsta upplevelser jag någonsin varit med om. Jag visste mycket väl att med vår knappa utrustning var mötet med dimman på den öde myren långt farligare än mötet med björnen i skogen. Jag visste också att det inte fanns något annat att göra än att vänta där vi var. Vi satt i timtal på våra ränslar, med dimman klibbande mot huden som en våt handduk. Till råga på olyckan fann jag min västficka full av vatten när jag tog fram tändsticksasken för att tända min pipa. Medan jag modfälld stirrade på mina våta tändstickor hade Ristin redan slagit eld med sitt elddon och tänt sin pipa. Ett nytt nederlag för civilisationen var när jag skulle ta på mig ett par torra strumpor och upptäckte att min vattentäta ryggsäck av bästa Londonfabrikat var genomvåt, men att alla Ristins tillhörigheter i hennes hemgjorda näverkont var torra som hö. Vi höll just på att koka oss en kopp kaffe när en plötslig vindstöt blåste ut lågan på min spritlampa. Ristin sprang några steg mot vinden och vände åter med order att vi genast skulle bryta upp. På mindre än en minut blåste en stadig nordanvind oss rakt i ansiktet och dimman försvann som genom ett underverk. Djupt nere i dalen under våra fötter glimrade en bred älv som ett svärd i solen. På motsatta stranden sträckte sig en mörk barrskog så långt ögat kunde se. Ristin pekade på en smal rökpelare över trädtopparna.

- Forsstugan, sade Ristin.

Hon sprang utför sluttningen och utan en sekunds tvekan störtade hon sig i vattnet ända upp till skuldrorna. Jag efter. Snart förlorade vi fotfästet och simmade över älven sida vid sida liksom älgarna hade simmat över fjällsjön. Efter en halvtimmes vandring genom skogen kom vi fram till en glänta som tydligen var åstadkommen av människohand. En stor lapphund kom rusande emot oss häftigt skällande. Knappt hade han nosat på oss förrän han blev förtjust att se oss och visade vägen med vänliga viftningar på svansen.

Framför sin rödmålade stuga stod Lars Anders i Forsstugan i sin långa fårskinnspäls, sex fot fem tum i sina träskor.

- Goddag i skogen! sade Lars Anders. Var kommer du

ifrån? Varför lät du inte lappjäntan simma ensam över älven och hämta båten? Lägg en kubbe till på elden, Kerstin, ropade han till hustrun inne i stugan, de har simmat över älven och måste torka kläderna.

Ristin och jag satte oss ner på den låga bänken framför elden.

- Han är våt som en utter, sade mor Kerstin medan hon hjälpte mig att dra av strumpor, knäbyxor, tröja och flanellskjorta och hängde upp dem att torka på repet i taket. Ristin hade redan tagit av sig renskinnskolten, sockorna, läderbyxorna och ylletröjan. Skjorta hade hon ingen. Där satt vi sida vid sida på träbänken framför den flammande elden, nakna som vi kommit ur Skaparens hand. De två gamla tyckte det var helt naturligt, och det var det också.

En timme senare inspekterade jag mitt nya kvarter i farbror Lars långa svarta vadmalsrock och träskor, medan Ristin satt vid ugnen i köket där mor Kerstin höll på att baka bröd. Den främmande herrn som kommit dit i går med en finnlapp hade ätit upp allt brödet i huset. Deras son var borta på timmerhuggning på andra sidan sjön, jag skulle få sova i hans kammare ovanför kostallet. Farbror Lars hoppades att jag inte skulle tycka illa om lukten från korna. Nej då, tvärtom, jag tyckte snarare om den. Farbror Lars sade att han skulle gå till härbret för att hämta ett extra fårskinn till min säng, han var säker på att jag skulle behöva det för nätterna började redan bli kalla. Härbret stod på fyra timmerstolpar, en manshöjd över marken, som skydd mot fyrfota besökare och den djupa vintersnön. Härbret var fullt av kläder och pälsverk, i största ordning upphängda på älghorn på väggarna. Farbror Lars långa vargskinnspäls, mor Kerstins vinterpäls av blåräv, ett halvt dussin vargskinn. På ett annat horn hängde mor Kerstins bruddräkt, livstycket av rött siden broderat med silvertråd, hennes gröna yllekjol, hennes pälskrage av mård, hennes hätta kantad med vackra spetsar, hennes röda läderskärp med bucklor av silver. När vi klättrade nerför härbrestegen sade jag till farbror Lars att han glömt att låsa dörren. Han svarade att det behövdes inte, varken vargen, räven eller vesslorna bar bort deras kläder och det fanns inget ätbart i härbret. Efter ett långt strövtåg i skogen satte jag mig ner under den stora tallen vid köksdörren till min kvällsvard - fjällforell, den bästa i världen, hembakat bröd, färskt ur ugnen, mesost och hembryggt öl. Jag ville att Ristin skulle

äta med mig men det var mot etiketten, hon skulle äta i köket med barnbarnen. De två gamla satt bredvid mig och såg på medan jag åt.

- Har du sett kungen?

Nej, det hade jag inte. Jag hade inte rest över Stockholm, jag hade kommit direkt från ett annat land, från en annan stad många gånger större än Stockholm.

Farbror Lars visste inte att det fanns någon stad som var större än Stockholm.

Jag talade om för mor Kerstin, hur mycket jag hade beundrat hennes vackra bruddräkt. Hon smålog och sade att hennes mor hade burit samma dräkt på sitt eget bröllop för Gud vet hur många år sedan.

- Men ni lämnar väl inte härbret öppet om natten? frågade jag.

- Varför inte? sade farbror Lars. Det finns ingen mat i härbret och jag sa dig ju att vargar och rävar inte bryr sig om kläder.

- Men någon annan kunde ju vilja åt dem, härbret ligger ju flera hundra alnar från huset. Bara den där björnskinnsfällen är värd en massa pengar, och vilken handelsman som helst i Stockholm skulle med glädje betala flera hundra riksdaler för bruddräkten.

De två gamla såg mycket förvånade på mig.

- Men hörde du inte att jag sa att jag skjutit björnen själv och likaså alla vargarna? Förstår du inte att det är mor Kerstins bruddräkt och att hon fått den av sin egen mor? Förstår du inte att alltsammans tillhör oss och inte någon annan så länge vi är i livet, och att det går till vår son när vi dör? Vem skulle kunna komma på tanken att ta våra egna kläder från oss?

De båda gamla tycktes nästan stötta över min fråga. Plötsligt kliade Lars Anders sig i håret med en slug glimt i sina gamla ögon.

- Nu förstår jag vad han menar, sade han till mor Kerstin. Han menar tockna där som de kallar tjuvar.

Jag frågade Lars Anders om det var sant vad Turi berättat mig, att den stora stalon slagit hål i botten på Sivasjön och släppt ut alla fiskarna. Jo, det var nog sant det, det fanns inte en enda fisk i sjön fast alla de andra fjällsjöarna var fulla med fisk. Men om det var en stalo som släppt ut fiskarna kunde han inte svära på. Lapparna var fulla av trollkonster och vid-

skepelse. De var inte en gång kristna, ingen visste varifrån de kommit och de talade ett språk som inte liknade något annat tungomål på hela jorden.

Fanns det några jättar eller troll på denna sidan älven?

- Förr i världen fanns det nog, sade farbror Lars. När han var pojke hade han hört åtskilligt om ett stort troll som bodde i fjället därborta. Trollet var mycket rikt och hade hundratals fula dvärgar som vaktade hans guld inne i berget och tusentals snövita kor med silverklockor om halsen. Men sedan kungen börjat spränga i fjället efter järnmalm och börjat bygga en järnväg hit upp hade han inte hört någonting mer om trollet. Där fanns naturligtvis ännu några skogsrån som försökte locka folk in i skogen för att de skulle gå vilse. Ibland lockade skogsråret med fågelstämma, ibland med en kvinnas röst. Många påstod att skogsråret verkligen var en kvinna, mycket elak och mycket vacker. Om man mötte henne i skogen måste man springa sin väg med detsamma, om man vände sig om för att se på henne, om det så bara var för ett ögonblick, så var man förlorad. Man borde aldrig sätta sig under ett träd i skogen när det var fullmåne. Skogsråret kom då och slog sig ner vid ens sida och lade armarna kring ens hals som en kvinna gör när hon vill att man skall famna henne. Men vad hon ville det var att suga blodet ur ens hjärta.

- Har hon mycket stora ögon och en ros i skärpet? frågade jag oroligt.

Det visste inte Lars Anders, han hade aldrig sett henne, men hans svåger hade en gång sett skogsråret en månljus natt. Han hade förlorat sin sömn och varit en smula konstig i huvudet alltsedan dess.

Fanns det några tomtar i trakten?

Jo, där var fullt av småfolk som tassade omkring i skymningen. Och en liten tomte bodde i kostallet, barnbarnen hade ofta sett honom. Han var snäll och beskedlig så länge han fick vara i fred och man satte ut ett fat gröt åt honom. Men det gick inte an att tala illa om honom. Järnvägsingenjören som höll på att bygga bron över älven hade sovit över natten i Forsstugan en gång förra vintern. Han söp sig full och spottade i tomtens grötfat och sa att fan skulle ta honom om det fanns några tomtar. När han på kvällen körde tillbaka över den frusna sjön halkade hästen omkull på isen och slets i stycken av en flock vargar. Folk som återvände

från kyrkan på morgonen hittade honom sittande ihjälfrusen i släden. Han hade skjutit två av vargarna, och hade det inte varit för hans bössa skulle de ha ätit upp honom också.

Hur långt var det från Forsstugan till närmaste gård?

Åtta timmars ritt genom skogen på en bra häst.

- Jag tyckte jag hörde koskällor i skogen för en stund sen, det måtte vara många kreatur häromkring.

Lars Anders spottade snuset ur munnen och sade att jag tagit miste. Det fanns inga kreatur i skogen på närmare håll än en tio mil och hans egna fyra kor stod i kostallet.

Jag sade jag var säker på att jag hört ljudet av skällorna i skogen. Jag hade till och med lagt märke till att de haft en vacker klang, som om de varit av silver.

Lars Anders och mor Kerstin såg oroligt på varandra men sade ingenting. Jag önskade dem god natt och gick till kammaren. Skogen stod tyst och mörk utanför det lilla fönstret. Jag tände talgljuset på bordet och lade mig på fårskinnen, trött och sömnig efter den långa färden. Jag lyssnade en stund till de sovande kornas flåsande. Jag tyckte jag hörde en uggla långt bort i skogen. Det gjorde mig gott att se på talgljuset som brann på bordet. Jag hade inte sett ett talgljus sedan jag var barn. Snart tyckte jag mig genom mina slutna ögonlock se en liten pojke som plumsade fram genom snödrivorna med en väska full av böcker på ryggen, på väg till skolan och med ett sådant där talgljus i handen. Varje pojke måste ha med sig sitt eget talgljus att tända på sin pulpet i klassrummet. Somliga pojkar hade ett tjockt talgljus, andra ett smalt, lika smalt som danken som brann här på bordet. Jag som kom från ett rikt hem hade ett tjockt ljus på min pulpet, men på pulpeten bredvid min brann det smalaste ljuset i hela klassen, för den pojkens mor var mycket fattig. Jag blev kuggad vid terminens slut, men han tog de högsta betygen i alla ämnena, han hade mera ljus i huvudet.

Jag tyckte jag hörde någonting rassla på bordet. Jag måtte ha sovit en stund, för talgljuset höll just på att flämta ut. Men jag kunde tydligt se en liten man, inte större än min hand, sitta på bordet med benen i kors och rycka försiktigt i min klockkedja, med huvudet på sned för att lyssna till klockans tickande. Han var så intresserad att han inte ens lade märke till att jag satte mig upp i sängen och tittade på honom. Plötsligt måtte han dock ha fått syn på mig. Han släppte klockkedjan, halade sig på sjömansmaner nerför bordsbenet och

sprang mot dörren så fort de små benen kunde bära honom.

- Var inte rädd, lilla tomte, det är bara jag. Vänta ett tag så ska jag visa dig vad som finns inuti den där gulddosan på bordet som du var så intresserad av. Det kan ringa i den precis som klockan i kyrkan om söndagarna.

Han tvärstannade och tittade på mig med sina små vänliga ögon.

- Det här begriper jag inte, sade tomten, jag var säker på att jag kände lukten av ett barn i rummet, annars skulle jag minsann inte ha vågat mig in. Men du är ju en fullvuxen karl! Men vad i all världen vill det här säga . . . ! utbrast tomten och hissade sig upp på stolen vid sängen. Vem skulle någonsin ha trott att du och jag skulle träffas igen och så långt borta från ditt gamla hem. Så vitt jag förstår är du än i dag samma barn som när jag såg dig sist i barnkammarn, annars skulle du aldrig kunnat få syn på mig när jag satt på bordet. Känner du inte igen mig? Det var jag som kom in i barnkammarn varenda kväll när du var liten för att hjälpa dig till rätta med alla små bestyr och reda ut alla dagens trassligheter. Det var mig du vart år gav en bit av din födelsedagstårta och alla valnötterna, russinen och karamellerna från din julgran, och aldrig glömde du att bära till mig mitt fat med gröt. Varför stannade du inte kvar i det gamla hemmet mitt i skogen? Du var så glad och munter när du var liten, varför ser du så dyster ut nu?

- Därför att jag inte har någon ro. Jag kan inte stanna någonstans, jag kan inte glömma, jag kan inte sova.

- Det är just som din far, hur ofta hörde jag honom inte vandra fram och tillbaka i sitt rum hela natten.

- Berätta för mig om min far, jag minns så litet av honom.

- Din far var en underlig man, tystlåten och dyster. Han var godhjärtad och snäll mot alla fattiga och alla djur, men många av hans gelikar trodde att hans sinne var hårt. Du fick ofta stryk, men du var också ett svårt barn att handskas med. Du lydde ingen människa. Du tycktes varken bry dig om din far eller din mor eller din syster eller din bror eller någon annan. Jo, jag tror du tyckte om din amma, minns du henne, Lena? Ingen annan tyckte om henne, alla var rädda för henne. Hon hade tagits som amma i sista stund då det visade sig att din mor inte kunde ge dig bröstet. Ingen visste varifrån hon kom. Hon var mörk i ansiktet som lappjäntan, men stor till växten. Hon brukade sjunga för dig hela tiden

medan hon gav dig bröstet och hon fortsatte att amma dig tills du var två år. Inte ens din egen mor vågade närma sig henne när hon gav dig bröstet. Hon blev vild som en varginna om någon ville ta dig från henne. Till slut blev hon avskedad och natten därpå smög hon sig in i huset och försökte stjäla dig. Din mor blev så förskräckt att hon fick lov att ta henne i sin tjänst igen. Hon bar till dig alla möjliga djur att leka med, läderlappar, igelkottar, ekorrar, råttor, ormar, ugglor och korpar. En gång såg jag själv hur hon skar halsen av en korp och dröp några droppar av blodet i din mjölk. En dag när du var fyra år gammal kom länsman med två fjärdingsmän och förde bort henne i handbojor. Folk sa att det hade någonting att göra med hennes eget barn. Alla var glada, men du yrade i flera dar. De flesta av dina bekymmer kom från dina djur. Ditt rum var fullt av alla slags djur, du hade dem till och med i sängen om natten. Minns du inte hur ofta du fick stryk för att du låg på ägg? Alla fågelägg du kunde komma åt försökte du kläcka ut i sängen. Ett litet barn kan ju inte hålla sig vaket, och din säng var varje morgon en enda röra av krossade ägg, och var morgon fick du stryk för det men ingenting hjälpte. Minns du inte den kvällen när dina föräldrar kom hem sent från en bjudning och fann din syster uppkrupen på bordet under ett paraply, skrikande av rädsla. En läderlapp hade fastnat i hennes hår, alla dina ormar, paddor och råttor kröp omkring på golvet och i din egen säng hittade barnpigan en hel kull möss. Din far gav dig en fruktansvärd avbasning och du flög på honom och bet honom i handen. I daggryningen smög du dig ut ur huset efter att på natten ha brutit dig in i skafferiet och fyllt din ränsel med all den mat du kunde komma åt. Du hade slagit sönder dina syskons sparbössa och stulit alla pengarna. Själv hade du aldrig några sparpengar. Hela dagen och natten var alla tjänarna ute och sökte efter dig, men förgäves. Din far som ridit för att tala med länsmannen fann dig till slut sovande i en snödriva vid landsvägen. Din hund hade skällt till när han red förbi. Jag hörde själv hur din fars ridhäst berättade för de andra hästarna i stallet, att din far hade lyft upp dig i sadeln utan att säga ett ord och ridit hem i sporrsträck och stängt in dig i ett mörkt rum. På tredje dagen skickade din far efter dig och frågade dig varför du rymt ur huset. Du svarade att ingen förstod dig och att du ville emigrera till Amerika. Han frågade om du ångrade att du bitit honom

i handen, men du svarade nej. Följande dag skickades du till skolan i staden och fick inte komma hem förrän till jul. På juldagen åkte ni allesammans till julottan. En flock vargar följde efter släden när ni åkte över sjön, det var en sträng vinter och vargarna var hungriga. I kyrkan brann hundratals ljus och framför altaret stod två julgranar. Hela församlingen sjöng *Var hälsad sköna morgonstund.* När psalmen var slut, sa du till din far att du var ledsen att du bitit honom i handen, och han klappade dig på huvudet. På vägen hem över sjön försökte du hoppa ur släden, du sa att du ville följa spåren efter vargarna för att se vart de tagit vägen. På eftermiddagen var du försvunnen igen och man sökte dig förgäves hela natten. På morgonen hittade skogvaktaren dig sovande under en gran. Det var vargspår runtomkring i snön och skogvaktaren sa att det var ett rent under att de inte ätit upp dig. Men det värsta var under sommarferierna, när pigan hittade en dödskalle under din säng, en skalle med en röd hårtofs i nacken. Din mor svimmade och din far gav dig det värsta kok stryk du någonsin fått och låste in dig i ett mörkt rum på vatten och bröd. Det uppdagades att du natten förut hade ridit till kyrkogården, brutit dig in i gravkapellet och tagit skallen från en benhög nere i källaren. Prosten, som varit rektor i en storskola, sa till din far att det var något oerhört att en pojke på tio år hade begått en sådan synd mot Gud och människor. Din mor som var mycket gudfruktig kunde aldrig glömma det. Hon var nästan rädd för dig allt sedan dess, och hon var inte den enda. Hon sa att hon inte förstod hur hon kunnat ge livet åt ett sådant vidunder. Din far sa att du inte hade blivit avlad av honom utan av djävulen själv. Hushållerskan påstod att alltsammans var ammans fel, hon hade förhäxat dig genom att hälla någonting i din mjölk och hon hade också hängt en vargklo om halsen på dig.

- Men är det verkligen sant allt vad du nu berättat om min barndom? Jag måtte sannerligen ha varit ett underligt barn!

- Vartenda ord jag sagt dig är sant, svarade tomten, vad du berättar för andra är jag inte ansvarig för, du blandar alltid ihop verklighet och dröm som alla barn brukar göra.

- Men jag är inte längre något barn, jag fyller tjugusju år nästa månad.

- Visst är du ett stort barn, annars skulle du aldrig kunnat se mig. Det är bara barn som kan se oss tomtar.

- Hur gammal är du, tomte?

- Sexhundra år. Jag vet det bestämt, för jag var född samma år som den stora tallen utanför barnkammarfönstret, du minns, där ugglan bodde. Din far sa alltid att det var det äldsta trädet i hela skogen. Kommer du inte ihåg den stora ugglan, minns du inte hur hon brukade sitta och blinka åt dig genom fönstret med sina runda ögon?

- Är du gift?

- Nej. Jag är ungkarl, sade tomten. Och du?

- Inte ännu, men...

- Akta dig! Min farfar brukade alltid säga att det äkta ståndet var mycket riskabelt, och en vis man har sagt att man inte kan vara nog försiktig i valet av sin svärmor.

- Sexhundra år gammal! Sannerligen, du ser mycket yngre ut. Det kunde jag aldrig ha trott när jag såg dig hala dig utför bordsbenet och springa över golvet när du fick se mig sitta i sängen.

- Tack så mycket, det är inte något fel på mina ben, det är bara ögonen som börjar bli lite svaga. Jag kan knappt se någonting på dagen. Det susar också ständigt i öronen på mig alltsedan människorna började med det där förskräckliga sprängandet i bergen runtomkring. Somliga säger att det är för att röva guld och järn från trollen. Andra påstår att det är för att bryta väg för den där eldsprutande draken med de två svarta strimmorna på ryggen som ringlar fram genom skogarna och över floder och sjöar. Vi tomtar är alla rädda för honom. Alla djur i skog och på hed, alla fåglar i luften, alla fiskar i floder och sjöar, till och med trollen flyr sin väg in i bergen när han kommer. Vad ska det bli av oss stackars tomtar? Hur ska det gå för barnen när vi inte längre håller till i barnkammarn för att berätta sagor för dem medan de somnar och vaka över deras drömmar? Vem ska se efter hästarna i stallet, vem ska se till att de inte faller omkull på isen och bryter benen? Vem ska väcka korna och hjälpa dem att sköta de nyfödda kalvarna? Det är hårda tider ska jag säga dig, jag tror det är någonting på tok med världen. Det är ingen ro någonstans, allt det här bullret och bråket tar på mina nerver. Jag törs inte stanna längre hos dig. Ugglan börjar redan bli sömnig, alla småkryp i skogen håller på att gå till sängs, ekorrarna knaprar redan på sina grankottar, snart börjar tuppen gala och det förskräckliga sprängandet i berget på andra sidan sjön sätter i gång igen. Jag står inte

längre ut med det. Det är min sista natt här. Jag måste ta mig fram till Kebnekajse innan solen går upp.

- Kebnekajse! Kebnekajse ligger Gud vet hur många mil längre norrut, hur i all världen ska du komma dit med dina små ben?

- Jag ska försöka få en trana eller en vildgås att skjutsa mig ett stycke på vägen. De samlas däruppe just nu för att göra sig i ordning för den långa resan till landet där det inte finns någon vinter. I värsta fall får jag nog rida en bit på vägen på ryggen av en björn eller en varg. De är alla goda vänner till oss tomtar. Nu måste jag gå.

- Nej, gå inte, stanna lite längre så ska jag visa dig vad som är inuti den där gulddosan du var så intresserad av.

- Ja, vad är det? Är det ett djur? Jag tyckte jag hörde slagen av ett hjärta inne i dosan.

- Det var tidens hjärta du hörde slå.

- Vad är tiden för någonting? frågade tomten.

- Det kan jag inte förklara för dig, och det kan inte någon annan heller. Det påstås att tiden består av tre olika delar: det förflutna, det närvarande och det kommande.

- Bär du alltid tiden med dig i dosan?

- Ja, den följer mig överallt, den vilar aldrig, sover aldrig och upprepar ständigt samma ord i mina öron.

- Förstår du vad den säger?

- Ack, endast alltför väl! Den säger mig varje sekund, varje minut, varje timme på dagen och natten att jag blir äldre och att jag ska dö. Säg mig, tomte, innan du går, är du rädd för döden?

- Rädd för vad då?

- Rädd för den dag då ditt eget hjärtas slag ska stanna, kuggarna och hjulen i maskineriet falla sönder, dina tankar stå stilla och ditt liv flämta ut som talgljuset på bordet.

- Vem har satt alla de där dumheterna i huvudet på dig? Bry dig inte om att lyssna till rösten i gulddosan med dess gallimatias om det förflutna, det närvarande och det tillkommande. Förstår du inte att allt det där är precis samma sak! Förstår du inte att det är någon inne i gulddosan som driver med dig. Om jag vore som du skulle jag kasta dosan i älven och dränka sattyget som är instängt i den. Tro inte ett ord av vad den säger, det är bara lögner! Du blir aldrig gammal, du ska aldrig dö. Följ mitt råd och lägg dig ner och dröm en stund medan mörkret varar. Snart stiger solen upp igen över

trädtopparna, en ny dag tittar in genom fönstret och du ska se allting i långt klarare ljus än du ser det nu i skenet av talgdanken på bordet. Men nu måste jag ge mig i väg. Farväl drömmare, och väl mött!

- Väl mött, lille man!

Han halade sig ner från stolen vid min säng och larvade i väg mot dörren i sina små träskor. Medan han trevade i byxfickan efter sin barnkammarnyckel brast han plötsligt ut i ett sådant gapskratt att han måste hålla sig för magen med båda händerna.

- Döden! fnissade han för sig själv. Jag har aldrig hört på maken! Vilka kortsynta dårar är inte dessa stora människor i jämförelse med oss små tomtar! Döden! Vid jätten Finn! Det var det dummaste jag någonsin hört!

När jag vaknade och såg ut genom fönstret var marken vit av nyfallen snö. Högt upp i skyn hörde jag vingslag och rop från en flock vildgäss. Lycka på resan, lille tomte!

Jag satte mig ner vid min frukost: en tallrik gröt, nysilad mjölk och en kopp utmärkt kaffe. Farbror Lars talade om att han stigit upp två gånger på natten, lapphunden hade morrat hela tiden, som om han såg eller hörde någonting. Själv hade han tyckt sig se vad som kunde ha varit en varg smyga omkring utanför huset. En gång tyckte han sig höra ljudet av röster från lagården, men han lugnade sig när han förstod att det var jag som talade i sömnen. Hönsen hade kacklat hela natten.

- Ser du där, sade farbror Lars och pekade på ett spår i snön som ledde fram till mitt fönster. Det måste ha varit åtminstone tre av dem. Jag har bott här i över trettio år och jag har aldrig sett vargspår så nära gården. Och se på det här! sade han och pekade på ett annat spår, stort som en människofot. Jag trodde att jag drömde när jag såg det. Så sant jag heter Lars Anders i Forsstugan har björnen varit här i natt. Det är tio år sedan jag sköt en björn i den här skogen. Hör du hur de smackar och knaprar på kottarna uppe i tallen vid lagården. Jag har aldrig i hela mitt liv sett så många ekorrar i ett träd. Hörde du hur ugglan tjöt i skogen hela natten och hur lommen lockade ideligen borta från fjällsjön? Hörde du nattskärran surra omkring ladugården i gryningen? Jag begriper inte allt det här, i vanliga fall är skogen tyst som en grav sedan det mörknat. Varför har alla de här djuren

kommit till Forsstugan i natt? Varken Kerstin eller jag har sovit en blund. Kerstin tror att det är lappjäntan som har förhäxat gården, men jäntan påstår att hon blev döpt i Rukne förra sommaren. Men man vet aldrig var man har de där lapparna. De är fulla av trolldom och djävulstyg. Hur som helst skickade jag i väg henne i gryningen. Hon är snabbfotad och är nog framme vid lappskolan före solnedgången. När ska du fara?

Jag sade att jag inte hade någon brådska. Jag skulle gärna vilja stanna ett par dar, jag tyckte så mycket om Forsstugan. Farbror Lars sade att hans son skulle komma hem från timmerhuggningen på kvällen, så det fanns inte längre något rum för mig att sova i. Jag svarade att jag inte hade något emot att sova i ladan, jag tyckte om doften av hö. Varken farbror Lars eller mor Kerstin tycktes gilla mitt förslag. Jag hade tydligt intryck av att de ville bli av med mig. De sade knappast ett ord till mig, de föreföll nästan rädda för mig. Jag frågade farbror Lars om främlingen som kommit till Forsstugan för två dagar sedan och som ätit upp allt deras bröd. Han kunde inte tala ett ord svenska, sade Lars Anders. Finnlappen som bar hans metspön och fiskegrejor sade att de hade gått vilse, de var halvdöda av hunger och hade ätit upp all mat som fanns i huset. Farbror Lars visade mig myntet som främlingen envisats att ge barnbarnen. Var de möjligt att det var rent guld?

Det var en engelsk sovereign. På golvet vid fönstret låg en Times adresserad till sir John Scott. Jag öppnade tidningen och läste i väldiga bokstäver:

FRUKTANSVÄRD KOLERAEPIDEMI I NAPOLI
ÖVER TUSEN DÖDA VARJE DAG

En timme senare stod Pelle, farbror Lars sonson, på gården med en liten lurvig norskhäst. Farbror Lars blev stum av häpnad när jag ville betala åtminstone för provianten i min ränsel, han sade att han aldrig hört talas om något liknande.

Jag skulle inte vara orolig, för Pelle kände mycket väl till vägen. Vid den här tiden på året var det en lätt och bekväm resa. Åtta timmars ritt genom skogen till Rukne, tre timmars färd utför älven i Liss Jockums båt, sex timmars vandring över fjället till kyrkbyn och två timmars rodd över sjön till Luossojärvi och därifrån åtta timmars åkning till den nya järnvägsstationen. Något persontåg fanns det inte ännu, men

jag kunde nog få stå på lokomotivet till närmaste godstågsstation.

Farbror Lars hade rätt, det var en lätt och bekväm resa, åtminstone föreföll det mig så på den tiden. Hur skulle en dylik resa förefallit mig nu? Lika lätt och bekväm var resan genom Centraleuropa i den tidens primitiva järnvägsvagnar, med ringa utsikt till någon sömn. Lappland till Napoli - se på kartan!

8

Napoli

Om någon skulle vilja veta mera om min vistelse i Napoli så står det att läsa därom i Letters from a Mourning City, om han kan få tag i ett exemplar, vilket inte är troligt ty boken är för länge sedan utgången i bokhandeln. Jag har nyligen själv med stort intresse läst dessa Bref från Napoli som de kallades i den svenska upplagan. Jag skulle inte kunna skriva en sådan bok i dag om det så gällde mitt liv. Boken är full av pojkaktig ysterhet, men också av självberöm, jag stack sannerligen inte under stol med mina bedrifter. Jag var tydligen mycket belåten med att ha rusat från Lappland till Napoli när alla andra flydde från staden. Jag beskriver hur jag vandrade omkring dag och natt i de smittade fattigkvarteren, med mina kläder fulla av löss, och hur jag livnärde mig med rutten frukt och sov i en smutsig locanda. Allt detta är fullkomligt sant, jag har intet att ta tillbaka. Skildringen av det kolerasmittade Napoli är exakt, jag beskrev bara vad jag såg med nordbons entusiastiska ögon.

Men skildringen av mig själv är långt ifrån exakt. Jag hade panna att skriva att jag inte var rädd för kolera, inte var rädd för döden. Det är inte sant. Jag var fruktansvärt rädd för både kolera och död från första dagen till den sista. Jag beskrev i det första brevet hur jag halvt medvetslös av karbollukten i det tomma tåget steg ut på den öde piazzan sent på kvällen, hur jag på gatorna mötte långa karavaner och vagnar och omnibussar fulla med lik på väg till kolerakyrkogården, och hur jag tillbragte hela natten bland de döende i fattigkvarterens fondaci. Men jag aktade mig noga att beskriva hur jag ett par timmar senare på nytt infann mig på stationen ivrigt frågande efter nästa tåg till Rom, Kalabrien eller Abruzzerna, vart som helst, ju längre dess bättre, bara jag kom bort från detta helvete. Hade där funnits något tåg skulle det icke ha funnits några Bref från Napoli. Men det fanns inget tåg förrän nästa dag: kommunikationerna var nästan helt avbrutna. Det var ingenting annat att göra än att hoppa i sjön vid Santa Lucia i soluppgången och att med kallt huvud och darrande lemmar återvända till fattigkvarteren.

På eftermiddagen antogs mitt erbjudande som frivillig läkare vid kolerasjukhuset Santa Maddalena. Två dagar senare försvann jag från sjukhuset efter att ha upptäckt att den rätta platsen för mig inte var bland de döende på sjukhuset utan bland de döende i fattigkvarteren.

Hur mycket lättare skulle det inte ha varit både för dem och för mig, tänkte jag för mig själv, om bara deras dödskamp inte varit så lång, så fruktansvärd! De låg där i timmar, ja i dagar, i stadium algidum, kalla som lik med vittuppspärrade ögon och vidöppen mun, till synes redan döda och dock ännu vid liv. Kände de någonting, förstod de någonting? Så mycket bättre för de få som ännu kunde svälja den sked opium som någon av Croce Biancas frivilliga rusade in och hällde i munnen på dem. Kanske hjälpte den ibland att göra slut på dem innan soldaterna eller de halvt druckna beccamorti kom på natten för att kasta dem alla i en hög i massgraven på Camposanto dei Colerosi. Hur många var ännu vid liv när de kastades ner? Hundratals är jag viss om. De som redan var döda och de som ännu var vid liv såg precis likadana ut. Här var ingen tid att förlora med medicolegala undersökningar och ingen som kunde göra dem, där fanns dussintals döda i varje gränd, orderna var stränga, alla måste föras bort under natten.

Men när epidemin nådde sin klimax kunde jag inte längre klaga över att dödskampen var för lång. De stupade på gatorna som träffade av blixten; de plockades upp av poliser och soldater och fördes till kolerasjukhuset för att dö där några timmar senare. Kusken som tidigt en morgon i rasande fart körde mig till Granatellofängelset vid Portici, där koleran hade brutit ut, och som skulle föra mig tillbaka till Napoli på kvällen låg död i droskan när jag slutat min inspektion av den infekterade straffanstalten. Ingen i Portici ville ha någonting att göra med honom, ingen ville hjälpa mig att lyfta honom ur vagnen. Jag måste klättra upp på kuskbocken och själv köra honom tillbaka till Napoli. Två gånger ramlade han ur droskan under vägen. I Napoli ville heller ingen ha något med honom att göra, det slutade med att jag själv måste köra honom till kolerakyrkogården innan jag blev av med honom.

Ofta när jag på kvällen återvände till locandan, var jag så trött att jag kastade mig på sängen som jag var, utan att klä av mig, utan att ens tvätta mig. Vad tjänade det till att tvätta sig i detta smutsiga vatten, vad tjänade det till att desinficera sig när allt och alla omkring mig var infekterade, födan

jag åt, vattnet jag drack, sängen jag sov i, själva luften jag inandades! Ofta var jag så rädd att jag inte ens kunde gå till sängs, så rädd att jag inte kunde vara ensam. Jag fick lov att rusa ut på gatan igen och sitta resten av natten i någon kyrka. Santa Maria del Carmine var mitt speciella nattkvarter. Den bästa sömn jag någonsin fick under denna tid fick jag på en bänk i vänstra sidoskeppet av den gamla kyrkan. Det fanns fullt av kyrkor att sova i när jag inte vågade gå hem. Alla Napolis hundratals kyrkor och kapell var öppna hela natten, strålande av votivljus och fullpackade med skräckslagna människor. De hundratals olika madonnorna och helgonen var på benen natt och dag för att besöka de döende i sina respektive stadsdelar. Ve dem, om de vågade visa sig i ett kvarter som helgats åt någon av deras rivaler! Till och med den vördnadsvärda Madonna del Colera, som räddat Napoli under den fruktansvärda epidemin 1834, hade för några dagar sedan blivit spottad i ansiktet vid Bianchi Nuovi.

Men det var inte bara för koleran jag var rädd, jag levde också under hela tiden i förfäran för råttorna. De var lika hemmastadda i fattigkvarterens fondaci, bassi och sotterrani som de arma människorna som levde och dog där. På det hela taget måste jag erkänna att de betedde sig som tillbakadragna och väluppfostrade råttor, ägnande sig uteslutande åt det yrke som renhållningshjon vilket gått i arv till dem från romartiden, de enda medlemmar av samhället som hade goda utsikter att äta sig mätta. De var tama som kattor och nästan lika stora. En gång fann jag en gammal kvinna, ett levande skelett, på en rutten halmmadrass i en halvmörk källare. Det var "vavama", farmodern. Hon var lam och blind och hade legat där i flera år. På det smutsiga jordgolvet bredvid henne satt ett halvt dussin kolossala råttor runtomkring sin frukost, som det är bättre att inte närmare beskriva. De fortsatte att äta med god aptit, då och då sneglande på mig med intresse, nästan med sympati. Farmodern sträckte ut sin skelettarm från sina trasor och skrek med hes röst:

- Pane! Pane!

Men när hälsovårdsnämnden satte igång med ett försök att desinficera kloakerna förändrades situationen: min rädsla växte till fasa. Miljoner råttor som levat ostörda i kloakerna sedan romarnas tid översvämmade plötsligt de lägre delarna av Napoli, yra av svavelångorna och karbollukten rusade de omkring i fattigkvarteren som galna hundar. De såg inte ut

som vanliga råttor, de var alldeles flintskalliga, med ovanligt långa, röda svansar, blodsprängda ögon och spetsiga svarta tänder, långa som på en stor vessla. När jag slog efter dem med käppen vände de sig om och högg sig fast vid käppen som bulldoggar. Aldrig i mitt liv har jag varit så rädd för något djur som för dessa råttor, jag är förresten säker på att de var galna. Hela Basso Porto-kvarteret var slaget med skräck. Under första dagen av råttinvasionen infördes över etthundra mer eller mindre svårt bitna män, kvinnor och barn till Pellegrinisjukhuset. Dussintals små barn blev bokstavligen uppätna. Jag skall aldrig glömma en natt i en fondaco i Vicolo della Duchessa. Rummet, eller rättare sagt källaren, var halvmörk, endast upplyst av den lilla oljelampan framför madonnan. Liket av fadern som dött i kolera två dagar förut låg ännu kvar under en hop trasor. Familjen hade lyckats dölja honom för polisen som kom för att föra bort de döda - en mycket vanlig metod i fattigkvarteren. Jag satt på jordgolvet bredvid dottern och försökte jaga bort råttorna från henne med min käpp. Flickan var redan kall, men vid medvetande. Jag hörde hela tiden hur råttorna gnagde på faderns lik. Jag lyfte upp honom och ställde honom upprätt i hörnet som ett dalkarlsur. Genast började råttorna ge sig på hans fötter. Till slut blev jag så nervös att jag sprang min väg.

Farmacia di San Gennaro var ett av mina favorittillhåll när jag var rädd att vara ensam. Apoteket var öppet dag och natt. Don Bartolo var alltid i farten, sysselsatt med att koka ihop sina undergörande mixturer, vars ingredienser han hämtade ur en rad fajansburkar från 1600-talet som bar namn på droger till stor del okända för mig. Ett par stora glasflaskor med ormar och ett missfoster i sprit prydde disken. Framför en liten staty av San Gennaro, Napolis skyddspatron, brann en oljelampa och bland spindelvävarna i taket hängde en uppstoppad katt med två huvuden. Farmacians specialitet var don Bartolos berömda koleramixtur, med en bild av San Gennaro och en dödskalle med orden: MORTE AL COLERA! Ingredienserna var en familjehemlighet som gått i arv från far till son ända sedan epidemin 1834, då denna mixtur i samarbete med San Gennaro hade räddat Napoli. En annan av farmacians berömda specialiteter var en mystisk butelj med ett hjärta genomstunget av Amors pil på etiketten, ett "filtro d'amore". Elixirets sammansättning var också en familjehemlighet, det var mycket efterfrågat efter vad jag kunde förstå. Don Barto-

los kunder tillhörde nästan uteslutande de många klostren och kyrkorna i kvarteret. Ett par präster, munkar eller frati satt ständigt på stolarna framför disken i animerad diskussion om dagens händelser och de senaste underverk som gjorts av det eller det helgonet eller den eller den madonnan — la Madonna del Carmine, la Madonna dell'Aiuto, la Madonna della Buona Morte, la Madonna del Colera, l'Addolorata, la Madonna Egiziaca. Sällan, mycket sällan, hörde jag Guds namn nämnas och aldrig Guds sons. Jag tog mig en gång friheten att påpeka detta faktum för en trasig gammal frate som jag var särskilt god vän med. Frate Anastasio gjorde ingen hemlighet av sin privata åsikt att Jesu Kristi reputation helt och hållet berodde på att han var madonnans son. Frate Anastasio hade aldrig hört talas om att Jesus Kristus hade räddat en människa från koleran. Hans Heliga moder hade gråtit blodstårar för hans skull. Vad hade han gjort för henne i gengäld? "Kvinna", sade Jesus, "kvinna, vad haver jag med dig att göra?"

- Perciò ha finito male, därför slutade han illa, muttrade frate Anastasio.

Mot veckans slut försvann även madonnans och de olika helgonens namn mer och mer ur konversationen. På fredagskvällen var farmacian alltid full av präster, vilt gestikulerande i ivrig dispyt om chanserna för morgondagens Banco di Lotto. Trentaquattro, sessantanove, quarantatre, diciassette!

Don Antonio hade drömt att hans faster plötsligt avlidit och testamenterat honom femtusen lire, plötslig död - 49, pengar - 70! Don Onorato hade konsulterat puckelryggen på Via Forcella, han var säker på sin terno - 9, 39, 20! Don Bartolos katta hade fått sju ungar på natten - nummer 7, 36, 64! Don Dionisio hade just läst i Pungolo att en camorrista stuckit ihjäl en barberare vid Immavolatella. Barberare - 21, kniv - 41! Don Pasquale hade varit på kyrkogården och helt tydligt hört en röst från en av gravarna - il morto che parla - 48!

Det var i Farmacia di San Gennaro jag gjorde doktor Villaris bekantskap. Don Bartolo hade talat om för mig att den unge doktorn kommit till Napoli för två år sedan som assistent åt gamle doktor Rispu, den välkände läkaren för kvarterets alla kloster och kongregationer. Vid sin död hade han lämnat sin stora praktik åt den unge assistenten. Jag var alltid glad att träffa min kollega, jag tyckte om honom

från första stund. Han var en ovanligt vacker man, lugn och tystlåten, alldeles olik den vanliga napolitanska typen. Han kom från Abruzzerna. Det var genom doktor Villari som jag först hörde talas om Il Convento delle Sepolte Vive, Klostret för de Levande Begravna, en dyster gammal byggnad i gathörnet intill, med små gotiska fönster och en massiv järnport, mörk och tyst som en grav. Var det sant att nunnorna bars in genom järnporten, liggande i dödssvepning i likkistor och att ingen nunna någonsin lämnat klostret levande?

Ja, det var sant, nunnorna hade absolut ingen förbindelse med yttervärlden och fick varken se eller bli sedda av någon människa. Vid de få sjukbesök han själv gjort i klostret hade alltid portvakterskan gått några steg framför honom ringande i en klocka för att varsko nunnorna att stänga in sig i sina celler.

Var det sant vad padre Anselmo, deras biktfader, hade berättat för mig, att klosterträdgården var full av antika marmorfragment?

Ja, det var nog sant, han hade hört sägas att klostret var uppfört på ruinerna av ett romerskt tempel.

Min kollega tycktes finna nöje i att tala med mig, han sade att han inte hade några vänner i Napoli. Liksom alla från hans provins föraktade han napolitanarna. Vad han hade varit vittne till sedan kolerans utbrott, kom honom att avsky dem mer än någonsin. Det var svårt att inte tro att Guds straff drabbat syndastaden. Sodom och Gomorra var ingenting i jämförelse med Napoli. Hade jag inte sett vad som försiggick i fattigkvarteren, på gatorna, i de infekterade husen, till och med i kyrkorna medan man bad till ett helgon och förbannade ett annat? En våg av lusta svepte över hela Napoli, sedeslöshet och last hade fritt spel inför själva dödens ansikte. Överfall på kvinnor var så vanligt att ingen anständig kvinna vågade sig ut på gatan.

Han tycktes inte vara rädd för koleran. Han sade att han kände sig fullkomligt säker under madonnans beskydd. Hur avundades jag honom inte hans tro! Han visade mig två små medaljonger som hans hustru hängt kring hans hals den dag koleran bröt ut, den ena av Madonna del Carmine, den andra av Santa Lucia, hans hustrus skyddshelgon, hon hette Lucia. Hon hade själv burit den lilla medaljongen om halsen sedan hon var barn.

Jag sade att jag mycket väl kände till Santa Lucia, jag visste

att hon var ögonens skyddshelgon. Jag som under åratal levat i ständig fruktan att förlora min syn hade ofta önskat tända ett ljus framför hennes altare. Han sade att han skulle be sin hustru komma ihåg mig i sina böner till Santa Lucia, som själv förlorat synen men återskänkt den till så många andra. Han talade om för mig, att från det ögonblick han lämnade sitt hem på morgonen satt hans hustru vid fönstret och väntade på hans återkomst. Hon hade ingen annan i världen än honom. Hon hade gift sig mot sina föräldrars vilja. Han hade velat skicka bort henne från den förpestade staden, men hon hade envist vägrat att lämna honom.

Jag frågade honom om han var rädd för döden. Han svarade att han inte var rädd för sin egen skull, men för sin hustrus skull. Om bara inte koleradöden vore så hemsk! Hellre föras till kyrkogården med detsamma än bli sedd av ögon som älskat en!

- Ni kommer nog att klara er, sade jag, ni har åtminstone någon som ber för er, jag har ingen.

En skugga fördystrade hans vackra ansikte.

- Lova mig, om jag...

- Nej, låt oss inte tala om döden, avbröt jag honom med en rysning.

Den lilla Osteria dell'Allegria bakom Piazza Mercato var ett av mina vanliga viloställen mellan strapatserna. Maten var usel men vinet utmärkt, sex soldi litern, och en liter räckte inte länge. När jag inte vågade gå hem satt jag ofta halva natten där. Cesare, nattkyparen, var min gode vän. Det slutade med att jag efter det tredje kolerafallet i min locanda flyttade in i ett ledigt rum i huset där han bodde. Min nya bostad var lika smutsig som locandan, men Cesare hade rätt, det var bättre att vara "in compagnia". Hans hustru var död, men Mariuccia, hans dotter levde i allra högsta grad. Hon trodde själv att hon var femton år, men hon var redan i full blom, högbarmad, med svarta strålande ögon och röda läppar, hon såg ut som den lilla capitolinska Venus. Hon tvättade mina skjortor, kokade mina makaroni och bäddade min säng när hon inte glömde bort det. Hon hade aldrig sett en forestiere förut. Hon kom ständigt dansande in i mitt rum med några vindruvor, en vattenmelon eller en handfull fikon. När hon inte hade något annat att bjuda på, tog hon den röda rosen ur sitt svarta hår och räckte mig den med en glitt-

rande fråga i ögonen om jag inte ville ha hennes röda läppar också. Hela dagen hörde jag henne sjunga i köket med sin gälla röst:

- Amore! Amore!

Om natten hörde jag henne kasta sig av och an i sin säng på andra sidan väggen. Hon sade att hon inte kunde sova, hon sade att hon var rädd för att vara ensam om natten, hon var rädd för att dormire sola. Var inte jag också rädd för att dormire solo?

- Dormite, signorinò? viskade hon från sin säng.

Nej, jag sov inte, jag låg klarvaken, jag kunde inte "dormire solo" mer än hon.

Vad var det för en ny oro som kom mitt hjärta att klappa så våldsamt och blodet att rusa genom mina ådror som om jag hade feber? Varför hade jag aldrig förut, när jag satt halvsovande i Santa Maria del Carmine, lagt märke till alla dessa vackra flickor i svarta mantiljer som knäböjde på marmorgolvet runt ikring och log åt mig i smyg mitt under sina böner och besvärjelser? Hur hade jag kunnat gå förbi fruttivendolan i gathörnet under flera veckor utan att stanna och prata med Nannina, hennes vackra dotter, med kinder av samma färg som persikorna hon sålde? Varför hade jag aldrig förut upptäckt att fioraian på Piazza Mercato hade samma förtrollande leende i ögonen och på läpparna som Botticellis Primavera? Hur hade jag kunnat sitta så många kvällar i Osteria dell'Allegria utan att förstå att det var Carmelas ögon och inte Gragnanovinet som steg mig åt huvudet? Hur var det möjligt att jag under hela denna tid endast hört de döendes jämmer och kyrkornas klockor, när det från varje gata ljöd sånger och skratt, när det i varje portico stod en flicka och viskade med sin amoroso?

O, Mari', o, Mari', quanto sonno ho perso per te!
Fammi dormire
Abbracciato un poco con te!

sjöng en pojke under Mariuccias fönster.

O, Carmé! O, Carmé!

sjöng en annan utanför Osteria dell'Allegria.

Vorrei baciare i tuoi capelli neri,

hördes det från Piazza Mercato.

Vorrei baciare i tuoi capelli neri,

ljöd det i mina öron när jag låg i min säng och lyssnade till den sovande Mariuccias andetag på andra sidan väggen.

Vad hade skett med mig? Var jag förhäxad av en strega? Hade en av dessa flickor hällt ett par droppar av don Bartolos kärlekselixir i mitt vin? Vad hade kommit över alla dessa människor omkring mig? Hade de förlorat besinningen? Var de berusade av il vino nuovo eller yra av lusta, ansikte mot ansikte med Döden?

É morto il colera! Evviva la gioia! Koleran är död, leve glädjen!

Jag satt halvsovande vid mitt vanliga bord i Osteria dell' Allegria med en flaska Gragnano framför mig. Det var redan midnatt och jag tyckte det var bäst att vänta där jag var, för att sen återvända hem med Cesare när han slutat sitt arbete. En pojke sprang fram till mitt bord och räckte mig en papperslapp.

"Vieni subito" (kom genast), stod det på papperet med nästan oläsliga bokstäver.

Fem minuter senare stod pojken och jag utanför den stora järnporten till klostret Sepolte Vive. Jag släpptes in av en gammal nunna som gick före mig över klostergården och ringde i en klocka. Vi gick genom en lång öde korridor. En annan nunna höll upp en lykta mot mitt ansikte och öppnade dörren till ett svagt upplyst rum. På en madrass på golvet låg doktor Villari. Jag kände knappast igen honom. Padre Anselmo hade just givit honom sakramenten. Han var redan i stadium algidum, men jag kunde se på hans ögon att han ännu var vid medvetande. Jag ryste till när jag såg hans ansikte, det var inte min vän jag såg, det var Döden, den förfärliga Döden. Han lyfte handen flera gånger och pekade på mig och hans ansikte förvreds i en förtvivlad ansträngning att tala. Från hans läppar kom till slut ordet: - Specchio! Specchio! Nunnan kom med en liten spegel och jag höll den framför hans halvöppna ögon. Han skakade på huvudet. Det var det sista livstecken han gav, en timme senare hade hjärtat upphört att slå.

Likvagnen stod framför porten för att föra de båda döda nunnorna till kolerakyrkogården. Det berodde på mig om han skulle föras bort på samma gång eller lämnas kvar till följande morgon. Jag kunde mycket väl ha sagt att han ännu levde, för han såg precis likadan ut som när jag kom. Jag sade ingenting. Två timmar senare kastades hans lik med

hundratals andra i massgraven på kolerakyrkogården. Jag hade förstått varför han lyft handen och pekat på mig och varför han skakat på huvudet när jag höll spegeln framför hans ögon. Han ville inte att hans hustru skulle se vad han själv sett i spegeln, och han ville att jag skulle gå till henne och tala om att han var död när allt var slut.

När jag stod framför porten till hans hus ett par timmar senare, såg jag det vita ansiktet av en kvinna, nästan ett barn, i fönstret. Hon ryggade tillbaka med ångestfyllda ögon när jag öppnade dörren.

- Ni är den främmande doktorn som han talat så mycket om. Han har inte kommit hem, jag har stått i fönstret hela natten. Var är han?

Hon kastade en schal över axlarna och sprang mot dörren.

- För mig genast till honom, jag måste genast se honom!

Jag höll henne tillbaka och sade att jag först måste tala med henne. Jag sade att han låg sjuk i Sepolte Vive, att hela klostret var infekterat, att hon absolut inte kunde gå dit, hon måste tänka på det barn hon skulle ge livet åt.

- Hjälp mig nerför trappan! Hjälp mig nerför trappan! Jag måste gå till honom genast! Varför hjälper ni mig inte nerför trappan? snyftade hon.

Plötsligt uppgav hon ett ångestskrik och sjönk ner på en stol halvt avsvimmad.

- Det är inte sant, det kan inte vara sant, han är inte död, varför säger ni inte att han lever, ni ljuger, han kan inte ha dött utan att jag fått se honom först.

Hon sprang upp och vacklade mot dörren.

- Jag måste se honom! Jag måste se honom!

Jag höll henne tillbaka.

- Ni kan inte se honom, han är inte där längre, han är...

Hon rusade på mig som ett sårat djur.

- Ni har ingen rätt att låta föra bort honom innan jag har fått se honom, skrek hon utom sig av raseri. Han var mina ögons ljus, ni har tagit bort ljuset från mina ögon! Ni är en lögnare, en mördare! Heliga Lucia, ta hans ögons ljus från honom, liksom han tagit ljuset från mina ögon! Stick ut hans ögon, liksom du stack ut dina egna, heliga Lucia!

En gammal kvinna rusade in och flög på mig med utspärrade fingrar som om hon ville klösa ögonen ur mig.

- Heliga Lucia, ta synen från honom! Gör honom blind! skrek hon med gäll röst.

- Potess'essere ciecato, potess'essere ciecato, skrek hon ännu i dörren när jag raglade nerför trappan.

Den fruktansvärda förbannelsen, den mest fruktansvärda av alla förbannelser som kunde slungas emot mig, ringde i mina öron hela natten. Jag vågade inte gå hem. Jag vågade inte vara i mörkret. Jag satt återstoden av natten i Santa Maria del Carmine, jag trodde att det aldrig skulle bli dag igen.

När jag vacklade in i Farmacia di San Gennaro på morgonen för att få min vanliga styrkedryck, en annan av don Bartolos högst effektiva specialiteter med en verkan som påminde om dynamit, hade padre Anselmo just skickat bud från klostret att jag genast skulle komma dit.

Hela klostret var skräckslaget, tre nunnor hade insjuknat i kolera under natten. Padre Anselmo talade om att de efter en konferens med abbedissan hade beslutat att skicka efter mig. Förskräckta nunnor sprang fram och tillbaka i korridorerna, andra sjöng böner i kapellet. De tre sjuka nunnorna låg på halmmadrasser i sina celler. En av dem dog på eftermiddagen. Nästa natt kom turen till den gamla nunnan som hade hjälpt mig med de tre sjuka. Hon ersattes av en annan nunna som jag redan lagt märke till vid mitt första besök - det var ej svårt att lägga märke till henne för hon var ung och ovanligt vacker. Hon sade inte ett ord till mig, hon svarade inte ens på min fråga vad hon hette, men jag hörde padre Anselmo kalla henne syster Ursula. Senare på dagen bad jag att få tala med abbedissan och fördes av syster Ursula till hennes cell. Den gamla abbedissan såg på mig med sina kalla genomträngande ögon, stränga som en domares. Hennes ansikte var hårt och livlöst som om det varit hugget i sten, hennes tunna hoppressade läppar såg ut som om de aldrig skilts i ett leende. Jag sade till abbedissan att hela klostret var infekterat, att de sanitära förhållandena var fruktansvärda, att hela klostret måste utrymmas om de inte alla skulle dö i kolera.

Hon svarade att det var i strid mot ordensreglerna att någon nunna lämnade klostret levande. De måste alla stanna där de var, deras liv var i madonnans och San Gennaros händer.

Med undantag av ett par hastiga besök i Farmacia di San Gennaro för att kasta i mig en dubbel dosis av don Bartolos undergörande styrkedryck, satte jag inte min fot utom klostret

under flera fasansfulla dagar som jag aldrig skall glömma. Jag sade till padre Anselmo att jag måste ha vin, och snart fick jag mer därav än jag kanske borde haft. Sömn fick jag nästan ingen, jag tycktes inte ha något behov därav. Jag tror inte ens att jag skulle kunnat sova, rädslan och oräkneliga koppar svart kaffe hade bragt hela mitt nervsystem i ett tillstånd av upphetsning som gjorde mig fullkomligt okänslig för trötthet.

Min enda vederkvickelse var när jag kunde stjäla mig ut i klosterträdgården, där jag satt och rökte otaliga cigarretter på en bänk bland cypresserna. Antika fragment låg överallt i trädgården, till och med marmorbrunnen var urholkad från en cippo, ett litet romerskt altare - det står nu i San Micheles trädgård. Framför mina fötter låg torson av en faun av rosso antico, och till hälften gömd bland cypresserna stod en liten Eros ännu kvar på sin kolonn av afrikansk marmor. Ett par gånger hade jag funnit syster Ursula sittande på bänken. Hon sade att hon kommit ut för att få lite frisk luft, då hon kände sig färdig att svimma av den gräsliga stanken. En gång kom hon och räckte mig en kopp svart kaffe och stod kvar och väntade på koppen som jag tömde så långsamt som möjligt för att få henne att stanna lite längre. Det föreföll mig som om hon blivit mindre skygg, som om hon inte tyckte att jag var för långsam med att räcka henne koppen tillbaka. Det var en vila för mina trötta ögon att se på henne. Snart blev det en glädje, ty hon var strålande vacker. Förstod hon vad mina ögon sade och vad mina läppar inte vågade säga? Det fanns stunder då jag nästan trodde det.

Jag frågade henne varför hon begravt sitt unga liv bland Le Sepolte Vive. Visste hon inte att utanför denna dödens och fasans boning var världen skön, att livet var fyllt av glädje och inte endast av sorg?

- Syster Ursula, vet ni vem den där gossen är? frågade jag och pekade på den lille Eros under cypresserna.

Hon trodde att det var en angelo.

- Nej, han är en gud, den mäktigaste av alla gudar och kanske den äldste. Han härskade över Olympen en gång och han härskar ännu över vår värld den dag som är.

- Ert kloster står på ruinerna av ett antikt tempel, fortsatte jag. Marmorkolonner och mosaikgolv har slagits i stycken och krossats till grus av tiden och människorna, men denne lille gud står kvar där han stod, färdig att ta pilen från kogret

och höja bågen. Han är oförstörbar, ty han är odödlig. Grekerna kallade honom Eros, han är kärlekens gud.

Just som det hädiska ordet kom från mina läppar ringde klockan från kapellet och kallade nunnorna till aftonbön. Hon korsade sig och sprang ut ur trädgården.

Några minuter därefter kom en annan nunna för att föra mig till abbedissan som hade svimmat i kapellet, de hade just burit henne till hennes cell. Abbedissan såg på mig med sina förfärliga ögon. Hon lyfte handen och pekade på krucifixet på väggen; man gav henne sakramenten. Hon talade inte, hjärtslagen blev svaga och oregelbundna, hon förlorade snart medvetandet. Hon låg där hela dygnet i stadium algidum med slutna ögon, med krucifixet på bröstet och radbandet mellan fingrarna. En eller ett par gånger trodde jag mig höra några svaga hjärtslag, men snart hörde jag ingenting mer. Jag såg på det stela stränga ansiktet som inte ens döden kunnat mildra. Det var nästan en lättnad för mig att hennes ögon slutits för alltid, det var någonting i dessa ögon som skrämde mig. Jag såg på den unga nunnan som stod bredvid bädden.

- Jag kan inte stanna här längre, sade jag. Jag har inte sovit sedan jag kom hit. Det går runt i huvudet på mig. Jag är inte mig själv, jag är rädd för er, jag är rädd för...

Jag hann inte sluta, hon hann inte dra sig undan, mina armar slöt sig redan omkring henne, jag kände hennes hjärtas snabba slag mot mitt.

- Pietà! mumlade hon.

Plötsligt pekade hon på den döda abbedissan, slet sig ur mina armar och sprang ut ur rummet med ett skrik av fasa. Abbedissans ögon stod vidöppna, förfärliga, hotande. Jag böjde mig ner över henne. Jag tyckte jag hörde hjärtat skälva svagt. Var hon död eller levande? Kunde dessa förfärliga ögon se? Hade de sett? Skulle dessa läppar kunna tala än en gång? Jag vågade inte längre se på hennes ögon, jag drog lakanet över ansiktet och sprang ut ur cellen, från Sepolte Vive, för att aldrig mer återvända dit.

Följande dag svimmade jag på Strada Piliero. När jag kom till sans igen låg jag i en droska och en skräckslagen poliskonstapel satt mitt emot mig. Vi var på väg till Santa Maddalena, kolerasjukhuset.

Jag har på annat ställe berättat om hur denna åktur ändade, hur jag tre veckor senare slutade min vistelse i Napoli med

en härlig seglats över Napoligolfen i Sorrentos bästa båt tillsammans med ett dussin Caprisjömän och hur vi låg en hel oförgätlig dag framför Capris marina, hindrade att gå i land av karantänbevakningen.

Jag aktade mig noga att berätta i min bok Bref från Napoli vad som hände i klostret Sepolte Vive. Jag har aldrig haft mod att tala om det för någon, inte ens för min trogne vän doktor Norström, som annars höll noggrant register över mina många ungdomssynder. Minnet av mitt missdåd förföljde mig i åratal. Ju mer jag tänkte på det, desto ofattbarare föreföll det mig. Vad hade kommit över mig? Vilken okänd makt hade fått mig att förlora kontrollen över min hjärna? Jag var ingen nykomling i Napoli, jag hade ofta pratat och skämtat med dessa söderns varmblodiga barn, mången sommarkväll hade jag dansat tarantella med dem. I värsta fall hade jag stulit en kyss från dem, men jag hade alltid förblivit kapten på skutan, fullt kapabel att undertrycka varje tecken till insubordination från besättningen. Under min studietid i Quartier Latin hade jag nästan blivit kär i sœur Philomène, den vackra unga systern i Salle Ste-Claire. Men allt vad jag vågat göra var att blygt räcka henne handen till farväl den dag jag lämnade sjukhuset - förresten tog hon inte emot den. Under mina sista dagar i Napoli hade jag velat ta varenda flicka jag fick syn på i famnen, och jag skulle kanske gjort det om jag inte hade svimmat på Strada Piliero dagen efter det jag kysst en nunna vid hennes abbedissas dödsbädd.

När jag ser tillbaka på denna tid efter loppet av så många år, kan jag naturligtvis inte ursäkta mitt beteende mer i dag än då, men kanske kan jag till en viss grad förklara det. Kanske fanns där förmildrande omständigheter.

Jag har ej i åratal kunnat bevittna kampen mellan Liv och Död utan att så småningom lära känna något om de två motståndarna. När jag först började iaktta Döden i hans arbete på sjukhusen var det endast en envigskamp mellan de två, en ren barnlek jämfört med vad jag senare såg. Jag såg Döden under koleratiden i Napoli ta livet av mer än tusen människor om dagen. Jag såg honom i Messina på en minut begrava över hundratusen män, kvinnor och barn under de fallande husen. Längre fram såg jag honom i Verdun, med armarna röda av blod till armbågarna, slakta fyrahundratusen man och meja ner eliten av en hel armé på Flanderns slätter och vid Somme. Det är först sedan jag sett honom

arbeta i stor skala som jag börjat förstå något av de krigförandes taktik. Det är ett fascinerande studium, fullt av motsägelser och svårlösta gåtor. I början ter sig det hela som ett fullständigt kaos, fullt av oreda och förvirring, ett blint, meningslöst slaktande. Ena stunden rycker Livet fram, segerrikt svängande ett nytt vapen i handen, endast för att i nästa stund retirera, förföljt hack i häl av den triumferande Döden. Men så går det inte till. I själva verket är den evinnerliga kampen reglerad i minsta detalj av en oföränderlig jämviktslag mellan Livet och Döden. När helst denna jämvikt störs av någon tillfällig rubbning, massmord genom pest, jordbävning eller krig, griper naturen genast in för att återställa balansen och kallar ut nya årsklasser att inta de stupades plats. Drivna mot sitt öde av en obeveklig naturlag faller män och kvinnor i varandras armar, yra av lusta, omedvetna om att det var Döden som tände elden i deras ådror och nu står på vakt vid deras läger med sitt kärlekselixir i ena handen och sin sömndryck i den andra. Döden, Livets upphovsman, Livets baneman, begynnelsen och slutet.

9

Tillbaka till Paris

Jag hade varit borta tre månader istället för en. Jag var säker på att många av mina patienter skulle stanna kvar hos min vän doktor Norström som skött dem under min frånvaro. Men jag hade gissat fel. De kom alla tillbaka till mig, somliga bättre, andra sämre, och alla talade väl om min kollega men också om mig. Jag skulle inte ha brytt mig om ifall de föredragit Norström, för jag hade händerna fulla ändå och visste att hans praktik minskades mer och mer, han hade till och med blivit tvungen att flytta från Boulevard Haussmann till en billigare våning på Rue Pigalle. Norström hade alltid varit en trofast vän, han hade hjälpt mig ur många svårigheter under de första åren då jag ännu fuskade i kirurgi och var alltid färdig att dela ansvaret för mina misstag. Jag kommer till exempel ihåg fallet baron B., jag talar om det för att visa vilken hedersman Norström var. Baron B., en av den svenska kolonins äldsta medlemmar vilkens hälsa alltid varit vacklande, hade skötts av Norström sedan flera år. En dag föreslog Norström med sin olycksdigra brist på självförtroende att jag skulle kallas till konsultation. Baronen fattade genast tycke för mig, en patient tror alltid att en ny läkare är en utmärkt läkare, till dess han hunnit bevisa motsatsen. Norström ville ha omedelbar operation, jag var emot det. Kort därpå skrev baronen till mig att han tröttnat på Norströms pessimistiska ansikte och bad mig bli hans läkare. Jag svarade naturligtvis nej, men Norström insisterade på att dra sig tillbaka. Baronens allmäntillstånd förbättrades märkbart, och jag fick ta emot gratulationer från alla håll. Två månader senare stod det klart för mig, att Norström haft rätt, men att det nu var för sent för en operation och att mannen var dömd. Jag skrev till hans brorson i Stockholm och bad honom komma till Paris och föra honom hem att dö i sitt eget land. Det var med största svårighet jag lyckades förmå den gamle herrn att resa hem. Han ville inte lämna mig, jag var den ende läkare som förstod hans sjukdom. Fram på våren skrev hans brorson till mig från Stockholm, att hans farbror hade testamenterat ett mycket världefullt repeterur

av guld till mig som tack för vad jag gjort för honom. Jag låter det ofta slå för att påminna mig om av vilket material en läkares reputation är gjord.

På sista tiden hade Norströms position inom den skandinaviska kolonin mer och mer försämrats. Jag blev allt oftare kallad till hans patienter, alltför ofta.

En av Norströms patienter hade helt oväntat dött, en särskilt stor otur för Norström eftersom patienten var en av de mest inflytelserika medlemmarna av kolonin. Norström var mycket nedstämd, jag bjöd honom på middag på Café de la Régence för att pigga upp honom med en flaska Veuve Clicquot.

- Jag önskar du kunde förklara för mig varför dina patienter kvicknar till och mina stryker med, sade Norström i dyster ton medan jag fyllde på hans glas.

- Det är framför allt en fråga om tur och otur, svarade jag. Det är förresten en väsentlig olikhet i ditt och mitt temperament som gör att jag ibland hinner gripa Fortuna i lockarna, medan du sitter med händerna i byxfickorna och låter gudinnan flyga förbi dig. Jag är säker på att du vet långt mer än jag om människans kropp i hälsa och i sjukdom, men det är inte omöjligt att jag, som är hälften så gammal som du, vet mer än du om hennes mentalitet. Varför talade du om för den ryske professorn att han hade angina pectoris? Varför höll du långa föreläsningar för honom om symtomen på hans ödesdigra sjukdom?

- Han ville nödvändigt veta sanningen, och jag måste säga honom den annars skulle han inte ha lytt mig.

- Jag talade inte om någonting för honom och mig lydde han ändå. Han ljög när han sa att han ville veta allt och att han inte var rädd för döden. Ingen vill ha reda på hur sjuk han verkligen är, alla människor är rädda för döden och det är sannerligen inte att undra på. Mannen är mycket värre nu än när jag lämnade honom i dina händer. Han är helt förlamad av rädsla för döden, och det är alltsammans ditt fel.

- Du bråkar alltid om nerver och mentalitet, som om hela vår kropp inte bestod av annat. Men angina pectoris kommer från arteriosklerosis i coronarartärerna.

- Fråga professor Huchard, vår största auktoritet på detta område, vad som hände på hans klinik i förra veckan medan han demonstrerade ett fall av angina pectoris! Kvinnan fick

plötsligt en fruktansvärd attack som professorn själv trodde skulle få dödlig utgång. Jag bad att få försöka med suggestion. Han sa att det tjänade ingenting till men lät mig hållas. Efter några minuter försvann ångesten ur hennes ögon, hon drog ett djupt andedrag och sa att hon kände sig alldeles bra. Du påstår naturligtvis att det var ett fall av pseudoangina, fausse angine de poitrine, men jag kan bevisa motsatsen. Fyra dagar senare hörde jag att hon fått ett nytt anfall, av allt att döma identiskt med det förra. Hon dog efter några minuter. Du försöker alltid förklara för dina patienter, vad du inte kan förklara för dig själv. Du glömmer att alltsammans är en fråga om tro, inte om kunskap, alldeles som tron på Gud. Den katolska kyrkan ger sig inte in på några förklaringar och är än i dag den starkaste makten i världen. Den protestantiska kyrkan försöker förklara allting och faller sönder. Ju mindre dina patienter känner till om sina sjukdomar, desto bättre för dem. Det var aldrig meningen att våra kroppsorgans arbete skulle övervakas av vårt psyke. När du inriktar dina patienters tankar på deras sjukdomssymtom, tummar du på naturlagarna. Säg till dina patienter att de måste följa ditt råd för att bli bättre, och om de inte följer dina råd, så gå din väg! Besök dem inte, såvida de inte behöver dig. Prata inte för mycket med dem, för då kommer de snart underfund med hur litet vi egentligen har att säga. Läkare, liksom kungliga personer, gör klokare i att hålla sig för sig själva om de vill bevara sin prestige. Vi är alla mer till vår fördel i dämpat ljus. Se på läkarens egen familj! Den konsulterar alltid en annan doktor. Just nu sköter jag i smyg hustrun till en av de mest berömda läkarna i Paris, och senast i dag visade hon mig hans sista recept och frågade om jag trodde att det skulle göra någon nytta.

- Du har alltid fullt med damer i hälarna på dig. Jag önskar jag stod så väl hos dem som du gör, till och med min gamla kokerska är blixt kär i dig sedan du botade hennes bältros.

- Jag begär inte bättre än att de inte tyckte om mig, du kan mer än gärna få dem allihop. Jag vet väl att jag i viss mån har alla dessa neurotiska damer att tacka för att jag är "på modet", men jag ska säga dig att de utgör inget avundsvärt klientel. Jag trivs mycket bättre bland mina fattiga italienska patienter i Montparnasse. Du säger att du skulle önska att kvinnorna tyckte om dig. Nåväl, akta dig noga för att tala

om det för dem, ta inte för mycket notis om dem, låt dem inte inbilla sig att du är där för att springa deras ärenden. Fastän kvinnorna inte tycks förstå det själva, vill de hellre lyda än befalla. De säger att de är våra jämlikar, men de vet själva endast alltför väl att de inte är det - så mycket bättre för dem, för om de vore våra jämlikar skulle vi tycka mycket mindre om dem. På det hela taget sätter jag kvinnan högre än mannen, jag säger det till dig, men jag aktar mig noga att säga det till dem. De har mera mod än vi, de uthärdar plågor och möter döden bättre än vi, de har större medlidande än vi, de är mindre fåfänga än vi. Deras instinkt är på det hela taget en säkrare vägvisare genom livet än vår intelligens, de gör inte så många dumheter som vi. Ordet kärlek betyder långt mer för en kvinna än för en man, det betyder allt. Sinnligheten spelar en mycket mindre roll i deras liv än mannen vanligen förstår. En ung kvinna kan bli kär i en ful man, även i en gammal man om han sätter hennes fantasi i rörelse. En man blir inte kär i en kvinna om hon inte sätter hans sexuella instinkt i rörelse. Olyckligtvis för oss är hos den moderne mannen hans sexuella åtrå mer långlivad än hans sexuella potens - i strid mot naturens visa anordning. Det finns därför ingen åldersgräns som hindrar mannen att tappa huvudet för kvinnan. Den åttioårige Richelieu var ännu en oemotståndlig don Juan, och Goethe var över sjuttio när han blev blixt kär i Ulrika von Levetzow.

Kärleken är kortlivad som blomman. Hos mannen dör kärleken tyvärr alltför ofta sin naturliga död i äktenskapet, hos kvinnan överlever den alla hennes andra illusioner, omformad till moderlig ömhet för hennes drömmars fallne hjälte. Kvinnan kan ej förstå att mannen av naturen är polygam. Han kan tvingas till en motvillig underkastelse under den ortodoxa moralens självskrivna lag, men hans naturliga instinkt sover endast. Han förblir i grund och botten vad hans Skapare har gjort honom till, alltid redo till aktion.

Kvinnan är inte mindre intelligent än mannen. Hon är i regel intelligentare. Men hennes intelligens är av annat slag. Det går inte att bortresonera det faktum att mannens hjärna väger mer än kvinnans. Hjärnvindlingarna är redan hos ett nyfött barn olika hos de olika könen. De anatomiska olikheterna mellan occipitalloberna är ännu mer slående, och det är just på grund av den relativa atrofin av denna lob i kvinnohjärnan som Husche tillskriver den en så stor psykisk

betydelse. Skillnaden mellan de bägge könen är en naturlag som genomgår hela skapelseserien, mer och mer accentuerad ju högre utveckling typerna når. Det har sagts att förklaringen är att finna i det faktum att mannen behållit kulturen för sig själv som sitt köns monopol och att kvinnan aldrig haft någon verklig chans. Har hon inte! Redan i Aten var kvinnans ställning inte lägre än mannens; varje gren av kulturen stod till hennes förfogande. De joniska och doriska raserna erkände alltid hennes självständighet, och i Sparta var hon till och med alltför fri. Under hela romartiden, fyrahundra år av hög kultur, hade kvinnorna en betydligt grad av frihet, vi behöver blott påminna oss att de disponerade över sin privata egendom. Under medeltiden var kvinnans uppfostran vida överlägsen mannens. Riddaren skötte svärdet bättre än pennan, munkarna var ofta lärda, men det fanns också många nunnekloster med samma möjligheter för lärdom. Se på vårt eget yrke där kvinnorna visst inte är några nykomlingar! Redan vid Salernoskolan fanns kvinnliga professorer. Louise Bourgeois, Maria de Medicis läkare, skrev en dålig bok om förlossningskonst, Marguerite la Marche var sagefemme en chef i Hôtel-Dieu 1677, madame la Chapelle och madame Boivin skrev digra böcker om kvinnosjukdomarna, alla av ringa värde. Under 1600- och 1700-talen fanns många kvinnliga professorer vid de berömda italienska universiteten i Bologna, Pavia, Ferrara och Napoli. De gjorde aldrig någonting som förde deras respektive specialiteter framåt. Det är just därför att obstetrik och gynekologi låg i händerna på kvinnorna som dessa två grenar av vårt yrke under så långa tider varit hopplöst stillastående. Nya landvinningar gjordes först när de togs om hand av männen. Än i dag konsulterar kvinnorna hellre manliga läkare när det gäller deras eget eller deras barns liv.

Se på musiken! Alla renässansens damer spelade luta och deras efterkommande clavecin och harpa. I mer än hundra år har varannan överklassflicka bearbetat pianot varenda dag, men såvitt jag vet finns inte en enda komposition av rang av kvinnohand och inte heller har jag någonsin hört en kvinna spela *Adagio sostenuto* ur Beethovens opus 106 till min tillfredsställelse. Det finns knappast en enda ung dam, som inte sysslar med målning, men såvitt jag vet finns det bland alla Europas gallerier inte ett enda mästerstycke signerat av en kvinna, kanske med undantag av Rosa Bonheur, som rakade

sig två gånger i veckan och bar karlkläder. Marie Bashkirtseff, som jag kände väl, var ej den stora målarinna hon trodde sig vara.

Men jag glömmer inte att en av alla tiders största poeter var kvinna. Av blomsterkransen kring förtrollerskans panna finns endast kvar några rosenblad, doftande av evig vår. Vilken odödlig glädje och vilken odödlig sorg ljuder icke i dessa sirensånger från Hellas stränder. Tjusande Sappho, skall jag någonsin höra din röst igen? Vem vet om du inte ännu sjunger något okänt fragment av antologin som bevaras av Herculaneums lava!

- Jag vill inte höra något mer om din Sappho, brummade Norström. Vad jag vet om henne och hennes skola är mer än nog för mig. Jag vill inte höra något mer om kvinnorna. Du har druckit mer champagne än du tål och pratar en massa gallimatias. Kom, låt oss gå hem!

Halvvägs på boulevarden ville Norström ha en "bock", och vi slog oss ner vid ett bord utanför ett café.

- Bonsoir, chéri, sade damen vid bordet bredvid oss till min vän. Vill ni inte bjuda mig på en sandwich och en bock? Norström muttrade vresigt att han ville vara i fred.

- Bonsoir, Chloë, sade jag, hur mår Flopette?

- Hon patrullerar bakgatorna, hon har inga utsikter på boulevarden före midnatt.

Strax därpå kom Flopette och slog sig ner vid sidan av sin vapenkamrat.

- Du har druckit igen, Flopette, sade jag. Tänker du gå åt helvete på allvar?

- Ja, varför inte, svarade hon med hes röst, det kan inte vara värre där än här.

- Du är inte vidare noga med dina bekantskaper, grymtade Norström och såg ogillande på de båda hetärerna.

- Jag har haft sämre bekanta än de där två, sade jag. Jag har förresten äran att vara deras läkare. De har syfilis bägge två. Absinten kommer att göra resten, de kommer att ligga på St-Lazare eller i rännstenen innan året är slut. De ger sig åtminstone inte ut för att vara annat än vad de är. Glöm inte bort att de har en man att tacka för vad de är, och att en annan man bevakar oss på andra sidan gatan för att ta ifrån dem de pengar vi ger dem. De är förresten inte så föraktliga som du tror, dessa hetärer, de förblir kvinnor in i det sista, med kvinnornas alla fel, men också med några av deras

förtjänster som överlever deras förfall. Hur otroligt det än låter, kan de till och med bli förälskade i ordets renaste mening, och en mer gripande syn har jag sällan bevittnat. Jag skötte en gång på St-Lazare en av dessa fallna kvinnor, hon blev till sist kär i mig och hon blev blyg som en ung flicka, hon kunde till och med rodna under sminket. Även den här lilla stackarn bredvid oss skulle ha kunnat bli en bra kvinna om hon bara haft en chans. Jag ska berätta hennes historia för dig.

- Minns du, sade jag, medan vi arm i arm gick nerför boulevarden, minns du Santa-Theresanunnornas flickskola i Passy där den svenska flickan dog i tyfoidfeber? I samma skola skötte jag ett annat fall kort därefter, en förtjusande vacker femtonårig fransk flicka. Sent en kväll när jag kom ut ur skolan, antastades jag på det vanliga sättet av en kvinna som patrullerade på motsatta trottoaren. När jag i barsk ton sade åt henne att låta mig vara i fred, bad hon med ödmjuk röst att få tala ett par ord med mig. Varje eftermiddag under en veckas tid hade hon gått där och väntat på att se mig komma ut ur skolan, men som det ännu varit ljust hade hon inte vågat gå fram till mig. Hon kallade mig monsieur le Docteur och frågade med darrande röst hur det stod till med mademoiselle Annette? Var det farligt?

"Jag måste se henne innan hon dör", snyftade hon, medan tårarna rann utför hennes kinder. "Jag måste se henne - jag är hennes mor." Flickan hade kommit till nunneskolan vid tre års ålder. Nunnorna visste ingenting om hennes mor, pengarna betalades genom en bank. Själv hade hon aldrig sett sitt barn sedan dess utom när hon stod i gathörnet och såg henne på avstånd varje torsdag när hela flickskolan gick ut på en lång promenad. Jag sa henne att det stod illa till och att jag skulle låta henne veta om det blev sämre. Hon ville inte ge mig sin adress utan bad att få vänta på mig på gatan varje kväll för att höra hur det var. Under en veckas tid fann jag henne där, darrande av ångest. Jag måste säga henne att flickan blev sämre och sämre. Jag visste mer än väl att det var absolut omöjligt att låta den stackars modern besöka sitt döende barn, allt jag kunde göra var att lova att låta henne veta när slutet nalkades. Först då lämnade hon mig motvilligt sin adress, en okänd gata bakom Opéra Comique. Sent kvällen därpå for jag dit. Kusken blinkade förstående åt mig och föreslog att han skulle hämta mig om en timme.

Jag sa att en kvart var nog. Efter en hastig granskning från matronan släpptes jag in till ett dussin halvnakna damer i genomskinliga röda, gröna och blå muslinsklänningar. Ville jag göra mitt val? Jag sa att mitt val redan var gjort, jag önskade mademoiselle Flopette. Matronan beklagade mycket, men mademoiselle Flopette hade inte kommit ner ännu, hon hade på sista tiden i hög grad försummat sina plikter, hon höll ännu på att klä sig för natten på sitt rum. Jag bad att bli förd till hennes rum genast. Tjugu francs i förskott och en souvenir à discrétion à mademoiselle Flopette om jag var nöjd med henne, vilket jag säkert skulle bli - Flopette var une fille charmante, prête à tout och mycket rigolo. Önskade jag en flaska champagne på rummet?

Flopette satt framför spegeln i färd med att sminka sig. Hon sprang upp, ryckte till sig en sjal för att skyla sin förskräckliga galauniform och stirrade på mig med sitt halvt färdigmålade clownansikte, med fläckar av rouge på kinderna, ena ögat svart av tusch, det andra rött av tårar.

"Nej, hon lever ännu, men... Nunnan som har nattvakten är alldeles uttröttad, och jag har sagt henne att hon kan gå till sängs och att jag ska ta med mig en av mina sköterskor för natten. Skrapa bort alla de där skönhetsgrejorna, tvätta er ren i ansiktet, släta ut håret med olja eller vaselin, ta av er den där gräsliga muslinsuniformen och sätt på er den här sjuksköterskedräkten som finns i paketet. Jag har lånat den av en av mina sköterskor, jag tror den ska passa, ni är ungefär av samma längd. Jag kommer och hämtar er om en halvtimme."

Hon stirrade mållös på mig när jag gick nerför trappan.

"Redan", sa matronan och såg mycket förvånad ut. Jag sa att jag önskade att mademoiselle Flopette skulle tillbringa natten med mig; jag skulle komma tillbaka och hämta henne. När min vagn stannade framför huset en halvtimme senare visade sig Flopette i den öppna dörren i en lång sjuksköterskekappa, omgiven av alla de andra damerna i sina galadräkter av ingenting-alls.

"Tänk, sån tur du har, Flopette", fnittrade de i korus. "Att få gå på bal masqué sista karnevalsnatten! Du ser riktigt stilig och respektabel ut. Om bara din monsieur ville ta oss med allesammans!"

"Amusez-vous, mes enfants", log matronan och följde Flopette till vagnen. "Det blir femtio francs i förskott."

Modern satt hela natten orörlig på en stol vid sängen och såg på sitt barn. Det fanns intet att göra, flickan var redan halvt medvetslös och det var tydligt att slutet var nära.

"Kyss henne till farväl", sa jag när dödskampen började. "Det gör ingenting, hon är redan sanslös."

Hon böjde sig ner över barnets ansikte, men plötsligt hejdade hon sig och ryggade tillbaka.

"Jag törs inte kyssa henne", snyftade hon, "doktorn vet ju att jag är alldeles genomrutten och fördärvad."

Nästa gång jag såg Flopette var hon full. En vecka senare hoppade hon i Seinen. Hon var ännu vid liv när man drog upp henne. Jag försökte få henne inlagd på St-Lazare men där fanns ingen ledig säng. En månad därefter drack hon ur en hel flaska opium, hon var redan halvdöd när jag kom. Jag har aldrig förlåtit mig att jag pumpade giftet ur magen på henne. I ena handen kramade hon en liten barnsko och i skon låg en hårlock. Så tog hon till absint, ett tillförlitligt gift men av långsammare verkan. I alla händelser är hon snart i rännstenen där det går lika bra att dränka sig som i Seinen.

Vi stannade framför Norströms hus på Rue Pigalle.

- God natt, sade min vän. Tack för en trevlig kväll.

- Tack själv, sade jag.

10

Der Leichenbegleiter

Det vore kanske bättre ju mindre det blev sagt om den resa jag gjorde till Sverige på sommaren detta år. Norström, som förde bok över mina ungdomssynder, sade alltid att det var den värsta historien jag hittills berättat för honom. I dag kan den inte skada någon annan än mig själv och jag kan lika gärna berätta den här.

Jag var ombedd av professor Bruzelius att följa en av hans patienter hem till Sverige, en lungsiktig student som tillbragt vintern i Davos. Han hade haft flera svåra blodstörtningar under de sista månaderna, och jag samtyckte till att resa hem med honom endast på det villkoret att någon av hans familj eller åtminstone en kompetent svensk sjuksköterska skulle medfölja, eftersom möjligheten att han skulle dö under vägen måste tas i betraktande. Fem dagar senare anlände hans mor till Davos. Vi skulle vila ett par dagar i Basel och Heidelberg och därpå ta den svenska ångbåten i Lübeck direkt till Stockholm. På natten fick modern en hjärtattack och var nära att dö. Professorn som jag tillkallade på morgonen var ense med mig om att hon inte kunde resa vidare på ett par veckor. Valet stod mellan att stanna kvar i Basel och låta hennes son dö där eller att fortsätta resan med honom ensam. Likt alla som är nära döden längtade han hem. Med rätt eller orätt beslöt jag att fortsätta till Sverige med honom. Dagen efter vår ankomst till Hôtel Victoria i Heidelberg fick han en mycket svår lungblödning, och allt hopp om att resa vidare måste överges. Jag sade honom att vi skulle vänta ett par dagar i Heidelberg på hans mor. Han var mycket ovillig att uppskjuta resan en enda dag. Han studerade ivrigt tidtabellen på kvällen. Han sov lugnt när jag gick in och tittade till honom strax efter midnatt. På morgonen fann jag honom död i sin säng, utan tvivel av en inre blödning. Jag telegraferade till min kollega i Basel att han skulle meddela modern sorgebudskapet och delge mig hennes instruktioner. Professorn telegraferade tillbaka att hennes tillstånd var så allvarligt att han inte vågade underrätta henne om sonens död. Övertygad som jag var att hon önskade få sonen begraven

i Sverige, satte jag mig i förbindelse med en begravningsentreprenör för vidtagande av alla nödiga anordningar. Entreprenören meddelade mig, att enligt tysk lag måste liket balsameras, pris tusen mark. Jag visste att familjen inte var rik. Jag beslöt att balsamera liket själv. Det var ingen tid att förlora, vi var i mitten av juli och hettan var oerhörd. Med hjälp av en vaktmästare från Anatomiska institutet gjorde jag på natten en provisorisk balsamering som kostade omkring tvåhundra mark. Det var den första balsamering jag någonsin gjort, och det måste erkännas att den inte var en succé, långt därifrån. Blykistan hoplöddes i min närvaro, den yttre ekkistan inneslöts i enlighet med järnvägsreglementet i en stor packlår. Begravningsentreprenören var ansvarig och väl betald för likets transport per godståg till Lübeck och därifrån per ångbåt till Stockholm, jag hade inget mer med saken att göra. Den penningsumma jag fått av modern för resan hem räckte knappast till att betala hotellräkningen. Jag protesterade förgäves mot den oskäligt höga summa jag nödgats betala för sängkläderna och mattan i sjukrummet. När alla räkningar var betalda, hade jag nätt och jämnt pengar kvar att betala min egen resa till Paris. Sedan min ankomst till Heidelberg hade jag inte varit utom dörren, allt jag hade sett av staden var Hôtel de l'Europes trädgård nedanför mina fönster. Jag tyckte att jag åtminstone borde bese den ryktbara slottsruinen innan jag lämnade Heidelberg där jag hoppades aldrig mer sätta min fot. När jag stod vid bröstvärnet på slottsterrassen och såg ut över Neckardalen vid min fot, kom en taxvalp rusande fram till mig så fort hans små krokiga ben kunde bära den långa smala kroppen och började slicka mig över hela ansiktet. Hans illmariga ögon hade upptäckt min hemlighet så fort han såg mig. Min hemlighet var att jag alltid längtat efter att äga just en sån där liten "Waldmann" som dessa originella små hundar kallas i sitt hemland. Trots mina dåliga finanser köpte jag Waldman för femtio mark och vi återvände i triumf till Hôtel Victoria, Waldman tätt i hälarna på mig utan koppel, fullkomligt säker på att hans husbonde var jag och ingen annan.

På morgonen fick jag en ny räkning på någonting som hade att göra med mattan i mitt rum. Mitt tålamod var slut, jag hade redan gett ut åttahundra mark för mattor på Hôtel Victoria. Två timmar senare skänkte jag mattan i sjukrummet

till en gammal skomakare som satt och lappade skor utanför sitt fattiga hem fullt av barn i trasor. Hotelldirektören var mållös av raseri, men skomakaren fick sin matta. Min mission i Heidelberg var till ända. Jag beslöt att ta morgontåget till Paris. På natten ändrade jag åsikt och beslöt att fara till Sverige i alla fall. Jag hade redan ordnat för en fjorton dagars frånvaro från Paris, Norström hade lovat se efter mina patienter medan jag var borta, jag hade telegraferat till min bror att jag skulle komma och tillbringa ett par dagar hos honom i det gamla hemmet, säkerligen skulle ett dylikt tillfälle till en lustresa till Sverige aldrig komma igen. Min enda tanke var nu att komma från Hôtel Victoria. Det var för sent att hinna med persontåget till Berlin. Jag bestämde mig då för att ta godståget på kvällen, samma tåg som skulle föra liket till Lübeck, och att fortsätta med samma ångare till Stockholm. Just när jag slog mig ner till min middag på järnvägsrestaurangen, upplyste kyparen att hundar var "verboten" därinne. Jag stoppade fem mark i handen på kyparen, gömde Waldman under bordet och hade just börjat äta med god aptit, när en stentorsstämma från dörren ropade:

- Der Leichenbegleiter! Der Leichenbegleiter!

Bordsgästerna tittade upp från sina tallrikar och mönstrade varandra misstänksamt, men ingen rörde sig.

- Der Leichenbegleiter!

Mannen slängde igen dörren för att en minut senare återvända med en person som jag igenkände som begravningsentreprenörens biträde. Mannen med stentorsrösten kom fram till mitt bord och röt mig rakt i ansiktet:

- Der Leichenbegleiter!

Alla restaurangens gäster tittade intresserade på mig. Jag röt tillbaka att han skulle gå sin väg och låta mig äta min middag i fred. Nej, jag måste komma genast, stationsinspektoren önskade tala med mig. En jätte med piggsvinsmustascher och guldbågade glasögon räckte mig en packe dokument och skrek i örat på mig någonting om att godsvagnen skulle förseglas och att jag genast måste ta plats i den. Jag sade honom på min bästa tyska att jag redan reserverat en plats i en andraklasskupé. Han sade att det var verboten, jag måste genast låsas in i godsvagnen tillsammans med likkistan.

- Vad tusan menar ni?

- Är ni inte der Leichenbegleiter? Vet ni inte att det är verboten i Tyskland att ett lik reser utan sin Leichenbegleiter och att de måste låsas in tillsammans?

Jag visade honom min andraklassbiljett till Lübeck och meddelade honom att jag var en oberoende turist på ferieresa till Sverige. Jag hade ingenting att skaffa med likkistan.

- Är ni eller är ni inte der Leichenbegleiter? röt han ilsket.

- Inte alls. Jag är villig att försöka mig på vilket yrke som helst utom Leichenbegleiter, jag tycker inte om ordet.

Stationsinspektoren studerade ånyo sina dokument och tillkännagav att om inte der Leichenbegleiter anmälde sig inom fem minuter, skulle godsvagnen med likkistan till Lübeck växlas in på ett sidospår och stanna i Heidelberg. I samma ögonblick rusade en liten puckelrygg med oroliga ögon och koppärrigt ansikte fram till inspektorens disk med en bunt papper i handen.

- Ich bin der Leichenbegleiter, tillkännagav han med omisskännlig värdighet.

Jag nästan omfamnade honom, jag har alltid haft en hemlig sympati för puckelryggar. Jag sade att jag var glad att göra hans bekantskap, att jag skulle resa till Lübeck med samma tåg som han och fortsätta med samma ångbåt till Stockholm. Jag måste hålla mig fast i stationsinspektorens disk när han sade, att han inte skulle fara till Stockholm utan till Petersburg med den ryske generalen och därifrån till Nisjnij-Novgorod.

Stationsinspektoren såg upp från sina papper, hans piggsvinsmustascher reste borst i ren förvirring.

- Potzdonnerwetter! röt han. Det är ju två lik med tåget till Lübeck! Jag har bara en likkista i godsvagnen, två lik får inte resa i samma kista, det är verboten. Var är den andra likkistan?

Puckelryggen upplyste om att packlåren med den ryske generalen just hade lastats av på stationen för att sättas in i godsvagnen, det var alltsammans snickarens fel som inte fått packlåren färdig förrän i sista stund. Vem kunde ha drömt om att han skulle få beställning på två så stora packlårar på samma dag!

Den ryske generalen! Plötsligt erinrade jag mig ha hört att en gammal rysk general hade dött av slag på hotellet mitt emot vårt samma dag som min patient. Jag kom till och med ihåg att jag dagen förut från mitt fönster sett en bister gam-

mal herre med ett långt grått skägg i en rullstol i hotellträdgården. Portieren hade berättat att han var en gammal berömd rysk general, en hjälte från Krimkriget, jag hade aldrig sett en man med vildare utseende.

Medan stationsinspektoren återvände till studiet av sina många dokument tog jag puckelryggen avsides, klappade honom vänligt på ryggen och erbjöd honom femtio mark kontant och ytterligare femtio mark, som jag tänkte låna av svenske konsuln i Lübeck, om han ville åta sig att vara Leichenbegleiter till Lübeck för den svenske herrn samtidigt med den ryske generalen. Han antog genast mitt erbjudande. Stationsinspektoren sade att det var ett fullkomligt oförutsett fall som fordrade en grundlig undersökning, hans personliga åsikt var att det var verboten för två lik att resa med en och samma Leichenbegleiter. Frågan måste underställas der Kaiserliche Eisenbahn-Amt-Direktion-Bureau i Berlin, det skulle ta minst en vecka att få svar.

Det var Waldman som räddade situationen. Flera gånger under våra diskussioner hade jag sett en vänlig blick från stationsinspektorens guldbågade glasögon i riktning mot taxvalpen, och ett par gånger hade han till och med sträckt ut sin jättehand för att sakta stryka Waldmans långa silkeslena öron. Jag beslöt att göra ett sista förtvivlat försök att röra hans hjärta. Utan att säga ett ord lade jag Waldman i knät på honom. När valpen slickat honom över hela ansiktet och börjat bita i hans piggsvinsmustascher, veknade så småningom hans bistra anletsdrag till ett vänligt leende över vår hjälplöshet. Fem minuter senare hade puckelryggen undertecknat ett dussin dokument i egenskap av Leichenbegleiter till Lübeck för de bägge likkistorna, och jag och Waldman och min resväska slängdes in i en fullpackad andraklasskupé just som tåget satte sig igång. Waldman erbjöd sig att leka med den feta damen bredvid oss, men hon såg strängt på mig och sade att det var verboten att medföra hundar i andraklass, var han åtminstone "stuberein"? Naturligtvis var han stuberein, han hade aldrig varit något annat. Waldman vände nu sin uppmärksamhet till korgen i den feta damens knä, nosade frenetiskt och började skälla ursinnigt. Han skällde fortfarande när tåget stannade vid nästa station. Den feta damen kallade på konduktören och pekade på golvet. Konduktören sade strängt, att det var verboten att resa med en hund utan munkorg. Förgäves öppnade jag Waldmans mun

för att visa konduktören hans små valptänder, förgäves stoppade jag i smyg min sista femmark i konduktörens hand. Waldman måste genast föras till hundkupén. Full av hämndlust pekade jag på den feta damens korg och frågade konduktören, om det inte var lika verboten att resa med en katt utan biljett? Jo, det var verboten. Den feta damen och konduktören grälade fortfarande när jag klev ner på perrongen. Hundfinkan bestod av en mörk cell rakt över vagnshjulen, full med rök från lokomotivet, hur skulle jag kunna placera Waldman där? Jag sprang till bagagevagnen och bönföll konduktören att ta hand om valpen. Han sade att det var verboten. Skjutdörrarna på nästa godsvagn drogs försiktigt åt sidan, tillräckligt för att låta huvudet av der Leichenbegleiter sticka ut med en lång pipa i munnen. Vig som en katt klättrade jag upp i vagnen med Waldman och min resväska.

Femtio mark extra att betalas vid framkomsten om han ville gömma Waldman i vagnen till Lübeck! Innan han hunnit svara slogs dörrarna igen utifrån, en skarp vissling från lokomotivet och tåget satte sig i gång. Sida vid sida i den stora godsvagnen stod de två packlåraarna. Hettan var fruktansvärd, men det var gott om utrymme att sträcka ut benen. Waldman föll genast i sömn på min rock, der Leichenbegleiter tog en butelj varmt öl från sin proviantkorg, vi tände våra pipor och satte oss på golvet för att diskutera situationen. Vi var fullkomligt säkra på att ingen hade sett mig klättra upp i vagnen med Waldman, och min värd försäkrade att ingen konduktör någonsin kom i närheten av vagnen. När tåget en timme senare saktade framför nästa station, upplyste jag Leichenbegleitern att endast våld kunde tvinga mig att skiljas från honom, jag ämnade stanna där jag var tills vi var framme i Lübeck. Timmarna gick under angenäm konversation, som huvudsakligen hölls vid liv av der Leichenbegleiter. Jag talar dålig tyska, fast jag förstår det bra. Min nye vän sade att han gjort denna resa många gånger, han visste till och med namnet på varje station där vi stannade fast vi aldrig såg någonting av yttervärlden från vår fångvagn. Han hade varit Leichenbegleiter i över tio år, det var ett angenämt och bekvämt yrke, han tyckte om att resa och se nya länder. I Ryssland hade han varit sex gånger förut, han tyckte om ryssarna, de ville alltid bli begravna i sitt hemland. Ett stort antal ryssar kom varje år till Heidel-

berg för att konsultera de många berömda professorerna. Ryssarna var hans och hans hustrus bästa klienter, hans fru var Leichenwäscherin. Knappt en enda balsamering av vikt utfördes utan att de tillkallades. Pekande med pipan på den ena packlåren sade han, att han hade tagit mycket illa vid sig att varken han eller hans fru hade kallats till den svenske herrn. Han misstänkte att han var offer för någon intrig, hans två kolleger skydde intet för att lägga vantarna på hans klienter närhelst de kunde komma åt dem. Det var förresten något mystiskt med hela denna affär, han hade inte ens lyckats få reda på vilken doktor som balsamerat den svenske herrn. Alla var inte lika kompetenta. En balsamering var en mycket delikat och komplicerad operation, man visste aldrig vad som kunde hända under en lång resa, isynnerhet i en sådan hetta som nu. Hade jag varit med om många balsameringar?

- Bara om en, sade jag med en rysning.

- Ni skulle verkligen se den ryske generalen, sade Leichenbegleitern entusiastiskt och pekade med pipan på den andra packlåren. Han är helt enkelt underbar, ett riktigt mästerstycke, man skulle aldrig kunna tro att det är ett lik, ögonen är till och med vidöppna på honom. Jag undrar just varför stationsinspektoren var så kinkig med er, fortsatte han. Det är visserligen sant att ni förefaller något ung för att vara Leichenbegleiter, men ni ser ju på det hela taget tämligen respektabel ut. Allt vad som behövs är att ni rakar er och borstar era kläder, de är ju alldeles fulla av hundhår, och ni kan sannerligen inte visa er i morgon på svenska konsulatet i Lübeck med en sådan där haka, ni ser mera ut som en stråtrövare än som en respektabel Leichenbegleiter. Synd att jag inte tog med mig mina rakdon, annars skulle jag själv raka er medan tåget håller på nästa station.

Jag öppnade min resväska och sade att jag skulle vara honom mycket förbunden, om han ville bespara mig det besväret. Jag rakade mig aldrig själv om jag kunde slippa. Han undersökte mina rakknivar med kännarmin och sade att svenska rakknivar var de bästa i världen, han själv använde aldrig andra. Han var mycket lätt på handen, han hade rakat hundratals klienter ur de högre samhällsklasserna och aldrig hört några klagomål.

Jag har aldrig blivit bättre rakad i hela mitt liv, och det sade jag honom också när tåget satte sig igång igen.

- Det finns ingenting som går upp mot att resa utomlands, sade jag medan jag sköljde tvållöddret från ansiktet, varje dag får man lära sig någonting nytt och intressant. Ju mer jag ser av detta land, desto mera inser jag den fundamentala skillnaden mellan Tyskland och andra nationer. De latinska och anglosaxiska raserna intar alltid en sittande position när de låter raka sig, i Tyskland ligger man raklång på ryggen. Det är ju en smaksak, "chacun tue ses puces à sa façon", som man säger i Paris.

- Det beror på vanan, förklarade Leichenbegleitern. Ett lik kan ju inte sitta upp, ni är den första levande människa jag någonsin rakat.

Der Leichenbegleiter bredde ut en ren servett över sin packlår och öppnade sin proviantkorg. En sammansatt doft av korv, ost och Sauerkraut kittlade angenämt mina näsborrar, Waldman vaknade ögonblickligen, vi fixerade matkorgen med hungriga ögon. Jag blev överlycklig när han inviterade mig att delta i måltiden, till och med min avsky för surkål hade försvunnit. Han vann mitt hjärta när han räckte en stor bit Blutwurst till Waldman. Verkan var ögonblicklig och varade ända till Lübeck. När vi tömt vår andra flaska mosel, hade min nye vän och jag inte längre många hemligheter kvar att avslöja för varandra. Jo, en hemlighet behöll jag för mig själv - att jag var läkare. Erfarenheter från många länder hade lärt mig, att varje antydan om klasskillnad mellan min värd och mig skulle beröva mig detta enastående tillfälle att studera livet från en Leichenbegleiters synvinkel. Det lilla jag vet om psykologi har jag att tacka en viss medfödd lätthet att anpassa mig efter vederbörandes sociala nivå. När jag superar med en hertig känner jag mig fullt hemmastadd med honom och vet att jag är hans jämlike. När jag superar med en Leichenbegleiter blir jag, i den mån det står i min makt, själv en Leichenbegleiter.

Då vi hunnit in på vår tredje flaska mosel, berodde det faktiskt endast på mig själv om jag skulle bli Leichenbegleiter på allvar eller inte.

- Friskt mod, Fritz, sade min värd med en glad glimt i ögat, se inte så dyster ut! Jag vet att du har dåliga affärer, och det är klart att du på något sätt har kommit i knipa. Men gaska upp dig, häll i dig ett glas vin till och låt oss tala affärer. Jag har sannerligen inte varit Leichenbegleiter i över tio år utan att ha lärt mig begripa vad slags folk jag har att

göra med. Se inte så ledsen ut, intelligens är inte huvudsaken här i livet, du kan klara dig i alla fall om du har tur, och jag är säker på att du är född under en lycklig stjärna, annars skulle du inte sitta här i vagnen. Hör nu på, gör vad jag säger och din lycka är gjord! Leverera din likkista i Sverige medan jag levererar min i Ryssland, och kom direkt tillbaka till Heidelberg med första tåg. Jag ska göra dig till min kompanjon. Så länge professor Friedrich är vid liv finns arbete i Heidelberg för ännu en Leichenbegleiter så sant mitt namn är Zacharias Schweinfuss. Sverige är ingenting för dig, där finns inga berömda doktorer, men Heidelberg är fullt av dem. Heidelberg är rätta platsen för dig!

Jag tackade min nye vän hjärtligt och sade att jag skulle ge honom definitivt besked dagen därpå när vi hade blivit lite klarare i huvudet. Några minuter senare sov vi de rättfärdigas sömn på golvet i likvagnen. Jag hade en förträfflig natt, men det hade inte Waldman. När tåget rullade in på stationen i Lübeck var det ljusan dag. En tjänsteman från svenska konsulatet väntade på perrongen för att övervaka transporten av kistan ombord på ångbåten till Stockholm. Efter ett hjärtligt "Auf Wiedersehen" till Leichenbegleitern åkte jag till svenska konsulatet. Så snart konsuln fick syn på Waldman, upplyste han mig om att införsel av hundar till Sverige var förbjuden, norra Tyskland var förklarat rabiessmittat. Jag kunde ju försöka tala med kaptenen, men konsuln var övertygad om att Waldman inte skulle få gå ombord. Jag fann kaptenen på mycket dåligt humör, som alla sjökaptener när de har en likkista i lasten. Allt mitt pläderande var förgäves. Uppmuntrad av min framgång med stationsinspektoren i Heidelberg beslöt jag att försöka med valpen. Förgäves slickade Waldman kaptenen över hela ansiktet, kaptenen var obeveklig. Jag beslöt då att försöka med min bror. Jo, naturligtvis kände han kommendörkapten Munthe mycket väl, de hade seglat tillsammans som kadetter på "Vanadis" och var mycket goda vänner.

Kunde han vara så grym att han ville lämna min brors älskade tax ensam i Lübeck bland idel främmande människor?

Nej, så grym kunde han inte vara. Fem minuter senare var Waldman inlåst i min hytt för att smugglas in på mitt eget ansvar vid vår ankomst till Stockholm. Jag älskar sjön, vädret var härligt, jag åt vid kaptenens bord, alla ombord

var ytterst vänliga mot mig. Uppasserskan som städade min hytt på morgonen såg först lite vresig ut, men hon blev vår bundsförvant så snart syndaren började slicka henne i ansiktet, hon hade aldrig sett en så förtjusande valp. När Waldman tog sin spatsertur på fördäcket, började hela besättningen leka med honom och kaptenen på kommandobryggan tittade åt annat håll för att inte se honom. Det var sent på natten när vi lade till vid kajen i Stockholm och jag hoppade i land från fören med Waldman i famnen. På morgonen besökte jag professor Bruzelius, som visade mig ett telegram från doktorn i Basel om att modern var utom all fara och att sonens begravning skulle uppskjutas till hennes hemkomst om ett par veckor. Professorn hoppades att jag ännu var kvar i Sverige då, modern ville säkert se mig för att höra om sonens sista stunder, och naturligtvis borde jag komma till begravningen. Jag svarade att jag tänkte besöka min bror och att jag hade bråttom att återvända till mina patienter.

Min bror var glad att se mig igen efter så många år, och varken han eller hans hustru ville höras talas om att jag skulle stanna hos dem mindre än fjorton dagar. Två dagar efter min ankomst uttryckte han sin förvåning över att en läkare med så stor praktik som jag kunde vara borta från sina patienter så länge. När tänkte jag resa? Min svägerska hade blivit iskall. Det är ingenting att göra åt folk som inte tycker om hundar annat än att beklaga dem och ge sig ut på fotvandring i Dalarna med sin hund. Det finns ingenting bättre för en liten Waldman än att kampera i det fria och sova under vänliga furor på en matta av mjuk mossa istället för en matta från Smyrna. Min svägerska hade huvudvärk och kunde inte komma ner till frukosten den morgon jag gav mig iväg. Jag ville gå till hennes rum och säga henne ett hjärtligt farväl, men min bror avrådde mig på det bestämdaste. Jag envisades ej längre sedan han upplyst mig om att pigan just hittat hans hustrus nya söndagshatt under min säng, hennes broderade tofflor, hennes fjäderboa, två sönderrivna volymer av Encyclopædia Britannica, resterna efter en kanin samt hennes försvunna kattunge med huvudet avbitet. Beträffande smyrnamattan i salongen, blomsterrabatterna i trädgården och de sex ankungarna i dammen, så... Jag såg på klockan och sade till min bror att jag hade för vana att vara i god tid vid stationen.

- Olle, skrek min bror till vår gamle kusk när vi åkte i

väg, se för Guds skull till att doktorn inte kommer för sent till tåget!

Fjorton dagar senare var jag tillbaka i Stockholm. Professor Bruzelius talade om för mig att modern anlänt från kontinenten samma morgon och att begravningen skulle äga rum följande dag på eftermiddagen. Naturligtvis måste jag vara närvarande. Till min förskräckelse upplyste han mig vidare om att den stackars modern nödvändigt ville se sin son innan han begravdes, och att kistan skulle öppnas i hennes närvaro tidigt på morgonen. Naturligtvis skulle jag aldrig ha gjort balsameringen själv om jag hade tänkt mig möjligheten av att kistan skulle öppnas. Jag visste att jag menat väl, men jag visste också mera. Min första tanke var att smita och ta nattåget till Paris. Min andra tanke var att stanna där jag var och "play the game". Det var ingen tid att förlora. Tack vare professor Bruzelius mäktiga hjälp lyckades jag med stor svårighet erhålla tillstånd att öppna kistan för en summarisk desinfektion om det skulle visa sig nödvändigt, vilket jag var övertygad om var fallet. Strax efter midnatt steg jag ner i gravvalvet under kyrkan, åtföljd av en kyrkvaktare och en snickare som skulle öppna de båda kistorna. När locket på den inre kistan lyftes upp drog sig de bägge männen några steg tillbaka i tyst vördnad inför döden. Jag tog lyktan i handen och lyfte lakanet som täckte ansiktet. Lyktan föll i golvet och jag ryggade som slagen av en osynlig hand.

Jag har ofta förundrat mig över min kallblodighet den natten, jag måtte haft nerver av stål på den tiden.

- Allt är bra, sade jag och täckte hastigt över ansiktet igen med lakanet. Det behövs ingen desinfektion, liket är väl preserverat, skruva på locket.

Tidigt på morgonen hade jag ett samtal med professor Bruzelius. Jag sade honom att han var tvungen att med alla medel förhindra kistans öppnande och bespara modern att se vad jag sett, det skulle förfölja henne hela livet.

Jag var närvarande vid begravningen. Det är den sista begravning jag varit med om. Kistan bars till graven av sex skolkamrater till den avlidne. Prästen höll ett gripande griftetal och sade att Gud i sin outrannsakliga vishet velat att detta unga liv, så fullt av löften och glädje skulle avskäras av den grymma döden i ett främmande land. Det var åtminstone en tröst för de sörjande, som stod kring hans

förtidiga grav, att hans jordiska kvarlevor skulle vila hos hans eget folk i hans eget land. De skulle åtminstone veta var de skulle lägga sina blommor, var de skulle bedja för honom. En studentkvartett från Uppsala sjöng det traditionella *Integer vitæ, scelerisque purus.*

Jag har avskytt Horatius vackra ode alltsedan dess.

Stödd på sin åldrige faders arm trädde den stackars modern fram till graven och lät en krans av liljekonvaljer falla på kistan.

- Det var hans älsklingsblommor, snyftade hon.

En efter en kom de övriga sörjande fram med sina kransar och såg ner i graven med tårfyllda ögon för ett sista farväl. Kvartetten sjöng *Sov i ro.*

Dödgrävarna började skyffla jord över kistan, ceremonin var över. När alla gått gick jag i min tur fram till graven.

- Ja, sov i ro, bistre gamle slagskämpe, sov i ro! Förfölj mig inte längre med dina stela vidöppna ögon, annars blir jag vansinnig! Varför stirrade du så vilt på mig då jag lyfte lakanet från ditt ansikte nere i gravvalvet i natt? Tror du att jag blev mera glad att se dig än du mig? Tog du mig för en gravplundrare som brutit upp din kista för att stjäla den gyllene ikonen på ditt bröst? Trodde du att det var jag som fört dig hit? Nej, det var inte jag. Vem vet om det inte var Ärkefienden själv i skepnad av en drucken puckelrygg som förde dig hit! Ty vem utom Mefisto, den oförbätterlige gycklaren, skulle ha kunnat sätta i scen den hemska fars som just utspelats här? Jag tyckte mig nästan höra hans hånskratt genom deras psalmer, och Gud förlåte mig, jag var inte långt ifrån att skratta själv när din kista sänktes ner i graven. Men vad gör det dig vems grav du ligger i? Du kan inte läsa namnet på marmorkorset, vad gör det dig då vilket namn som står där? Du kan inte höra de levandes röster kring din grav, vad gör det dig då vilket språk de talar? Du ligger inte här bland främlingar, du ligger sida vid sida med dina egna landsmän. Så gör också den svenske studenten som sänktes till vila i hjärtat av Ryssland, medan ditt gamla regementes trumpeter blåste den sista fanfaren vid graven. Dödens rike har inga gränser, graven har ingen nationalitet. Ni hör alla till ett och samma folk, och snart ska ni allesammans se precis likadana ut. Varhelst ni läggs till vila väntar er alla samma öde, att bli glömda och att förvandlas till stoft, ty sådan är livets lag.

11

Madame Réquin

Inte långt från Avenue de Villiers bodde en utländsk läkare, efter vad jag förstod specialist i obstetrik och gynekologi. Han var en rå och cynisk karl, som ett par gånger hade kallat mig till konsultation, inte så mycket för att lära sig något av mig som för att överflytta en del av sitt ansvar på mina skuldror. Sista gången han tillkallade mig var för att åse en ung flickas dödskamp. Hon dog av peritonitis under mycket dunkla omständigheter, så dunkla att det var med stor tvekan jag samtyckte till att sätta mitt namn bredvid hans under dödsattesten.

Då jag kom hem sent en kväll fann jag en droska väntande på mig utanför porten med ett bud från min kollega att genast komma till hans privatklinik vid Rue Granet, det gällde liv eller död. Jag hade mina goda skäl att inte vilja ha något mer med mannen att skaffa, men jag följde med i droskan i alla fall. Jag släpptes in av en kolossal dam som presenterade sig som madame Réquin, sage-femme de première classe, och som förde mig till en vindskammare, samma rum där den unga flickan dött. Blodfläckade handdukar, lakan och filtar överallt, blod droppande på golvet under sängen. Doktorn tackade mig varmt för att jag kommit till hans hjälp och sade att det var ingen tid att förlora. Däri hade han rätt, ty kvinnan som låg medvetslös på sin "lit de travail" verkade mera död än levande. Efter en hastig undersökning frågade jag honom ursinnig varför han inte skickat efter en accoucheur, eller åtminstone en kirurg, när han väl visste att varken han eller jag var kapabla att handskas med ett dylikt fall. Kvinnan återfick sansen efter ett par kamfer- och eterinsprutningar. Efter någon tvekan beslöt jag att låta min kollega ge henne en smula kloroform medan jag började mitt arbete. Med min vanliga tur gick allt någorlunda bra, och efter lång artificiell respiration återvände också det halvkvävda barnet till liv till vår stora förvåning. Det fanns inte mer vadd eller linne eller någon sorts förbandsartiklar för att hejda blödningen, men lyckligtvis hittade vi en halvöppen resväska full av linneunderkläder som vi slet i stycken till tamponger.

- Det är det finaste linne jag någonsin sett, sade min kollega och höll upp en linonchemise. Och titta, fnissade han och pekade på en adlig krona broderad i rött ovanför bokstaven M, ma foi, mon cher confrère, vi rör oss tydligen i den högre societeten! Parole d'honneur, hon är en mycket vacker ung dam, fast det inte är mycket kvar av henne nu, en utomordentligt vacker flicka som jag inte skulle ha något emot att förnya bekantskapen med om hon kommer på benen igen.

- Ah, la jolie broche! utropade han och höll upp en diamantbrosch som tydligen fallit på golvet då vi tömde väskan. Ma foi, den här broschen ser ut som om den räckte till att betala mitt arvode i värsta fall. Man vet aldrig var man har dessa utländska damer, hon kunde försvinna lika mystiskt som hon kommit Gud vete varifrån.

- Vi är inte där ännu, sade jag och ryckte broschen ur hans röda fingrar och stoppade den i fickan, enligt fransk lag går begravningsentreprenörens räkning före läkarens. Vi vet ännu inte vilken av de två räkningarna som kommer att presenteras först. Vad beträffar barnet...

- Barnet betyder ingenting, fnissade han, vi har gott om nyfödda barn om det gäller. Madame Réquin expedierar ett par gånger i månaden ett halvt dussin ungar med "le train des nourrices" från Gare d'Orléans. Men jag har inte råd att låta modern gå mig ur händerna, jag måste tänka på min statistik, härifrån har jag redan undertecknat två dödsattester på fyra veckor.

Kvinnan var ännu halvt medvetslös när jag i gryningen lämnade huset, men pulsen var stadigare och jag sade till doktorn att jag trodde hon skulle leva. Jag måste själv ha varit illa däran för att ha kunnat ta emot den kopp svart kaffe som madame Réquin serverade mig i sitt lilla ruskiga förmak när jag vacklade utför trappan.

- Ah, la jolie broche, sade madame Réquin, då jag överlämnade broschen i hennes förvar. Tror doktorn att stenarna är äkta? undrade hon och höll broschen nära gaslågan. Det var en mycket vacker diamantbrosch med bokstaven M under en adlig krona av rubiner. Glansen från stenarna var tydligen den rätta, men glittret i madame Réquins giriga ögon var misstänkt.

- Nej, sade jag för att reparera min dumhet att ha lämnat henne broschen, jag är säker på att det bara är en imitation.

Madame Réquin hoppades att jag misstog mig, damen hade inte hunnit betala i förskott enligt etablissemangets regler, hon hade kommit halvt avsvimmad i allra sista stund och det fanns inget namn på hennes bagage, där stod endast London.

- Det är tillräckligt, var inte orolig, ni kommer att få betalt.

Madame Réquin uttryckte en förhoppning att snart få återse mig, och jag lämnade huset med en rysning.

Ett par veckor senare fick jag ett brev från min kollega, i vilket han meddelade att allt gått bra, damen hade lämnat etablissemanget för okänd bestämmelseort så snart hon kunnat stå på benen, alla räkningar var betalda och en betydande summa hade överlämnats till madame Réquin för barnets omhändertagande av respektabla fosterföräldrar. Jag återsände den inneliggande sedeln i ett kort brev, med anhållan att inte skicka efter mig nästa gång han ämnade ta livet av någon av sina patienter. Jag hoppades att aldrig mer behöva återse vare sig honom eller madame Réquin.

Min förhoppning uppfylldes i fråga om doktorn. Vad beträffar madame Réquin återkommer jag till henne längre fram.

12

Jätten

Allteftersom tiden gick blev jag mer och mer på det klara med att Norströms praktik långsamt men säkert tynade av och att det kunde komma en dag då han helt enkelt måste slå igen butiken. Den skandinaviska kolonin, fattiga som rika, övergav mer och mer Rue Pigalle för Avenue de Villiers. Jag försökte förgäves hejda strömmen, och lyckligtvis tvivlade Norström aldrig på min lojalitet, vi förblev vänner in i det sista. Gud skall veta att det inte var någon inbringande praktik. Under hela min Paristid var den som en sten kring halsen, som skulle ha dränkt mig om jag inte redan från början haft fast fot i den engelska och amerikanska kolonin och bland fransmännen själva. I alla fall upptog denna praktik en stor del av min tid och ledde mig in i alla möjliga komplikationer och trångmål, det slutade med att den ledde mig i armarna på polisen. Jag brukar ofta berätta den historien för mina författarvänner såsom en slående illustration till slumpens lag, alla romanförfattares hårt anlitade cheval de bataille.

Utom den talrika skandinaviska arbetarkolonin i Pantin och La Villette, ständigt i behov av en doktor, fanns där i konstnärskolonin i Montmartre och Montparnasse flera exotiska kvarlevor av Henri Murgers Bohème, som likaledes ofta behövde läkare och ännu oftare pengar. Några av dem hade redan slagit igenom, Wahlberg, Salmson och Edelfelt var redan halvt parisare, Gustaf Cederström i sin eleganta och gästfria ateljé på Rue des Ternes var den pamp han alltid varit. Zorn hade redan infriat sitt löfte som en uppgående stjärna av första rang. Josephson producerade mästerverk efter mästerverk som ingen ville köpa. Forsberg arbetade hjältemodigt i sin iskalla ateljé på skisserna till *En hjältes död*. Pelle Ekström målade superba solnedgångar från Öland på gamla näsdukar, visslade och svalt. Lille Skånberg i vit väst, hatten på sned, blomma i knapphålet och pressade byxor, var målarkolonins arbiter elegantiarum. Strindberg, ännu i sin Sturm- och Drangperiod, bodde i Passy och syntes sällan bland kamraterna. Jag var ofta i hans hem, både som läkare och gäst. Om någon kunde beskriva det

sjuka geniets hemliv, och kanske också hans själsliv under denna tid, vore det jag.

Störst till växten, men minst i fråga om kontanter var min vän Jätten med sitt blonda vikingaskägg och sina blå barnaögon. Han syntes sällan på Café de l'Hermitage där de flesta av hans kamrater åt middagar på lång kredit. Hur han födde sin kolossala stofthydda var ett mysterium för alla. Han bodde i ett stort iskallt skjul i Montparnasse, inrättat till ateljé där han arbetade, lagade sin mat, tvättade sin skjorta och drömde sina framtidsdrömmar. Utrymme var vad han behövde mest, för sig själv och för sina statyer, alla av övermänskliga proportioner och aldrig avslutade av brist på lera. En vacker dag kom han till Avenue de Villiers och bad mig vara marskalk på hans bröllop i svenska kyrkan följande söndag. Efter vigseln skulle följa en mottagning i hans nya våning för att "pendre la crémaillère". Hans hjärtas val hade fallit på en späd liten dansk miniatyrmålarinna, hälften så stor som han. Naturligtvis antog jag med nöje. När vigseln var över, höll den svenske pastorn ett vackert tal för de nygifta, som satt sida vid sida framför altaret. De påminde mig om Ramses II:s granitkoloss i Luxortemplet och hans lilla drottning som knappt räcker honom till höften. En timme senare knackade vi på dörren till ateljén, fulla av förväntan. Jätten ledde oss med stor försiktighet genom en lilleputtvestibul med pappväggar in i salongen, där vi inbjöds att inta förfriskningar och sitta ner i tur och ordning på familjens enda stol. Vi såg oss omkring med beundrande blickar. Pappväggarna var dekorerade av Jätten själv med allegoriska fresker med inspiration från Sixtinska kapellet. I papperstaket brann en kinesisk papperslanterna med milt och oroande sken. Lille Skånberg, Jättens bästa vän, höll festtalet för de nygifta. Höjande sitt glas med en entusiastisk gest råkade han sticka handen genom en av de allegoriska figurerna och genom rämnan i pappersväggen kastade vi en förstulen blick in i Jättens brudgemak, helt och hållet upptaget av en kolossal säng. Med en skälmsk blick på sin rodnande brud pekade vår värd på ännu ett rum på andra sidan jättesängen. Det var barnkammaren och hade väggar av Le Petit Journal. Medan Skånberg utan vidare missöden avslutade sitt festtal, reparerade Jätten med van hand skadorna i väggen med ett par nummer av Figaro. Under tiden satt jag i pappersköket och kokade ihop det enda poem jag någonsin varit ansvarig för. Det sjöngs av Spada och blev

den största litterära succé jag haft i mitt liv, vi hade lätt för att skratta på den tiden. Medan jag skriver dessa rader dyker ett par strofer plötsligt upp ur glömskans gömmen, jag aktar mig noga att förbättra dem.

Sen går du ut på vigilans
och snart du hemåt knogar
den allra största säng som fanns
och med solida fogar,
det övriga möblera vi
med konstnärslivets poesi.

Vad mer om du har blott en stol,
om du har glömt gardiner,
dess bättre, du får mera sol
som in i rummet skiner.
Och det är ofta sol, min vän,
uti la vie bohémienne.

Tror du att Rothschild går mer mätt
ifrån sin rika taffel,
än du, som vänder din kotlett
uppå din enda gaffel?
Att ädlare är hans burgund
än glaset från din hustrus mund?

Det är musik i slottets sal
att pigga upp aptiten
men melodien är banal
och repertoirn utsliten.
Orkestern lyckas ej få fatt
på noterna till edert skratt.

- - - - - - dag för dag
ifrån sin papperskammar,
din hustru hör vartenda slag
i marmorn av din hammar.
Och sviktar modet dig ibland
räck henne genom murn din hand.

Du sitter i din djupa fred
och värmer dig vid härden,
och blåser än din hydda ned

bland stormarna i världen,
du bygger på en timma, glad,
ny våning av ett Aftonblad.

Men vad som modig kärlek byggt
kan trollen ej förgöra
och därför, vän, lev glatt, lev tryggt,
din dröm kan ingen störa.
Långt sen palatsen gått i grus,
än stånda skall ditt pappershus.

Snart är det tid för oss att gå,
vi stojande kamrater,
ren Amor smyger in på tå
bland tomtar och penater.
Ren bröllopsfacklan lyser klar
uti din pappersboudoir.

Vad hittills du har gjort, mon cher,
i marmor eller lera,
en död kopia blott det är,
en skiss och intet mera.
Nu får du forma din figur
i själva gudarnas skulptur.

Och så till nästa års Salong
skall du få exponera,
ej gipsfigurer denna gång
ej marmor eller lera,
men en varmblodig amorin
som dricker modersmjölkens vin.

Grip verket an, grip verket an!
Din arbetsdag är inne.
Och visa världen vad du kan,
och visa du är finne,
och är det sant vad ryktet tror,
så blir du säkert hors concours.

Vi lämnade pappershuset en timme senare för att träffas längre fram på kvällen på Brasserie Montmartre. Jag måste dessförinnan se om några patienter, och det var nära midnatt

då jag förenade mig med sällskapet. Mitt i salen satt mina vänner med blossande röda ansikten och sjöng svenska folksånger så att det kunde slå lock för öronen på en döv, med solopartier av åskdunder från Jättens breda bröst och gälla pipanden från lille Skånberg. När jag genom den fullpackade salen trängde mig fram till deras bord skrek en röst: - A la porte les Prussiens, à la porte les Prussiens! Ett stort ölglas flög över mitt huvud och träffade Jätten mitt i pannan. Med blodet strömmande över ansiktet sprang han upp från stolen, högg tag i närmaste fransman och kastade honom som en tennisboll över disken i knät på värden som skrek allt vad han orkade: - La police! La police! En andra sejdel träffade mig på näsan och slog sönder mina glasögon och en tredje välte Skånberg under bordet. - Kasta ut dem! Kasta ut dem! vrålade alla gästerna och rusade mot oss. Med en stol i vardera handen mejade Jätten de anfallande som mogen säd, lille Skånberg kröp fram under bordet och skrek och bet som en rasande markatta tills en ny sejdel slog honom sanslös till golvet. Jätten plockade upp honom, klappade sin bäste vän i ryggen, stoppade honom under ena armen och betäckte så gott han kunde vårt oundvikliga återtåg mot dörren, där vi togs om hand av ett halvt dussin poliskonstaplar och eskorterades till vaktkontoret vid Rue Douai. Sedan vi uppgivit våra namn och adresser låstes vi in i ett rum med galler för fönstren. Vi var "au violon". Efter två timmars mediterande fördes vi inför en överkonstapel som frågade mig med barsk röst om jag var doktor Munthe från Avenue de Villiers. Jag sade ja. Han synade mina sönderrivna blodstänkta kläder och min näsa som svullnat till sin dubbla normala storlek och sade att jag inte såg så ut. Han frågade mig om jag hade någonting att anföra, eftersom jag tycktes vara den minst berusade i detta band av tyska vildar och dessutom den ende som föreföll att kunna tala franska. Jag sade honom att vi var ett fredligt svenskt bröllopssällskap som blivit brutalt överfallna på brasseriet, utan tvivel hade man tagit oss för tyskar.

Allteftersom förhöret fortskred blev hans röst mindre barsk, och då och då såg han med något som nästan liknade beundran på Jätten med den halvt medvetslöse lille Skånberg i knät som ett barn. Till slut sade han med äkta fransk ridderlighet, att det verkligen skulle vara synd att låta en brud vänta hela natten på ett sådant praktexemplar till brudgum

och att han ville släppa oss i avvaktan på utgången av undersökningen. Vi tackade honom översvallande och reste oss för att gå. Till min bestörtning sade han till mig:

- Var god och stanna kvar, jag har någonting att tala med er om. Han ögnade igenom sina papper, konsulterade ett register på bordet och tillade i barsk ton:

- Ni har uppgivit falskt namn, jag vill påpeka för er att det är en mycket allvarlig sak. För att visa er min goda vilja ger jag er nu ett tillfälle att ändra era uppgifter till polisen. Vem är ni?

Jag sade att jag var doktor Munthe.

- Jag kan bevisa att ni inte är doktor Munthe, svarade han strängt. Se på det här, sade han och pekade på registret, doktor Munthe vid Avenue de Villiers är Chevalier de la Légion d'Honneur. Jag kan se en mängd röda blodfläckar på era kläder, men jag kan inte se något rött band i ert knapphål.

Jag svarade att jag sällan brukade bära det. Han såg på sitt eget tomma knapphål och sade med ett skallande skratt att det var första gången han gjorde bekantskap med en person i Frankrike som hade rätt att bära Hederslegionen och inte använde sig därav. Jag föreslog att man skulle skicka efter min concierge för att identifiera mig, men han svarade att det var onödigt, den saken fick poliskommissarien sköta själv följande morgon. Han ringde.

- Visitera honom, befallde han de två vakthavande poliskonstaplarna.

Jag var vid full vigör den tiden, det behövdes två konstaplar för att hålla mig medan en tredje visiterade mig. Två repeterur, två Bréguetguldur och ett engelskt sportur plockades fram ur mina fickor.

Man sade inte ett ord till mig, jag låstes genast in i en illaluktande cell. Jag kastade mig ner på madrassen och undrade vad som skulle hända härnäst. Det enda riktiga vore naturligtvis att fordra att få sätta sig i förbindelse med svenska legationen, men jag beslöt att vänta till morgonen. Dörren öppnades för att släppa in en ruskig individ, halvt apache, halvt soutenör, vilkens åsyn genast gjorde klart för mig varför jag blivit visiterad.

- Friskt mod, Charlie, sade nykomlingen, on t'a pincé, eh? Se inte så moloken ut, du blir återbördad till samhället om tolv månader om du har tur med dig, och det är klart att du har tur, gosse, annars skulle du väl sannerligen inte ha

kunnat lägga vantarna på fem klockor på en dag. Fem klockor! Fichtre! Det lönar inte mödan för nån av oss att försöka tävla med er engelsmän!

Jag sade att jag inte var engelsman och att jag samlade på klockor. Det gjorde han också, sade han. Han kastade sig ner på den andra madrassen, önskade mig god natt och trevliga drömmar och snarkade ljudligt efter en minut. På andra sidan väggen började en berusad kvinna sjunga med hes röst. Han vaknade och röt ilsket:

- Håll käften, Fifine, ou je te casserai la gueule! Sångerskan slutade ögonblickligen och viskade:

- Alphonse, jag har något viktigt att tala om för dig. Är du ensam? Han svarade att han var i sällskap med en av sina bästa vänner som nödvändigt ville veta hur mycket klockan var, han hade tyvärr glömt att dra opp de fem klockor han alltid bar på sig. Snart somnade han igen, ljudet av kvinnorösterna på andra sidan väggen dog så småningom bort och allt var tyst, endast en gång i timmen hördes stegen av vakten som kom för att kasta en blick på oss genom luckan i dörren. När klockan slog sju i St-Augustin hämtades jag ur cellen och fördes inför poliskommissarien själv. Han lyssnade uppmärksamt till berättelsen om mitt äventyr, fixerade mig hela tiden med sina intelligenta genomträngande ögon. Då jag kom till min mani att samla klockor och talade om att jag hela dagen varit på väg till Le Roy för att få mina fem klockor översedda och att jag totalt glömt bort dem när jag blev visiterad, brast han i skratt och sade att det var den bästa historia han någonsin hört, det var faktiskt en äkta Balzac. Han tog mina fem klockor ur skrivbordslådan och räckte mig dem.

- Jag har inte suttit vid det här bordet i tjugu år utan att ha lärt mig att klassificera mina gäster, ni är all right. Han ringde på överkonstapeln som låst in mig för natten.

- Ni är suspenderad på en vecka för att ni inte åtlytt reglementet och satt er i förbindelse med svenske konsuln. Vous êtes un imbécile!

13

Mamsell Agata

Det gamla golvuret slog halv åtta när jag smög mig in i hallen, tyst som ett spöke. Det var på minuten den tid på dagen då mamsell Agata började gnida patinan av mitt 1600-tals refektoriebord i matsalen. Det fanns en möjlighet att jag kunde smyga osedd in i mitt sovrum, min enda trygga hamn. Resten av huset var i händerna på mamsell Agata. Tyst och rastlös som en mungo vandrade hon omkring hela dagen från rum till rum med en dammvippa i handen på jakt efter några dammkorn eller några papperslappar på golvet. Jag tvärstannade förintad när jag öppnade dörren till mitt mottagningsrum. Mamsell Agata stod lutad över skrivbordet och studerade min morgonpost. Hon lyfte huvudet, hennes blanka ögon stirrade under bister tystnad på mina blodstänkta kläder, för en gångs skull kom inte det rätta stickordet över hennes tunna läppar.

- Gud i himlen, var har han varit? fick hon till slut fram. Hon kallade mig alltid "han" när hon var ond, det var sällan hon kallade mig något annat.

- Jag har blivit överkörd på gatan, sade jag. I rättmätigt självförsvar hade jag sedan länge börjat ljuga för mamsell Agata. Hon granskade mina sönderrivna kläder med kännarmin, hon var alltid på utkik efter något att stoppa, lappa eller laga. Jag tyckte att hennes röst lät en smula vänligare när hon befallde mig att genast låta henne få mina kläder. Jag smet in i mitt sovrum och tog ett bad. Rosalie kom in med en kopp kaffe, ingen kunde koka kaffe som mamsell Agata.

- Pauvre monsieur, sade Rosalie när jag räckte henne mina blodfläckade kläder för att lämna dem till mamsell Agata. Vad har hänt, monsieur är väl inte sårad?

- Nej, sade jag, jag är bara rädd.

Rosalie och jag hade inga hemligheter beträffande mamsell Agata, vi levde båda i ständig skräck för henne, vi var vapenbröder i vår dagliga hopplösa kamp för livet. Rosalie som egentligen var hjälphustru hade kommit till min undsättning när kokerskan sprang sin väg, och nu sedan husan också

givit sig av hade hon stannat hos mig som en slags bonne à tout faire. Kokerskan var jag mycket ledsen att förlora, men jag måste snart erkänna att jag aldrig ätit bättre mat än den jag fick sedan mamsell Agata tagit köket i besittning. Den avvikna husan, en duktig bondflicka från Bretagne, hade jag tyckt mycket om, hon hade alltid respekterat vår överenskommelse om att hon aldrig skulle komma i närheten av mitt skrivbord och aldrig röra vid mina antika möbler. En vecka efter mamsell Agatas ankomst hade husans hälsa börjat tackla av, hon darrade på handen, hon tappade min dyrbaraste fajansvas och en vacker dag flydde hon ur huset i sådan hast att hon glömde att ta sina förkläden med sig. Redan samma dag hade mamsell Agata börjat skrubba mina Louis XVI-fåtöljer, piska mina dyrbara persiska mattor med en stor käpp och tvätta min florentinska madonnas bleka marmoransikte med såpa och vatten. Hon hade till och med lyckats fördunkla den underbara lystern på min Gubbiovas på skrivbordet. Om mamsell Agata hade kommit till världen för fyrahundra år sedan, skulle inga spår av medeltidens konst ha levat kvar till våra dagar. Men när hade hon kommit till världen? Hon såg precis likadan ut i dag som när jag såg henne som pojke i mitt gamla hem i Sverige. Min äldre bror hade ärvt henne efter våra föräldrars död. Som den modige man han är hade han lyckats göra sig av med henne och pracka henne på mig. Mamsell Agata var just vad jag behövde hade han skrivit, det hade aldrig funnits maken till hushållerska. Däri hade han rätt. Ända sen dess hade jag i min tur försökt bli av med henne. Jag brukade bjuda mina ungkarlsvänner och mina nya bekantskaper på lunch, de sade alla att de aldrig ätit så god mat och att jag kunde skatta mig lycklig att ha en sådan pärla till hushållerska. Jag anförtrodde dem i hemlighet att jag snart skulle gifta mig och att mamsell Agata bara trivdes med ungkarlar och sökte ny plats. De var alla mycket intresserade och ville genast se henne. Det avgjorde saken, de ville aldrig se henne igen om de kunde slippa. Att beskriva hur mamsell Agata såg ut överstiger min förmåga. Hon hade glesa guldgula lockar - Rosalie påstod att det var peruk, men det får stå för hennes räkning. En ovanligt smal och hög panna, inga ögonbryn, små bleka ögon och nästan inget ansikte alls, bara en häpnadsväckande höknäsa som hängde krokig över ett smalt snitt som sällan öppnades för att visa tänderna, långa och spetsiga

som på en vessla. Hennes hy var mögelfärgad, hennes blå händer var iskalla och klibbiga som på ett lik. Hennes leende var likt - nej, jag tror det är bäst inte tala om vad hennes leende var likt - det var vad Rosalie och jag fruktade mest. Mamsell Agata talade och förstod endast svenska, men grälade flytande på alla levande språk. Jag tror dock att hon till sist förstod en smula franska, annars kunde hon inte gärna snappat upp allt hon tycktes veta om mina patienter. Jag överraskade henne ofta lyssnande bakom dörren till mitt mottagningsrum, isynnerhet när jag tog emot kvinnliga patienter. Hon hade stor förkärlek för döda människor. Hon föreföll alltid på bättre humör när någon av mina patienter höll på att dö och hon underlät aldrig att visa sig på balkongen när en begravningsprocession passerade Avenue de Villiers. Hon hatade barn, hon förlät aldrig Rosalie att hon gett en bit av jultårtan till portvaktens barn. Hon hatade min hund, hon gick alltid omkring och sprutade Keatings insektspulver på mattorna och började klia sig så fort hon såg mig som tecken till protest. Min hund hatade henne från första dagen, kanske på grund av den högst besynnerliga odör som utgick från hela hennes person. Den påminde mig om Kusin Pons odeur de souris i Balzacs roman, men med en personlig tillsats av en hittills okänd lukt som jag flera år senare identifierade i en övergiven egyptisk grav i Tebe där hundratals stora flädermöss hängde i svarta klungor från taket.

Mamsell Agata gick aldrig ut annat än på söndagarna då hon satt ensam i en bänk i svenska kyrkan vid Boulevard Ornanot och bad till Vredens Gud. Bänken var alltid tom, ingen vågade sitta i närheten av henne. Min vän pastor Flygare berättade för mig att när han stoppade brödet i munnen på henne under nattvarden så blängde hon på honom så ursinnigt att han var rädd att hon skulle bita av honom fingret.

Rosalie hade förlorat all sin forna glättighet, hon såg mager och eländig ut och talade om att flytta till sin gifta syster i Touraine. Naturligtvis var det lättare för mig som var borta hela dagarna. Så fort jag kom hem var det som om all styrka gått ur min kropp och en dödande grå dåsighet föll som damm över mina tankar. Sedan jag upptäckt att mamsell Agata gick i sömnen blev mina nätter ännu mera oroliga än förr, ofta tyckte jag mig känna lukten av mamsell

Agata till och med inne i mitt sovrum. Slutligen öppnade jag mitt hjärta för min vän pastor Flygare som ofta gästade mitt hem och som efter vad jag tror hade en svag misstanke om den hemska sanningen.

- Varför skickar du inte iväg henne, sade pastorn en dag, det kan inte fortsätta så här, jag börjar faktiskt tro att du är rädd för henne. Om du inte har mod att säga upp henne ska jag göra det åt dig.

Jag erbjöd honom tusen francs till hans understödsförening om han kunde få iväg henne.

- Jag ska säga upp mamsell Agata i kväll, var lugn för det, kom till sakristian i morgon efter gudstjänsten så ska du få goda nyheter.

Det blev ingen gudstjänst svenska kyrkan dagen därpå, pastorn hade plötsligt insjuknat kvällen förut för sent för att finna en vikarie. Jag skyndade genast till hans hem vid Place des Ternes, hans hustru sade att hon just hade tänkt skicka efter mig. Pastorn hade kommit hem kvällen förut halvt avsvimmad, berättade fru Flygare, han såg ut som om han sett en vålnad.

Kanske har han sett en vålnad, tänkte jag för mig själv när vi gick till hans rum. Pastorn berättade att han just hade börjat framföra sitt ärende till mamsell Agata, han hade väntat sig att hon skulle bli ond men istället hade hon bara lett mot honom. Plötsligt märkte han en besynnerlig lukt i rummet, han kände det som om han skulle svimma, han trodde det var på grund av lukten.

- Nej, sade jag, det var leendet.

Jag rådde honom att hålla sig i säng tills jag kom igen. Han frågade vad i all världen det var med honom, jag sade att jag inte visste det - det var inte sant, jag visste det mycket väl, jag kände igen symtomen.

- Apropå, sade jag när jag skulle gå, berätta för mig om Lasarus, du som är präst vet säkert mer om honom än jag. Finns det inte en gammal legend ...

- Lasarus, sade pastorn med svag röst, var den man som återvände levande till sin boning från sin grav där han tre dagar och tre nätter legat död. Underverket kan inte betvivlas, det bevittnades av Maria och Marta och många av hans forna vänner.

- Jag undrar hur han såg ut?

- Legenden säger, att kroppens förvandling, som hejdats

av en undergörande makt, var tydligt skönjbar i ansiktets likblåa färg och hans långa dödskalla fingrar. Hans mörka naglar hade blivit onaturligt långa, den fräna gravlukten häftade ännu vid hans kläder. När Lasarus skred fram genom folkhopen som samlats för att hälsa honom välkommen tillbaka till livet dog orden på deras läppar. En grå förlamning lade sig som damm över deras själar. En efter en flydde de, slagna av förfäran.

Medan pastorn reciterade den gamla legenden blev hans röst allt svagare och svagare, han vred sig oroligt på sitt läger och hans ansikte blev vitt som kudden under hans huvud.

- Är du säker på att Lasarus är den enda människa som stått upp ur sin grav, sade jag, är du säker på att han inte hade en syster?

Pastorn höll händerna för ansiktet med ett skri av fasa.

I trappan mötte jag överste Staaff, den svenske militärattachén som just kom för att höra sig för om pastorns befinnande. Översten bad mig åka med honom hem i hans vagn, han ville tala med mig i ett angeläget ärende. Överste Staaff hade med stor utmärkelse tjänat i franska armén under 1870 års krig och blivit sårad vid Gravelotte. Han hade gift sig med en fransk dam och var mycket väl sedd i Parissocieteten.

- Du vet, sade översten när vi satte oss ner till teet, du vet att jag är din vän och mer än dubbelt så gammal som du, så du får inte ta illa upp vad jag nu i ditt eget intresse ämnar säga dig. Både min hustru och jag har ofta hört klagomål över ditt tyranniska sätt att behandla dina patienter. Ingen här tycker om att höra orden disciplin och lydnad jämt och ständigt kastade i ansiktet på sig. Damer, och i all synnerhet franska damer, är inte vana vid en dylik översittarton av en ungdom som du, de har redan gett dig öknamnet Tiberius. Det värsta är att jag tror att det är lika naturligt för dig att befalla som det enligt din mening bör vara för dem att lyda. Däri tar du fel, min unge vän, ingen tycker om att lyda, men alla tycker om att befalla.

- Jag är av annan åsikt, de flesta män och nästan alla kvinnor tycker om att lyda.

- Vänta tills du blir gift, sade min åldrige vän med en förstulen blick mot salongsdörren.

- Men låt oss nu övergå till ett betydligt allvarligare ämne, fortsatte översten. Att du går dina egna vägar och ger fan

i vad folk säger det vet vi alla. Men det får finnas en gräns för allt. Det glunkas om att du har ett mystiskt fruntimmer i huset som du utger för att vara din hushållerska. Till och med den engelske konsulns hustru gjorde några anmärkningar härom till min maka som tog ditt försvar på det mest energiska sätt. Vad skulle excellensen Sibern och hans fru som behandlar dig som barn i huset säga om de fick höra talas om det? Jag säger dig, min vän, det där går inte an för en ansedd läkare i din ställning med massor av kvinnliga patienter, både engelska och franska, i sitt mottagningsrum. Jag upprepar, det går inte an! Om du nödvändigtvis måste ha en mätress så låt gå! Det är din ensak, men för Guds skull skaffa henne ur huset, inte ens fransmännen tolererar en sån skandal.

Jag tackade översten och sade att han hade fullkomligt rätt, jag hade ofta försökt bli av med henne men jag hade inte haft tillräcklig kraft till det.

- Jag vet att det inte är lätt, medgav översten, jag har varit ung själv. Om du inte har courage att skaffa henne ur huset ska jag hjälpa dig. Jag är rätte mannen för det, jag har aldrig varit rädd för någon människa, vare sig man eller kvinna, jag var med i den sista attacken vid Gravelotte, jag har sett döden i ansiktet i sex stora drabbningar...

- Vänta tills farbror får se mamsell Agata Svensson i ansiktet, sade jag.

- Du menar väl inte att hon är svenska? Så mycket bättre, i värsta fall kan jag få henne utvisad från Frankrike med legationens hjälp. Jag kommer till Avenue de Villiers i morgon bittida klockan tio, vänta på mig tills jag kommer.

- Nej tack, jag är aldrig hemma vid den tiden på dagen om jag kan slippa.

- Et pourtant tu couches avec elle! utbrast översten och såg bestört på mig.

Jag var nära att kräkas på hans matta, men han räddade mig med en stadig konjaksgrogg varpå jag vacklade ut ur huset efter att ha antagit hans inbjudan att komma på middag nästa dag för att fira segern.

Jag dinerade ensam med madame Staaff aftonen därpå. Översten mådde inte riktigt bra, jag skulle gå upp till hans rum efter middagen, hans gamla sår från Gravelotte besvärade honom igen, trodde madame. Den ridderlige översten låg på sängen med en kall kompress på hjässan, han såg

gammal och svag ut, och det fanns ett frånvarande uttryck i hans ögon som jag aldrig sett förr.

- Log hon? frågade jag.

Han ryste till och sträckte handen efter sin grogg.

- Lade farbror märke till den långa svarta klon på hennes tumnagel, precis som klon på en flädermus?

Han bleknade och torkade kallsvetten ur pannan.

- Vad ska jag ta mig till? sade jag med huvudet i händerna.

- Det finns bara en utväg för dig, svarade översten med svag stämma, gift dig, annars slår du dig på att dricka.

14

Vicomte Maurice

Jag gifte mig inte och jag började inte dricka. Jag började istället med en ny taktik: jag övergav Avenue de Villiers. Rosalie kom till mitt sovrum med mitt te och min Figaro klockan sju, en timme senare satt jag i min vagn för att inte återvända förrän till min mottagning klockan två. Jag lämnade huset med min sista patient, för att inte komma hem förrän vid midnatt då jag smög mig till mitt rum som en tjuv. Rosalies lön hade fördubblats. Hon stannade tappert på sin post, hon klagade bara över att inte ha något annat att göra än att öppna dörren. Allting annat, piskandet av mattorna, borstningen av mina kläder, putsningen av mina skor, tvätten av mitt linne, kokningen av min mat, utfördes av mamsell Agata. Då hon insåg nödvändigheten av en förbindelse med yttervärlden och fördelen av att alltid ha någon till hands att gräla på, tolererade nu mamsell Agata Rosalies närvaro med bister resignation. Hon hade till och med smålett mot henne en gång, berättade Rosalie med en lätt darrning på rösten. Snart började också Tom överge Avenue de Villiers av skräck för mamsell Agata. Han åkte omkring med mig på sjukbesök hela dagarna, åt sällan hemma och gick aldrig in i köket som alla hundar tycker om att göra. När han kom hem sent på kvällen smet han lika tyst som jag själv till sin korg i mitt sovrum där han visste att han var i relativ säkerhet. Allteftersom min praktik växte blev det allt svårare för oss att stjäla oss tid till vår vanliga söndagseftermiddagspromenad i Bois de Boulogne. Hundar liksom människor måste då och då få tillfälle att känna lukten av Moder Jord i sina näsborrar för att kunna hålla modet uppe. Det finns ingenting som går upp mot en rask vandring i skogen, också om det bara är bland Bois de Boulognes halvtama träd och då och då en improviserad kurragömmalek bland snåren med någon ny bekantskap. En dag när vi gick genom en sidoallé hörde vi plötsligt bakom oss ett förtvivlat flämtande och flåsande, åtföljt av svåra hostattacker och andnöd. Jag trodde först att det var ett fall av astma, men Tom diagnostiserade det till en annalkande liten mops eller bulldogg som med andan i

halsen bönföll oss om att vänta på honom. En minut senare sjönk Loulou halvdöd ner vid mina fötter, för fet att andas, för uttröttad att tala, hans svarta tunga nästan föll ur munnen på honom, hans blodsprängda ögon strålade av återseendets glädje.

- Loulou! Loulou! ropade en förtvivlad röst från en landå borta på stora vägen.

- Loulou! Loulou! lockade en betjänt bakom snåren. Betjänten berättade att medan han eskorterade änkemarkisinnan och Loulou på deras vanliga femminutersmotion bredvid landån, hade Loulou börjat nosa frenetiskt åt alla håll och plötsligt galopperat iväg med sådan fart att han förlorat honom ur sikte. Markisinnan hade av sin kammarjungfru förts halvt avsvimmad tillbaka till landån, själv hade han sprungit och sökt efter Loulou i en halvtimme medan kusken kört fram och tillbaka på stora vägen och frågat alla passerande om de sett till Loulou. Markisinnan brast ut i flödande glädjetårar när jag satte ner Loulou, fortfarande mållös av andnöd, i hennes knä. - Han får slaganfall, snyftade markisinnan. Jag skrek i luren att det bara var sinnesrörelse. Sanningen var nog att Loulou var så nära ett slaganfall som en fet gammal mops kan vara. Då jag var den ofrivilliga orsaken till alltsammans antog jag hans matmors inbjudan till te. När Tom hoppade upp i mitt knä fick Loulou en attack av raseri som var nära att kväva honom. Resten av vägen låg han orörlig i sin matmors knä i ett tillstånd av fullkomlig kollaps, ilsket blängande på Tom med ena ögat och vänligt blinkande åt mig med det andra.

"Jag har luktat på många saker i mitt liv", sade det vänliga ögat, "men jag har aldrig glömt din egen personliga lukt, jag tycker bättre om din lukt än om någon annans. Vilken fröjd att äntligen ha återfunnit dig! Ta mig i ditt knä istället för den där svarta rackan! Var inte rädd, jag ska göra upp räkningen med honom så snart jag kan andas!"

"Jag bryr mig inte om vad du säger, lilla trubbnosiga missfoster", sade Tom högdraget. "Jag har aldrig sett din make, man nästan skäms att vara hund! En prisbelönt pudel som jag morrar inte åt en korv, men det är bäst du håller din svarta tunga i styr så den inte ramlar ur din fula mun."

Efter vår andra kopp te steg abbén in i salongen på sin vanliga eftermiddagsvisit. Den snälle abbén förebrådde mig att jag inte låtit dem få veta om min återkomst till Paris.

Greven hade ofta frågat efter mig och skulle bli glad att se mig igen. Grevinnan hade rest till Monte Carlo för luftombyte. Hon var nu vid utmärkt hälsa och humör. Tyvärr kunde han inte säga detsamma om greven som återgått till sitt stillasittande liv och satt hela dagarna i sin länstol och rökte cigarrer. Abbén ansåg det bäst att varsko mig om att vicomte Maurice var ursinnig på mig för det spratt jag spelat honom på Château Rameaux. Jag hade hypnotiserat både honom och bydoktorn att tro att han hade colitis för att hindra honom att vinna guldmedaljen i skyttetävlingen. Abbén bad mig ivrigt att jag skulle hålla mig ur vägen för honom, vicomten var känd för sitt häftiga obehärskade humör, han grälade med alla människor, det var inte mer än en månad sedan han duellerat igen. Gud vet vad som kunde hända om vi träffades.

- Ingenting skulle hända, sade jag, jag har ingenting att frukta av vicomten, för han är rädd för mig. Jag fick honom att förstå i rökrummet på Château Rameaux att jag var den starkare av oss båda, jag är glad att höra att han inte har glömt läxan. Hans enda överlägsenhet över mig består i att han kan fälla en lärka eller en svala med sin revolver på femtio meters avstånd, medan jag troligen skulle bomma på en elefant på samma avstånd. Men det är inte troligt att han ska begagna sig av denna överlägsenhet, han skulle aldrig utmana mig på duell, för han anser mig inte som sin sociale jämlike. Ni talade om hypnotism, jag blir sjuk av att höra blotta ordet, det tutas alltid i öronen på mig därför att jag varit lärjunge till Charcot. Försök att förstå en gång för alla att de där dumheterna om hypnotisk makt förnekas av den moderna vetenskapen. Det här är inte ett fall av hypnotism, det är ett fall av inbillning. Den dåren inbillar sig att jag hypnotiserat honom, det är inte jag som satt dumma idéer i huvudet på honom, det har han gjort själv, det är vad vi kallar självsuggestion. Så mycket bättre för mig. Det gör honom oförmögen att göra mig någon skada, åtminstone ansikte mot ansikte.

- Men skulle ni kunna hypnotisera honom om ni verkligen ville det?

- Ja, med lätthet, han är ett utmärkt subjekt. Charcot skulle vara glad att få demonstrera honom på sina tisdagsföreläsningar på la Salpêtrière.

- Eftersom ni påstår att det inte finns någon hypnotisk

makt, menar ni alltså att jag till exempel kunde få honom att lyda mig som han lydde er?

- Ja, förutsatt att han trodde att ni ägde denna makt, vilket han säkerligen inte gör.

- Varför inte?

- Här börjar den verkliga svårigheten, ett tillfredsställande svar på er fråga kan inte ges i dag. Det här är en relativt ny vetenskap som ännu befinner sig i sin barndom.

- Kunde ni få honom att begå ett brott?

- Endast ifall han vore kapabel att begå ett sådant brott av eget initiativ. Eftersom jag är övertygad om att han är en barbar med brottsliga instinkter, är svaret i detta speciella fall jakande.

- Kunde ni förmå honom att avstå från grevinnan?

- Bara om han önskade det själv och underkastades en metodisk behandling med hypnotisk suggestion. Även under sådana betingelser skulle det ta ansenlig tid, eftersom den sexuella instinkten är människonaturens starkaste kraft.

- Lova att ni håller er ur vägen för honom, han säger att han kommer att klå upp er så fort han får ett tillfälle att träffa er.

- Han kan gärna försöka, jag ska nog klara mig, gör er inga bekymmer för mig. Jag är fullkomligt i stånd att ta vara på mig själv.

- Lyckligtvis ligger han i garnison i Tours och kommer troligen inte tillbaka till Paris på länge.

- Käre abbé, ni är naivare än jag trodde, han är i Monte Carlo med grevinnan och kommer tillbaka till Paris när hon kommer hit igen.

Redan nästa dag blev jag kallad till greven. Abbén hade rätt, jag fann greven i ett tillstånd som både fysiskt och psykiskt var synnerligen otillfredsställande. Det är inte mycket man kan göra åt en äldre herre som sitter hela dagarna i sin länstol och röker starka cigarrer och tänker på sin vackra unga hustru som rest till Monte Carlo för luftombyte. Inte heller kan man göra mycket för honom när hans grevinna återvänder för att på nytt inta sin ställning som en av Paris mest beundrade och bortskämda societetsdamer och tillbringar sina dagar hos Worth med att prova nya klänningar och sina kvällar på teatrar och baler efter en kylig godnattkyss på sin mans kind. Ju mer jag såg av greven dess bättre tyckte jag om honom, han var den mest fulländade

typ av en fransk aristokrat av l'ancien régime jag någonsin sett. Verkliga skälet till min sympati var nog att jag tyckte det var synd om honom. På den tiden hade jag ännu inte fått klart för mig att de enda människor jag verkligen håller av är dem jag tycker synd om. Det var väl därför jag inte tyckte om grevinnan första gången jag återsåg henne efter det där mötet under lindarna i Château Rameaux park, när månen var full och ugglan räddade mig från att tycka om henne för mycket. Nej, jag tyckte inte alls om henne medan jag satt bredvid abbén och såg tvärs över middagsbordet hur hon skrattade åt vicomte Maurices dumma skämt, delvis riktade mot mig själv efter vad jag kunde förstå av hans oförskämda sidoblickar på mig. Ingen av dem sade ett ord till mig. Det enda tecken på igenkännande grevinnan gett mig var en förströdd handtryckning före middagen. Vicomten hade fullständigt ignorerat min närvaro. Grevinnan var vackrare än någonsin, men hon var inte samma kvinna. Hon föreföll strålande frisk och glad, det trånande uttrycket i hennes stora svärmiska ögon var borta. Jag såg vid första ögonkastet att det varit fullmåne i Monte Carloparken och ingen varnande uggla i en gammal lind. Vicomte Maurice föreföll utomordentligt självbelåten, det var någonting av segrare i hans uppträdande som irriterade mig i allra högsta grad.

- Ça y est, sade jag till abbén när vi slog oss ner i rökrummet efter middagen. Sannerligen, kärleken måste vara blind om detta kan kallas kärlek. Hon förtjänade ett bättre öde än att falla i armarna på den där degenererade narren.

- Vet ni av att det inte är en månad sedan greven betalade hans spelskulder för att han inte skulle bli avskedad ur armén, det går också ett rykte om en oinfriad check. Det sägs att han gör av med fabulösa summor på en känd kokott. Att tänka sig att det är han som ska vara grevinnans kavaljer på le Bal Masqué på operan i kväll!

- Jag önskar att jag var kunnig i skjutning.

- För Guds skull tala inte på det viset. Det bästa vore att ni gick er väg, han kommer säkert hit in för sin grogg.

- Han bör vara försiktig med sina groggar, märkte ni inte hur han darrade på handen när han droppade sin patentmedicin i vinglaset. I alla händelser är det ett gott omen för svalorna och lärkorna. Se inte så oroligt åt dörren. Vicomten sitter i salongen och kurtiserar grevinnan. Förresten måste jag fara nu, min vagn väntar vid porten.

Jag gick upp till grevens sovrum för att säga honom farväl. Han höll redan på att gå till sängs och sade att han var mycket sömnig, lyckliga människa! Just som jag önskade honom god natt hörde jag en hund tjuta nere i hallen. Jag visste att Tom väntade på mig i sitt vanliga hörn därnere. greven som var stor hundvän hade till och med gett honom en liten matta för att han skulle ha det bekvämt. Jag sprang nerför trapporna så fort jag kunde. Tom låg hopkrupen vid dörren sakta kvidande och med blod rinnande ur munnen. Böjd över honom stod vicomte Maurice och sparkade honom ursinnigt. Jag kastade mig över vilden så oväntat att han förlorade balansen och föll omkull på golvet. Ett andra välriktat knytnävsslag fällde honom till golvet för andra gången när han försökte resa sig upp. Jag ryckte till mig min hatt och sprang med Tom i armarna till min vagn och körde i full fart till Avenue de Villiers. Det var redan från början tydligt att hunden led av svåra inre skador. Jag satt hos honom hela natten, hans andhämtning blev tyngre och tyngre och blödningen upphörde inte. På morgonen sköt jag min trogne vän med egen hand för att bespara honom vidare plågor.

Det var en lättnad för mig när jag på eftermiddagen mottog ett brev från två av vicomte Maurices regementskamrater med anhållan om att jag ville sätta dem i förbindelse med mina sekundanter, vicomten hade efter någon tvekan beslutat göra mig den äran etc. etc.

Jag lyckades med svårighet övertala överste Staaff att bistå mig i vad som stundade. Min vän Edelfelt skulle bli min andre sekundant. Norström skulle assistera som läkare.

- Aldrig i hela mitt liv har jag haft en sådan tur som under dessa sista tjugufyra timmar, sade jag till Norström när vi satt och åt vår middag vid vårt vanliga bord på Café de la Régence. Sanningen att säga var jag förskräckligt rädd att jag skulle bli rädd. Istället har min nyfikenhet att se hur jag skulle klara mig upptagit mina tankar så helt och hållet att jag inte haft en minut att tänka på något annat. Du vet hur intresserad jag är av psykologi.

Norström var tydligen inte det minsta intresserad av psykologi den kvällen, det var han förresten aldrig. Han var ovanligt tyst och högtidlig, då och då såg han på mig med ett nästan ömt uttryck som kom mig att skämmas.

- Hör på, Axel, sade han med något osäker röst, hör på...

- Se inte på mig så där och framför allt, bli inte sentimental, det passar inte din skönhetstyp! Klia dig i ditt gamla dumma huvud och försök att fatta situationen. Hur kan du för ett ögonblick inbilla dig att jag skulle vara dåraktig nog att möta det där vilddjuret i morgon bitti i Bois de St-Cloud om jag inte visste att han inte kan döda mig. Den tanken är för absurd för att ens behöva tas i betraktande. De här franska duellerna är för övrigt en ren fars, det vet du lika bra som jag. Vi har båda assisterat som läkare vid mer än en sån där teaterföreställning, där aktörerna någon gång träffat ett träd men aldrig varann. Låt oss dricka en flaska chambertin och gå till sängs, bourgogne gör mig sömnig, jag har knappast fått en blund i ögonen sedan Tom dog och i natt måste jag sova.

Morgonen var kall och disig. Min puls stod stadigt på åttio, men jag observerade en besynnerlig skälvning i vadorna och en viss svårighet att tala, och hur jag än försökte kunde jag inte svälja den klunk konjak som Norström räckte mig ur sin plunta när vi steg ur vagnen. De många förberedande formaliteterna föreföll mig särskilt irriterande eftersom jag inte begrep ett ord av vad de talade om. Så fånigt det här är och vilken bortkastad tid, tänkte jag, så mycket enklare det skulle vara att ge honom ett grundligt kok stryk à l'anglaise och så vara kvitt. Jag hörde någon säga att dimman lättat tillräckligt för att tillåta en klar sikt. Jag blev förvånad, ty mig föreföll dimman tätare än någonsin. Dock kunde jag mycket väl se vicomte Maurice där han stod mitt emot mig med sin vanliga min av oförskämd nonchalans, cigarretten mellan läpparna, fullkomligt lugn och obesvärad, tyckte jag. I samma ögonblick började en rödhakesångare sjunga i snåret bakom mig, och jag undrade just vad i all världen den lille sångaren hade att göra så sent på året i Bois de St-Cloud då överste Staaff stack en lång pistol i handen på mig.

- Sikta lågt! viskade han.

- Feu! ropade en skarp röst.

Jag hörde ett skott. Jag såg cigarretten falla från vicomtens läppar och professor Labbé hastigt springa fram till honom.

Ett ögonblick senare fann jag mig sitta i överste Staaffs vagn med Norström i baksätet, fnissande för mig själv. Översten klappade mig på axeln men ingen sade ett ord.

- Vad har hänt? Varför sköt han inte? Jag tänker inte ta emot någon nåd av den vilden, jag kommer att utmana honom i min tur, jag kommer att...

- Du kommer inte att göra någonting annat än att tacka din Skapare för din underbara räddning, avbröt översten. Han gjorde sitt bästa för att döda dig och skulle säkert ha lyckats om du gett honom tid att lossa sitt andra skott. Lyckligtvis sköt ni samtidigt. Hade du väntat bråkdelen av en sekund skulle du inte sitta här bredvid mig nu. Hörde du inte kulan vina över ditt huvud? Titta här!

Jag såg på min hatt och plötsligt gick ridån ner över mitt gästspel som hjälte i pjäsen. Berövad sin illasittande teaterkostym visade sig den verklige mannen sådan han var, mannen som var rädd för döden. Darrande av fruktan sjönk jag tillbaka i mitt vagnshörn.

- Jag är stolt över dig, min unge vän, fortsatte översten. Det gjorde mitt gamla soldathjärta gott att se dig, jag kunde inte ha gjort det bättre själv! När vi anföll preussarna vid Gravelotte...

Mina skallrande tänder hindrade mig att uppfatta slutet av meningen. Jag kände mig nära att svimma och ville be Norström öppna fönstret för att få mer luft, men jag kunde inte få fram ett ord. Jag ville slänga upp vagnsdörren och sätta i väg som en hare, men jag kunde varken röra armar eller ben.

- Han förlorade mycket blod, muttrade Norström, professor Labbé sa att kulan gått rakt genom högra lungbasen, han har tur om han kommer undan med två månader i sängen.

Jag spetsade öronen, mina tänder upphörde ögonblickligen att skallra.

- Jag visste inte att du var så styv skytt, komplimenterade mig översten. Varför sa du att du aldrig hade hållit en pistol i handen förut?

Plötsligt brast jag i gapskratt, jag visste själv inte alls varför.

- Det är ingenting att skratta åt, sade översten strängt, mannen är farligt sårad, professor Labbé såg mycket allvarlig ut, det kan sluta med en tragedi.

- Så mycket värre för honom, sade jag då jag som genom ett under återfått min talförmåga, han sparkade ihjäl min trogne försvarslöse hund, han tillbringar sina dagar med att

döda lärkor och svalor, han förtjänar allt vad han kan få. Vet farbror att areopagen i Aten dömde en pojke till döden för att han plågat ihjäl en fågel?

- Men du är inte areopagen i Aten.

- Nej, men jag är heller inte orsaken till mannens död om det värsta skulle hända. Jag hann inte ens sikta på honom, skottet gick av av sig självt. Det var inte jag som sände kulan genom hans lunga, det var någon annan. Förresten, eftersom farbror ömmar så för den där barbaren får jag lov att fråga om det var för att jag skulle skjuta bom som farbror viskade åt mig att sikta lågt när farbror räckte mig pistolen?

- Jag är glad att höra att du fått tungan på rätt plats igen, din gamle skrävlare, skrattade översten. Jag kunde inte förstå ett ord av vad du sa när jag släpade dig till min vagn, jag tror inte du gjorde det själv heller, du muttrade hela tiden någonting om en rödhakesångare.

När vi åkte in genom Porte Maillot hade jag fått fullt herravälde över mina dumma nerver och kände mig mycket belåten med mig själv. När vi närmade oss Avenue de Villiers tyckte jag mig plötsligt genom dimman se mamsell Agatas Medusaansikte hotfullt stirra på mig med sina vitbleka ögon. Jag såg på klockan, den var halv åtta, mitt mod steg.

Hon håller just på att skrubba patinan av refektoriebordet i matsalen, tänkte jag. Om lyckan står mig bi på nytt så kan jag slinka osedd in i sängkammaren och ringa på Rosalie och mitt te.

Rosalie kom smygande på tå med min frukost och min Figaro.

- Rosalie, du är en krona! För Guds skull, håll mamsell Agata borta från hallen, jag tänker smyga mig ut om en halvtimme. Borsta bara av min hatt och mina kläder en smula innan du går, det behövs!

- Men monsieur kan verkligen inte fara till sina fina patienter i den här slokiga gamla hatten, titta, det är ett runt hål fram och ett bak, så lustigt! Det kan inte vara malen som ätit hål på hatten, hela huset stinker av naftalin ända sen mamsell Agata kom. Kan det vara en råtta, tro? Mamsell Agatas rum är fullt av råttor, mamsell Agata tycker mycket om råttor.

- Nej, Rosalie, det är väggsmeden, han har tänder av stål och kan bita ett likadant hål i ens skalle som i ens hatt om man inte har tur.

- Varför ger inte monsieur bort hatten till gamle don Gaetano, i dag kommer han under balkongen och spelar på sitt positiv.

- Du får gärna ge honom vilken hatt du vill, men jag behåller den här, det gör mig gott i ögonen att titta på de där två små hålen, de betyder tur.

- Varför går inte monsieur i hög hatt som de andra doktorerna, det ser mycket mera respektabelt ut.

- Det är inte hatten som gör mannen, utan huvudet. Mitt huvud är det inget fel på så länge jag bara slipper se mamsell Agata.

15

John

Jag satt vid min frukost och min Figaro. Ingenting av intresse. Plötsligt föll mina blickar på följande notis under den feta rubriken: EN FUL AFFÄR.

"Madame Réquin, sage-femme de première classe, Rue Granet, har arresterats i samband med att en ung flicka dött under misstänkta omständigheter. Arresteringsorder har också utfärdats mot en utländsk läkare, som man dock fruktar redan lämnat landet. Madame Réquin är dessutom anklagad för att ha låtit ett flertal nyfödda barn som anförtrotts i hennes vård spårlöst försvinna."

Tidningen föll ur min hand. Madame Réquin, sage-femme de première classe, Rue Granet! Jag hade sett så mycket lidande, så många tragedier hade utspelats inför mina ögon under de sista åren att jag glömt hela historien. När jag satt där och stirrade på notisen i Figaro kom alltsammans tillbaka igen, jag såg det hela så tydligt framför mig som om det hänt i går och inte för tre år sedan, den hemska natten när jag gjorde madame Réquins bekantskap. Det gjorde mig glad att veta att denna rysliga kvinna äntligen blivit fast. Jag erinrade mig också med glädje att det varit mig förunnat den natten att rädda två människor, en mor och ett barn, från att bli mördade av henne och hennes medbrottsling. Plötsligt flög en annan tanke genom mitt huvud. Vad hade jag gjort för denna mor, som redan blivit övergiven av en annan man i nödens stund då hon behövde honom som bäst?

- John! John! hade hon ropat under kloroformen med förtvivlans stämma. John! John!

Hade jag handlat bättre än han? Hade inte också jag övergivit henne i den stund då hon behövde mig bäst? Vilka timmar av ångest måste hon inte ha genomgått innan hon föll medvetslös i händerna på denna förskräckliga kvinna och på min brutale kollega som skulle tagit livet av henne om inte jag hade varit? Och vilket uppvaknande till den hemska verkligheten omkring henne! Och det halvkvävda barnet, som sett på mig med sina blå ögon när han drog sitt första andetag av den livgivande luft jag blåst in i hans lungor mun mot

mun! Vad hade jag gjort för honom? Jag hade ryckt honom ur den barmhärtiga dödens armar för att kasta honom i armarna på madame Réquin! Hur många nyfödda barn hade inte redan sugit döden ur hennes enorma bröst? Vad hade hon gjort med den lille blåögde gossen? Var han bland de åttio procenten av de hjälplösa små resenärerna i "le train des nourrices" som enligt den officiella statistiken dog under det första levnadsåret eller bland de återstående tjugu procenten som överlevde för att sannolikt gå ett ännu värre öde till mötes?

En timme senare hade jag begärt och erhållit tillstånd av fängelsemyndigheterna att besöka madame Réquin. Hon kände genast igen mig och välkomnade mig så hjärtligt att jag kände mig mycket generad för vaktaren som följde mig till hennes cell. Gossen var i Normandie och hade det mycket bra, hon hade just haft brev från fosterföräldrarna som höll av honom som om han var deras eget barn. Olyckligtvis kunde hon inte lämna mig deras adress, det var en viss oreda i hennes register, det var möjligt men inte troligt att hennes man kunde erinra sig adressen.

Jag var säker på att gossen var död, men för att inte lämna något oförsökt sade jag barskt att såvida jag inte fick adressen till fosterföräldrarna inom fyrtioåtta timmar, skulle jag anklaga henne för barnamord samt för stöld av en dyrbar diamantbrosch som jag lämnat i hennes förvar. Hon lyckades klämma fram ett par tårar ur sina kalla ögon och svor på att hon inte stulit broschen, hon hade behållit den som minne av den vackra unga damen som hon vårdat lika ömt som om hon varit hennes egen dotter.

- Ni har fyrtioåtta timmar på er, sade jag och lämnade madame Réquin åt sina betraktelser.

På morgonen den andra dagen infann sig madame Réquins värde make med pantkvittot på broschen och namnen på tre byar i Normandie dit madame brukade skicka sina babies det året. Jag skrev genast till de tre märerna i de respektive byarna med anhållan att de skulle göra efterforskningar om en blåögd treårig gosse befann sig bland fosterbarnen i deras by. Efter månaders väntan mottog jag negativa svar från två av märerna, intet svar från den tredje. Jag skrev då till byarnas tre kyrkoherdar och efter lång väntan mottog jag ett brev från curén i Villeroy att han hos en skomakarhustru upptäckt en liten gosse som passade in på min beskrivning. Han

hade kommit från Paris för tre år sedan och det var intet tvivel om att han hade blå ögon.

Jag hade aldrig varit i Normandie, det var jul och jag tyckte att jag förtjänade en liten semester. På själva juldagen knackade jag på skomakarens dörr. Intet svar. Jag steg in i ett skumt rum med ett lågt skomakarbord vid fönstret, smutsiga och trasiga kängor och skor av alla storlekar strödda över golvet, några nytvättade kjolar hängande till tork på ett rep i taket. Sängen var ouppbäddad, täckena och lakanen såg obeskrivligt smutsiga ut. På stengolvet i det illaluktande köket satt ett halvnaket litet barn och åt på en rå potatis. Han såg förskräckt på mig med sina blå ögon, släppte potatisen, lyfte instinktivt sin magra arm för att avvärja ett slag och kröp så fort han kunde in i det andra rummet. Jag fick fatt i honom just som han skulle krypa in under sängen och satte mig vid skomakarbordet med pojken i knät för att besiktiga hans tänder.

Ja, pojken var mellan tre och fyra år skulle jag tro, ett litet skelett med utmärglade armar och ben, smalt bröst och en mage som var uppsvälld till sin dubbla storlek. Han satt orörlig i mitt knä, sade inte ett ord, inte ens när jag öppnade hans mun för att se på tänderna. Det var ingen tvekan om färgen på hans trötta glädjetomma ögon, de var lika blå som mina egna. Dörren slängdes upp och med en fruktansvärd svordom raglade skomakaren in i rummet stupfull. Bakom honom i den öppna dörren stod en kvinna med ett spädbarn vid bröstet och två småbarn hängande i kjolarna och stirrade på mig med vidöppna ögon. Skomakaren sade att han var förbannat glad att bli av med pojken, men först skulle han ha full betalning. Han hade skrivit flera gånger till madame Réquin men inte fått något svar. Trodde hon att han tänkte föda den eländiga ungen med sina egna dyrt förvärvade pengar? Hustrun sade att nu sedan hon fått sitt eget barn och två andra inackorderingar var hon bara glad att bli kvitt pojken. Hon viskade något till skomakaren och de såg ömsevis på barnet och på mig. Samma skrämda blick hade kommit tillbaka i gossens ögon så snart de kommit in i rummet, den lilla handen som jag höll i min darrade märkbart. Lyckligtvis hade jag kommit ihåg att det var jul och drog upp en trähäst ur fickan. Han såg tyst och likgiltigt på trähästen med ögon som var alldeles olika andra barnaögon då de tittar på en ny leksak.

- Titta, sade skomakarhustrun, en sån vacker häst din pappa haft med sig från Paris, titta Jules!

- Han heter John! sade jag.

- C'est un triste enfant, sade skomakarhustrun, han säger aldrig ett ord, inte ens mamma, och han skrattar aldrig.

Jag svepte in honom i min resfilt och sökte upp prästen som var nog vänlig att skicka sin hushållerska att köpa en ylleskjorta och en varm sjal till resan.

Curén såg uppmärksamt på mig och sade:

- Det är min plikt som präst att fördöma ett lastbart leverne, men jag måste likväl säga, min unge man, att jag respekterar er för att ni åtminstone försöker sona er synd, en synd som är så mycket större som straffet faller på stackars oskyldiga barns huvuden. Det är hög tid att han kommer härifrån, jag har begravt dussintals av dessa stackars övergivna små barn och jag skulle snart ha fått begrava er son också. Ni har gjort rätt, jag tackar er för det, sade den gamle prästen och klappade mig på axeln.

Nattåget till Paris skulle passera om tio minuter, det var ingen tid till förklaringar. John sov lugnt hela natten insvept i sin varma sjal, medan jag satt bredvid och undrade vad i all världen jag skulle göra med honom. Jag tror sannerligen att om det inte varit för mamsell Agata så skulle jag ha tagit honom med mig direkt från stationen hem till Avenue de Villiers. Istället åkte jag till Crèche St-Joseph på Rue de Seine, nunnorna var mina goda vänner. De lovade att ta hand om gossen under tjugufyra timmar tills jag hade funnit ett lämpligt hem åt honom. Nunnorna kände till en respektabel familj, mannen arbetade i den norska margarinfabriken i Pantin, de hade just mist sitt enda barn. Förslaget tilltalade mig, jag åkte genast dit och nästa dag installerades gossen där. Hustrun Joséphine föreföll duktig och snäll, lite häftig till humöret skulle jag tro, att döma av uttrycket i hennes ögon, men nunnorna hade sagt mig att hon varit en god mor för sitt eget barn. Hon fick lite pengar för hans utrustning och betalning för tre månader i förskott, inte mycket mera än jag röker upp. Jag föredrog att inte ge henne min adress, Gud vet vad som kunde hända om mamsell Agata fick reda på gossens existens. Joséphine skulle rapportera till nunnorna en gång i veckan hur barnet mådde. Det dröjde inte länge förrän hon måste rapportera. Gossen fick scharlakansfeber och var nära att dö. Så gott som alla de skandinaviska barnen

i Pantin låg i scharlakansfeber, jag var där varenda dag. Barn med scharlakansfeber behöver i regel inga medikamenter, endast noggrann vård och en leksak under den långa konvalescensen. John fick båda delarna, för hans nya fostermor var tydligen mycket snäll mot honom och jag hade för länge sedan lärt mig att innesluta dockor och trähästar i min farmakopé.

- Han är ett besynnerligt barn, sade Joséphine, han säger aldrig ens så mycket som mamma, han skrattar aldrig, inte ens när han fick jultomten som doktorn skickade honom.

Det var jul igen, gossen hade varit hos sin nya fostermor ett helt år, ett år av arbete och bekymmer för mig men av relativ lycka för honom. Visst var Joséphine häftig och ofta snäsig mot mig när jag läxade upp henne för att hon inte höll gossen snygg eller aldrig öppnade fönstret. Men jag hörde henne aldrig säga ett hårt ord till barnet, och fastän jag inte tror att han var vidare fäst vid henne, kunde jag se av uttrycket i hans ögon att han inte var rädd för henne. Han föreföll egendomligt likgiltig för allt och alla. Så småningom blev jag mer och mer orolig för honom och alltmera missbelåten med hans fostermor. Pojken hade fått tillbaka sin skrämda blick och det var tydligt att Joséphine försummade honom mer och mer. Jag hade flera uppträden med henne, vilka vanligen slutade med att hon förklarade att om jag inte var nöjd var det bättre att jag tog tillbaka pojken, hon hade haft mer än nog av honom. Jag förstod skälet, hon skulle bli mor själv. Det blev mycket värre sedan hon fått sitt eget barn, det slutade med att jag sade att jag bestämt mig för att ta gossen ifrån henne så snart jag funnit ett lämpligt hem för honom. Vis av erfarenheten var jag fast besluten att inte utsätta barnet för flera misstag.

Några dagar senare när jag kom hem till min mottagning, hörde jag i hallen en högljudd kvinnoröst från väntrummet. Rummet var fullt av folk som satt och väntade på mig med sitt vanliga tålamod. John satt inkrupen i soffhörnet bredvid den engelske pastorns hustru. Mitt i rummet stod Joséphine och pratade ivrigt och gestikulerade med bägge händerna. Så snart hon fick se mig i dörren rusade hon fram till soffan, lyfte upp John och bokstavligen kastade honom på mig, jag hann nätt och jämnt fånga upp honom i armarna.

- Det är klart att jag inte duger till att se till en sån där liten herre, skrek Joséphine, det är bäst du stannar hos dok-

torn, jag har haft nog av hans ovett och alla hans historier om att du är ett hittebarn. Man behöver bara se på dina ögon för att förstå vem som är din pappa! Hon lyfte upp portiären för att rusa ut ur rummet och var nära att ramla över mamsell Agata som gav mig en blick ur sina vita ögon som naglade fast mig vid golvet. Pastorskan reste sig ur soffan, seglade ut ur rummet och drog åt sig kjolarna när hon passerade mig.

- Var snäll och ta med pojken in i matsalen och stanna där med honom tills jag kommer, sade jag till mamsell Agata. Hon sträckte ut armarna i fasa som för att skydda sig mot något orent, skåran under hennes kroknäsa klövs till ett hemskt leende och hon försvann i pastorskans kölvatten.

Jag satte mig vid lunchbordet, gav John ett äpple och ringde på Rosalie.

- Rosalie, sade jag, ta de här pengarna och gå och köp dig en bomullsklänning, ett par vita förklän och vad du annars behöver för att se respektabel ut. Från och med i dag är du befordrad till sköterska åt det här barnet. Han ska sova i mitt rum i natt, men från och med i morgon ska han sova tillsammans med dig i mamsell Agatas rum.

- Men mamsell Agata då? frågade Rosalie skräckslagen.

- Mamsell Agata ska jag avskeda när jag slutat min lunch.

Jag skickade bort mina patienter och gick för att knacka på mamsell Agatas dörr. Två gånger lyfte jag handen för att knacka, två gånger drog jag tillbaka den igen. Jag knackade inte. Jag beslöt att uppskjuta samtalet till eftermiddagen när mina nerver lugnat sig lite. Mamsell Agata var osynlig. Rosalie serverade en utmärkt pot-au-feu till middagen och en mjölkpudding som jag delade med John - alla fransyskor av hennes klass lagar god mat. Efter ett par extra glas vin för att lugna nerverna, gick jag återigen för att knacka på mamsell Agatas dörr, alltjämt darrande av vrede. Jag knackade inte. Det gick plötsligt upp för mig att det skulle kosta mig min nattsömn om jag hade ett uppträde med henne nu, och sömn var vad jag behövde mer än någonsin. Bättre att uppskjuta samtalet till i morgon bittida.

Medan jag åt frukost fick jag plötsligt klart för mig att det vore mer praktiskt att säga upp henne skriftligen. Jag satte mig ner för att skriva ett ursinnigt brev, men jag hade knappt börjat när Rosalie kom in med en biljett skriven med mamsell Agatas petiga vassa stil och som underrättade mig

om att ingen anständig människa kunde stanna en dag till i mitt hus, att hon lämnade mig för alltid redan i eftermiddag och att hon aldrig ville se mig mer - precis samma ord som jag hoppats säga henne i mitt brev.

Som mamsell Agatas osynliga närvaro ännu spökade i huset, var det en lättnad för mig att gå ner till le Printemps och köpa en barnsäng åt John och en gunghäst som belöning för vad jag hade honom att tacka för. Kokerskan kom tillbaka nästa dag glad och belåten. Rosalie sken av glädje, till och med John tycktes nöjd med sin nya omgivning när jag på aftonen såg till honom i hans lilla säng. Själv kände jag mig lycklig som en skolpojke på ferie.

Vad ferier beträffar så hade jag inte mycket av sådant. Jag arbetade strängt från morgon till kväll med mina patienter och inte sällan också med mina kollegers som till min stora förvåning allt oftare började tillkalla mig för att dela ansvaret - ty inte ens då tycktes jag rädas för ansvar. Jag upptäckte senare i livet att det var en av hemligheterna med min framgång. En annan orsak till min växande praktik var naturligtvis den underbara tur jag hade med mina patienter, så underbar att jag nästan började tro att jag hade en maskot i huset. Jag började till och med sova bättre sedan jag tagit för vana att gå och se till den lille sovande gossen innan jag gick till sängs.

Den engelske pastorns hustru hade övergivit min mottagning, men många andra intog hennes plats i soffan i mitt väntrum. Professor Charcots namn utstrålade en sådan glans att något av dess sken återkastades till och med på hans satelliter. Engelsmännen tycktes tro att deras egna läkare kände mindre till nervösa sjukdomar än de franska kollegerna. Därmed må ha varit hur som helst, det var i alla händelser tur för mig. Jag blev rent av kallad till London för en konsultation just vid den tiden. Inte underligt att jag kände mig smickrad och beslöt att göra mitt bästa. Jag kände inte patienten, men jag hade haft en alldeles exceptionell tur med en annan medlem av hennes familj vilket säkerligen var orsaken till att jag blev konsulterad. Det var ett svårt fall, ett hopplöst fall enligt mina två engelska kolleger som stod bredvid sängen med dystra miner medan jag undersökte deras patient. Deras pessimism hade smittat hela huset, patientens vilja att tillfriskna var förlamad av modlöshet och fruktan för döden. Det är mycket troligt att mina två kolleger kunde sin patologi bättre

än jag, men jag visste något som de tydligen inte visste: att det inte finns någon medicin så verksam som hoppfullhet, att det minsta tecken till pessimism i läkarens ansikte eller ord kan kosta hans patient livet. Utan att gå in på medicinska detaljer är det nog att säga att resultatet av min undersökning var att hennes allvarligaste symtom härledde sig från nervösa rubbningar och själslig apati. Mina båda kolleger såg på mig och ryckte på sina breda axlar medan jag lade handen på hennes panna och lugnt och bestämt förklarade att hon inte behövde någon morfin till natten. Hon skulle sova ändå, hon skulle känna sig mycket bättre på morgonen, hon skulle vara utom all fara innan jag lämnade London följande dag. Några minuter senare låg hon i djup sömn, under natten sjönk temperaturen, nästan mer än jag väntat, pulsen blev regelbunden och på morgonen log hon mot mig och sade att hon kände sig mycket bättre.

Hennes mor bad mig ivrigt att stanna ännu en dag i London för att besöka hennes svägerska vars tillstånd mycket oroade dem. Hennes man, översten, ville att hon skulle söka en nervspecialist. Själv hade hon förgäves försökt förmå sin svägerska att rådfråga doktor Phillips, hon var säker på att allt skulle bli bra om hon bara finge ett barn. Olyckligtvis hade hon en oförklarlig antipati mot läkare och skulle säkerligen vägra att konsultera mig, men det skulle kunna ordnas så att jag fick sitta bredvid henne vid middagen för att åtminstone kunna bilda mig en uppfattning om fallet. Kanske Charcot skulle kunna hjälpa henne? Hennes man avgudade henne, hon hade allt vad livet kunde skänka, ett vackert hus vid Grosvenor Square, ett av de berömdaste gamla slotten i Kent. Ombord på sin yacht hade de just återkommit från en lång kryssning i Medelhavet. Hon hade aldrig någon ro, irrade alltid omkring från ställe till ställe som om hon sökte efter något. I hennes ögon låg ett uttryck av djup sorg. Förr hade hon intresserat sig mycket för konst, hon var en utmärkt målarinna, hon hade till och med en vinter gått på Juliens ateljé i Paris. Nu intresserade hon sig inte för någonting, brydde sig inte om någonting, jo, hon intresserade sig för barnavård. hon skänkte stora bidrag till feriekolonier och barnhem.

Motvilligt samtyckte jag till att stanna, jag hade bråttom att återvända till Paris, jag oroade mig över Johns hosta. Min värdinna hade glömt att säga att hennes svägerska som

satt bredvid mig under middagen var en av de vackraste kvinnor man kunde se. Jag frapperades också av det sorgsna uttrycket i hennes stora mörka ögon. Det var något livlöst över hela hennes ansikte. Hon föreföll högst ointresserad av mitt sällskap och gjorde sig inte besvär att dölja det. Jag sade att det fanns åtskilliga bra saker på Salongen det året, att jag hört av hennes svägerska att hon studerat på Juliens ateljé. Hade hon träffat Marie Bashkirtseff där? Nej, det hade hon inte, men hon hade hört mycket talas om henne.

Ja, det hade alla. "Moussia" använde sin mesta tid till att göra reklam för sig själv. Jag kände henne mycket väl, hon var en av de intelligentaste unga damer jag någonsin träffat, men hon hade inte mycket hjärta, hon var framför allt en poseuse, oförmögen att älska någon annan än sig själv. Min bordsdam såg mer ointresserad ut än någonsin. I hopp om bättre tur berättade jag att jag hade varit på barnsjukhuset i Chelsea på eftermiddagen, det hade varit en upplevelse för mig som ofta brukade besöka Hôpital des Enfants Trouvés i Paris.

Hon sade att hon alltid hade trott att våra barnsjukhus var utmärkta.

Jag sade henne att det var ett misstag, att dödligheten bland franska småbarn i och utanför sjukhusen var fruktansvärd. Jag berättade om de tusentals övergivna spädbarn som exporterades till avlägsna byar i landsorten med "le train des nourrices".

Hon såg för första gången på mig med sina sorgsna ögon och det hårda livlösa uttrycket i hennes ansikte hade försvunnit, jag sade till mig själv att hon kanske ändå när allt kom omkring var en varmhjärtad kvinna. När jag tog avsked av min värdinna sade jag henne att detta inte var ett fall för mig och inte ens för själve Charcot, doktor Phillips var den rätte mannen, hennes svägerska skulle bli bra om hon bara fick ett barn.

John tycktes glad att återse mig, men han såg blek och mager ut där han satt bredvid mig vid lunchbordet. Rosalie berättade att han hostat mycket de sista nätterna. Han hade lite temperatur på kvällen och jag höll honom i sängen några dagar. Snart återtog han sitt vanliga liv, satt tyst och allvarlig vid min sida under lunchen och promenerade en stund på eftermiddagen med Rosalie i Parc Monceau. En dag några veckor efter min återkomst från London fann jag till min

stora förvåning översten sitta i mitt väntrum. Hans hustru ville stanna en vecka i Paris för att göra några uppköp, deras yacht skulle möta dem i Marseille för en tur i Medelhavet. Jag inbjöds till lunch följande dag på Hôtel du Rhin, hans hustru skulle bli glad om jag ville ta henne med mig för att bese ett av barnsjukhusen efter lunchen. Då jag inte kunde luncha med dem, gjorde vi upp att hon skulle hämta mig vid Avenue de Villiers efter min mottagning. Mitt väntrum var ännu fullt av folk när hennes eleganta landå stannade framför porten. Jag skickade ner Rosalie för att be henne fortsätta sin åktur och komma tillbaka om en halvtimme, såvida hon inte föredrog att vänta i matsalen tills jag var färdig med mina patienter. En halvtimme senare fann jag henne i matsalen med John i knät, livligt intresserad av hans förevisning av sina olika leksaker.

- Han har era ögon, sade hon och såg från John till mig. Jag visste inte att ni var gift.

Jag svarade att jag inte var gift. Hon rodnade lätt och började bläddra i Johns nya bilderbok. Snart fattade hon mod igen och frågade med kvinnans vanliga envisa nyfikenhet om Johns mor var svenska, hans hår var så ljust, hans ögon så blå.

Jag förstod mycket väl vad hon menade. Jag visste att Rosalie, portvakten, mjölkbudet och bagaren var säkra på att jag var Johns far, jag hade hört min egen kusk tala om honom som "le fils de monsieur". Jag brydde mig föga om att de trodde att jag var Johns far, jag hade förresten nästan börjat tro det själv. Men jag tyckte att Johns nya vän hade rätt att veta sanningen. Jag sade henne skrattande att jag lika lite var hans far som hon var hans mor, att han var ett föräldralöst barn med en mycket sorglig historia. Hon gjorde klokare i att inte fråga ut mig, det skulle bara göra henne ont. Jag vek upp ärmen på hans blus och pekade på ett fult ärr på armen. Han hade det bra nu hos Rosalie och mig, men jag var inte säker på att han hade glömt det förflutna förrän jag sett honom skratta. Han skrattade aldrig.

- Det är sant, sade hon sakta, han har inte skrattat en enda gång som andra barn gör när de kommer och visar upp sina leksaker.

Jag sade att vi känner mycket litet till små barns mentalitet, vi är främlingar i deras värld. Bara en mors instinkt kan någon gång tränga in i deras tankar.

Istället för att svara böjde hon sig över hans huvud och kysste honom ömt. John såg på henne med stor förvåning i sina blå ögon.

- Det är troligen den första kyss han någonsin fått, sade jag.

Rosalie kom för att hämta honom till hans vanliga eftermiddagspromenad i Parc Monceau, hans nya väninna föreslog att hon istället skulle ta honom med sig på en åktur. Jag var glad att slippa ifrån det planerade sjukhusbesöket och accepterade hennes förslag.

Från den dagen började ett nytt liv för John och jag tror också för en annan. Varje morgon kom hon med en ny leksak, varje eftermiddag körde hon honom i sin landå till Bois de Boulogne, med Rosalie i sina bästa söndagskläder på baksätet. Ofta red han allvarlig på elefanten i Jardin d'Acclimatation, omgiven av skaror av skrattande barn.

- Ge honom inte så många dyrbara leksaker, sade jag, barn tycker lika bra om billiga och det finns så många som inte får några alls. Jag har ofta sett att den blygsamma trädockan à tretton sous är en stor favorit i den förmögnaste barnkammaren. När ett barn lärt sig förstå penningvärdet av sina leksaker, drivs det ur sitt paradis och upphör att vara barn. John har förresten alldeles för många leksaker, det är på tiden att han lär sig att ge bort några av dem till barn som inte har några. Det är för många barn en svår läxa att lära. Den relativa lätthet med vilken barnen lär sig den läxan är ett säkert tecken på vad för slags människor de kommer att bli.

Rosalie talade om för mig att när de kom hem från sina åkturer envisades alltid den engelska damen att själv bära John uppför trapporna. Snart stannade hon kvar för att se på när han badade och det dröjde inte länge förrän det var hon som badade honom medan Rosalies roll inskränktes till att räcka fram badlakanet. Rosalie berättade något som rörde mig djupt. Hon berättade att när den vackra damen torkat hans lilla kropp, kysste hon alltid det fula ärret på hans arm innan hon satte på honom skjortan. Snart var det hon som lade honom till sängs och stannade hos honom tills han somnade. Själv såg jag inte mycket av henne, jag var ute hela dagarna, och jag tror att den stackars översten inte såg just mycket mer, hon tillbringade hela sin tid tillsammans med gossen. Översten berättade att Medelhavsturen blivit inställd.

De skulle stanna kvar i Paris, han visste inte hur länge, inte brydde han sig om det heller så länge hans hustru var belåten, hon hade aldrig varit vid bättre lynne än nu. Översten hade rätt, uttrycket i hennes ansikte var helt förändrat, en oändlig ömhet lyste ur hennes mörka ögon.

Gossen sov illa, ofta när jag stod och såg på honom innan jag gick till sängs tyckte jag att han såg febrig ut. Rosalie sade att han hostade mycket om nätterna. En morgon hörde jag det ödesdigra rasslet i hans högra lungspets. Jag visste bara alltför väl vad det betydde. Jag måste tala om det för hans nya väninna, hon sade att hon redan förstått det, hon hade troligen vetat det före mig. Jag ville skaffa en sjuksköterska för att hjälpa Rosalie, men det ville hon inte höra talas om. Hon bönföll att få bli hans sköterska och jag gav vika. Det var i själva verket ingenting annat att göra, till och med i sömnen blev gossen orolig så fort hon lämnade rummet. Rosalie fick sova tillsammans med kokerskan i vindskammaren, hertigens dotter sov på hjälphustruns säng i Johns rum. Några dagar senare fick han en lätt lungblödning, temperaturen steg mot kvällen, det var tydligt att sjukdomen skulle få ett snabbt förlopp.

- Han lever inte länge, sade Rosalie med näsduken för ögonen, han ser redan ut som en ängel.

Han tyckte om att få sitta en stund i sin sköterskas knä och känna tryggheten av hennes moderliga ömhet medan Rosalie bäddade hans säng till natten. Jag hade alltid tyckt att John var en rar liten gosse, men jag skulle aldrig ha kallat honom vacker. När jag såg på honom nu föreföll hans ansikte förändrat, hans ögon var mycket större och mörkare. Han hade blivit ett ovanligt vackert barn, skönt som kärlekens genius, eller kanske Dödens. Jag såg på de båda ansiktena, kind mot kind. Mina ögon fylldes med undran. Var det möjligt att den oändliga kärlek som från denna kvinnas hjärta strålade mot det döende barnet kunnat omdana hans mjuka ansiktsdrag till en obestämd likhet med hennes egna? Bevittnade jag ännu ett av livets många under? Eller var det Döden, den store bildhuggaren, som begynt att med mästerlig hand modellera om och förädla detta barnansikte innan han slöt dess ögonlock? Samma rena panna, samma utsökta ögonbrynskurva, samma långa ögonfransar. Till och med munnen skulle vara densamma om bara hans läppar kunnat le, såsom jag en enda gång sett henne le en kväll då han i sömnen

mumlat det ord alla barn älskar att säga och alla kvinnor älskar att höra: - Mamma! Mamma!

Hon lade honom till sängs igen, han hade en orolig natt, hon vek inte från hans sida. Framemot morgonen tycktes hans andhämtning lite lättare, han slumrade till. Jag påminde henne om löftet att lyda mig och förmådde henne med stor svårighet att lägga sig på sängen en stund, Rosalie skulle säga till så snart han vaknade. När jag återvände till hans rum i dagbräckningen viskade Rosalie med fingret på munnen att de båda sov.

- Se på honom, viskade hon, se på honom! Han drömmer!

Hans ansikte var fridfullt och klart, hans läppar log. Jag lade handen över hans hjärta. Han var död. Mina ögon vandrade från den leende gossens ansikte till den sovande kvinnans sorgsna drag. Det var samma ansikte.

Hon tvättade hans kropp, kysste ärret på hans arm och klädde honom för sista gången. Inte ens Rosalie fick hjälpa henne att lägga honom i kistan. Hon skickade ut Rosalie två gånger för att skaffa den rätta sortens kudde, hon tyckte hans huvud låg obekvämt.

Hon bönföll mig om att jag inte skulle skruva på locket förrän nästa dag. Jag sade henne att hon kände livets bitterhet men inte Dödens, jag var läkare, jag kände bådadera. Jag sade henne att Döden hade två ansikten, det ena skönt och fridfullt, det andra fientligt och hemskt. Gossen hade lämnat livet med ett leende på läpparna, Döden skulle inte låta det stanna där länge. Det var nödvändigt att tillsluta kistan i kväll. Hon böjde sitt huvud och sade ingenting. När jag lyfte upp locket brast hon i gråt och snyftade fram att hon inte kunde skiljas från honom och lämna honom alldeles ensam på den främmande kyrkogården.

- Varför skiljas från honom, sade jag, varför inte ta honom med er hem, han väger så litet, varför inte låta honom följa med på er yacht och begrava honom på er lilla kyrkogård i Kent?

Hon log genom tårarna, samma leende som gossens. Hon sprang upp.

- Kan jag? Får jag? ropade hon nästan med glädje.

- Det kan ordnas så, det ska ordnas så om ni bara låter mig skruva på locket nu, det är ingen tid att förlora, om vi dröjer längre blir han förd till kyrkogården i Passy i morgon bitti.

När jag lyfte upp locket, lade hon en liten bukett violer tätt vid hans kind.

- Jag har ingenting annat att ge honom, snyftade hon, jag önskar att jag hade något att ge honom att ta med sig från mig!

- Jag tror att han skulle tycka om att ta den här med sig, sade jag och tog upp diamantbroschen och fäste den vid hans huvudkudde. Den har tillhört hans mor.

Hon yttrade inte ett ord, hon sträckte armarna mot sitt barn och föll medvetslös till golvet. Jag lyfte upp henne och lade henne på Rosalies säng, skruvade på kistlocket och åkte till Bureau des Pompes Funèbres vid Place de la Madeleine. Jag hade ett privat samtal med begravningsentreprenören - ack, vi hade träffats förr! Jag gav honom fullmakt att disponera över vilken summa pengar som helst för att få kistan ombord på en engelsk yacht i Calais hamn inom tjugufyra timmar. Han sade att det kunde ske om jag lovade att inte se på räkningen. Jag svarade att ingen skulle se på räkningen. Jag fortsatte till Hôtel du Rhin, väckte upp översten och sade honom att hans hustru ville att yachten skulle vara i Calais nästa dag. Medan han skrev ett telegram till sin kapten, skrev jag i största hast en biljett till hans hustru vari jag underrättade om att kistan skulle vara ombord på deras yacht i hamnen i Calais nästa kväll. Jag tillade i ett postscriptum att jag blivit kallad bort och måste lämna Paris tidigt nästa morgon, jag skrev dessa rader för att säga henne farväl.

Jag har sett Johns grav. Han ligger begraven på en liten kyrkogård invid en av de vackraste gamla landskyrkorna i Kent. Gullvivor och violer växte på hans grav och koltrastarna sjöng över hans huvud. Jag har aldrig återsett hans mor. Bäst så.

16

En resa till Sverige

Jag tror jag redan nämnt något om en resa som jag vid denna tid gjorde till Sverige tillsammans med den svenske konsuln. Här är historien. Konsuln var en stillsam liten man med en amerikansk hustru och två små barn. Jag hade varit där på eftermiddagen. Ett av barnen låg till sängs i en svår förkylning men fick min tillåtelse att stiga upp för att fira faderns hemkomst från Sverige samma kväll. Rummen var fulla av blommor och barnen hade fått lov att sitta med vid middagsbordet dagen till ära. Modern var mycket glad att visa mig två synnerligen vänliga telegram från sin man, ett från Berlin och ett från Köln, som tillkännagav hans ankomst samma kväll. Telegrammen föreföll mig ovanligt långa. Jag väcktes vid midnatt av ett bud från konsulinnan att komma genast. Dörren öppnades av konsuln själv i nattskjorta. Han sade, att de uppskjutit middagen för att vänta på kungen av Sverige och på franska republikens president som just förärat honom Storkorset av Hederslegionen. Han ämnade köpa le Petit Trianon till sommarresidens åt sig och sin familj. Han var ursinnig på sin hustru för att hon inte bar Marie-Antoinettes pärlhalsband som han gett henne, han kallade sin lille pojke Dauphin och sade att han var Robespierre - folie de grandeur. I barnkammaren skrek barnen av förskräckelse, hans hustru var som förstenad av sorg, hans trogna gamla hund låg under bordet och morrade åt sin husbonde av fruktan. Min stackars vän blev plötsligt våldsam, jag måste låsa in honom i sängkammaren där han slog sönder allting och var nära att kasta oss båda två genom fönstret. Nästa morgon fördes han till doktor Blanches vårdanstalt i Passy. Den ryktbare psykiatern misstänkte genast paralysie générale. En månad senare var diagnosen klar, fallet var obotligt. Då Maison Blanche var mycket dyrt beslöt jag att placera honom på hospitalet i Lund. Doktor Blanche var emot den långa resan, han sade att patienten i alla händelser måste åtföljas av två kompetenta vaktare eftersom han vilket ögonblick som helst kunde bli våldsam. Jag sade att de pengar som fanns kvar måste sparas för hans hustru och barn, resan måste göras

på billigast möjliga sätt, jag ämnade föra honom till Sverige ensam. När jag undertecknade papperen angående hans utskrivning upprepade doktor Blanche sina varningar, men jag visste naturligtvis bättre. Jag tog konsuln i min vagn direkt till Avenue de Villiers. Han var lugn och resonabel under middagen, med undantag av att han försökte kurtisera mamsell Agata, säkerligen den enda chans hon någonsin haft. Två timmar senare låstes vi in i en förstaklasskupé på nattexpressen till Köln - det fanns inga korridortåg på den tiden. Jag råkade vara läkare för en av Rothschildarna, ägarna till le Chemin de fer du Nord. Order hade givits att vår resa skulle underlättas på alla sätt, konduktörerna var tillsagda att lämna oss i fred då min patient lätt kunde bli orolig vid åsynen av en främling. Han var stillsam och foglig och vi lade oss båda att sova. Jag väcktes av ett våldsamt grepp kring min strupe, två gånger fick jag omkull honom, två gånger rusade han vig som en panter på mig igen och var nära att strypa mig. Det sista jag minns var att jag gav honom ett slag i huvudet som tycktes bedöva honom. När tåget kom fram till Köln på morgonen hittades vi båda medvetslösa på golvet i vår kupé och fördes till Hôtel du Nord där vi stannade i tjugufyra timmar i var sin säng i samma rum. Då jag måste berätta vad som hänt för doktorn som kom för att sy ihop mitt sår - han hade nästan bitit av mig örat - skickade hotellvärden bud att inga dårar mottogs på hotellet. Jag beslöt fortsätta med morgontåget till Hamburg. Hela vägen till Hamburg var min patient mycket älskvärd och sjöng Marseljäsen när vi åkte genom staden till Kielstationen. Vi kom lyckligt och väl ombord på ångbåten till Korsör - på den tiden den vanliga routen mellan kontinenten och Sverige. Några mil från den danska kusten blev båten blockerad av packis som drivits ner från Kattegatt av en rasande nordlig storm, en inte ovanlig händelse under stränga vintrar. Vi måste gå ett par hundra meter på flytande isflak - till min väns stora förtjusning - och sedan fortsätta i en öppen båt till Korsör. Just som vi kom in i hamnen hoppade min vän i sjön och jag efter. Vi drogs upp och fortsatte i det oeldade tåget, våra kläder frös till is, termometern stod på minus 20° C. Resten av resan gick förvånansvärt bra, det kalla badet tycktes ha gjort min vän gott. En timme efter överfarten till Malmö lämnade jag honom i händerna på två vårdare från hospitalet i Lund. Jag åkte till hotellet - på den tiden fanns det bara ett hotell i Lund - och

beställde rum och frukost. Jag underrättades om att jag kunde få frukost men inget rum, alla rum var reserverade för ett resande teatersällskap som skulle ge en galaföreställning på rådhussalen samma kväll. Medan jag åt frukost kom kyparen mycket stolt med programmet för aftonens föreställning.

HAMLET

tragedi i fem akter av William Shakespeare

Hamlet i Lund! Jag tittade på programmet:

Hamlet, prins av Danmark - Herr Erik Carolus Malmborg

Erik Carolus Malmborg! Var det möjligt att det var min gamle studentkamrat från Uppsalatiden? Erik Carolus Malmborg skulle bli präst på den tiden. Jag hade pluggat i honom hans första och enda tentamen för teologicofilen, skrivit hans första predikan och under en hel termin dussintals kärleksbrev till hans fästmö. Jag hade pryglat honom regelbundet varje kväll då han raglade hem stupfull för att sova i mitt ena rum, han hade blivit fockad från sin egen bostad på grund av fylleri. Jag hade förlorat honom ur sikte då jag ett par år senare lämnat Sverige. Jag visste att han hade blivit relegerad från universitetet och att det gått utför med honom. Plötsligt kom jag också ihåg att jag hade hört att han ägnat sig åt teatern, naturligtvis måste det vara min olyckskamrat som var kvällens Hamlet. Jag skickade upp mitt kort till hans rum, han kom som ett skott, överlycklig att återse mig efter så många år. Min vän berättade en sorglig historia. Efter en serie av föreställningar för tomma hus i Malmö hade sällskapet, hopsmält till en tredjedel av sin effektiva styrka, anlänt till Lund kvällen förut för en sista förtvivlad kamp mot ödet. De flesta av sällskapets kostymer och rekvisita, drottningens juveler, kungens krona, Hamlets svärd som han skulle sticka genom Polonius, till och med Yorriks skalle, hade beslagtagits av kreditorerna i Malmö. Kungen hade ischias och kunde varken gå eller sitta på sin tron. Ofelia hade en fruktansvärd snuva, vålnaden hade supit sig full vid avskedssupén i Malmö och missat tåget. Själv var min vän i utmärkt form, Hamlet var hans bästa roll, den var som skriven för honom. Men hur skulle han ensam kunna bära den oerhörda bördan av femmaktstragedin på sina skuldror? Alla biljetter till kvällens föreställning var utsålda, om spek-

taklet måste inställas och pengarna lämnas tillbaka skulle hela teatersällskapet störta samman. Kunde jag låna honom tvåhundra kronor för gammal vänskaps skull?

Jag var situationen vuxen. Jag sammankallade sällskapets stjärnor, ingöt med åtskilliga flaskor punsch nytt blod i deras modlösa hjärnor, skar hänsynslöst bort hela scenen med skådespelarna, scenen med dödgrävarna, mordet på Polonius och förklarade att med eller utan vålnaden skulle föreställningen gå av stapeln.

Det var en minnesrik kväll i Lunds teaterannaler. På slaget åtta gick ridån upp över det kungliga slottet i Helsingör inför en fullsatt salong. Publiken, huvudsakligen bestående av stojande studenter och skolpojkar, visade sig vara mindre lättrörd än vi väntat. Prinsens av Danmark entré passerade nästan obemärkt, till och med hans berömda "att vara eller icke vara" klickade. Kungen haltade mödosamt över scenen och sjönk med ett stönande ned på sin tron. Ofelias snuva hade antagit fruktansvärda proportioner. Det var omöjligt att fördölja att Polonius hade svårt att hålla balansen. Det var vålnaden som räddade situationen. Vålnaden var jag. Då jag spöklikt skred fram på den månbelysta slottsvallen, försiktigt trevande över packlårarna som utgjorde dess stomme, ramlade plötsligt hela muren sönder och jag försvann ända till axlarna i en av packlårarna. Hur borde en vålnad bete sig i en dylik situation? Borde jag dyka med huvudet och alldeles försvinna i packlåren eller borde jag stanna där jag var och invänta händelsernas vidare utveckling? Det var en delikat fråga. Ett tredje alternativ föreslogs mig av Hamlet själv i en hes viskning: - Varför i helvete klättrar du inte opp ur den förbannade låren? Detta översteg emellertid mina krafter, jag hade benen intrasslade i massor av rep och alla möjliga scenattiraljer. På vinst och förlust beslöt jag att stanna där jag var, redo till allt. Mitt oväntade försvinnande i packlåren hade blivit mycket sympatiskt mottaget av publiken, men det var ingenting mot min succé när jag med huvudet uppstickande ur låren med gravlik stämma fortsatte min avbrutna varning till Hamlet. Applåderna blev så frenetiska att jag ansåg mig inte kunna underlåta att betyga min tacksamhet med en vänlig viftning med armarna, jag var oförmögen att buga mig i den delikata position vari jag befann mig. Min okonstlade gest gjorde dem vilda av förtjusning och applåderna varade ända till föreställningens slut. Då ridån föll

efter sista akten framträdde jag tillsammans med sällskapets övriga stjärnor framför rampen för att buga för publiken. De skrek oupphörligt: - Vålnaden! Vålnaden! Och jag måste flera gånger komma fram ensam för att med handen på hjärtat motta deras hyllning.

Vi var överlyckliga. Min vän sade att han aldrig varit med om en sådan triumf. Sällskapet samlades till en synnerligen animerad midnattssupé i hotellets matsal. Ofelia var ytterst älskvärd mot mig, Hamlet utbragte min skål och erbjöd mig i sitt eget och sina kamraters namn att bli direktör för sällskapet. Jag tackade rörd och sade att jag skulle tänka på saken. De följde mig alla till stationen. Fyrtioåtta timmar senare var jag tillbaka i mitt arbete i Paris utan spår av trötthet. Ungdom! Ungdom!

17

Doktorer

Ett stort antal utländska läkare praktiserade i Paris vid denna tid. Bland dem rådde stor jalousie de métier, varav jag fick min beskärda del och det undrar jag sannerligen inte på. Inte heller var vi vidare väl sedda av våra franska kolleger, ty vårt monopol på den rika främlingskolonin var tvivelsutan mycket lukrativare än deras. På sista tiden hade man till och med börjat agitera i pressen mot det ständigt växande antalet utländska läkare, vilka ofta, antyddes det, inte ens var försedda med regelrätta diplom från välkända universitet. Resultatet blev en order från polisprefekten att alla utländska läkare skulle framvisa sina diplom före månadens utgång. Jag med mitt diplom som M. D. av fakulteten i Paris hade naturligtvis ingenting att frukta, jag hade också närapå glömt bort hela saken och inställde mig först sista dagen på kommissariatet i mitt kvarter. Poliskommissarien som tycktes ha väl reda på mig frågade mig om jag kände en doktor X som bodde på samma aveny som jag. Jag svarade att allt jag visste om honom var att han måtte ha mycket stor praktik, jag hade ofta hört hans namn nämnas och ofta beundrat hans eleganta ekipage.

Kommissarien sade att jag inte skulle få tillfälle att beundra det mycket längre, han stod på deras svarta lista, han hade inte visat fram något diplom emedan han inte hade något att visa, han var en kvacksalvare som äntligen skulle bli fast. Man sade att han förtjänade över tvåhundratusen francs om året, mer än många av Paris ryktbaraste läkare. Jag svarade att en kvacksalvare mycket väl kunde vara en skicklig läkare, hans diplom betydde inte mycket för hans patienter så länge han kunde hjälpa dem. Jag hörde slutet på historien av kommissarien själv några månader senare. Doktor X hade inställt sig i sista ögonblicket och begärt ett privat samtal med kommissarien. Han hade förevisat sitt diplom som medicine doktor vid ett välkänt tyskt universitet men bönfallit kommissarien att inte yppa hans hemlighet, han sade att sin kolossala praktik hade han att tacka för den omständigheten att alla människor ansåg honom vara kvacksalvare. Jag sade kom-

missarien att denne man snarligen skulle bli miljonär om han kunde sin medicin bara hälften så bra som sin psykologi.

När jag gick hem avundades jag inte min kollega hans tvåhundratusen francs, men jag avundades honom att han visste vad hans inkomster uppgick till. Jag hade länge önskat veta hur stora mina inkomster var. Att jag förtjänade mycket pengar var tydligt. Jag hade alltid fullt upp med kontanter när jag behövde pengar till något. Jag hade en vacker våning, ett elegant ekipage, en förträfflig kock, och nu sedan mamsell Agata lämnat mig såg jag ofta mina vänner på middag vid Avenue de Villiers och bjöd dem på det bästa av allting. Två gånger hade jag gjort en hastig resa till Capri, den ena gången för att köpa mastro Vincenzos hus, den andra för att bjuda en stor summa pengar åt den okände ägaren av San Micheles lilla kapell - det tog mig tio år att ordna den affären. Mina rum vid Avenue Villiers var fulla av konstsaker och antikviteter och över ett dussin gamla klockor slog timmarna under mina redan då ofta sömnlösa nätter. Av någon oförklarlig orsak bröts dessa perioder av rikedom inte sällan av andra då jag inte hade några pengar alls. Rosalie visste det. Norström visste det också, för jag måste ofta låna pengar av honom. Han sade att det endast kunde förklaras av någon defekt i mitt mentala maskineri, enda räddningen vore att föra noggranna räkenskaper och regelbundet skicka räkningar till patienterna liksom alla mina kolleger gjorde. Jag sade att det var hopplöst att försöka föra räkenskaper, och vad räkningar angick hade jag aldrig skrivit några och skulle aldrig komma att göra det. Vårt yrke var konstnärskap och inte köpenskap, att schackra med lidandet vore en förödmjukelse. Jag blev blossande röd när en patient lade sitt tjugufrancsstycke på mitt bord, och om han stack det i min hand kände jag det som om jag ville slå honom. Norström sade att detta enbart var fåfänga och högfärd och att jag lugnt skulle stoppa i fickan alla pengar jag kunde komma åt liksom mina kolleger gjorde, om det så också var begravningsentreprenören som gav mig dem. Jag sade att vårt yrke var ett heligt kall som stod lika högt som prästens, om inte högre, att oskäligt höga förtjänster borde vara förbjudna i lagen. Läkarna borde avlönas av staten och avlönas väl, som domarna i England. De som inte gillade en dylik anordning kunde spekulera på börsen eller öppna en butik. Läkarna skulle gå omkring som visa män, ärade och omhuldade av alla sina medmänniskor. De

skulle ha rätt att ta från sina rika patienter vad de behövde för sina fattiga patienter och för sig själva, men de skulle varken räkna sina besök eller skriva räkningar. Kunde ett modershjärta omsätta i kontanter värdet av det barn vars liv du räddat? Kunde någon ange det exakta arvodet för att dina tröstande ord eller beröringen av din hand släckt dödsfruktan i ångestfyllda ögon? Hur mycket kostade varje smärtfri minut som din morfinspruta lyckats vinna från dödskampen? Hur länge skulle vi fortsätta att lura på våra patienter all denna dyrbara patentmedicin med nyuppfunna namn men vars ursprung härleddes ur medeltida vidskepelse? Vi visste mycket väl att antalet verksamma medikamenter kunde räknas på våra fingrar och var till salu i naturens stora apotek för billigt pris. Varför skulle en doktor på modet som jag själv åka omkring till sina patienter i ett elegant ekipage medan min kollega i fattigkvarteret måste gå till fots? Varför gav staten ut hundra gånger mer pengar för att lära medborgarna döda varandra än för att lära dem hjälpa varandra i sjukdom och nöd? Varför byggde vi inte flera sjukhus och färre kyrkor? Man kunde be var som helst till sin Gud men man kunde inte operera i en rännsten. Varför byggde vi så många bekväma hem åt yrkesmördare och inbrottstjuvar och så få åt fattigkvarterens hemlösa? Varför kunde inte fängelsernas gäster försörja sig själva när staten gav dem fri bostad? De kunde alla förtjäna sitt uppehälle genom arbete om valet stod mellan att äta eller att hungra. Det hette alltid att flertalet av fängelseinvånarna bestod av ointelligenta, mer eller mindre oansvariga individer. Det var ett misstag. Deras intelligensnivå låg i regel inte under utan över medelmåttan. Alla förstagångsförbrytare borde dömas till korta fängelsestraff med svältdiet och prygel och friges med obefläckade namn. De borde lämna rum för fäderna till oäkta och övergivna barn och för soutenörerna som borde få sina pannor märkta med glödande järn innan de släpptes ut. Grymhet mot hjälplösa djur var i Guds ögon en mycket större synd än inbrott och straffades dock bara med obetydliga böter. Vi visste alla att hopandet av stora rikedomar ofta betydde en skickligt dold stöld från de fattiga, men aldrig hade jag i något fängelse träffat på en miljonär. Förmågan att slå pengar av allting var en speciell talang av tvivelaktigt moraliskt värde. Personer som ägde denna förmåga borde visserligen lämnas fria händer, men på det uttryckliga villkoret att de liksom bina regelbundet skattades

på sin gyllene honung som borde delas ut bland dem som inte hade någon honung att breda på sitt dagliga bröd.

Hopplöst obotliga missdådare, kallblodiga mördare och dylika brottslingar borde istället för en relativt bekväm livstidsinternering, som kostar staten mer än en frisäng på ett sjukhus, förlänas en smärtfri död, inte som straff, för vi har ingen rätt att straffa, men till andras legitima skydd. Än en gång har England visat rätta vägen. Dylika förbrytare har ej rätt att klaga över att samhället behandlar dem illa. På grund av sina brott belönas de med det största privilegium en dödlig kan nå, ett privilegium som vanligen inte förunnas deras medmänniskor som belöning för dygd - en hastig och smärtfri död.

Norström rådde mig att avstå från att reformera samhället och istället koncentrera mina ansträngningar på mitt eget yrke. Hittills hade jag ingen rätt att beklaga mig över resultatet, sade han. Norström hyste emellertid allvarliga tvivelsmål rörande mitt förslag att gå omkring som en vis man och byta mina tjänster mot patienternas lösegendom. Han höll fast vid sin tro på att det gamla systemet att skriva räkningar var att föredra. Jag sade att jag inte var så säker på det. Också om det var sant att några av mina patienter efter flera obesvarade brev med begäran om räkning hade farit sin väg utan att betala alls - något som dock aldrig hänt med en engelsk patient - så hade istället andra sänt mig mycket större summor än jag någonsin skulle begärt om jag skrivit ut räkning åt dem. Fastän erfarenheten lärt mig att de flesta av mina patienter tycktes föredra att skiljas från sina pengar framför att skiljas från sina ägodelar, hade jag mer än en gång med gott resultat tillämpat mitt ovan föreslagna system. En av mina käraste tillhörigheter var en gammal lodenkappa som jag en gång tog från miss C. samma dag hon reste till Amerika. Medan hon åkte omkring med mig i min vagn för att hinna utgjuta sig tillräckligt över sin eviga tacksamhet och omöjligheten av att betala mig för att jag räddat hennes liv, föll mina ögon på lodenkappan över hennes knän. Det var just en sådan kappa som jag önskade mig. Jag svepte kappan kring mina ben och sade att jag tänkte behålla den. Hon sade att det var en gammal kappa som hon köpt för tio år sedan i Salzburg, hon tyckte mycket om den. Jag sade att det gjorde jag med. Hon föreslog att vi skulle fara direkt till Old England, hon skulle vara glad att få ge mig i present

den dyrbaraste skotska cape som fanns. Jag sade att jag redan hade en skotsk cape. Jag måste tillägga att miss C. var en tämligen nervös dam som i åratal vållat mig besvär. Hon blev så ursinnig att hon hoppade ur vagnen utan att ens säga adjö, nästa dag for hon till Amerika. Jag har aldrig återsett henne.

Jag kommer också ihåg fallet lady Maud B. Hon kom till Avenue de Villiers för att säga farväl före sin avresa till England. Hon sade att hon tre gånger förgäves skrivit efter sin räkning, jag hade försatt henne i en mycket pinsam belägenhet, hon visste inte vad hon skulle göra. Hon överhopade mig med lovord över min skicklighet, alla hennes ägodelar kunde inte gälda hennes återvunna hälsa. Jag lyssnade med välbehag till detta myckna beröm från en så vacker ung dam. Medan hon talade beundrade jag hennes nya mörkröda sammetsklänning, och det gjorde också lady Maud själv med belåtna sidoblickar i den venetianska spegeln över kaminen. Jag såg på hennes långa smärta figur och sade att jag skulle kunna ta emot hennes nya klänning, det var precis det plagg som jag behövde. Hon brast ut i klingande skratt som snart utbyttes i bestörtning när jag förklarade att jag tänkte sända Rosalie till hennes hotell klockan sju för att hämta klänningen. Hon reste sig upp blek av raseri och sade att hon aldrig hört talas om något sådant. Jag svarade att jag ansåg det mycket sannolikt. Hon brast i gråt och rusade ut ur rummet. Några veckor senare mötte jag den engelske ambassadörens hustru på den svenska legationen. Den älskvärda ambassadrisen sade att hon inte glömt bort den lungsiktiga engelska guvernanten som jag rekommenderat till henne, hon hade till och med skickat henne en inbjudan till garden partyt på ambassaden.

- Visst ser hon mycket sjuk ut, sade ambassadrisen, men hon kan omöjligt vara så fattig som ni säger, jag är säker på att hon beställer sina kläder hos Worth.

Det förargade mig att Norström sade att min svårighet att skriva räkningar och inhösta arvoden utan att rodna berodde på fåfänga och högfärd. Om Norström hade rätt så var sannerligen mina kolleger märkligt fria från den svagheten. De skickade allihop räkningar precis som skräddare och skomakare och stoppade gladeligt i fickan den louis d'or deras patienter stack åt dem. I många mottagningsrum hörde det till och med till etiketten att patienten skulle lägga

pengarna på bordet innan han öppnade munnen för att relatera sina lidanden. Före en operation betalades i allmänhet halva honoraret i förskott. Jag hörde talas om ett fall då patienten väcktes ur sin bedövning och operationen uppsköts i väntan på att en check skulle bli verifierad. När någon av oss smärre ljus kallade någon ryktbarhet till konsultation, stack den store mannen en del av sitt arvode i handen på den lille kollegan som om det vore den naturligaste sak i världen. Inte nog med det. Jag glömmer aldrig min häpnad första gången jag tillkallade en specialist för en balsamering och mannen räckte mig femhundra francs av sitt honorar. Priset för en balsamering var skandalöst högt.

Många av de professorer jag konsulterade i svåra fall var läkare med världsrykte, de främsta inom sin specialitet, ytterst noggranna och häpnadsväckande snabba i fråga om diagnos. Charcot till exempel tycktes ha en nästan övernaturlig förmåga att finna roten till det onda, ofta efter bara en enda hastig blick på patienten ur sina kalla örnögon. Under de sista åren av sitt liv litade han kanske väl mycket på sitt öga, hans undersökning av patienten var ofta alltför hastig och ytlig. Han erkände aldrig ett misstag, och ve den som vågade göra en antydan om att han kunde ha fel. Å andra sidan tvekade han förvånansvärt länge innan han uttalade en ödesdiger prognos, även i klart hopplösa fall. "L'imprévu est toujours possible", brukade han säga. Charcot var sin tids ryktbaraste läkare. Patienter från all världens länder samlades i hans mottagningsrum i Faubourg St-Germain, ofta i veckolång väntan innan de fick tillträde till det allra heligaste där han satt vid fönstret i sitt stora bibliotek. Kort till växten, med bröst som en atlet och nacke som en tjur var han en imponerande uppenbarelse. Ett blekt slätrakat ansikte, låg panna, kalla genomträngande ögon, örnnäsa, känsliga läppar: en romersk kejsarmask. När han blev ond flammade hans ögon som blixtar och den som en gång sett dessa ögon torde aldrig glömma dem. Hans röst var befallande, hård, ofta sarkastisk. Greppet av hans feta slappa hand var obehagligt. Han hade få intima vänner bland kollegerna. Han var fruktad av sina patienter och av sina assistenter för vilka han sällan hade ett vänligt ord som tack för den oerhörda arbetsbörda han pålade dem. Han verkade likgiltig för sina patienters lidanden, han intresserade sig föga för dem om man frånser att ställa diagnos och att obducera.

Bland assistenterna hade han favoriter som han hjälpte till privilegierade ställningar vida överstigande deras förtjänster. En rekommendation av Charcot var nog för att avgöra utgången av vilken examen eller tävlan som helst, han var i själva verket envåldshärskare inom hela den medicinska fakulteten.

Liksom alla nervspecialister var han omgiven av en livvakt av nevrotiska hjältedyrkande damer. Lyckligtvis för honom var han fullkomligt likgiltig för kvinnokönet. Han arbetade oavlåtligt hela dagen och lampan på skrivbordet i hans stora bibliotek brann ännu klockan två på natten. Hans enda vederkvickelse var musik. Beethoven var hans älsklingskompositör. Ingen fick tala ett ord medicin under hans torsdagsaftnar som var ägnade enbart åt musik. Han var också djurvän, varje morgon när han steg ur sin landå på inre gården i la Salpêtrière tog han ur fickan ett stycke bröd till sina båda gamla Rosinanter. Han avbröt alla samtal om jakt, hans antipati mot engelsmännen tror jag till stor del berodde på hans avsky för foxhunting.

Professor Potain delade med Charcot ställningen som Paris främsta medicinska ryktbarhet på den tiden. Man kan inte tänka sig två mera olika människor än dessa båda berömda läkare. Hôpital Neckers ryktbare chef var till utseendet en mycket enkel och obetydlig man som skulle förblivit obemärkt i en människohop där Charcots huvud skulle ha kunnat utpekas bland tusen. Jämförd med sin berömde confrère verkade han mycket borgerlig i sin illasittande gamla bonjour. Hans ansikte var uttryckslöst och trött, han talade föga och liksom med en viss svårighet. Han var avgudad av alla sina patienter, rika och fattiga var precis desamma för honom. Han visste namnet på varenda patient i sitt enorma sjukhus, han klappade faderligt ung och gammal på kinden, lyssnade med oändligt tålamod till deras lidandes långa historia och betalade ofta ur egen ficka godsaker att muntra upp dem med. Han undersökte sina fattigaste sjukhuspatienter med samma ytterliga noggrannhet som sina kungligheter och miljonärer, han hade fullt upp av båda delarna. Intet tycktes undgå hans fenomenalt skarpa öra, jag har svårt att tro att det någonsin funnits en läkare med större kunskap om vad som försiggick i hjärta och lungor än han. Det lilla jag vet om hjärtsjukdomar har jag honom att tacka för. Professor Potain och Guéneau de Mussy var nästan de enda konsulte-

rande läkare jag vågade vända mig till när jag behövde rådgöra om någon medellös patient. Professor Tillaux, den ryktbare kirurgen, var den tredje. Han skötte sin stora klinik på Hôtel-Dieu på samma humana sätt som Potain sin på Hôpital Necker. Han var som en far för sina patienter och ju fattigare de såg ut dess mer tycktes han intressera sig för dem. Som lärare var han den bäste jag känt, hans Anatomie Topographique talar för sig själv. Han var en underbar operatör och förband alltid själv sina patienter. Det var något nordiskt över hans rättframma enkla sätt och hans blå ögon, han kom förresten från Bretagne. Han var utomordentligt vänlig och överseende mot mig och mina många misstag, och att jag inte blev en god kirurg var sannerligen inte hans fel. Jag har honom att tacka för så mycket, jag är till och med övertygad om att jag har honom att tacka för att jag ännu går på mina två ben. Jag kan gärna berätta den historien här inom parentes.

Jag hade arbetat strängt hela den långa heta sommaren utan en enda dags vila, plågad av sömnlöshet och dess vanliga följeslagare modlöshet. Jag var häftig och retlig mot mina patienter, och när hösten kom började till och med min flegmatiske vän Norström förlora tålamodet med mig. Slutligen sade han mig en dag när vi åt middag tillsammans, att om jag inte genast tog en månads semester skulle jag alldeles gå under. Capri var för hett, Schweiz vore rätta platsen för mig. Jag hade alltid en viss respekt för Norströms sunda förnuft. Jag visste att han hade rätt, fast hans premisser var oriktiga. Det var inte överansträngning utan något helt annat som hade tagit modet från mig, låt oss inte tala om det här. Tre dagar senare var jag i Zermatt och satte genast igång med att försöka utröna om livet ovan snögränsen var mindre sorgligt än under densamma. Isyxan blev en ny leksak för mig i det gamla spelet om Liv och Död. Jag började där de flesta andra alpinister slutar - med Matterhorn. Hopbunden med två förare på ett isbelupet klipputsprång som var tre gånger så stort som mitt matsalsbord satt jag en hel natt under det vreda bergets skugga i en rasande snöstorm. Jag var intresserad att höra mina två förare berätta att vi hängde på samma klippa varifrån Hadow, Hudson, lord Francis Douglas och unge Taugwalder slungats ner på Zmuttglaciären femtusen fot nedanför under Whimpers första bestigning av

Matterhorn. I daggryningen fann vi Burckhardt. Jag krafsade snön från hans ansikte, det var fridfullt och stilla som en sovandes. Han hade frusit ihjäl. Vid foten av berget hann vi ifatt hans två förare som släpade mellan sig hans halvt medvetslöse kamrat Davies, vilkens liv de räddat med fara för sina egna.

Två dagar senare slungade Schreckhorn, den bistre jätten, sin vanliga lavin av lösa klippblock mot inkräktarna. Han bommade, men det var ändå ett mästerskott, ett klippblock som skulle ha slagit omkull en katedral dånade förbi oss på ett avstånd av mindre än tjugu meter. Några dagar senare såg jag Die Jungfrau för första gången. Jag tappade genast huvudet och satte i väg mitt i natten på giljarfärd. Dalen under våra fötter låg ännu i dunkel och furorna kring oss sov med snötyngda huvuden när den fagra ungmön vaknade bland bleknande stjärnor. Jag nästan sprang uppför branten i min iver att famna den sköna. I början såg det ut som om hon skulle säga ja, men när jag ville plocka några Edelweiss från fällen av hennes skimrande mantel blev hon plötsligt skygg och dolde sitt anlete bakom branten. Ju närmare jag trodde mig nalkas förtrollerskan, desto fjärmare flydde hon undan min blick. Snart försvann hon helt och hållet bakom ett guldglänsande moln av solrök och dimma, precis som sin jungfruliga syster Brynhilde i sista akten av Valkyrian. Den gamla trollpackan som det ålåg att likt en svartsjuk duenna vaka över ungmön lockade oss sedan in i en labyrint av hemska stup och gapande klyftor, färdiga att sluka oss vid vartenda steg. Det slutade med att vi för att rädda våra liv måste vända tillbaka till utgångspunkten. Besviken och modstulen släpades jag av mina två förare ner i dalen igen. Så slutade min giljarfärd till Die Jungfrau. Inte undra på att jag var på dåligt humör, jag hade redan fått korgen en gång förut samma sommar av en annan fager ungmö. Men ungdom vet bot för allt. Även för hjärtesår. Åkomman är förresten inte så farlig som folk säger, poeternas beskrivning av sjukdomen är överdriven. Visst svider det en stund, men med en smula sömn och hårt arbete går det snart över. Tankarna har för bråttt att finna tid att slå sig till ro bland sköna damer, livet är för kort för långa herdeidyller.

Nästa söndag - jag kommer till och med ihåg datum för det var min födelsedag - rökte jag belåten min pipa på toppen av Mont Blanc där de flesta, enligt mina förares utsago,

räcker ut tungan för att få mer luft i lungorna. Den dagens äventyr har jag berättat på annat håll, men eftersom boken är utgången vill jag berätta det här för att man skall förstå vad jag har professor Tillaux att tacka för.

Att bestiga Mont Blanc på vintern och på sommaren är jämförelsevis lätt. Endast en dåre bestiger Mont Blanc på hösten, innan dagens sol och nattens frost hunnit fästa den nyfallna snön vid de långa bergssluttningarna. Bergets konung förlitar sig på sina laviner som försvar mot inkräktare, liksom Schreckhorn förlitar sig på sina farliga projektiler av lösa klippblock.

Det var vid lunchdags, jag tände min pipa på toppen. Samtliga turister på hotellet i Chamonix beskådade i tur och ordning genom teleskopet de tre flugorna som kravlade omkring på den gamle bergakungens vita kalott. Medan turisterna satt vid sin lunch, trevade vi oss mödosamt ner genom Mont Maudits igensnöade couloir för att sedan dyka upp igen i deras teleskop på le Grand Plateau. Ingen av oss sade ett ord, vi visste att blotta ljudet av en människoröst kunde sätta en lavin i gång. Plötsligt såg sig Bosson om och pekade med isyxan på ett svart streck draget som av en jättehand tvärs över den vita snöplatån.

- Wir sind alle verloren, mumlade han. Det omätliga snöfältet splittrades mitt itu med ett åsklikt dån och lavinen satte i gång med svindlande fart. Jag hade inte tid att bli rädd, jag kände ingenting, jag visste ingenting. Men samma reflexrörelse som i Spallanzanis ryktbara experiment tvingade hans huvudlösa groda att lyfta foten till den punkt han prickade in med en nål - samma reflexrörelse tvang det stora medvetslösa djuret att höja handen i reaktion mot den skarpa smärtan på hans huvudsvål. Den oklara förnimmelsen från sinnesytan väckte i min bedövade hjärna självbevarelseinstinkten - den sista som dör. Jag gjorde en förtvivlad ansträngning för att befria mig från snömassorna som jag låg begravd under. Plötsligt såg jag de blå glänsande isväggarna runt omkring mig, jag såg dagens ljus genom öppningen i isklyftan som jag slungats ner i av lavinen. Egendomligt nog kände jag ingen rädsla, inte heller hade jag någon redig tanke om vare sig det förflutna, det närvarande eller framtiden. En obestämd förnimmelse trevade sig mödosamt fram genom min domnade hjärna tills den slutligen nådde medvetandet. Jag kände genast igen den, det var min gamla mani, min

obotliga nyfikenhet att veta allt som är möjligt att veta om Döden. Min chans hade äntligen kommit, om jag nu bara kunde hålla huvudet klart och se honom rakt i ansiktet utan fruktan. Jag visste att han var där, jag tyckte nästan att jag kunde se honom komma emot mig i sin vita skrud. Vad skulle han säga till mig, skulle han vara hård och obeveklig, eller skulle han ha medlidande med mig och låta mig ligga där jag låg i snön och frysa till sömns? Hur otroligt det än kan låta är jag viss om att det var denna kvarleva av min normala mentalitet, min nyfikenhet i fråga om Döden, som räddade mitt liv. Jag blev medveten om att mina fingrar grep krampaktigt kring isyxan, jag kände det grova repet om midjan. Repet! Var fanns mina bägge förare? Jag ryckte i repet så hårt jag kunde och Bossons svartskäggiga huvud stack upp ur snön. Han tog ett djupt andetag, ryckte till sig repet och drog med ett vant handgrepp upp sin halvdöde kamrat ur hans grav.

- Hur lång tid tar det att frysa ihjäl? frågade jag.

Bossons ögon vandrade runt fängelsets murar och stannade på en tunn isbro som spände sin båge över klyftans sneda väggar liksom strävpelaren i en gotisk katedral.

- Om jag hade en isyxa och kunde nå det där utsprånget, sade han, så tror jag att jag kunde hugga mig ut.

Jag räckte honom yxan som mina fingrar nyss gripit så krampaktigt om.

- Stilla, för Guds skull, stilla! upprepade han då han stod på mina axlar och vig som en akrobat svingade sig upp på isbron över våra huvuden. Klamrande sig fast med händerna vid de sluttande väggarna högg han sig sedan steg för steg ut ur klyftan och halade mig med repet efter sig. Med största svårighet hissade vi till sist upp den andre föraren som ännu var halvt medvetslös. Lavinen hade sopat bort de vanliga landmärkena, tillsammans hade vi bara en isyxa som kunde varsko oss för isklyftorna under snön. Att vi nådde fram till hyddan efter midnatt var enligt Bosson till och med ett större under än att vi kom ut ur isklyftan. Hyddan var nästan begravd av snö så vi måste hugga hål i taket för att kunna komma in. Vi kastade oss ner på golvet. Jag drack till sista droppen den härskna oljan i den lilla lampan medan Bosson skar upp mina grova alpskor och började gnida mina förfrusna fötter med snö. Undsättningsexpeditionen som skickats från Chamonix och som hela morgonen förgäves sökt efter

våra lik i lavinens spår fann oss i djup sömn på golvet i hyddan. Nästa dag fördes jag i en höskrinda till Genève och fortsatte med nattexpressen till Paris.

Professor Tillaux stod och tvättade händerna mellan två operationer när jag vacklade in i operationsrummet på Hôtel-Dieu nästa morgon. När de tagit bort vaddbandaget omkring mina ben stirrade han på mina fötter och detsamma gjorde jag, de var svarta som en negers.

- Sacré Suédois, var tusan kommer du ifrån? dundrade professorn.

Hans vänliga blå ögon gav mig en ängslig blick som kom mig att skämmas. Jag sade att jag varit i Schweiz för att vila mig några veckor, jag hade haft ett litet missöde på ett berg, sådant som kan hända varje turist. Jag var mycket ledsen.

- Mais c'est lui, skrek en av underläkarna, det är säkert han. Han drog en Figaro ur fickan och började läsa högt ett telegram från Chamonix om den underbara räddningen av en alpinist och hans tvenne förare som blivit bortförda av en lavin på Mont Blanc.

- Nom de tonnerre, nom de nom de nom! Fiche-moi la paix, sacré Suédois, qu'est-ce que tu viens faire ici, va-t-en à l'Asile Ste-Anne chez les fous!

- Tillåt mig att demonstrera skallen på en lapplandsbjörn, fortsatte professorn medan han förband hålet i mitt huvud. Ett slag som skulle ha sträckt en elefant till marken, men inte en fraktur här en gång, inte ens en commotion cérébrale! Sacré Suédois, varför reser du den långa vägen till Chamonix, varför klättrar du inte lika gärna upp på toppen av Notre-Dame och kastar dig ner på torget under våra fönster, det är ingen risk alls bara du kommer ner på huvudet.

Jag var alltid glad när professorn drev med mig, det var ett säkert tecken på att jag var i nåd. Jag ville åka direkt till Avenue de Villiers, men Tillaux tyckte att jag skulle ha det bekvämare i ett enskilt rum på sjukhuset ett par dar. Jag var säkert hans sämste lärjunge, men så mycket kirurgi hade han ändå lyckats plugga i mig att jag förstod att han ämnade amputera mig. I fem dagar kom han och såg på mina ben tre gånger om dagen, på den sjätte låg jag på min soffa på Avenue de Villiers, all fara var överstånden. Straffet blev i alla fall strängt nog, jag fick ligga sysslolös på rygg i sex veckor och blev så nervös att jag måste skriva en bok - bli inte rädd, den är utgången. Sedan linkade jag omkring med

två käppar ännu en månad, därefter var jag fullkomligt återställd igen.

Jag ryser vid tanken på vad som kunde ha hänt mig om jag fallit i händerna på någon annan av den tidens ryktbara Pariskirurger. Gamle pappa Richet i andra flygeln av Hôtel-Dieu skulle säkert ha tagit livet av mig med kallbrand eller blodförgiftning, de båda specialiteter som härjade inom hans medeltida klinik. Den ryktbare professor Péan, Hôpital St-Louis fruktansvärde slaktare, skulle ögonblickligen ha karvat av bägge mina ben och kastat dem bland uteri och äggstockar och tumörer av alla slag och arm- och benstumpar i hörnet av sin operationssal som var blodbestänkt som ett slakteri. Sedan skulle han med sina kolossala händer ännu röda av mitt blod behändigt som en trollkonstnär ha stuckit kniven i nästa offer ännu vid halvt medvetande på grund av otillräcklig bedövning, medan ett halvt dussin andra, skrikande av fasa på sina bårar, väntade på sin tur. Efter avslutad massmassaker skulle Péan torka svetten ur pannan och några blodfläckar och varstänk från sin vita väst - han opererade alltid i frack - och med ett "Voilà pour aujourd'hui, messieurs" rusa ut ur operationssalen till den pompösa landån och åka i galopp till sin privatklinik på Rue de la Santé för att där skära upp magarna på ett halvt dussin damer, ditdrivna av en jättereklam som en hjälplös fårskock till slakteriet i la Villette.

18

La Salpêtrière

Jag underlät sällan att bevista professor Charcots ryktbara leçons du Mardi i la Salpêtrière som just då huvudsakligen behandlade hans grande hystérie och hypnotismen. Den stora aulan var fylld till sista plats av en mångskiftande publik ditlockad från hela Paris, författare, journalister, berömda aktörer och aktriser, fashionabla demimonder, alla sjukligt nyfikna på att bevittna hypnotismens märkliga fenomen, dittills halvt förgätna sedan Mesmers och Braids dagar. Det var under en av dessa föreläsningar som jag blev bekant med Guy de Maupassant, redan då ryktbar genom sin Fettpärlan och sin oförgätliga Huset Tellier. Vi brukade ha långa samtal om hypnotism och alla slags själsliga rubbningar, han tröttnade aldrig på att försöka dra ur mig det lilla jag visste härom. Han ville också veta allt möjligt om sinnessjukdom, han samlade just då material till sin fruktansvärda bok Horla, en trogen bild av hans egen tragiska framtid. Han gjorde mig till och med en gång sällskap till professor Bernheims klinik i Nancy, som öppnade mina ögon för Salpêtrièreskolans brister i fråga om hypnotism. Jag var också under en vecka gäst ombord på hans yacht. Jag kommer så väl ihåg hur vi satt uppe en hel natt och talade om döden i den lilla salongen på hans "Bel-Ami", förankrad utanför Antibes. Han var rädd för döden. Han sade att tanken på döden sällan lämnade honom. Han ville få reda på olika slags gifter, hur hastigt och hur relativt smärtfritt de verkade. Men isynnerhet envisades han att fråga mig om hur det var att dö genom drunkning. Jag sade honom att jag trodde att drunkningsdöden utan livbälte var en relativt lätt död, med livbälte kanske den värsta av alla. Jag kan ännu se honom stirra med sina mörka ögon på livbältena som var upphängda vid hyttdörren. Han sade att han skulle kasta dem överbord nästa morgon. Jag frågade honom om han ämnade sända oss till botten under vår planerade seglats till Korsika. Han satt tyst en stund.

Nej, sade han slutligen, när allt kom omkring trodde han att han helst ville dö i armarna på en kvinna. Jag sade honom att om han fortsatte att leva som han nu gjorde, hade han

goda chanser att få sin önskan uppfylld. Medan jag talade vaknade Yvonne, sträckte ut handen efter ett glas champagne och somnade igen med huvudet i hans knä. Hon var balettdansös, knappt arton år gammal, van sedan barndomen vid de okyska smekningarna från någon vieux marcheur i operans kulisser, och hon drev nu hjälplöst mot sin undergång ombord på "Bel-Ami" i knät på sin fruktansvärde älskare. Jag visste att inget livbälte kunde rädda henne. Jag visste att hon skulle vägra ta emot det om jag räckte henne det. Jag visste att hon givit sitt hjärta såväl som sin kropp åt denne omättlige vällusting som inte hade användning för annat än hennes kropp. Jag visste vad hennes öde skulle bli, hon var inte den första flicka jag sett sova med huvudet i hans knä. Hur pass ansvarig han var för vad han gjorde är en annan fråga. Ångesten som brann dag och natt i hans sjuka hjärna avspeglades i hans ögon, jag för min del ansåg honom redan förlorad. Jag visste att giftet i hans egen Fettpärlan hade börjat sitt förstörelseverk i denna magnifika hjärna. Visste han det själv? Ofta trodde jag det. Manuskriptet till hans På Medelhavet låg framme på bordet, han hade just läst några kapitel för mig, kanske de bästa han någonsin skrivit. Med febril hast fortsatte han att skapa mästerverk efter mästerverk, hetsande sin oroliga hjärna med champagne, eter, kokain och alla möjliga andra gifter. En ändlös följd av kvinnor påskyndade förstörelseverket, kvinnor rekryterade från alla håll, från Faubourg St-Germain till boulevarderna, aktriser, balettdansöser, midinetter, grisetter, vanliga gatflickor - "le taureau triste" brukade hans vänner kalla honom. Han var ytterligt stolt över sina erövringar och gjorde ofta antydningar om mystiska damer ur den högsta societeten som släpptes in i hans våning vid Rue Clauzel av hans trogne betjänt François - det första symtomet på hans kommande folie de grandeur. Han brukade allt emellanåt komma rusande uppför trapporna till Avenue de Villiers, sätta sig i ett hörn i mitt skrivrum och se på mig under tystnad med den där sjukligt stela blicken som jag så väl kände. Ibland kunde han stå orörlig och stirra på sig själv i spegeln över cheminén som om han sett en främling. En dag berättade han, att medan han suttit vid sitt skrivbord och arbetat på sin nya roman hade han blivit högeligen överraskad av att se en främling komma in i arbetsrummet trots betjäntens stränga vaksamhet. Främlingen hade slagit sig ner mitt emot honom vid skrivbordet och börjat diktera

för honom vad han skulle skriva. Han tänkte just ringa på François för att be honom köra ut inkräktaren när han till sin fasa såg att främlingen var han själv.

Några dagar senare stod jag bredvid honom i operakulisserna och såg på mademoiselle Yvonne som dansade en pas de quatre och log i smyg åt sin älskare vars brinnande ögon aldrig släppte henne. Vi åt en sen supé i den eleganta lilla våning som Maupassant just hyrt åt Yvonne. Hon hade tvättat av sig sminket och jag blev bestört då jag såg hur blek och medtagen hon såg ut jämfört med när jag först sett henne på yachten. Hon berättade att hon alltid tog eter när hon dansade, ingenting kunde pigga upp som eter, alla hennes kamrater tog eter, till och med själve monsieur le Directeur du corps de ballet - jag såg honom dö av det några år senare i sin villa på Capri. Maupassant klagade över att hon höll på att bli alldeles för mager och att hon väckte honom om nätterna med sin envisa hosta. På hans begäran undersökte jag henne nästa morgon, den ena lungspetsen var angripen. Jag sade Maupassant att hon måste ha fullkomlig vila och rådde honom att skicka henne till Menton över vintern. Maupassant ville göra allt som kunde göras för henne, för övrigt tyckte han inte om magra kvinnor. Hon vägrade bestämt att lämna Paris, hon sade att hon hellre ville dö än leva utan honom. Vintern igenom hade jag mycket besvär med henne som med åtskilliga av hennes kamrater. Den ena efter den andra av hennes väninnor började komma till Avenue de Villiers och konsultera mig i smyg, rädda som de var att sättas på halv betalning av operans ordinarie läkare. Balettkårens kulisser var en ny värld för mig, inte utan sina risker för en nykomling, för det var inte bara gudinnan Terpsichores altare som dessa unga vestaler smyckade med sin ungdoms blomsterkransar. Lyckligtvis för mig hade deras Terpsichore blivit utdriven från min Olymp med de sista tonerna av Glucks *Chaconne* och Mozarts *Menuetter*. Vad som nu återstod var för mina ögon bara akrobatism. Ej så för kulissernas övriga gäster. Jag upphörde aldrig att förvåna mig över den lätthet varmed dessa utlevade gamla don Juaner tappade sin balans medan de såg på hur de halvnakna flickorna även på höjda tåspetsar lyckades bevara sin.

Yvonne fick sin första lungblödning och det började gå utför på allvar. Maupassant, liksom andra som skrivit romaner om sjukdom och död, avskydde att komma i omedelbart kon-

takt därmed. Yvonne drack dussintals flaskor levertran för att bli fet, hon visste att hennes älskare inte tyckte om magra mätresser. Allt var förgäves, snart återstod ingenting annat av hennes fagra ungdom än ett par underbara ögon, glänsande av feber och eter. Maupassants plånbok förblev öppen, men hans armar slöt sig snart kring en av hennes kamrater. Yvonne kastade en flaska vitriol i ansiktet på sin rival, men lyckligtvis träffade hon henne bara nätt och jämnt. Hon slapp undan med två månaders fängelse tack vare Maupassants mäktiga inflytande och ett intyg från mig att hon inte hade mer än ett par månader kvar att leva. När hon kom ut från fängelset vägrade hon att återvända till sin våning trots Maupassants ivriga uppmaningar. Hon försvann i världsstadens stora okända liksom det sjuka djuret som gömmer sig för att dö. Jag fann henne av en ren händelse en månad senare i en säng på St-Lazare - det sista stadiet i alla fallna och förolyckade kvinnors Via crusis i Paris. Jag sade henne att jag skulle underrätta Maupassant. Jag var säker på att han genast skulle komma till henne. Jag gick samma eftermiddag till Maupassants hus, det var ingen tid att förlora, det var tydligt att hon inte hade många dagar kvar. Den trogne François var som vanligt på sin post som Cerberus, vaktande sin husbonde för inkräktare. Jag försökte förgäves få träffa Maupassant, hans betjänt hade stränga order att inte släppa in någon besökare, det var den vanliga historien om den mystiska damen från Faubourg St-Germain. Det enda jag kunde göra var att i hast skriva en biljett som François lovade att genast lämna fram. Om den nådde hans husbonde eller inte fick jag aldrig veta. Jag hoppas att den i..te gjorde det, vilket är mycket troligt, för François försökte alltid att skydda sin älskade herre från allt hans trassel med damer. När jag nästa dag kom till St-Lazare var Yvonne död. Nunnan berättade att Yvonne hela morgonen hållit på med att sminka sig och ordna sitt hår. Av en gammal hetär i sängen bredvid hade hon fått låna en liten röd sidensjal - dernier vestige d'une splendeur passée - för att skyla sina utmärglade axlar. Hon hade sagt till nunnan att hon väntade besök av sin monsieur, hon väntade hela dagen men han kom inte. På morgonen fann de henne död i sin säng, hon hade druckit kloral till sista droppen.

Två månader senare såg jag Guy de Maupassant i trädgården till Maison Blanche i Passy, den välkända asylen. Han gick omkring vid sin trogne François arm och kastade små

stenar på blomrabatterna med samma gest som Millets *Såningsmannen*. - Se, Munthe, se, sade han, de kommer alla upp till våren som små Maupassantar om det bara regnar.

För mig som i åratal ägnat min lediga tid åt studiet av hypnotism var dessa uppvisningar på la Salpêtrière inför "tout Paris" bara en meningslös fars, en förvirrad blandning av sanning och bedrägeri. Somliga av försöksobjekten var utan tvivel influerade av äkta suggestioner som ingivits dem under sömn som posthypnotisk suggestion. Flera av dem var rena bedragerskor som visste vad man väntade av dem, de var förtjusta över att visa upp sina olika konstycken inför offentligheten och lurade både läkare och publik med de hysteriskas häpnadsväckande knepighet. De var alltid färdiga att "piquer une attaque" av Charcots klassiska grande hystérie, arc-en-ciel och alltsammans, eller att demonstrera hans ryktbara tre stadier av hypnos: letargi, katalepsi, somnambulism, alla uppfunna av mästaren och sällan sedda utanför la Salpêtrière. Somliga luktade med förtjusning på en flaska ammoniak då man sagt dem att det var eau-de-cologne, andra åt ett stycke träkol när det räcktes dem som choklad. En annan kröp på alla fyra på golvet ursinnigt skällande när man sagt henne att hon var en hund, flaxade med armarna som för att försöka flyga när hon skulle föreställa en duva, lyfte på kjolarna med ett rop av förskräckelse när det suggererades henne att en handske som kastats på golvet var en orm. En annan gick och vaggade ömt en hög hatt i armarna om man sade henne att det var hennes barn. Hypnotiserade till höger och vänster dussintals gånger om dagen, av doktorer och av studenter, tillbringade många av dessa flickor sina dagar i en slags halvtrance, med hjärnan förvirrad av de orimligaste suggestioner, endast halvt medvetna och säkerligen inte ansvariga för sina handlingar, dömda att förr eller senare sluta i Salle des Agités, om inte på dårhuset. Att fördöma dessa galaföreställningar som ovetenskapliga och ovärdiga la Salpêtrière och dess store mästare, betyder inte att förneka den stora insats som gjordes av Charcot och hans lärjungar i fråga om studiet av hypnotismens många dunkla fenomen. Med professorns vederbörliga tillstånd höll jag själv just då på med några experiment rörande posthypnotisk suggestion och automatisk handskrift med en av dessa flickor, en av de bästa somnambuler jag någonsin sett.

Jag hade redan då mina allvarliga tvivel om riktigheten av Charcots teorier, som accepterades utan diskussion av hans förblindade lärjungar med en lättrogenhet som endast kunde förklaras som ett slags massuggestion. Jag hade återvänt från mitt sista besök på professor Bernheims klinik i Nancy som en blygsam men bestämd anhängare av den så kallade Nancyskolan, som stod i opposition mot Charcots läror. Att tala om Nancyskolan på la Salpêtrière ansågs vid den tiden nästan som en majestätsförbrytelse. Charcot själv råkade i raseri vid blotta nämnandet av professor Bernheims namn. En artikel av mig i Gazette des Hôpitaux, inspirerad av mitt senaste besök i Nancy, visades för mästaren av en av hans assistenter som tyckte illa om mig. Under flera dagar ignorerade Charcot fullkomligt min närvaro. Någon tid därefter publicerades i Figaro en skarp artikel undertecknad Ignotus, en av Paris främsta journalister, vari dessa offentliga demonstrationer av hypnotism utpekades som farliga och löjliga teaterföreställningar utan vetenskapligt värde. Jag var närvarande när den under morgonronden visades för Charcot och jag häpnade över hans vredesutbrott mot en vanlig tidningsartikel, jag tyckte att han gott kunde ha satt sig över den. Det rådde stor jalousie bland hans lärjungar och jag fick min rundligt beskärda del därav. Vem som först spred lögnen vet jag inte, men till min ledsnad hörde jag snart ett rykte om att Ignotus skulle ha fått sina mest kompromitterande fakta av mig. Charcot sade aldrig ett ord till mig härom, men från den dagen ändrades hans vanliga vänliga hållning mot mig. Kort därpå kom slaget, ett av de bittraste jag fått i mitt liv, ödet hade grävt fallgropen och med min vanliga impulsiva dumdristighet gick jag rakt däri.

En söndag då jag lämnade sjukhuset fann jag ett gammalt par sittande på en bänk under platanerna på inre gården. De förde med sig en lukt av åker och äng, av ladugård och fält, det gjorde mitt hjärta gott att se dem. Gubben i sin långa blå blus förde handen till sin béret, gumman i sin nätta vita coiffe log vänligt mot mig. Jag frågade dem var de kom ifrån och vad de gjorde här. De sade att de kommit samma morgon från sin by i Normandie för att hälsa på dottern, som var köksbiträde i la Salpêtrière sedan två år. Det var en mycket bra plats, hon hade kommit dit tillsammans med en av nunnorna från deras by som var underkokerska i sjukhusets kök. Men det var mycket att göra hemma på gården, de hade nu tre kor

och sex grisar och hade därför kommit för att ta flickan med sig hem, hon var stark som en karl och de började bli för gamla att sköta gården ensamma. De var så trötta av den långa nattresan på tåget att de hade måst sätta sig på en bänk och vila en stund. Ville jag inte vara snäll och visa dem vägen till köket? Jag sade att de måste gå över tre inre gårdar och sedan genom oändliga korridorer, det var nog bäst att jag visade dem till köket själv och hjälpte dem att hitta dottern. Gud vet hur många små kökspigor det fanns i det ofantliga köket där det lagades mat för nära tretusen magar! Vi traskade iväg till kökspaviljongen, gumman pratade hela tiden om deras äppelträn, deras potatisskörd, svinen, korna, den utmärkta osten som hon gjorde. Hon plockade fram ur sin korg en liten fromage de crème som hon gjort åt Geneviève och sade att hon skulle bli mycket glad om jag ville ta emot den. Jag betraktade henne uppmärksamt när hon räckte mig osten.

Hur gammal var Geneviève?

Hon hade nyss fyllt tjugu.

Var hon en vacker flicka med mycket ljust hår?

- Hennes far säger att hon ser ut som jag när jag var ung, svarade den gamla modern enkelt.

Gubben bekräftade hennes ord med en nickning på huvudet.

- Är ni säkra på att hon är anställd i köket? frågade jag med en ofrivillig rysning och såg uppmärksamt på gummans rynkiga ansikte.

Istället för att svara trevade gubben i den ofantliga fickan på sin blus och räckte mig Genevièves senaste brev. Jag hade studerat kalligrafi i åratal och kände vid första ögonkastet igen den karakteristiskt förvridna, men mycket prydliga handstilen som småningom uppövats under hundratals experiment i automatisk skrift, även under min egen uppsikt.

- Den här vägen, sade jag och förde dem direkt upp till Ste-Agnèssalen för les grandes hystériques.

På bordet mitt i salen satt Geneviève och dinglade med sina silkesklädda ben, i knät hade hon ett exemplar av Le Rire med sitt eget porträtt på titelbladet. Bredvid henne på bordet satt Lisette, en annan av sällskapets stjärnor. Genevièves kokett uppsatta blonda hår pryddes av ett blått sidenband, hennes bleka ansikte var skärsminkat, en rad falska pärlor hängde om hennes hals. Hon liknade mer en företagsam midinette på strövtåg på boulevarden än en sjukhuspatient. Geneviève var tisdagsföreställningarnas primadonna, bortskämd och bort-

kelad av alla, mycket belåten med sig själv och sin omgivning. De gamla föräldrarna stirrade mållösa på sin dotter. Geneviève tittade tillbaka med likgiltiga frånvarande ögon, hon tycktes först inte känna igen dem. Plötsligt började det rycka i hennes ansikte och med ett genomträngande skrik föll hon huvudstupa i golvet under våldsamma konvulsioner, genast följd av Lisette i klassisk arc-en-ciel. Lydande imitationens lag började också ett par andra av salens patienter "piquer leur attaque", en under ohejdat skratt, en annan under en flod av tårar. De båda gamla, fortfarande mållösa av förskräckelse, leddes av nunnorna hastigt ut ur salen. Jag hann fatt dem i trappan och förde dem ner till bänken under platanerna. De var fortfarande alltför förskräckta för att ens kunna gråta. Det var inte lätt att förklara situationen för detta stackars bondfolk. Hur deras dotter från köket hamnat i la salle des hystériques visste jag inte själv. Jag talade till dem så vänligt jag kunde, jag sade att jag var säker på att deras dotter snart skulle bli bra igen. Den gamla modern började gråta, men gubbens små blinkande ögon begynte lysa av vrede. Jag rådde dem att återvända till sin by och lovade att deras dotter skulle bli hemskickad så snart som möjligt. Fadern ville ta henne med sig genast, men modern höll med mig och sade att det var bättre att låta henne vara där hon var tills hon blev bättre, hon var säker på att hennes dotter var i goda händer. Efter att ha upprepat mitt löfte att så snart som möjligt ordna med de nödvändiga formaliteterna för att Geneviève skulle bli utskriven från sjukhuset och hemsänd i en sköterskas vård, lyckades jag med stor svårighet få dem att stiga upp i en droska och åka till Gare d'Orléans för att sedan fortsätta med nattåget till Normandie. Tanken på de två gamla höll mig vaken hela natten. Hur skulle jag kunna hålla mitt löfte? Jag visste bara alltför väl att jag just då var den som minst av alla borde tala med Charcot om deras dotter. Jag visste också att av egen fri vilja skulle hon aldrig kunna lämna la Salpêtrière och återvända till sitt gamla enkla hem. Jag såg bara en lösning: att ersätta hennes vilja med min. Jag visste att Geneviève var en utmärkt somnambul. Av andra och av mig själv hade hon länge tränats att utföra posthypnotiska suggestioner och utförde dem med obevekligheten av en naturlag, med astronomisk punktlighet och med efterföljande amnesi, det vill säga med fullständig omedvetenhet i vaket tillstånd om vad hon blivit tillsagd att göra. Jag begärde och erhöll klinikchefens

tillstånd att använda Geneviève för några telepatiska experiment, just då dagens brännande fråga. Han var själv ytterst intresserad av saken, han erbjöd mig att arbeta ostörd i hans eget arbetsrum en timme varje eftermiddag och önskade mig gott resultat. Jag hade ljugit för honom. Redan första dagen suggererade jag Geneviève under djup hypnos att hon följande tisdag skulle stanna i sängen istället för att gå till föreläsningssalen, att hon skulle vantrivas i la Salpêtrière och önska att få resa hem till sina föräldrar. Under en vecka upprepade jag dagligen samma suggestioner utan synbart resultat. Följande tisdag låg hon till sängs, mycket saknad av publiken i aulan. Några dagar senare överraskade jag henne med en tidtabell i handen, hon stack den i fickan så snart hon fick se mig, ett gott tecken på att jag kunde lita på hennes amnesi. Kort därefter suggerades hon att följande torsdag - ledighetsdagen - gå till Bon Marché och köpa sig en grön hatt. Jag såg henne nästa morgon med stolthet förevisa den för Lisette. Två dagar senare befalldes hon att lämna la Salle Ste-Agnès klockan tolv nästa dag medan nunnorna sysslade med att dela ut maten, smyga ut medan portvakten satt vid sitt middagsbord och hoppa upp i första lediga droska och åka direkt till Avenue de Villiers. Då jag kom hem till min mottagning fann jag henne i mitt väntrum. Jag frågade henne vad hon ville, hon såg förvirrad ut och mumlade något om att hon gärna ville se mina hundar och apan som jag talat om. Rosalie bjöd på en kopp kaffe i matsalen och satte henne sedan i en droska som förde henne tillbaka till sjukhuset.

- C'est une belle fille, sade Rosalie med fingret på pannan, mais je crois qu'elle a une araignée dans le plafond. Elle m'a dit qu'elle ne savait pas du tout pourquoi elle était venue ici.

Att mitt förberedande experiment lyckats, förledde mig att med vanlig impulsivitet genast sätta min plan i verket. Jag suggererade Geneviève att komma till Avenue de Villiers två dagar senare med iakttagande av samma försiktighetsmått och vid samma tid. Det var en måndag, jag hade bjudit Norström att komma på lunch och närvara som vittne ifall något oförutsett skulle inträffa. Då jag talade om min plan varnade han mig för de allvarliga följder den skulle kunna ha för mig själv, vare sig den lyckades eller misslyckades, han var förresten säker på att Geneviève inte skulle komma.

- Tänk om hon berättat det för någon? sade Norström.

- Hon kan inte berätta vad hon inte vet, hon vet inte att

hon ska komma till Avenue de Villiers förrän klockan slår tolv.

- Men kan det inte lockas ur henne under hypnotisk sömn? envisades han.

- Det finns bara en människa som skulle kunna göra det - Charcot själv. Men eftersom han knappast befattar sig med henne annat än under tisdagsföreläsningarna, kan jag bortse från den möjligheten.

Jag sade att det förresten var försent att diskutera saken, jag var säker på att hon redan hade lämnat sjukhuset och skulle komma inom mindre än en halvtimme.

Det gamla golvuret i hallen slog en kvart i ett, jag intalade mig själv att klockan dragit sig före, för första gången blev jag irriterad av dess djupa klang.

- Jag skulle önska att du gav fan i alla de där dumheterna om hypnotism, du är på väg att bli halvtokig själv, om du inte redan är det. Jag tror inte på hypnotism, jag har försökt hypnotisera flera patienter men har aldrig lyckats.

- Jag skulle inte heller tro på hypnotism ifall du hade lyckats, svarade jag vresigt.

Det ringde på dörrklockan. Jag sprang själv och öppnade. Det var miss Anderson, en av mina engelska sköterskor som jag beordrat att komma klockan ett för att hämta Geneviève. Hon skulle ta henne med sig på nattexpressen till Normandie med ett brev från mig till byns curé i vilket jag förklarade situationen och anhöll att han skulle göra allt han kunde för att hindra Geneviève från att återvända till Paris.

Jag satte mig vid matbordet igen och rökte ursinnigt cigarrett efter cigarrett.

- Vad säger sköterskan om allt det här? frågade Norström.

- Hon säger ingenting, hon är engelska. Hon känner mig väl och litar fullständigt på mitt omdöme.

- Jag önskar att jag gjorde det också, brummade Norström och blossade på sin stora cigarr.

Cromwellklockan på spiselhyllan slog halv två och besvarades med obehaglig precision av ett halvt dussin andra gamla klockor i vartenda rum.

- Fiasko, sade Norström flegmatiskt. Dess bättre för oss bägge. Jag är fan så glad att inte ha blivit inblandad i den här historien.

Jag fick inte en blund i ögonen den natten, denna gång var det Geneviève och inte hennes gamla föräldrar som höll mig

vaken. Jag hade så länge varit bortskämd med osviklig tur att mina nerver inte var inställda på ett misslyckande. Vad hade hänt?

Jag kände mig svimfärdig då jag morgonen därpå steg in i aulan på la Salpêtrière. Charcot hade redan börjat sin tisdagsföreläsning om hypnotism. Geneviève fanns inte på sin vanliga plats på estraden. Jag smög mig ut och gick upp till la Salle des Gardes. En av underläkarna berättade att han kallats från sin lunch dagen förut till Salle Ste-Agnès där han funnit Geneviève i kataleptiskt coma, växlande med de våldsammaste konvulsioner han någonsin sett. En av nunnorna hade hittat henne på gatan en halvtimme dessförinnan, just som hon hoppade upp i en droska. Hon hade varit i ett så upprört sinnestillstånd att nunnan med största svårighet hade fått henne med sig tillbaka till sjukhuset och hon hade måst bäras uppför trapporna till Salle Ste-Agnès. Hela natten hade hon kämpat ursinnigt som ett vilt djur som försöker komma ur sin bur, de hade måst sätta på henne tvångströja. Hon låg nu i ett enskilt rum med isblåsa på huvudet, lugnad av ett par morfinsprutor. Ingen kunde förstå anledningen till denna plötsliga förändring. Charcot hade själv varit hos henne och haft stor svårighet att söva henne. Vi blev avbrutna av klinikchefen som sade att han letat efter mig överallt på sjukhuset. Charcot ville tala med mig, han skulle föra mig till professorns arbetsrum så snart föreläsningen i aulan var slut. Klinikchefen sade inte ett ord till mig medan vi gick nerför trapporna och genom de angränsade laboratorierna. Han knackade på dörren och för sista gången i mitt liv steg jag in i Mästarens välkända lilla helgedom. Charcot satt i sin vanliga stol, böjd över mikroskopet. Han lyfte huvudet och hans fruktansvärda ögon blixtrade mot mig. Mycket långsamt och med den djupa rösten självande av vrede sade han att jag försökt locka hem till mig en av patienterna i hans sjukhus, en ung flicka, en déséquilibrée, halvt omedveten om sina handlingar. Enligt hennes egen bekännelse hade hon redan en gång varit hemma hos mig, min djävulska plan att än en gång dra fördel av hennes hjälplöshet hade misslyckats genom en ren slump. Det var en brottslig handling, han borde egentligen överlämna mig till polisen, men av hänsyn till läkaryrkets heder och det röda bandet i mitt knapphål skulle han låta mig slippa undan med att bli bortkörd från hans klinik, han hoppades att aldrig behöva se mig mer.

Jag kände mig som träffad av blixten, tungan häftade vid min gom, jag kunde inte få fram ett ord. Plötsligt förstod jag den verkliga innebörden av hans oerhörda beskyllning och all min fruktan försvann. Jag svarade honom i ursinnig ton, att det var han och hans elever som ruinerat Geneviève, hon hade kommit till hans sjukhus som en frisk och stark bondflicka men skulle lämna det som ett dårhushjon om hon stannade ytterligare en tid. Jag hade gripit till den enda utväg som gavs för att få henne bort från sjukhuset och tillbaka till sina stackars gamla föräldrar. Jag hade misslyckats i min plan, och jag var ledsen att jag misslyckats.

- Assez, monsieur! röt Charcot.

Han vände sig till klinikchefen och bad honom föra mig till portvaktsrummet med order om att jag inte vidare skulle släppas in i sjukhuset. Om hans egen auktoritet inte räckte till för att utestänga mig från kliniken skulle han anmäla saken för l'Assistance Publique. Han reste sig från stolen och gick med långsamma tunga steg ut ur rummet.

19

Hypnotism

De ryktbara tisdagsteaterföreställningarna i aulan i la Salpêtrière, som ledde till att jag föll i onåd, har för länge sedan blivit fördömda av alla som allvarligt studerat hypnotiska fenomen. Charcots teorier om hypnotism, som på grund av hans obestridda auktoritet inympades på en hel generation läkare, har under mer än tjugu år fördröjt vår kunskap om dessa fenomens verkliga natur. De flesta av Charcots teorier om hypnotism har visat sig felaktiga. Hypnos är inte, som han lärde, en på konstlad väg framkallad nevros, endast tillämplig på hysteriska, överkänsliga, viljelösa och obalanserade individer. Motsatsen torde gälla. Hysteriska personer är i regel svårare att hypnotisera än individer med fullt normal mentalitet. Intelligenta, viljestarka och dominerande personer är oftast lättare att hypnotisera än dumma, ytliga och karaktärslösa människor. Sinnesslöa och sinnessjuka är för det mesta oemottagliga för hypnotiskt inflytande. Personer som säger att de inte tror på hypnos, som skämtar om det och är säkra på att de inte kan hypnotiseras, är i regel lätta att söva. Barn är lätta att hypnotisera. Hypnotisk sömn kan inte åstadkommas med enbart mekaniska medel. De glänsande glaskulorna, de roterande speglarna - som vi lånat från fågelfångarna - magneterna, blickfixeringen, de klassiska strykningarna etcetera, som brukades på Charcots klinik i la Salpêtrière och hos dr Lyuis på Charité, är rent nonsens.

Det terapeutiska värdet av hypnos i invärtesmedicin och kirurgi är inte så obetydligt som Charcot lärde oss. Det är tvärtom högst betydligt om terapin handhas av kompetenta läkare med klar hjärna och rena händer, fullt förtrogna med den ingalunda lätta tekniken. Statistiken över tusentals väl kontrollerade fall är bevis nog. Själv har jag, liksom de flesta nervläkare, använt hypnotisk behandling där andra medel visat sig overksamma, och jag har vunnit förvånande resultat med denna än i dag ofta missförstådda metod. Själsrubbningar av olika slag - med eller utan störningar i viljelivet - alkoholism, morfinism, kokainism, nymfomani, kan i regel botas med denna metod. Sexuell inversion är svårare att få bukt

med. I många, kanske de flesta fall är sexuell inversion inte att betrakta som en sjukdom utan som en felaktig inriktning av könsdriften, fullkomligt naturlig hos vissa individer, hos vilka ett energiskt ingripande ofta gör mer skada än nytta. Huruvida och i vilken utsträckning våra sociala lagar bör ingripa i sådana fall är en ytterst komplicerad fråga som jag inte här vill diskutera. Säkert är emellertid att lagens nuvarande formulering beror på en fullkomlig missuppfattning av den olidliga ställning som många av våra medmänniskor befinner sig i utan något som helst eget förvållande. De bör inte betraktas som brottslingar utan som offer för en tillfällig lapsus av Moder Natur, daterande sig från deras födelse, kanske redan från deras konception. Vad är förklaringen till den snabba ökningen av sexuell inversion hos bägge könen? Hämnas naturen på våra dagars maskuliniserade flicka genom att låta hennes smala höfter och platta bröst föda effeminerade söner? Eller är vi de förvirrade åskådarna till en ny fas av utvecklingen, karakteriserad av en långsam men ofrånkomlig legering av två skilda könstyper till ett nytt, hittills okänt specimen, den sista kvarlevan av en till undergång dömd ras på en uttjänt planet, den felande länken mellan Homo sapiens av i dag och morgondagens gåtfulla Superhomo?

Den stora nyttan av hypnotisk anestesi vid kirurgiska operationer och vid förlossningar är nu allmänt erkänd. Ännu mera slående är dess välsignelsebringande inverkan vid den smärtsammaste av alla operationer, i regel än i dag uthärdad utan bedövning - döden. Det lilla som förunnades mig att göra för hundratals döende soldater under kriget är nog för att tacka Gud för att jag haft detta mäktiga vapen i min hand. Hösten 1915 tillbringade jag två oförgätliga dygn bland många hundra soldater, döende under sina blodfläckade kappor på golvet i en bykyrka i Flandern. Vi hade ingen morfin, ingen kloroform, inga som helst bedövningsmedel som kunde minska deras plågor eller förkorta deras dödskamp. Många av dem såg jag dö inför mina ögon, med min hand på sin panna och med mina långsamt upprepade ord av hopp och tröst ljudande inom sig, befriade från plågor och dödsångest, ofta med ett leende på läpparna.

Vad var det för en gåtfull kraft som tycktes utgå från min hand? Varifrån kom den? Flödade den fram ur de djupa källorna av mitt undermedvetna själsliv eller var den, när allt kom omkring, de gamla mesmeristernas magnetiska fluidum?

Visserligen har den moderna vetenskapen gjort slut på läran om det magnetiska fluidet och ersatt den med ett dussin nya, mer eller mindre snillrika teorier. Jag är bekant med dem alla, ingen av dem tillfredsställer mig. Enbart suggestion, pelaren som uppbär hela den moderna teorin om hypnos, kan inte förklara alla dessa dunkla fenomen. Ordet suggestion, så som det används av dess främsta anhängare, Nancyskolan, skiljer sig förresten bara till namnet från Mesmers nu förlöjligade "idylliska kraft". Låt oss erkänna det som vi måste inse som ett faktum, att undret inte utförs av hypnotisören utan av patientens eget undermedvetna jag. Men hur skall man förklara den enes framgång och den andres misslyckande? Varför tränger den enes suggestion som ett kommandoord ner till patientens underjordiska verkstad och sätter i gång dess mäktiga maskineri, medan samma suggestion från en annan hypnotisör uppfångas av objektets medvetande och blir utan effekt? Ingen önskar högre än jag att få svar på denna fråga, för alltsedan jag var barn har jag vetat att jag ägde denna makt, kalla den vad man vill. De flesta av mina patienter, unga och gamla, män och kvinnor, tycktes förr eller senare förstå att jag hade den och har ofta talat med mig om det. Mina kamrater på sjukhuset visste om min förmåga. Charcot själv likaså, han använde sig av den mer än en gång. Professor Voisin, den berömde psykiatern på Asile Ste-Anne, bad mig ofta hjälpa honom i hans förtvivlade försök att hypnotisera sina mera våldsamma patienter. Vi brukade arbeta i timmar med stackars sinnessjuka som rasade i sina tvångströjor ur stånd att göra annat än spotta oss i ansiktet, vilket de ofta gjorde. Resultatet av våra försök var i de flesta fall negativt, men mer än en gång lyckades det mig att lugna och till och med söva några av dem som professorn själv misslyckats med trots sitt otroliga tålamod. Alla vakterna i Jardin Zoologique och Ménagerie Pezon visste att jag var i besittning av denna makt. Det var ett av mina vanliga konststycken att försänka deras ormar, ödlor, sköldpaddor, papegojor, ugglor, björnar och stora kattor i ett tillstånd av dvala, fullkomligt motsvarande Charcots första hypnotiska stadium, ofta lyckades jag till och med få dem i djup sömn. Jag har visst redan berättat om hur jag öppnade en böld och drog ut en träflisa ur tassen på Léonie, den ryktbara lejoninnan i Ménagerie Pezon. I själva verket rörde det sig här om en lokal bedövning under lätt hypnos. Apor är trots sitt rastlösa temperament lätt hypnoti-

serbara, vilket beror på deras höga intelligens och deras plastiska nervsystem. Ormtjusning är naturligtvis ett hypnotiskt fenomen. Jag har själv fått en cobra i kataleptiskt tillstånd i templet i Karnak. Att tämja vilda elefanter har sannolikt med hypnotism att skaffa. Jag hörde en gång en indisk vaktare, en mahout, i timmar tala med en av elefanterna i Zoo som plötsligt blivit ilsken, det lät precis som hypnotisk suggestion. De flesta fåglar är lätta att hypnotisera, alla människor vet hur lätt det är att hypnotisera en höna. I umgänge med djur, både vilda och tama, kan vem som helst konstatera den lugnande inverkan av sakta, monotont upprepade ord, det är nästan som om djuren förstod vad man sade till dem - vad skulle jag inte ge för att förstå vad de säger till mig! Att härvidlag tala om självsuggestion, som nu anses förklara allt, är ju omöjligt. En annan kraft måste vara verksam, jag frågar mig fortfarande och förgäves: vad är det för en kraft?

Bland de patienter jag överlåtit åt Norström under min resa till Sverige fanns ett svårt fall av morfinism, så gott som botat genom hypnotisk suggestion. Som jag var angelägen om att behandlingen inte skulle avbrytas, lät jag Norström bevista den sista seansen före min avresa. Han sade att fallet var enkelt och att patienten föreföll att tycka om honom. När jag kom tillbaka från Sverige hade hon återfallit i sin morfinism igen. Norström hade trots upprepade försök inte lyckats hypnotisera henne. Jag ville få henne att förklara orsaken till hans misslyckande, hon sade att hon inte förstod det själv, hon hade stort förtroende för Norström, hon var mycket ledsen, för hon hade gjort sitt bästa och det hade Norström också.

Charcot skickade mig en gång en ung diplomat, ett svårt fall av sexuell inversion. Både professor Kraft-Ebing, den ryktbare specialisten i Wien, och Charcot själv hade varit ur stånd att hypnotisera honom. Själv var han ytterst modfälld häröver, han trodde själv att hypnotisk behandling var hans enda chans, han sade att han var säker på att bli botad bara han kunde försänkas i sömn.

- Men ni sover ju, sade jag och rörde lätt vid hans panna med pekfingret. Inga strykningar, ingen blickfixering, ingen suggestion. Orden var knappt uttalade förrän hans ögonlock slöts med en lätt darrning, han befann sig i djup hypnotisk sömn på mindre än en minut. Det såg till en början hoppfullt ut, en månad senare återvände han till sitt hemland full av förtröstan på framtiden, betydligt mer optimistisk än jag. Han

sade att han tänkte fria till en ung dam som han höll mycket av. Han var mycket angelägen att gifta sig och få barn. Jag förlorade honom ur sikte. Ett år senare hörde jag av en ren tillfällighet att han tagit livet av sig. Hade denna stackars människa konsulterat mig några år senare, när jag hunnit lära mer om sexuell inversion, skulle jag aldrig gett mig på det hopplösa försöket att bota honom.

Utanför la Salpêtrière har jag sällan träffat på Charcots berömda tre stadier av hypnos, så slående demonstrerade under hans tisdagsföreläsningar. De var uppfunna av honom själv, inympade på hans hysteriska patienter och accepterade av hans lärjungar tack vare mästarens mäktiga suggestion. Detsamma gäller hans speciella hobby, hans "grande hystérie", som då grasserade i hela Salpêtrière, sal efter sal, och som nu är så gott som försvunnen. Det faktum att alla dessa hypnotiska experiment gjordes på hysteriska patienter är den enda möjliga förklaringen till hans oförmåga att förstå dessa fenomens verkliga natur. Om Salpêtrèreskolans påstående att endast hysteriska individer kan hypnotiseras var riktig, skulle det betyda att åtminstone åttio procent av mänskligheten lider av hysteri.

Men på en punkt hade Charcot otvivelaktigt rätt, vad än Nancyskolan, Forel, Moll och andra må säga. Hypnotiska experiment är icke utan risk vare sig för objektet eller för åskådarna. För min personliga del anser jag att offentliga demonstrationer av hypnotiska fenomen borde vara förbjudna. Specialister på nerv- och själssjukdomar kan lika litet reda sig utan hypnotism som kirurgerna utan kloroform och eter. Man behöver bara erinra sig de tusentals sorgliga fall av shellchock och traumatiska nevroser under kriget som botats med denna metod som genom trolleri sedan alla andra medel svikit. Hypnotisk behandling behöver inte nödvändigtvis gripa till hypnotisk sömn med upphävande av det vakna medvetandet. En hypnotisör, väl förtrogen med metodens komplicerade teknik och hemma i psykologi - båda dessa kvalifikationer är nödvändiga för framgång - uppnår i ett mycket stort antal fall goda, ofta förvånande resultat enbart med Charcots "suggestion à l'état de veille". Nancyskolan säger att hypnotisk och naturlig sömn är identiska. Det är ett misstag. Vi vet ännu inte vad hypnotisk sömn är, och tills vi vet mer därom gör vi klokt i att låta bli att använda den på våra patienter annat än i absolut tvingande fall. Jag vill dock här tillägga att de flesta

anklagelser mot hypnos är överdrivna. Hittills känner jag inte ett enda autentiskt exempel på någon kriminell handling begången under posthypnotisk suggestion. Jag har aldrig sett en individ utföra en under hypnos ingiven suggestion som han skulle vara oförmögen att utföra i normalt vaket tillstånd. Jag tror, att om någon usling skulle suggerera en kvinna under djup hypnos att ge sig åt honom och hon lydde denna suggestion, så innebär det att hon skulle kunna förmås därtill även utan hypnotisk påverkan. Fullkomligt blind lydnad existerar inte. Den hypnotiserade vet hela tiden mycket väl vad som försiggår och vad han eller hon är villig eller ovillig att göra. Camille, professor Liégeois bekanta somnambul i Nancy, som förblev fullkomligt oberörd när han stack en nål djupt in i hennes arm eller lade ett glödande kol i hennes hand, blev blossande röd och vaknade ögonblickligen om professorn låtsade en gest att lyfta upp hennes kjolar. Detta är bara en av de många förbluffande motsägelser som är så väl kända för alla som studerar hypnotiska fenomen och så svåra för utomstående att begripa. Det faktum att en person inte kan hypnotiseras mot sin vilja bör inte förbises av dem som predikar hypnotismens faror. Påståendet att en individ helt ovetande och mot sin vilja kan hypnotiseras på avstånd är nonsens. Så är sannolikt också psykoanalys.

20

Sömnlöshet

Norström hade med sin vänliga omtänksamhet bjudit mig på middag den olycksdigra dagen jag föll i onåd hos Charcot. Det var en dyster middag. Jag plågades av nederlagets förödmjukelse och Norström satt och kliade sig i huvudet, funderande på hur han skulle skrapa ihop de tretusen francs som han måste betala sin hyresvärd dagen därpå. Norström vägrade blankt att godta min förklaring till mitt misslyckande - otur och ett fullkomligt oförutsett ingripande av det oberäkneliga ödet. Norströms diagnos av fallet var: don Quijotisk dumdristighet och omätlig fåfänga. Jag sade till slut, att om jag inte redan samma dag fick något tecken från Fortuna att hon ångrade sig och tog sin bortskämde gunstling till nåder igen, så skulle jag acceptera hans diagnos som riktig. Medan jag talade drogs mina blickar på ett rent mystiskt vis från vinbuteljen mellan oss till Norströms kolossala händer.

- Har du någonsin sysslat med massage? frågade jag abrupt.

Istället för att svara öppnade Norström sina breda, hederliga nävar och visade mig med stolthet ett par tumdynor stora som apelsiner. Det var inget tvivel om att han talade sanning när han sade att han gett mycket massage i Sverige förr i världen.

Jag ropade på kyparen och beställde den bästa flaska Veuve Clicquot som fanns att få på Café de la Régence, och jag höjde mitt glas för mitt nederlag i dag och Norströms seger i morgon.

- Jag tyckte du sa nyss att du var pank, sade Norström och tittade på champagnebuteljen.

- Bry dig inte om det, skrattade jag. En lysande idé, mer värd än hundra flaskor Veuve Clicquot har just sprungit fram ur min hjärna, ta dig ett glas till medan jag utarbetar den.

Norström brukade alltid säga att jag hade två olika hjärnor som arbetade alternativt i mitt huvud, en väl utvecklad hjärna av en dåre och en rudimentär hjärna av ett geni. Han stirrade mållös på mig när jag tillade att jag skulle komma till honom dagen därpå på hans mottagning mellan två och tre och förklara min plan. Han sade att det var bästa tiden att få tala i

fred, jag kunde vara säker på att ingen skulle störa oss. Vi lämnade Café de la Régence arm i arm, Norström grubblande på ur vilken av mina två hjärnor den lysande idén sprungit fram, jag på briljant humör, som om jag redan hade glömt att jag på morgonen körts bort från la Salpêtrière.

Precis klockan två följande dag skickade jag in mitt visitkort till professor Guéneau de Mussy, den orléanska familjens ryktbare läkare, en av de främsta medicinska celebriteterna i Paris. Professorn som alltid varit mycket vänligt stämd mot mig frågade varmed han kunde stå till tjänst. Jag sade att när jag besökte honom för en vecka sedan, hade han gjort mig äran att föreställa mig för monseigneur le duc d'Aumale, just som denne haltade ut ur rummet stödd på sin betjänts arm. Han hade berättat att hertigen haft ischias och att han hade största svårighet att stöda på benet och förgäves hade konsulterat alla Paris främsta kirurger. Jag sade att jag tagit mig friheten att komma hit i dag för att meddela professorn, att om jag inte misstog mig så kunde hertigen botas med massage. En berömd landsman till mig, en erkänd auktoritet rörande ischias och massagebehandling, var för tillfället i Paris, jag tog mig friheten föreslå att han skulle tillkallas för att undersöka hertigen. Guéneau de Mussy, som i likhet med alla andra av den tidens franska läkare knappast visste någonting om massage, gick genast in på mitt förslag. Eftersom hertigen skulle resa till Château de Chantilly nästa dag, blev det uppgjort att jag genast skulle bege mig till hans hôtel i Faubourg St-Germain med den ryktbare specialisten. Senare på eftermiddagen infann sig Norström tillsammans med mig i hertigens bostad, där vi mottogs av professor Guéneau de Mussy. Norström hade instruerats att göra sitt bästa för att se ut som en ryktbar specialist på ischias, men att för Guds skull låta bli att hålla tal därom. Efter en grundlig undersökning var vi bägge på det klara med att detta verkligen var ett utmärkt fall för massage och passiva rörelser. Hertigen avreste till Château de Chantilly nästa dag åtföljd av Norström. Fjorton dagar senare läste jag i Figaro, att den världsbekante svenske specialisten doktor Norström kallats till Chantilly för att behandla le duc d'Aumale. Monseigneur hade setts gå omkring i slottsparken, lätt stödd på en käpp, det var en underbar förbättring. Doktor Norström behandlade också le duc de Montpensier, som lidit svårt av gikt i många år men nu redan blivit mycket bättre.

Därpå kom turen till prinsessan Mathilde, don Pedro av Brasilien, flera ryska storfurstar, en österrikisk ärkehertiginna och infantinnan Eulalia av Spanien.

Min vän Norström, som efter återkomsten från Chantilly lydde mig blint, var av mig förbjuden att ta emot några som helst andra patienter än kungligheter till dess jag bestämde annorlunda. Jag förklarade att detta var en riktig taktik, grundad på sunda psykologiska fakta. Redan efter två månader var Norström tillbaka i sin eleganta våning vid Boulevard Haussmann, med mottagningsrummet fullpackat av patienter från alla länder, amerikaner först och främst. På hösten utkom hans Manuel de Massage Suédois av doktor Gustaf Norström, Paris, Librairie Hachette, i största hast hopkokad av oss ur olika svenska källor. Samtidigt utkom en amerikansk upplaga i New York. Tidigt på våren kallades Norström till Newport för att behandla mr Vanderbilt, honoraret skulle bestämmas av honom själv. Till Norströms bestörtning förbjöd jag honom att resa till Amerika, och en månad senare skeppades den gamle mångmiljonären till Europa för att inta sin plats bland Norströms övriga patienter - en levande reklam i jättebokstäver, synlig över hela Förenta staterna. Norström låg i från morgon till kväll med att knåda patienter med sina jättelika tummar, hans tumdynor hade småningom antagit proportionerna av meloner. Snart nödgades han till och med sluta upp med sina lördagskvällar i Skandinaviska klubben, där han drypande av svett brukade galoppera kring med alla damerna i tur och ordning för att motionera sin lever. Han sade alltid att det inte fanns någonting så hälsosamt som dans och ymnig transpiration om man ville hålla levern i skapligt skick.

Norströms fenomenala framgång gjorde mig så glad att jag för en tid nästan glömde min egen förödmjukelse. Det dröjde dock inte länge förrän den gjorde sig påmint igen, först i mina drömmar, sedan i mina vakna tankar. Ofta, just som jag höll på att somna, såg jag bakom mina slutna ögonlock den sista förödmjukande scenen som utspelats innan ridån gick ner för min framtid. Jag såg Charcots flammande ögon blixtra genom mörkret, jag såg mig själv eskorterad av två av hans assistenter och som en brottsling mellan två poliser lämna la Salpêtrière för sista gången. Jag förstod min egen dårskap, jag insåg att Norströms diagnos "don Quijotisk dumdristighet

parad med omätlig fåfänga" var riktig när allt kom omkring. Don Quijote igen!

Snart slutade jag helt och hållet upp att sova, jag råkade in i en period av akut sömnlöshet så fruktansvärd att jag var nära att mista förståndet. Sömnlöshet dödar inte sitt offer, såvida offret inte dödar sig själv - sömnlöshet är den vanligaste orsaken till självmord. Men den dödar en människas livsglädje, suger blodet ur hennes hjärna och hjärta som en vampyr. Den kommer henne att minnas under natten det som var meningen att hon skulle glömma under barmhärtig sömn. Den kommer henne att glömma under dagen vad som var meningen hon skulle minnas. Minnet är det första som går överbord, snart spolas också vänskap, kärlek, pliktkänsla och till och med medlidande bort. Endast förtvivlan stannar kvar på det dömda skeppet och styr det obönhörligt mot klipporna till total undergång. Voltaire hade rätt när han likställde sömnen med hoppet.

Jag miste inte förståndet, jag tog inte livet av mig. Jag höll ut med mitt tunga arbete så gott jag kunde, likgiltig för hur det gick med mina patienter, likgiltig för hur det gick med mig själv. Akta er noga för en läkare som lider av sömnlöshet. Många av mina patienter började klaga över att jag var brutal och otålig mot dem, många lämnade mig, många stannade kvar trots allt, desto värre för dem. Först då de var nära att dö tycktes jag vakna upp ur min apati, för jag fortfor att intressera mig för Döden långt efter det jag upphört att intressera mig för Livet. Jag kunde ännu studera min dystre kollega med samma nyfikenhet som när jag var student i la Salle Ste-Claire, i förhoppning att trots allt kunna avtvinga honom hans fruktansvärda hemlighet. Jag kunde sitta tåligt hela natten vid en döende patients säng efter att ha försummat honom när jag kanske kunde ha räddat honom. Ofta fick jag höra att det var snällt av mig att sitta uppe hela natten fast inget mera fanns att göra och de andra läkarna hade gått sin väg. Men vad gjorde det mig om jag satt på en stol vid en annan människas säng eller låg vaken i min egen? Som väl var räddades jag av min tilltagande misstro till medikamenter från total undergång, högst sällan tog jag något av de många sömnmedel som jag skrev ut åt andra nästan varenda dag. Rosalie var min husläkare. Jag svalde lydigt tisane efter tisane som hon komponerade från sin outtömliga franska farmakopé av undergörande örter. Rosalie var tydligen mycket bekymrad över

mig. Snart upptäckte jag till och med att hon ibland på eget bevåg skickade bort mina patienter när hon tyckte att jag såg för trött ut. Jag försökte bli ond men orkade inte gräla på henne.

Norström började tydligen också bli orolig för mig. Våra roller var ombytta, han klättrade uppför lyckans hala fallrep, jag klättrade ner. Det gjorde honom vänligare än någonsin mot mig, jag förundrade mig ständigt över hans tålamod. Han brukade ofta komma och dela min ensliga middag på Avenue de Villiers. Jag dinerade aldrig borta, bjöd aldrig hem någon till mig, gick aldrig ut i sällskapslivet som jag förut så ofta gjort. Nu tyckte jag bara det var bortkastad tid, det enda jag önskade var att bli lämnad ifred och få sova.

Norström tyckte att jag skulle resa till Capri på ett par månader och vila mig, han var säker på att jag sedan skulle komma tillbaka som en helt annan människa och sköta min stora praktik som förr. Jag sade att om jag reste till Capri nu, så skulle jag aldrig återvända till Paris, jag hatade storstadens artificiella liv mer och mer. Jag ville inte längre öda bort mina år i denna atmosfär av sjukdom och ruttenhet. Jag ville lämna denna tillvaro på allvar. Jag ville inte vara en läkare på modet, ju fler patienter jag fick, desto tyngre kände jag blacken om foten. Jag hade många andra intressen i livet än att sköta om mina rika amerikaner och nevrotiska damer. Vad brydde jag mig om hans ständiga prat om att kasta bort "min lysande framtid", min framtid låg bakom mig. Han visste mycket väl att jag saknade de nödiga förutsättningarna för att bli en berömd läkare, att jag var en läkare på modet berodde enbart på osviklig tur. Han visste också att mycket pengar kunde jag varken förtjäna eller behålla. Förresten ville jag inte ha mycket pengar, jag visste inte vad jag skulle göra med dem. Jag var rädd för pengar, jag hatade pengar. Jag ville leva ett enkelt liv bland enkla naturliga människor. Kunde de varken läsa eller skriva, så mycket bättre. Allt vad jag behövde var ett rum med vitkalkade väggar, en hård säng, ett enkelt furubord, ett par stolar och ett piano. Fågelkvitter utanför mitt öppna fönster och havsbrus i fjärran. Allt vad jag verkligen satte värde på kunde fås för mycket litet pengar, jag skulle vara fullkomligt lycklig i den enklaste omgivning bara jag slapp störande osköna ting omkring mig.

Norströms ögon vandrade långsamt runt rummet från quattrocentotavlorna till den florentinska madonnan på min prie-

Dieu, från den flamländska cinquecentogobelängen över dörren via de glänsande Cafaiolovaserna och de sköra venetianska glasen på byffén till de persiska mattorna på golvet.

- Jag förmodar att den där kommer från Bon Marché, muttrade Norström och sneglade försmädligt på den dyrbara gamla Bokharamattan under bordet.

- Du ska med glädje få den till skänks i utbyte mot en enda natts djup, naturlig sömn. Jag ger dig med varm hand den här Urbinovasen, signerad av maestro Giorgio själv, om du får mig att skratta. Jag bryr mig inte om den här bråten längre, den säger mig ingenting, jag är led på alltihop. Låt bli att grina så där försmädligt, jag vet vad jag säger och jag ska bevisa det för dig.

- Vet du vad jag gjorde, fortsatte jag, när jag var i London i förra veckan för den där konsultationen om hjärntumören, där jag förresten sannolikt gissade fel? Jag hade en annan konsultation samma dag, angående ett annat, mycket värre fall, en man den gången. Den mannen var jag, eller rättare sagt mein Doppelgänger, som Heine uttryckte det.

"Hör på min vän", sade jag till min dubbelgångare när vi lämnade St. James' Club arm i arm, "jag skulle gärna vilja komma på det klara med hur det egentligen står till med dig invändigt. Ryck upp dig en smula och låt oss långsamt vandra arm i arm uppför New Bond Street från Piccadilly till Oxford Street. Samla dina tankar och hör noga på vad jag nu säger. Sätt på dig dina starkaste glasögon och titta noga i alla butiksfönster, granska vartenda föremål du ser. Det är ett unikt tillfälle för dig som tycker om vackra saker, vi strövar förbi Londons finaste butiker. Allt som kan köpas för pengar kommer att ligga utbrett för dina ögon, inom räckhåll för din hand. Varenda sak du skulle vilja äga ska du få till skänks, du behöver bara tala om att du vill ha den. Men på ett villkor: det du väljer måste du behålla för dig själv, till din egen nytta eller förströelse, du får inte ge bort den."

Vi vände om hörnet till Piccadilly, experimentet började. Uppmärksamt iakttog jag min dubbelgångare medan vi långsamt gick uppför Bond Street och tittade i alla butiksfönster. Han stannade ett ögonblick framför Agnew, den ryktbare konsthandlaren, betraktade noga en utsökt madonna på guldgrund, sa att det var en vacker sak, tidig Sienaskola, det kunde vara en äkta Simone di Martino. Han gjorde en gest mot fönstret som för att lägga vantarna på tavlan, men ruskade

likgiltigt på huvudet, stack handen i fickan och fortsatte. Han beundrade mycket en superb Louis XVI-pendyl hos Hunt och Roskell, men med en axelryckning påstod han att han inte brydde sig om vad tiden led, det kunde han förresten se på solen. Framför Aspreys stora fönster, fullt av alla upptänkliga bibelots, bric-à-bracs och smycken av guld, silver och ädla stenar, sa han att han hade fått kväljningar och kände sig på väg att bli sjösjuk, han skulle slå sönder rutan och allt som fanns där bakom ifall han blev tvungen att se på alla de där dumma leksakerna en stund till. Då vi passerade Poole, H. K. H. prinsen av Wales hovskräddare, förkunnade min dubbelgångare att han trivdes bättre i gamla kläder än i nya. Allteftersom vi fortsatte nerför Bond Street blev han mer och mer likgiltig och tycktes snarare intressera sig för att stanna och klappa hundarna som svansade efter sina ägare än att utforska butiksfönstren. Då vi till slut nådde Oxford Street hade han ett äpple i ena handen och en knippa liljekonvaljer i den andra. Han sa att han inte önskade sig någonting annat av allt han sett på Bond Street utom möjligen den lilla Aberdeenterriern som tåligt satt och väntade på sin husbonde utanför Asprey. Han började äta på sitt äpple mitt på Bond Street och sa att det var ett mycket gott äpple, han såg ömt på sina liljekonvaljer och berättade att de påminde honom om hans gamla hem i Sverige. Han frågade om jag var färdig med mina experiment och om jag kommit underfund med vad det var för fel med honom. Var det huvudet?

"Nej", sade jag, "det är hjärtat."

Han svarade mig att jag var mindre lätt att lura än jag såg ut för, han hade alltid misstänkt att det var hjärtat. Han erinrade mig om min tystnadsplikt, saken angick ingen annan än honom själv.

Nästa morgon återvände vi till Paris. Han tycktes vara på bättre humör under båtfärden mellan Dover och Calais, han sa att han älskade sjön. Sedan dess har han knappast lämnat Avenue de Villiers och irrat rastlös från rum till rum som ett fångat djur. Under min mottagningstid hänger han ute i väntrummet, tränger sig in före mina rika amerikaner och påstår att han måste ha en kraftig pick-me-up, han säger han känner sig så trött i huvudet. Resten av dagen far han omkring med mig på gatorna och väntar tåligt tillsamman med min hund medan jag besöker mina patienter. Under middagen sitter han mitt emot mig i stolen där du nu sitter, stirrar på mig med sina

trötta tomma ögon och säger att han ingen aptit har och ingenting kan äta, allt han vill ha är ett sömnmedel. På natten kommer han och lutar sig över min huvudkudde och tigger mig att jag för Guds skull ska ta honom härifrån, säger att han står inte ut längre, annars...

- Det gör inte jag heller, röt Norström, och för fasen sluta upp med det där förbaskade pratet om din Doppelgänger. Mental vivisektion är en farlig sysselsättning för en man som inte kan sova. Om du fortsätter på det här sättet hamnar både du och din Doppelgänger bland galningarna i Asile Ste-Anne. Jag ger dig på båten. Om du tänker ge upp din karriär, om du vill avstå från rykte och pengar, om du föredrar ditt vitkalkade rum i Anacapri framför din luxuösa våning vid Avenue de Villiers, så ge dig av, ju förr dess hellre, till din välsignade ö och bli lycklig där istället för tokig här. Vad din Doppelgänger beträffar, så ber jag dig med all respekt hälsa honom från mig att han är en humbug. Jag vill slå vad om vad som helst att han snart snokar upp en annan gammal Bokharamatta att lägga under ditt enkla furubord, en Sienamadonna och en flamländsk gobeläng att hänga på väggen i ditt vitstrukna rum, en Gubbiotallrik från cinquecento att äta dina makaroni på och ett gammalt venetianskt glas att dricka ditt Capri bianco ur.

21

Sant' Antonios mirakel

Sant' Antonio hade åstadkommit ett nytt mirakel. Jag bodde i ett litet lanthus i Anacapri, vitkalkat och rent, med en solig pergola utanför de öppna fönstren och vänliga enkla människor runt omkring mig. Gamla Maria Porta-Lettere, la Bella Margherita, Annarella och Gioconda var alla glada att ha mig tillbaka ibland sig. Don Dionisios Capri bianco smakade mig bättre än någonsin och det började småningom gå upp för mig att parrocons Capri rosso var lika god. Från soluppgång till solnedgång arbetade jag i mastro Vincenzos vigna med att gräva grunden till den stora loggian i mitt blivande hem. Mastro Nicola och hans tre söner grävde vid min sida och ett halvt dussin flickor med leende ögon och gungande höfter bar bort jorden i stora korgar som de balanserade på huvudet. Ett par meter under jordytan hade vi stött på romerska murar, opus reticulatum, hårt som granit med dansande nymfer och bacchanter på en grund i pompeianskt rött. Djupare ner fann vi ett vitt mosaikgolv inramat av vinlöv i nero antico och rester av ett annat golv av utsökt palombinomarmor som nu ligger i min stora loggia. En räfflad cipollinokolonn som nu stöder den inre gårdens lilla loggia låg tvärs över golvet där den fallit för tvåtusen år sedan. I sitt fall hade den krossat en stor vas av parisk marmor vars handtag var format som ett lejonhuvud och som nu ligger på mitt skrivbord.

- Roba di Timberio, sade mastro Nicola och tog upp ett illa medfaret huvud av Augustus. Det finns i den stora loggian än i dag.

När spaghettin i parroco don Antonios kök var färdig ringde kyrkklockorna mezzogiorno, och vi satte oss alla kring ett väldigt fat med insalata di pomidoro, minestrone eller spaghetti för att sedan omedelbart vara i arbete igen till solnedgången. När klockorna nere i Capri ringde Ave Maria gjorde alla korstecknet och gick sin väg med ett "Buon riposo, eccellenza, buona notte, signorino". Deras önskan hördes av Sant' Antonio, han gjorde ett nytt under, jag sov gott hela natten så som jag inte sovit på åratal. Jag steg upp med solen,

sprang ner till fyren för mitt morgonbad och var tillbaka uppe i vignan redan när de andra kom från morgonmässan klockan fem.

Ingen av mina arbetskamrater kunde läsa eller skriva, ingen hade någonsin haft att göra med andra byggen än lanthus som alla var sig tämligen lika. Men mastro Nicola, liksom hans förfäder i otaliga led, visste hur man bygger en valvbåge, den konsten hade de lärt från romarna. Att mitt hus skulle bli olika alla hus de hittills sett hade de redan klart för sig och de var alla högeligen intresserade. Ingen visste än så länge hur det skulle komma att ta sig ut, och det visste jag inte själv heller. Det enda vi hade att gå efter var en primitiv skiss som jag egenhändigt tecknat med ett stycke kol på den vita trädgårdsmuren, jag kan inte rita alls och den såg ut som kluddad av en barnunge.

- Detta är mitt hus, förklarade jag för dem, romerska pelare bär upp de välvda rummen och naturligtvis finns små gotiska kolonner i alla fönster. Det här är den stora loggian med sina starka valvbågar, vi får se längre fram hur många valv den ska ha. Här kommer en lång pergola med över hundra kolonner, den leder upp till kapellet. Att stora vägen går tvärsigenom min pergola betyder ingenting, den får maka åt sig lite. Här, med utsikt över Castello Barbarossa, blir det en annan loggia, tillsvidare vet jag inte riktigt hur den kommer att se ut, men jag är säker på att den i rätta ögonblicket springer fram ur mitt huvud. Det där är en liten inre gård, ett slags atrium med en sval fontän i mitten och romerska kejsarhuvuden i nischerna runt omkring. Här, bakom huset, ska vi riva ner hela trädgårdsmuren och bygga en klostergång, något i stil med den i Lateranen i Rom. Här kommer en stor terrass där ni flickor ska dansa tarantella om sommarkvällarna. Högst uppe i trädgården ska vi spränga bort berget och bygga en grekisk teater, öppen åt alla håll för sol och vindar. Där går en cypressallé som leder upp till kapellruinen, som naturligtvis ska byggas upp som kapell igen med gamla klosterstolar, ett stort refektoriebord och målade fönster, det ska bli mitt bibliotek. Där löper en pelargång med gotiska kolonner, och här, med blicken vänd mot den vida blåa golfen, ska vi lägga en kolossal egyptisk sfinx av röd granit, äldre än Tiberius själv. Det är rätta platsen för en sfinx, för tillfället har jag visserligen ingen aning om var jag ska få tag i en, men jag är säker på att också den ska dyka upp i rätta ögonblicket.

De var alla förtjusta och mycket ivriga att få huset färdigt med detsamma. Mastro Nicola ville veta varifrån fontänernas vatten skulle komma.

Naturligtvis från himlen som allt vatten på ön kom ifrån. Jag ämnade förresten köpa hela Barbarossaberget, och uppe på toppen av berget tänkte jag spränga en kolossal cistern där regnvattnet kunde samlas upp och sedan förse hela Anacapri med vatten, det behövdes mer än väl och det var det minsta jag kunde göra för att återgälda all deras vänlighet mot mig. När jag med käppen drog upp konturerna till min klostergång, såg jag det hela genast för mig precis som det nu står, med lätta arkader kring den lilla cypressgården och dess Dansande faun i mitten. När vi fann lerkrukan proppad med romerska mynt, började de gräva ivrigare än nånsin, varenda contadino på Capri har varit på utkik efter il tesoro di Timberio i tvåtusen år. Det var först långt efteråt, när jag tvättade mynten, som jag bland dem fann ett guldmynt så väl bevarat som om det präglats i dag, "fleur de coin" i sanning, med den vackraste bild av kejsaren jag någonsin sett. Tätt intill fann vi två bronshovar som hört till en ryttarstaty, den ena är än i dag i min ägo, den andra stals tio år senare av en turist.

Vignan var full av tusentals polerade plattor av kulört marmor - africano, pravonazetto, giallo antico, verde antico, cipollino, alabastro - som nu bildar golvet i den stora loggian, i kapellet och till några av terrasserna. En sönderslagen agatskål av utsökt form, flera grekiska vaser, en mängd fragment av tidig romersk skulptur, inklusive - enligt mastro Nicola - "la gamba di Timberio" samt dussintals grekiska och romerska inskriptioner kom i dagen medan vi grävde. Då vi planterade cypresserna från Villa d'Este längs stigen upp till kapellet träffade vi på en grav som innehöll ett mansskelett. Det hade ett grekiskt silvermynt i munnen, resten av skelettet ligger kvar där vi fann det, skallen ligger på mitt skrivbord.

Den stora loggians arkader höjde sig snabbt ur marken, en efter en reste sig pergolans hundra vita kolonner mot skyn. Vad som en gång varit mastro Vincenzos hus och snickarverkstad omformades och utvidgades så småningom till mitt blivande hem. Hur det egentligen gick till har jag aldrig riktigt kunnat förstå, och det har ingen annan heller som följt det nuvarande San Micheles historia. Jag visste absolut ingenting om arkitektur, och lika litet visste mina medhjälpare. Ingen som kunde läsa och skriva hade något att göra med

arbetet, ingen arkitekt rådfrågades, ingen ordentlig ritning eller plan gjordes någonsin upp, inga exakta mått togs. Det gjordes alltsammans "all'occhio", som mastro Nicola kallade det.

Om aftnarna, när de andra gått sin väg, brukade jag sitta ensam på det söndervittrade bröstvärnet utanför kapellet där min sfinx skulle stå, och då reste sig för min inre syn mina drömmars slott i skymningen. Ofta när jag satt där tyckte jag mig se en högväxt gestalt i lång mantel vandra nere bland loggians halvfärdiga valv, noggrant granska dagens arbete och luta sig ner som för att studera konturerna jag ritat i sanden. Vem var den mystiske uppsyningsmannen? Var det Sant' Antonio själv som smugit sig ut från sitt heliga vilorum i kyrkan för att göra ett nytt mirakel? Eller var det samme frestare, som för tolv år sedan stod här bredvid mig och erbjöd mig San Michele i utbyte mot min framtid? Det var redan så mörkt att jag inte längre kunde urskilja hans ansikte, men jag tyckte mig se en svärdsklinga glänsa under den röda manteln. När vi nästa morgon tog upp vårt arbete där vi kvällen förut slutat det - villrådiga om vad vi skulle göra och hur det skulle göras - tycktes alla svårigheter som bortblåsta under natten. All min tvekan var försvunnen. Jag såg det alltsammans klart i minsta detalj, som om det ritats av en arkitekt.

Maria Porta-Lettere hade för ett par dagar sedan lämnat mig ett brev med Roms poststämpel. Jag hade slängt det oöppnat i bordslådan tillsammans med ett dussin andra olästa brev. Jag hade ingen tid för världen utanför Capri, i himlen finns det ingen post. Men så hände något oerhört, det kom ett telegram till Anacapri. Två dagar tidigare mödosamt signalerat från semaforen vid Massa Lubrense hade det i sinom tid nått Capris semafor vid Arco Naturale. Efter några fruktlösa försök att gissa sig till dess innebörd hade don Ciccio, semaforisten, i tur och ordning erbjudit telegrammet till diverse personer i Capri. Ingen förstod ett ord därav, ingen ville ha med det att göra. Man hade då beslutat att göra ett försök med Anacapri och lagt telegrammet i Maria Porta-Letteres fiskkorg. Maria Porta-Lettere som aldrig sett ett telegram förr överantvardade det med stor försiktighet till parrocon. Il reverendo don Antonio, som var ovan att läsa vad han inte kunde utantill, rådde Maria Porta-Lettere att lämna telegrammet till il reverendo don Natale, skolläraren, den lärdaste mannen i byn. Don Natale var säker på att det var skrivet på

hebreiska, men han var lite osäker om innebörden i det på grund av de många stavfelen. Han föreslog Maria Porta-Lettere att ta det till reverendo don Dionisio, som varit i Rom och kysst påvens hand och följaktligen var rätte mannen att läsa det hemlighetsfulla budskapet. Don Dionisio, Anacapris störste auktoritet på roba antica, igenkände genast Timberios privata chiffer, inte undra på att ingen människa kunde läsa telegrammet. Hans åsikt bekräftades av farmaceuten men mötte stark opposition från barberaren som svor på att det var skrivet på engelska. Barberaren som var en klipsk fyr föreslog att telegrammet skulle lämnas till la Bella Margherita, hennes tant hade ju gift sig med un lord inglese. La Bella Margherita brast i tårar så snart hon fick se telegrammet, hon hade drömt på natten att hennes tant var sjuk, nu var hon säker på att telegrammet kom från den engelske lorden för att underrätta henne om tantens död. Medan Maria Porta-Lettere gick från hus till hus med telegrammet, växte upphetsningen i Anacapri allt mer och mer och snart hade allt arbete lagts ner. Ett rykte att krig utbrutit mellan Italien och turkarna motsades vid middagstiden av ett annat rykte, som bragts på nakna pojkfötter från Capri och som berättade att kungen blivit mördad i Rom. Municipalstyrelsen sammankallades i all hast, men don Diego, sindacon, beslöt att vänta med att hissa flaggan på halv stång tills ett nytt telegram bekräftat den sorgliga nyheten. Kort före solnedgången anlände Maria Porta-Lettere med telegrammet till San Michele eskorterad av en samling representativa personer av båda könen. Jag tittade på telegrammet och sade att det inte var till mig. Vem var det till? Jag svarade att jag aldrig hört talas om någon människa, död eller levande, behäftad med ett liknande namn, det var inget namn, det såg snarare ut som ett alfabet tillhörande något okänt tungomål. Ville jag inte försöka läsa telegrammet och tala om vad som stod i det? Nej, det ville jag inte, jag hatade telegram. Jag vägrade bestämt att ha något med telegrammet att skaffa. Var det sant att det var krig mellan Italien och turkarna? skrek de representativa personerna nedanför trädgårdsmuren.

Det visste jag inte, det var mig förresten fullkomligt likgiltigt så länge jag fick vara ifred och gräva i min trädgård.

Gamla Maria Porta-Lettere sjönk modfälld ner på cipollinokolonnen, hon sade att hon vandrat ikring med telegrammet sedan soluppgången och inte ens haft tid att äta, hon or-

kade inte längre. Förresten måste hon gå och se efter sin ko. Ville jag inte vara så snäll och ta hand om telegrammet till i morgon bitti? Hon vågade inte ta ansvaret på sig med alla barnbarnen som sprang omkring i rummet, för att nu inte tala om kycklingarna och grisen. Gamla Maria Porta-Lettere var en mycket god vän till mig, jag tyckte synd om både henne och hennes ko. Jag stoppade telegrammet i fickan, hon skulle fortsätta efterforskningarna nästa morgon.

Solen sjönk i havet, klockorna ringde Ave Maria, vi gick allesammans hem till vår kvällsvard. När jag satt under min pergola med en flaska av don Dionisios bästa vin framför mig, flög plötsligt en hemsk tanke genom min hjärna - tänk om telegrammet när allt kom omkring ändå var till mig! Sedan jag styrkt mig med ännu ett glas vin lade jag telegrammet på bordet framför mig och tog itu med att försöka översätta det till mänskligt språk. Det tog mig en hel butelj för att övertyga mig om att det inte var till mig, jag somnade med huvudet på bordet och telegrammet i handen.

Jag försov mig nästa morgon. Det var ingen brådska, ingen arbetade i min trädgård den dagen, säkerligen var alla i kyrkan alltsedan morgonmässan, det var långfredag. När jag några timmar senare vandrade upp till San Michele fann jag till min förvåning mastro Nicola med sina tre söner och alla flickorna arbetande i trädgården som vanligt. Naturligtvis visste de hur angelägen jag var att skynda på med arbetet så mycket som möjligt, men jag skulle aldrig ha drömt om att ifrågasätta att de skulle arbeta på själva långfredagen. Det var verkligen snällt av dem, jag sade att jag var mycket tacksam. Mastro Nicola såg på mig med tydlig förvåning och förklarade att det inte var någon helgdag i dag.

- Ingen helgdag i dag? Visste han inte att det var långfredag, den dag då Jesus Kristus korsfästes?

- Va bene, sade mastro Nicola, men Jesus Kristus var inte något helgon.

- Visst var han ett helgon, det största av alla helgon!

- Men inte så stor som Sant' Antonio, som gjort över etthundratjugu underverk. Hur många underverk har Gesu Cristo gjort? frågade han med en illmarig blick på mig.

Ingen visste bättre än jag att det sannerligen inte var lätt att slå Sant' Antonio i fråga om mirakler, hade någon åstadkommit ett större mirakel än detta att jag förts tillbaka till hans by? Undvikande mastro Nicolas fråga svarade jag att Sant'

Antonio i all ära ändå bara var en människa, under det att Jesus Kristus var Guds son som för att rädda oss alla från helvetet lidit döden på korset just i dag.

- Non è vero, sade mastro Nicola och återtog sin grävning med stor kraft. L'hanno fatto morire ieri per abbreviare le funzioni nella chiesa. Det är inte sant. De gjorde av med honom i går för att korta av på ceremonierna i kyrkan.

Jag hade knappast hunnit hämta mig från denna upplysning förrän jag hörde en välbekant röst ropa mitt namn utanför trädgårdsmuren. Det var min vän den nyutnämnde svenske ministern i Rom. Han var rasande över att han inte fått något svar på sitt brev om att han ämnade komma och fira påsken hos mig och ännu mer därför att jag inte mött honom vid marinan med en åsna vid postbåtens ankomst som han bett mig om i sitt telegram. Han skulle aldrig ha kommit till Anacapri om han hade vetat att han skulle behöva klättra själv uppför alla de sjuhundrasjuttiosju feniciska trappstegen som ledde till min eländiga by. Hade jag panna att säga att jag inte fått hans telegram?

Visst hade jag fått det, vi hade alla fått det, jag hade till och med fått för mycket vin i mig på grund av det. Han lugnade sig en smula när jag räckte honom telegrammet, han sade att han ville ta det med sig till Rom och visa det för Ministero delle Poste e Telegrafi. Jag ryckte det ifrån honom med en varning om att varje försök att förbättra telegrafkommunikationerna mellan Capri och fastlandet skulle komma att bekämpas av mig med både lagliga och olagliga medel.

Jag var förtjust över att få visa min vän mitt blivande hem och förklara för honom hur underbart San Michele skulle bli. Då och då hänvisade jag till min ritning på trädgårdsmuren för att få honom att förstå det hela bättre, han sade att den var mycket välbehövlig. Han var full av intresse och när han från kapellet såg ner på den underbara ön vid våra fötter, tyckte han att det var den skönaste utsikten i världen. När jag visade honom var granitsfinxen skulle stå gav han mig en orolig sidoblick, och när jag visade honom var berget skulle sprängas bort för att lämna plats åt min grekiska teater, sade han att han kände sig en smula vimmelkantig och helst ville gå hem till mig för att få ett glas vin, han ville förresten gärna tala med mig på tu man hand.

Hans ögon vandrade runt mitt vitkalkade rum och han frågade om detta var min villa. Jag svarade att jag aldrig i hela

mitt liv bott så beskvämt. Jag satte fram en flaska av don Dionisios vin på det enkla furubordet, bjöd honom att slå sig ner på min stol och kastade mig själv på sängen, redo att höra på vad han hade att säga. Min vän frågade mig om jag inte under de sista åren tillbringat mycket av min tid på la Salpêtrière, bland nervsjuka och obalanserade människor, mer eller mindre konstiga i huvudet?

Jag svarade att det nog var så, men att jag nu lämnat la Salpêtrière på allvar.

Han var glad att höra det, sade han, han ansåg att det var hög tid, det vore bättre att jag slog mig på någon annan specialitet. Han höll mycket av mig, han hade i själva verket kommit ner för att övertala mig att genast återvända till min stora praktik i Paris istället för att öda bort min tid bland bönderna i Anacapri. Men nu sedan han sett mig hade han ändrat mening, det var inget tvivel om att jag led av överansträngning och var i behov av grundlig vila.

Jag sade att jag var mycket glad att han gillade mitt beslut, jag stod faktiskt inte ut med jäktet längre, jag var uttröttad.

- I huvudet? frågade han vänligt.

Jag sade honom att det inte lönade mödan att söka övertala mig att återvända till Paris, jag ämnade leva resten av mitt liv i Anacapri.

- Menar du på allvar att du ämnar tillbringa dina år i den här eländiga lilla byhålan bland folk som varken kan läsa eller skriva? Du, en kultiverad människa, vem tänker du umgås med?

- Med mig själv, med mina hundar och kanske en apa.

- Du som alltid säger att du inte kan leva utan musik, vem ska sjunga för dig, vem ska spela för dig?

- Fåglarna i min trädgård, havet runt omkring mig. Lyssna! Hör du den underbara mezzosopranen, det är sångtrasten, sjunger han inte bättre än både Kristina Nilsson och Adelina Patti? Hör du vågornas andante ute på golfen, är det inte mer gripande än Beethovens nionde symfoni?

Min vän bytte hastigt samtalsämne och frågade mig vem som var min arkitekt och i vilken stil mitt hus skulle byggas?

Jag svarade att jag inte hade någon arkitekt och att jag än så länge inte visste i vilken stil huset skulle byggas, det skulle nog ordna sig medan arbetet fortskred.

Han gav mig en ny oroligt forskande blick och sade att han

var glad över att jag åtminstone lämnat Paris som en rik man, det behövdes sannerligen en betydande förmögenhet för att bygga en sådan villa som den jag beskrivit för honom.

Jag drog ut bordslådan och visade honom en bunt sedlar instoppade i en strumpa. Jag sade att det var allt jag ägde i denna världen efter tolv års hårt arbete i Paris, jag trodde att det uppgick till ungefär femtontusen francs, kanske lite mer kanske lite mindre, troligen lite mindre.

- Oförbätterlige drömmare, lyssna till en väns röst! sade den svenske ministern. Med pekfingret på pannan fortsatte han: Du ser inte klarare än dina före detta patienter på la Salpêtrière, sjukdomen är tydligen smittosam. Ryck upp dig och försök se livet som det är i verkligheten och inte i dina drömmar. Om du fortsätter på det här viset kommer din strumpa att vara tom om ett par månader, och ännu så länge ser jag inte spår av ett enda rum att bo i. Jag har inte sett någonting annat än halvfärdiga loggior, terrasser, klostergångar och pergolor. Vad tänker du bygga själva huset med?

- Med mina händer.

- Och inflyttad i ditt hus, vad tänker du leva på?

- Makaroni.

- Det kommer att kosta åtminstone en halv miljon att bygga ett sådant San Michele som du ser i dina drömmar, varifrån tänker du skaffa så mycket pengar?

Det var en helt ny synpunkt, jag var förstummad.

- Vad i all världen ska jag göra? sade jag till sist och stirrade rådlös på min vän.

- Jag ska säga dig vad du ska göra, sade Bildt med sin beslutsamma röst. Du ska genast sluta upp att bygga på ditt vansinniga San Michele, du ska ge dig i väg från ditt vitkalkade rum och eftersom du vägrar att återvända till Paris ska du slå dig ner i Rom och börja praktisera där. Rom är rätta platsen för dig. Du behöver bara tillbringa vintrarna där, de långa somrarna kan du fortsätta med ditt bygge. Ditt San Michele har gått dig på hjärnan, men du är ingen dåre, eller i varje fall har folk inte upptäckt det än. Dessutom har du tur med allt du företar dig. Jag har hört att fyrtiofyra utländska läkare praktiserar i Rom, om du rycker upp dig och arbetar på allvar kan du enbart med din vänstra hand slå dem allesammans ur brädet. Om du arbetar hårt och sätter in dina besparingar hos mig, så ska jag lugnt slå vad om vad som helst, att du på mindre än fem år har förtjänat tillräckligt med pengar för att

bygga ditt San Michele och leva lycklig resten av ditt liv i sällskap med dina hundar och apor.

Sedan min vän rest gick jag hela natten av och an i mitt lilla lantliga rum som ett vilt djur i en bur. Jag vågade inte ens gå upp till kapellet för att säga godnatt till mina drömmars sfinx som jag brukade. Jag var rädd för att frestaren i den röda manteln än en gång skulle stå vid min sida i halvdunklet. När solen gick upp sprang jag ner till fyren och hoppade i sjön. När jag sam i land var mitt huvud klart och kallt som golfens vatten.

Ett par veckor senare var jag etablerad som läkare i Keats hus i Rom.

22

Piazza di Spagna

Min första patient var mrs P., hustrun till den bekante engelske bankiren. Hon hade legat till sängs i två år efter ett fall från hästen under en rävjakt på campagnan. Hon hade behandlats i tur och ordning av nästan alla de utländska läkarna i Rom. För en månad sedan hade hon konsulterat Charcot, som i sin tur sänt henne till mig, jag hade ingen aning om att han visste att jag slagit mig ner i Rom som praktiserande läkare. Knappt hade jag undersökt henne förrän jag förstod att den svenske ministerns spådom skulle bli verklighet. Jag förstod att Fortuna än en gång stod vid min sida, osynlig för alla utom för mig själv. Det var i sanning en god början, min nya patient var den mest populära damen i Roms främlingskoloni. Jag visste att jag kunde få henne på benen igen med suggestiv behandling, massage och passiva rörelser om hon hade förtroende för mig, vilket hon tydligen hade. Jag lovade henne att hon skulle kunna gå stödd på en käpp om tre månader och jag höll mitt löfte. Hon började bli bättre redan innan jag börjat med massage. Ett par månader därefter steg hon ur sin vagn och promenerade under pinjerna vid Villa Borghese vid sin mans arm, beskådad av halva Roms fashionabla societet. Det betraktades som ett mirakel, det var i själva verket ett skäligen enkelt fall av traumatisk nevros, välbekant för varje nervläkare och lätt att bota med en smula tålamod. Det öppnade dörrarna till vartenda hus i den engelska kolonin och även till många italienska. Året därpå blev jag läkare vid den engelska ambassaden och hade flera engelska patienter än mina elva engelskfödda kolleger tillsammans - jag undrar sannerligen inte på att de såg mig med oblida ögon. Direktören för den franska akademin i Villa Medici, som jag kände sedan min Paristid, introducerade mig i den franska kolonin. Min gamle vän, greve Giuseppe Primoli, sjöng mitt lov i den romerska societeten, ett svagt eko från mina segrar på Avenue de Villiers gjorde resten för att fylla mitt väntrum med patienter. Professor Weir-Mitchell, Amerikas dåvarande förnämste nervläkare, som jag redan haft åtskilligt att göra med i Paris, fortsatte att skicka mig sitt överflöd av krassliga miljonärer

och deras nervösa fruar. Deras företagsamma döttrar som placerat sina dollars och sin fåfänga hos förste bäste romerske prins till salu, började också kalla mig till sina dystra gamla palats för att konsultera mig rörande de olika symtomen på sina desillusioner. De övriga talrika amerikanska turisterna följde efter som en flock får. De tio amerikanska praktiserande läkarna i Rom delade snart samma öde som drabbat deras engelska kolleger. De hundratals modellerna, som i sina pittoreska kostymer från bergen kring Montecassino satt på Spanska trappan under mina fönster, var alla mina patienter. Alla blomsterförsäljerskorna på Piazza di Spagna kastade små violbuketter i min vagn när jag åkte förbi i utbyte mot några bröstdroppar åt deras otaliga barnungar. Min poliklinik i Trastevere spred mitt rykte som underdoktor över Roms alla fattigkvarter. Jag var på benen från morgon till kväll, jag sov härligt från kväll till morgon, ifall jag inte blev efterskickad under natten, vilket hände mycket ofta men inte gjorde mig något, jag var okänslig för trötthet på den tiden. Snart åkte jag omkring i Rom i en elegant rödhjulig viktoria dragen av två superba ungerska hästar medan min trogne lapphund Tappio satt på sätet bredvid mig. Jag medger gärna att det var ett något ovanligt läkarekipage och att det lätt kunde ha misstytts som reklam, om jag inte redan passerat det stadium då jag behövde göra reklam för mig. I alla händelser var det en nagel i ögat på mina fyrtiofyra kolleger, inget tvivel därom. Några av dem åkte i högtidliga gamla kalescher från Pio Nonos tid som såg ut som om de varit avsedda att när som helst kunna adapteras till likvagnar för avlidna patienter. Andra vandrade dystert omkring i långa bonjourer med höga hattar nerdragna i pannan liksom försjunkna i djupa meditationer över vem de skulle balsamera härnäst. De glodde alla ursinnigt när jag åkte förbi, de kände mig allihop till utseendet. Snart tvingades de också lära känna mig på närmre håll, jag började nämligen kallas till konsultation av deras döende patienter. Jag gjorde mitt bästa för att rigoröst följa yrkesetiketten och försäkra deras patienter om att de inte kunde vara i bättre händer, men det var inte alltid lätt. Sanningen att säga var vi ett mycket blandat sällskap, en samling skeppsbrutna från olika hav som strandat i Rom med vår knapphändiga utrustning av vetande. Vi måste leva någonstans, och det fanns inget skäl varför vi inte skulle leva i Rom så länge vi också lät andra leva.

Snart blev det nästan omöjligt för en utlänning i Rom att dö utan mig. Jag blev för de döende främlingarna vad illustrissimo professore Bacelli var för de döende romarna - deras sista alltför ofta gäckade hopp. En annan person som aldrig heller saknades vid dessa sorgliga tillfällen var signor Cornacchia, begravningsentreprenören och föreståndaren för främlingskyrkogården vid Porta San Paolo. Han tycktes aldrig behöva efterskickas, han infann sig alltid i god tid som om hans stora kroknäsa känt liklukten på avstånd liksom gamarna. Korrekt klädd i samma dystra bonjour och samma höga hatt som mina kolleger hängde han alltid i hotellkorridorerna i väntan på sin tur att bli konsulterad. Han fattade snart ett speciellt tycke för mig och svängde sin höga hatt i luften med påfallande hjärtlighet var gång han mötte mig på gatan. Han uttryckte alltid sitt beklagande när jag först av alla mina kolleger bröt upp på våren och hälsade alltid med utsträckta händer och ett glatt "Ben tornato, signor dottore!" när jag kom tillbaka på hösten. Det hade uppstått ett lätt missförstånd mellan oss föregående jul då han sänt mig tolv buteljer Asti Spumante med förhoppning om fruktbärande samarbete under den kommande säsongen. Han föreföll djupt sårad över min vägran att ta emot gåvan, han sade att ingen av mina kolleger avvisat hans välmenta lilla bevis på sympati. Samma lilla missförstånd hade för övrigt för en tid avkylt det goda förhållandet mellan mig och de båda utländska apotekarna.

En dag fann jag till min förvåning i mitt väntrum gamle doktor Pilkington, som hade alldeles speciella orsaker att hata mig. Han sade att han och hans kolleger hittills förgäves väntat på att jag skulle efterkomma den oskrivna etikettens lagar och avlägga visit hos dem. Eftersom berget inte hade kommit till Muhammed, så fick Muhammed lov att komma till berget. Han hade ingenting gemensamt med Muhammed med undantag av sitt långa vita vördnadsvärda skägg. Han liknade mera en falsk profet än en äkta. Han sade att han kommit till mig i egenskap av doyen för de i Rom bosatta utländska läkarna för att inbjuda mig till att bli medlem av deras nyligen bildade läkarförening, som hade till ändamål att göra slut på det inbördeskrig på liv och död som länge rasat bland dem. Alla hans kolleger hade blivit medlemmar, utom den där gamle grobianen doktor Campbell som ingen av de andra umgicks med. Den ömtåliga frågan om deras arvoden hade redan av-

gjorts till allmän belåtenhet genom en ömsesidig överenskommelse om att fixera minimiarvodet för varje visit till tjugu francs, maximiarvodet fick bestämmas av vars och ens samvete allt efter omständigheterna. Ingen balsamering av man, kvinna eller barn skulle göras för mindre än femtusen francs. Han var ledsen att behöva meddela mig att läkarföreningen på sista tiden mottagit upprepade klagomål över att jag var så nonchalant vid uppbärandet av mina arvoden, ja, över att jag till och med inte tagit något arvode alls. Senast i går hade signor Cornacchia, begravningsentreprenören, nästan med tårar i ögonen anförtrott honom att jag balsamerat den svenske pastorns hustru för hundra lire, en högst beklaglig brist på lojalitet gentemot mina kolleger. Han var säker på att jag skulle inse fördelarna av att inträda som medlem i läkarföreningen och han skulle med glädje hälsa mig välkommen vid deras nästa sammanträde följande dag.

Jag beklagade att jag inte kunde inse fördelen vare sig för mig eller dem av mitt inträde i läkarföreningen, men att jag inte dess mindre var villig att diskutera fixerandet av ett maximiarvode, däremot inte ett minimiarvode. Vad beträffade sublimatinjektionerna som de kallade balsamering, så uppgick kostnaderna för dessa till omkring femtio francs. Med ett tillägg av ytterligare femtio francs för tidsförlust var den summa jag debiterat för balsameringen av pastorskan korrekt. Jag ämnade livnära mig på de levande och inte på de döda. Jag var läkare, inte hyena.

Vid ordet hyena reste han sig från sin stol och bad mig inte göra mig besvär att någonsin kalla honom till konsultation, hans tid var upptagen.

Jag sade att det var ett hårt slag för mina patienter, men att vi fick försöka reda oss så gott vi kunde utan honom.

Jag var ledsen över att jag fattat humör och sade honom det vid vårt nästa sammanträffande i hans bostad vid Via Quattro Fontane ett par dagar därefter. Stackars doktor Pilkington hade fått ett slaganfall samma dag han besökte mig och bad mig komma och sköta honom. Han berättade att läkarföreningen hade upplösts, de var alla i luven på varandra igen, han kände sig tryggare i mina händer än i någon av sina andra kollegers. Lyckligtvis var det ingen orsak till oro. Jag tyckte faktiskt att doktor Pilkington såg piggare ut efter slaganfallet än förut. Jag försökte uppmuntra honom så gott jag kunde, jag sade att jag alltid haft det intrycket att han måste

ha haft åtskilliga små slaganfall förut. Han var snart på benen igen, i full fart med sina patienter och frodades alltjämt när jag lämnade Rom.

Inte långt därefter gjorde jag bekantskap med hans dödsfiende doktor Campbell, som han kallat en gammal grobian. Att döma av det första intrycket hade doktor Pilkington den gången ställt rätt diagnos. Jag har sällan sett en civiliserad människa med ett så vilt utseende: grymma, blodsprängda ögon, en drinkares rödbrusiga ansikte övervuxet med hår som en apas och ett långt vanvårdat skägg. Han sades vara över åttio år, den gamle engelske före detta apotekaren berättade för mig att han sett precis likadan ut för trettio år sedan när han anlände till Rom. Ingen visste varifrån han kom, ett rykte påstod att han varit fältskär i sydstatsarmén under amerikanska inbördeskriget. Hans specialitet tycktes vara kirurgi, i själva verket var han den ende kirurgen bland de utländska läkarna. Han umgicks inte med någon av sina kolleger. En dag när jag var på väg ut fann jag honom bredvid min vagn i samspråk med Tappio.

- Jag avundas er den här hunden, sade han abrupt med skrovlig stämma. Tycker ni om apor?

Jag svarade att jag tyckte mycket om apor.

Han sade att jag var rätte mannen för honom och bad mig komma och se på hans apa som blivit nästan ihjälskållad av en kittel kokande vatten.

Vi klättrade uppför de fem trapporna till hans våning i hörnhuset av Piazza Mignanelli. Han bad mig vänta i mottagningsrummet och kom strax tillbaka med en apa i famnen, en stor babian helt inlindad i bandage.

- Jag är rädd att han är mycket illa däran, sade den gamle doktorn med en helt annan röst medan han ömt smekte apans utmärglade ansikte. Jag vet inte vad jag ska ta mig till om han dör, han är min ende vän. Jag har fött upp honom med flaska sedan han föddes, hans mor dog när han kom till världen. Hon var en förtjusande apa, nästan en människa. Det gör mig ingenting att karva i mina medmänniskor, jag tycker snarare om det, men jag står inte ut med att lägga om hans stackars skållade kropp, han gråter så ömkligt när jag försöker desinficera hans sår att jag inte orkar höra det, det skär mig i hjärtat. Jag känner på mig att ni tycker om djur, vill ni ta er an honom?

Vi vecklade upp de var- och bloddränkta bandagen, det var en sorglig syn, kroppen var ett enda sår.

- Han vet att ni är hans vän, annars skulle han inte sitta så stilla som han gör, han brukar inte tillåta någon annan än mig att röra vid honom. Han vet allting, han har mer förstånd än alla de utländska doktorerna i Rom tillsammans. Han har inte ätit något på fyra dagar, fortsatte doktor Campbell med ett ömt uttryck i sina blodsprängda ögon. Billy, pojken min, vill du inte glädja din pappa med att smaka på det här fina fikonet?

Jag sade att jag önskade att vi hade några bananer, det fanns ingenting som apor tyckte bättre om än bananer.

Han ville genast telegrafera till London efter en bananstock, det gjorde detsamma vad den kostade.

Jag sade att det först och främst gällde att försöka uppehålla apans krafter. Vi hällde några droppar varm mjölk i hans mun, men han spottade genast ut alltihop.

- Han kan inte svälja längre, jämrade sig hans husbonde, jag vet vad det betyder, han är döende.

Vi lyckades improvisera ett slags magsond och hällde i honom lite mjölk som han den gången behöll, till den gamle doktorns stora förtjusning.

Billys tillstånd förbättrades långsamt. Jag besökte honom varje dag under två veckor, och det slutade med att jag blev riktigt fäst vid honom och hans husbonde. Fjorton dagar senare fann jag Billy i hans speciellt konstruerade gungstol på deras soliga terrass, på bordet en butelj whisky och på andra sidan därom hans husbonde. Den gamle doktorn hade stort förtroende till whisky när det gällde att stadga handen före en operation. Att döma av antalet tomma whiskyflaskor som stod i ett hörn på terrassen måste praktiken vara ansenlig. Tyvärr var de bägge två alkoholister, jag hade ofta överraskat Billy med att ta sig en klunk whisky och soda ur sin husbondes glas. Doktorn hade sagt mig att ingenting piggade upp som whisky, det var whisky som räddat livet på Billys mor när hon hade lunginflammation. En kväll fann jag dem på terrassen, bägge stupfulla. Billy utförde ett slags negerdans på bordet omkring whiskybuteljen. Den gamle doktorn satt tillbakalutad i sin stol, klappade takten och sjöng med sin skrovliga bas:

- Billy, my son, Billy, my sonny, sooooooonny ...

De varken hörde eller såg mig. Jag stirrade bestört på den

lyckliga familjen. Den berusade apans ansikte hade blivit fullkomligt mänskligt, den gamle fyllbultens anlete såg precis ut som en jättelik gorillas. Familjelikheten mellan dem var omisskännlig.

- Billy, my son, Billy, my sonny, sooooonny...

Var det möjligt? Kunde det vara möjligt? Nej, naturligtvis var det inte möjligt, men jag fick en krypande kuslig känsla då jag såg dem tillsammans...

Några månader senare stod den gamle doktorn igen vid min vagn och klappade Tappio. Nej, Gud vare lov, Billy befann sig i allsköns välmåga, det var hans hustru som var sjuk den här gången, skulle jag inte vilja vara vänlig att komma och se på henne, han hade inte glömt vad jag hade gjort för apan.

Ännu en gång klättrade vi upp till hans våning, jag hade inte haft en aning om att han delade den med någon annan än Billy. I sängen låg en ung flicka, nästan ett barn, med slutna ögon, tydligen medvetslös.

- Jag tyckte ni sa att det var er hustru som var sjuk, ni menade väl er dotter?

Nej, det var hans fjärde hustru, hans första hade begått självmord, den andra och tredje hade dött av lunginflammation, han var säker på att den fjärde nu skulle gå samma öde tillmötes.

Mitt första intryck var att han hade rätt. Hon hade dubbelsidig lunginflammation, men en större utgjutning i vänstra lungsäcken hade tydligen undgått hans uppmärksamhet. Jag gav henne ett par kamferinjektioner med hjälp av hans lindrigt rena spruta och vi började gnida hennes lemmar, men utan synbart resultat.

- Försök att väcka henne, tala till henne, sade jag.

Han böjde sig ner över hennes likbleka ansikte och röt i hennes öra.

- Sally, min älskling, ryck upp dig, kvickna till, annars gifter jag om mig!

Hon drog ett djupt andetag och öppnade ögonen med en rysning.

Nästa dag gjorde vi en tappning av lungsäcken, hennes ungdom gjorde resten, hon tillfrisknade långsamt, liksom motvilligt. Mina misstankar om tuberkulos visade sig snart välgrundade. Jag besökte henne dagligen under ett par veckor, jag

kunde inte hjälpa att jag tyckte det var mycket synd om henne. Hon levde uppenbarligen i skräck för den gamle mannen, och det var sannerligen inte att undra på, han var barsk och brutal mot henne, fast han kanske inte menade det. Han hade berättat att hon var från Florida. När hösten kom rådde jag honom att ta henne tillbaka till Florida, ju förr dess hellre, hon kunde inte överleva en vinter i Rom. Han medgav att jag hade rätt, men jag kom snart underfund med att den största svårigheten låg i att han inte visste vad han skulle göra med Billy. Det slutade med att jag erbjöd mig att ta hand om Billy under hans bortovaro och installera apan på min lilla bakgård under Spanska trappan, där jag hade ett slags konvalescenthem för alla möjliga djur. Doktor Campbell skulle komma tillbaka om tre månader. Han kom aldrig tillbaka, jag fick aldrig veta vad det blivit av honom, ingen annan visste det heller. Jag hörde ett rykte om att han hade blivit ihjälskjuten under ett slagsmål på en krog, men jag vet inte om det var sant. Jag har ofta undrat vem mannen var och om han alls var läkare. Jag såg honom en gång amputera en arm med en häpnadsväckande färdighet, han måste ha haft ett visst hum om anatomi men visste tydligen mycket litet om desinfektion och förband. Och hans instrument var synnerligen primitiva. Den engelske apotekaren berättade för mig att han alltid skrev ut exakt samma recept, ofta felstavade och i oriktiga doser. För min egen del tror jag att han inte alls var läkare utan snarare en före detta slaktare, som kanske tjänstgjort som sjukvårdssoldat vid någon ambulans under kriget och haft goda skäl att försvinna från sitt eget land.

Billy stannade hos mig vid Piazza di Spagna till våren, sen tog jag honom med mig till San Michele där han levde och verkade under resten av sitt liv. Jag botade honom från hans alkoholism, han blev i många hänseenden en ganska respektabel apa. Jag har åtskilligt mer att berätta om honom längre fram.

23

Bland kolleger

En dag fann jag i mitt mottagningsrum en djupt sorgklädd dam med en introduktion från den engelske prästen. Damen var obestridligen i mogen ålder, av mycket omfattande dimensioner, höljd i lösa fladdrande klädespersedlar av mycket ovanligt snitt och synnerligen överraskande effekt. Hon satte sig med stor försiktighet i soffan och sade att hon var främling här i Rom. Reverend Jonathans, hennes begråtne makes förtidiga bortgång hade lämnat henne ensam och utan beskydd i världen. Reverend Jonathan hade varit hennes allt, far, make, älskare, vän.

Jag såg full av medkänsla på hennes runda intetsägande ansikte och virriga ögon och sade att det gjorde mig mycket ont om henne.

- Reverend Jonathan hade...

Jag avbröt henne med att säga att jag tyvärr hade mycket bråttom, väntrummet var fullt med folk, och varmed kunde jag stå till tjänst? Hon sade att hon kommit för att be mig ta hand om henne, hon skulle få en baby. Hon visste att reverend Jonathan vakade över henne i sin himmel, men hon kunde inte hjälpa att hon kände sig mycket ängslig över vad som stundade, det var hennes första barn. Hon hade hört så mycket talas om mig, och nu sedan hon sett mig var hon förvissad om att hon skulle vara lika trygg i mina händer som hon varit i reverend Jonathans. Hon hade alltid tyckt om svenskar, hon hade till och med varit förlovad med en svensk pastorsadjunkt, kärlek vid första ögonkastet, olyckligtvis av kort varaktighet. Hon var förvånad över att se hur ung jag var, just i samma ålder som den svenske pastorsadjunkten, hon kunde inte undgå att lägga märke till en viss likhet mellan oss. Hon hade en förnimmelse av att vi redan hade mött varandra förut och att vi kunde förstå varandra utan ord. När hon sade detta såg hon på mig med en glimt i ögat som skulle berört reverend Jonathan mycket illa ifall han vakat över sin änka just i det ögonblicket.

Jag skyndade att underrätta henne om att jag inte var obstetriker men att jag var säker på att hon skulle vara i

goda händer hos vilken som helst av mina kolleger, som så vitt jag visste alla var specialister i förlossningskonst, doktor Pilkington till exempel var en mycket...

Nej, hon önskade ha mig och ingen annan. Hur kunde jag ha hjärta att vilja lämna henne ensam och hjälplös bland främlingar, ensam med ett faderlöst litet barn? För övrigt var det ingen tid att förlora, hon väntade sin baby vilken dag som helst, vilket ögonblick som helst. Jag skyndade att erbjuda mig att sända efter en vagn för att föra henne till Hôtel de Russie där hon bodde.

Vad skulle inte reverend Jonathan ha givit för att få se deras barn, han som älskat dess mor med sådan lidelse. Om någonsin ett äktenskap varit byggt på kärlek så var det deras, en sammansmältning av två harmoniska naturer, två eldiga själar. Hon brast i en paroxysm av tårar som slutade med en serie konvulsioner som skakade hennes kropp på det mest oroväckande sätt. Plötsligt skrek hon till och satt alldeles stilla med händerna pressade mot buken. Min oro byttes i fasa. Giovannina och Rosina var borta i Villa Borghese med hundarna, Anna var också ute, det fanns ingen kvinna i huset, väntrummet var fullt med folk. Jag flög upp från min stol och betraktade henne noga. Plötsligt kände jag igen henne, jag kände igen henne från la Salpêtrière och mitt eget mottagningsrum, det var inte förgäves som jag levat femton år av mitt liv bland hysteriska damer i alla åldrar och av alla nationaliteter. Jag sade barskt till henne att sluta upp med att gråta och försöka lugna sig och sedan lyssna utan att avbryta mig. Jag gjorde henne några professionella frågor, hennes svävande svar väckte mitt intresse för reverend Jonathans person och hans förtidiga bortgång. Förtidig i sanning! Det var inget tvivel om att reverend Jonathans död inträffat vid en mycket olämplig tidpunkt, sedd från min läkarsynpunkt i varje fall.

Jag slutade med att så vänligt jag kunde säga henne att hon inte skulle få någon baby alls. Hon sprang upp från soffan blodröd av raseri och rusade mot dörren, skrikande för full hals att jag skändligen hade "förolämpat reverend Jonathans minne".

Ett par dagar senare stötte jag på piazzan på den engelske prästen, jag tackade honom för att han rekommenderat mig till mrs Jonathan och beklagade att jag inte kunnat åta mig att sköta henne. Jag kunde inte undgå att lägga märke till

hans kyliga svar. På min fråga hur det stod till med mrs Jonathan svarade han kort att hon sköttes av doktor Jones, hennes baby väntades vilket ögonblick som helst.

På mindre än tjugufyra timmar kom hela historien ut. Hela Rom kände till den, alla utländska doktorer hade hört den och gladde sig däröver, alla deras patienter visste om den, de två engelska apoteken kände till den, den engelske bagaren på Via Babuino kände till den, Cooks turistbyrå kände till den, alla pensionaten vid Via Sistina och Via Gregoriana kände till den, i alla de engelska terummen talade man om den och ingenting annat. Snart visste varenda medlem av den engelska kolonin i Rom att jag hade gjort en kolossal blunder och att jag hade "förolämpat reverend Jonathans minne". Alla visste att doktor Jones inte ett ögonblick lämnade Hôtel de Russie och att barnmorskan anlänt strax efter midnatt. Dagen därpå splittrades den engelska kolonin i två fientliga läger. Skulle det bli en baby, eller skulle det inte bli en baby? De engelska doktorerna och deras patienter, den engelske prästen och hans trogna församling, den engelske apotekaren på Via Condotti var alla säkra på att det skulle bli en baby. Mina patienter, konkurrentapotekaren vid Piazza Mignanelli, blomsterförsäljerskorna på Piazza di Spagna, modellerna på Spanska trappan under mina fönster, de små antikvitetshandlarna på Via Babuino och samtliga scalpellini på Via Margutta förnekade bestämt att det skulle bli ett barn. Den engelske bagaren tvekade ännu att yttra sig. Min vän, den engelske konsuln, såg sig motvilligt tvingad av patriotiska skäl att ta position mot mig. Signor Cornacchia, begravningsentreprenören, befann sig i en synnerligen ömtålig situation där stor försiktighet var av nöden. Å ena sidan hans orubbliga tillit till mig som hans förnämste medhjälpare. Å andra sidan det ovedersägliga faktum att hans utsikter som begravningsentreprenör var ljusare om det skulle visa sig att jag hade orätt än om jag hade rätt. Snart spred sig som en löpeld det ryktet att gamle doktor Pilkington kallats till Hôtel de Russie och konstaterat att det skulle bli två babies istället för en. Signor Cornacchia insåg nu, att den enda riktiga taktiken var att under sträng neutralitet avvakta händelsernas vidare utveckling. När det blev känt att oförutsedda komplikationer tillstött och att den engelske prästen ombetts att ej lämna sin bostad och hålla sig beredd att kunna tillkallas varje ögonblick dag som natt för ett barn-

dop in articlo mortis, hade signor Cornacchia inget annat val än att gå över till fienden och lämna mig åt mitt öde. Från signor Cornacchias professionella ståndpunkt som begravningsentreprenör var ett barn jämngott med en fullvuxen person. Men varför inte två barn? Och varför inte också . . .?

När en amma i sin pittoreska sabinerdräkt anlände till Hôtel de Russie började otvetydiga tecken på modstulenhet visa sig bland mina anhängare. När en barnvagn anlände från England och placerades i hotellets hall blev min ställning nästan kritisk. De kvinnliga turisterna tittade vänligt på vagnen när de passerade genom hallen, hotellets kypare slog vad två mot ett om tvillingar eller icke tvillingar, vadhållningen om baby eller inte baby hade upphört. På gardenpartyt i engelska ambassaden låtsades åtskilliga att inte se min hälsning. Doktor Pilkington var mycket uppmärksammad, alla var livligt intresserade av att höra de sista nyheterna från Hôtel de Russie. Den svenske ministern tog mig avsides och sade mig i vresig ton att han inte ville ha något med mig att göra, han hade haft mer än nog av mina underligheter - för att använda ett milt uttryck. För en vecka sedan hade han fått höra att jag kallat en respektabel gammal engelsk läkare för hyena. I går hade den engelska pastorskan berättat för hans hustru att jag hade "förolämpat en avliden skotsk präst minne". Om jag ämnade fortsätta på det viset vore det bättre att jag återvände till mina hundar och apor i Anacapri, ju förr dess bättre, innan Roms hela främlingskoloni hunnit vända mig ryggen.

Efter ännu en vecka av intensiv spänning skönjdes småningom tecken på reaktion. Kyparnas vadhållning om tvillingar eller inte tvillingar kvittade jämnt med några få tvekande insatser av fem lire på inget barn alls. När ryktet spred sig att de båda doktorerna råkat i gräl och att doktor Pilkington gått sin väg med barn nummer två under sin långa bonjour, upphörde all vadhållning om tvillingar. Allteftersom tiden skred ökades desertörernas antal dag för dag, men den engelske prästen och hans trogna församling slöt ännu tappert upp kring barnvagnen. Doktor Jones, barnmorskan och amman från Sabinerbergen sov fortfarande i Hôtel de Russie, men signor Cornacchia, varnad av sitt fina väderkorn, hade redan övergivit det sjunkande skeppet.

Så kom kraschen i skepnad av en mager gammal skotte som klev in i mitt mottagningsrum och satte sig i soffhörnet

där hans syster suttit. Han sade, att han hade oturen att vara mrs Jonathans bror, han hade anlänt till Rom kvällen före direkt från Dundee. Han tycktes inte ha slösat bort sin tid. Han hade redan reglerat doktor Pilkingtons arvode, reducerat till en tredjedel av räkningens belopp, han hade kastat doktor Jones utför trapporna, han hade nu kommit till mig för att få adressen på ett billigt dårhus. Han antydde som sin åsikt att mina bägge kolleger borde stängas in på ett liknande ställe.

Jag sade att detta tyvärr inte var ett fall för ett sinnessjukhus. Han svarade att om hans syster inte var ett sådant fall, kunde han inte förstå hur ett sådant fall såg ut. Den åttioårige reverend Jonathan hade dött av hjärnuppmjukning för ett och ett halvt år sedan, det föreföll honom mer än osannolikt att hans halvgalna änka hade utsatts för frestelser sedan dess. Hon hade skrattats ut i Dundee av samma anledning som hon nu skulle bli utskrattad i Rom. Han hade haft mer än nog av sin systers galenskaper, han ville inte ha något vidare med henne att skaffa. Jag sade honom att det ville inte jag heller, jag hade varit omgiven av nevrotiska damer i femton år, jag behövde få vila. Det bästa vore att ta henne med tillbaka till Dundee.

Vad hennes doktor angick var jag övertygad om att han gjort sitt bästa, han var enligt vad jag hört sägas en före detta militärläkare vid indiska armén, med mycket begränsad erfarenhet rörande hysteri. En så kallad fantomsvulst var utan tvivel ett mycket sällsynt fall i en engelsk garnisonsstad men inte bland hysteriska damer i mrs Jonathans belägenhet.

Visste jag att hon haft fräckheten att beställa barnvagnen i hans namn? Han hade måst betala fem pund sterling för den, hon kunde ha köpt en begagnad barnvagn i utmärkt skick för tre pund i Dundee. Kunde jag hjälpa honom att finna en köpare till barnvagnen? Han var beredd att inte förtjäna något på affären, men han ville gärna ha sina pengar tillbaka.

Jag svarade honom, att om han lämnade sin syster i Rom skulle hon vara fullkomligt kapabel att beställa en barnvagn till. Detta argument tycktes göra ett djupt intryck på honom. Jag lånade honom min droska för att fara till stationen med sin syster. Jag har aldrig återsett dem.

Hittills hade den svenske ministerns spådom om framgång i Rom gått i uppfyllelse, snarare tack vare mina kolleger än

min egen förmåga. Snart fick jag dock en långt farligare rival som just etablerat sig i Rom. Jag hörde sägas och jag tror det var sant, att det var min snabba succé som bestämt honom att sälja sin högst betydande praktik i * * * och slå sig ner i Rom. Bland sina landsmän hade han sedan länge stort anseende som skicklig läkare och briljant sällskapsmänniska. Han blev snart en stor favorit i den romerska societeten från vilken jag drog mig tillbaka mer och mer efter att ha lärt vad jag ville lära. Han for omkring i Rom med ett ekipage lika vackert som mitt eget. Han gav stora middagar i sin eleganta våning vid Corson, hans framgång var lika snabb som min egen varit och mycket lättare att förklara. Han hade gjort visit hos mig strax efter sin ankomst, vi hade kommit överens om att Rom var stort nog för oss bägge. Han var synnerligen artig och hjärtlig mot mig då vi träffades. Han hade tydligen redan från början en stor praktik, till största delen bestående av rika amerikaner som enligt vad jag förstod strömmade till Rom för att komma under hans behandling. Han hade sin egen stab av sjuksköterskor, sin egen privata klinik vid Porta Pia. Jag trodde först att han var specialist på kvinnosjukdomar, men hörde sedan att hans verkliga specialitet var hjärtsjukdomar. Det var tydligt att han ägde den ovärderliga förmågan att inge förtroende hos sina patienter, jag hörde aldrig hans namn nämnas annat än med lovord och tacksamhet. Det förvånade mig inte, ty jämförd med oss andra var han en fängslande personlighet, han hade en hög, vacker panna, genomträngande, intelligenta ögon, en ovanlig lätthet att uttrycka sig och ett vinnande sätt. Med sina kolleger hade han ingen kontakt, han hade kallat mig till konsultation flera gånger, särskilt för nervösa fall. Han tycktes kunna sin Charcot ganska bra och hade studerat vid flera tyska universitet. Vi kom i regel överens rörande såväl diagnos som behandling, och jag började snart tro att han kunde sitt yrke minst lika bra som jag själv.

En dag under min mottagning telefonerade han till mig och bad mig möta honom så fort som möjligt på Hôtel Constanzi. Han föreföll synnerligen nervös. Han sade att patienten varit under hans behandling ett par veckor och i början med mycket gott resultat, under de sista dagarna hade en försämring inträtt, hjärtverksamheten var mycket otillfredsställande, han ville gärna höra min åsikt. Han bad mig att framförallt inte oroa patienten eller hans familj. Till min stora förvåning

igenkände jag i hans patient en man som jag hållit mycket av och beundrat i många år, liksom alla som kommit i beröring med honom. Det var Frederick Myers, den ryktbare författaren till Human Personality and its Survival of Bodily Death. Han andades med stor svårighet, hans ansikte var utmärglat och cyanotiskt, endast hans underbara ögon var desamma som förr. Han räckte mig handen och viskade att han var glad att jag äntligen kommit, han hade längtat efter mig i flera dagar. Han påminde mig om vårt sista möte i London då jag dinerat med honom i Society for Psychical Research, och vi hade suttit uppe hela natten och talat om döden och det som kan tänkas följa därefter. Innan jag fick tid att svara att jag inte anat att han var i Rom, avbröt min kollega samtalet med att säga att han inte fick tala mer med risk för en ny attack och räckte mig sitt stetoskop. Det behövdes ingen lång undersökning för att bekräfta vad jag redan sett. Jag tog min kollega avsides och frågade om han hade underrättat familjen. Till min bestörtning tycktes han inte förstå situationen, han talade om att fortsätta med stryknin med kortare mellanrum, att börja nästa dag med seruminjektioner, att sända bud till Grand Hôtel efter några flaskor Ponte Canet av en viss årgång. Jag svarade honom att jag var helt emot stimulantia, deras enda tvivelaktiva verkan var att försvåra en hopplös kamp. Det enda som återstod för oss att göra var att söka hjälpa honom till en relativt smärtfri död. Medan vi talade kom William James, den ryktbare filosofen och en av Myers närmaste vänner, in i rummet. Jag upprepade för honom att familjen genast måste underrättas, det var fråga om timmar. Eftersom alla tycktes tro mer på min kollega än på mig, begärde jag att en annan läkare ofördröjligen skulle konsulteras. Två timmar därefter anlände professor Bacelli, Roms dåvarande förnämste läkare. Hans undersökning av den sjuke var ännu mer summarisk än min egen, hans prognos densamma.

- Il va mourir aujourd'hui, sade han med sin djupa något teatraliska röst.

William James omtalade för mig, att de bägge vännerna hade lovat varandra att den av dem som dog först skulle sända ett meddelande till den andre när han trädde in i det Okända. Bägge trodde att ett sådant meddelande var möjligt. Han var så nedbruten av sorg att han inte kunde gå in i rummet, han sjönk ner på en stol vid den öppna dörren med sin anteckningsbok i knät och pennan i handen, färdig att teckna

ner vännens budskap med sin vanliga metodiska noggrannhet. På eftermiddagen började Cheyne-Stokesandningen, detta hemska tecken på dödens annalkande. Myers viskade att han ville tala med mig ensam. Hans blick var lugn och klar.

- Jag vet att jag dör, sade han med fast stämma, jag vet att du kommer att hjälpa mig. Blir det i dag eller i morgon?

- I dag.

- Jag är glad, jag är redo, jag känner ingen fruktan. Äntligen ska jag få visshet. Säg till William James, säg honom ...

Hans flämtande andhämtning upphörde under en fruktansvärd minut.

- Hör du mig? frågade jag och lutade mig ner över den döende. Lider du?

- Nej, viskade han, jag är mycket trött och mycket lycklig.

Det var hans sista ord.

När jag gick ut ur rummet satt William James fortfarande tillbakalutad i sin stol med händerna för ansiktet. Hans öppna anteckningsbok låg i knät. Sidan var blank.

Jag såg ofta min kollega under denna vinter och också flera av hans patienter. Han talade ständigt om sitt nya serum och om sitt nya läkemedel mot angina pectoris som han experimenterat ut på sin privatklinik med utomordentlig framgång. När jag sade honom att jag alltid varit intresserad av angina pectoris, samtyckte han till att låta mig besöka kliniken för att se några av hans patienter som botats av den nya behandlingen. Till min stora förvåning kände jag bland dessa igen en av mina forna patienter, hustru till en amerikansk mångmiljonär och utrustad med alla hysterins klassiska kännetecken, diagnostiserad av mig som "malade imaginaire", till synes vid strålande hälsa som när jag sist såg henne i Paris. Hon hade legat till sängs sedan över en månad, bistådd natt och dag av två sköterskor, temperaturen togs var fjärde timme, subkutana injektioner av för mig obekanta medikamenter gjordes flera gånger om dagen, hennes diet var fastställd in i minsta detalj med yttersta noggrannhet och hon fick sömnmedel till natten - faktiskt allt vad hon längtade efter. Hon hade inte mer angina pectoris än jag och hade aldrig haft det. Lyckligtvis var hon stark som en björn och kapabel att stå ut med behandlingen. Hon berättade att min kollega räddat hennes liv. Snart var jag på det klara med att det stora flertalet av patienterna på kliniken bestod av mer

eller mindre identiska fall, underkastade samma stränga sjukhusregim men inte lidande av annat än ett sysslolöst liv, för mycket pengar och en oemotståndlig åtrå att vara sjuka och behandlas av min kollega. Vad jag såg tycktes mig minst lika intressant som angina pectoris. Hur gick det till, vari bestod hans metod? Såvitt jag kunde förstå bestod metoden i att genast lägga dessa damer till sängs med en förintande diagnos och att sedan låta dem långsamt förbättras genom att så småningom lyfta bort suggestionen från deras förvirrade hjärnor. Att klassificera min kollega som en av de farligaste läkare jag någonsin kommit i beröring med var lätt nog. Att klassificera honom enbart som charlatan och ingenting annat, vågade jag inte ännu. Att jag betraktade honom som en ganska skicklig läkare hindrade naturligtvis inte att han också var en humbug - det ena förskjuter tyvärr inte det andra, den förnämsta faran i fråga om charlataner ligger just däri. Men en charlatan arbetar ensam och utan vittnen liksom ficktjuven, och min kollega hade själv inbjudit mig till sin klinik och med synbar stolthet förevisat sina allra mest kompromettерande fall. Naturligtvis var han en humbug, men av helt annan typ än de många andra jag hittills haft att göra med och väl värd ett närmare studium. Ju mera jag såg av honom, desto mer frapperades jag av den abnorma accelerationen av hans mentala maskineri, hans rastlösa blick, hans egendomligt forcerade tal. Men det var hans sätt att handskas med digitalis, vårt tveeggade svärd i kampen mot hjärtsjukdomar, som gav mig alarmsignalen. En natt väcktes jag av ett bud från dottern till en av hans patienter som bad mig genast komma till Palazzo Altieri på anmodan av sköterskan. Sköterskan tog mig avsides och sade att hon bett mig komma för att hon fruktade att någonting var på tok. Det hade hon fullkomligt rätt i. Patienten hade stått på digitalis alldeles för länge, han var i omedelbar livsfara. Min kollega ämnade just ge honom ännu en injektion när jag ryckte sprutan ifrån honom och läste den hemska sanningen i hans vilda ögon. Han var inte en charlatan, han var totalt sinnesrubbad.

Vad skulle jag göra? Anmäla honom för kvacksalveri? Det skulle bara öka antalet av hans patienter och kanske hans offer. Ange honom som sinnessjuk? Det betydde att ruinera hans framtid. Vilka bevis kunde jag framlägga? De döda kunde inte tala, de levande ville säkerligen inte tala. Hans patienter som avgudade honom, hans sköterskor som berodde av

honom och sannolikt trodde på honom, hans många vänner, alla skulle ta parti emot mig som hade mer intresse än någon annan av att röja honom ur vägen. Göra ingenting och låta honom hållas, låta en galning döma över liv och död?

Efter lång tvekan beslöt jag mig för att tala med hans ambassadör, som jag visste stod på mycket god fot med honom. Ambassadören vägrade att tro mig. Han hade känt min kollega i åratal, han hade alltid betraktat honom som en skicklig och tillförlitlig läkare som skött honom själv och hans familj med stor framgång. Han hade alltid ansett honom som en synnerligen nervös och något excentrisk människa, men han var fullkomligt säker på att min kollega var lika klar i huvudet som han själv och jag. Plötsligt brast ambassadören ut i gapskratt. Han sade att han inte kunde hjälpa det, men situationen var så oemotståndligt komisk, och han var säker på att jag inte tog illa upp vad han nu ville säga, han visste att jag hade sinne för humor. Därpå berättade han för mig att min kollega besökt honom samma förmiddag för att be honom om en introduktion till den svenske ministern som han måste konferera med i en mycket allvarlig sak. Min kollega ansåg som sin plikt att uppmana svenske ministern att hålla ett öga på mig, för han var övertygad om att det var något fel i huvudet på mig. Jag påpekade för ambassadören, att detta var ett mycket värdefullt bevis, det var precis vad man kunde vänta sig av en sinnessjuk, slugheten hos mentalsjuka kan aldrig överskattas.

När jag kom hem fann jag en nästan oläslig biljett från min kollega som jag tydde som en invitation till lunch följande dag - förändringen i hans handstil hade redan tilldragit sig min uppmärksamhet. Jag fann honom i mottagningsrummet, framför spegeln. Med sina utstående ögon fixerade han den förstoring av sköldkörteln som jag redan observerat. Hans ytterst snabba puls gjorde diagnosen lätt. Jag upplyste honom om att han hade tyreotoxikos, Basedowska sjukan. Han svarade att han själv misstänkt det och bad mig sköta honom. Jag sade att han var överansträngd och måste upphöra med sin praktik under lång tid, det bästa han kunde göra var att återvända till sitt eget land för en lång viloperiod. Jag lyckades hålla honom till sängs tills hans bror hann anlända. Han lämnade Rom en vecka senare för att aldrig återvända. Han dog följande år, enligt vad jag erfor, på ett sinnessjukhus.

24

Grand Hôtel

När doktor Pilkington kallade sig de utländska läkarnas doyen, tillägnade han sig en titel som tillhörde en annan man, vida överlägsen oss alla. Låt mig här skriva hans verkliga namn, så som det står skrivet med guldbokstäver i mitt minne, gamle doktor Erhardt, en av de bästa läkare och en av de bästa människor jag någonsin kommit i beröring med. Som en nobel kvarleva från Pio Nonos dagar hade han varit praktiserande läkare i Rom i över fyrtio år, aktad och älskad av alla. Ännu vid sjuttio års ålder var han vid full kroppslig och andlig vigör, dag och natt på benen, alltid färdig att hjälpa sina medmänniskor, fattiga som rika. Han var den mest fulländade representant jag någonsin sett av forna dagars husläkare, en typ av läkare som nu nästan försvunnit, till stor nackdel för den lidande mänskligheten. Det var omöjligt att inte hysa stort förtroende för honom, att inte älska honom. Jag är säker på att han aldrig hade haft en fiende under sitt långa liv mer än professor Bacelli. Han var av tysk börd, och hade det funnits många av hans gelikar vid makten i das Vaterland 1914 skulle det aldrig ha blivit ett världskrig.

Att så många sjuka människor, av vilka åtskilliga varit Erhardts patienter, kom till min mottagning när en man som han bodde vid samma piazza har alltid varit en gåta för mig. Han var den ende av mina kolleger som jag brukade konsultera, han hade ofta rätt och jag orätt, men han förrådde mig aldrig, han försvarade mig så snart han hade tillfälle därtill, och det hade han ofta nog. Må vara att han kanske var ovan vid några av vårt yrkes nyaste konstknep och tog avstånd från åtskilliga av våra nydöpta patentmediciner av mer eller mindre okänd verkan. Men han handskades med sin välprövade farmakopé med mästerlig hand, hans kloka lugna blick fann det onda var det än låg fördolt. För honom dolde den sjukes hjärta och lungor inga hemligheter sedan han väl lagt sitt gamla öra till stetoskopet. Inga nya betydande upptäcker på medicinens område var honom främmande. Han var ytterst intresserad av bakteriologi och av seroterapi, en på den tiden ny vetenskap. Han kunde sin Pasteur nästan

lika bra som jag själv. Han var den förste läkare i Italien som experimenterade med difteriserum, som då ännu inte var tillräckligt prövat och inte tillgängligt för allmänheten, men som numera räddar livet på tusentals barn varje år.

Jag kommer aldrig att glömma speciellt ett av de fall han tog hand om. Sent en kväll blev jag efterskickad till Grand Hôtel. Jag möttes i hallen av en ursinnig liten amerikan som berättade för mig att han anlänt för en timme sedan med train de luxe från Paris. Han hade beställt den bästa sviten i hotellet för sig och sin familj, och istället hade de blivit hopstuvade i två små sovrum utan ett badrum ens. Direktörens telegrafiska svar att hotellet var fullbelagt hade sänts för sent och aldrig nått honom. Han hade just telegraferat till Ritz för att protestera mot en så oförsvarlig behandling. Till råga på olyckan var hans lille gosse svårt förkyld med hög feber, hans hustru hade suttit uppe med pojken hela natten på tåget - ville jag vara snäll och titta till honom med detsamma. Två små barn sov i samma säng, ansikte mot ansikte, nästan mun mot mun. Modern gav mig en ängslig blick och sade att gossen inte kunnat svälja sin mjölk, hon var rädd att han hade ont i halsen. Pojken andades med stor svårighet, hans ansikte var cyanotiskt. Jag flyttade hans lilla syster till moderns säng och sade dem att gossen hade difteri och att jag genast måste skicka efter en sköterska. Hon bad att få sköta sitt barn själv. Jag tillbringade natten med att skrapa difterimembranerna från gossens hals, han andades redan då med största svårighet. I daggryningen skickade jag efter doktor Erhardt för att hjälpa mig med trakeotomin, pojken höll på att kvävas. Hjärtverksamheten var så otillfredsställande att vi inte vågade ge kloroform, vi tvekade att operera, vi fruktade att han skulle dö under kniven. Jag skickade efter fadern, vid ordet difteri rusade han ut ur rummet, resten av samtalet skedde genom den halvöppna dörren. Han ville inte höra talas om någon operation och orerade om att konsultera alla de förnämsta läkarna i Rom för att höra deras mening. Jag sade att det var onödigt och dessutom för sent, avgörandet om operation eller inte skulle fattas av Erhardt och mig. Jag svepte en filt om den lilla flickan och bad honom ta henne med sig till sitt rum. Han skulle vilja ge en miljon dollar för att rädda sonens liv. Jag svarade att det inte var fråga om dollar och slängde igen dörren mitt för näsan på honom. Modern satt alltjämt vid bädden och iakttog oss med ångestfull blick, jag

sade henne att vi troligen måste operera vilken minut som helst, det skulle ta åtminstone en timme att skaffa en sköterska, hon måste själv hjälpa oss. Hon nickade jakande utan ett ord, hennes ansikte förvreds under ansträngningen att hålla tårarna tillbaka, hon var en tapper och duktig kvinna. Medan jag lade ett rent lakan på bordet under lampan och gjorde i ordning instrumenten, berättade Erhardt att han av en egendomlig slump samma morgon genom tyska ambassaden fått ett prov av Behrings nya difteriserum från laboratoriet i Marburg. Jag visste att det redan med framgång prövats på flera tyska kliniker. Skulle vi försöka serumet? Det var inte tid till några diskussioner, gossens krafter avtog hastigt, vi ansåg båda att hans chanser att gå igenom var mycket små. Med moderns samtycke beslöt vi att använda serumet. Reaktionen var fruktansvärd och så gott som ögonblicklig. Hela kroppen blev blåsvart, temperaturen steg hastigt till 41° för att kort därpå med oroande snabbhet och under våldsamma frossbrytningar sjunka under det normala. Han blödde ur näsan och ändtarmen, hjärtverksamheten blev oregelbunden och symtom på omedelbar kollaps inträdde. Ingen av oss lämnade rummet på hela dagen, vi väntade att gossen skulle dö vilket ögonblick som helst. Till vår förvåning blev andhämtningen lättare framemot kvällen, de lokala symtomen i halsen tycktes något bättre, pulsen stadgade sig. Jag bad gamle Erhardt enträget att gå hem och få ett par timmars sömn, men han sade att han var alltför intresserad av fallet för att känna någon trötthet. När sœur Philippine anlände, den engelska blå systern som var en av de bästa sköterskor jag någonsin haft, spreds ryktet om att difteri utbrutit i översta våningen som en löpeld genom hela det överfulla hotellet. Direktören skickade bud till mig att gossen genast måste flyttas till ett sjukhus eller sjukhem. Jag svarade att varken jag eller Erhardt kunde ta ansvaret för en sådan åtgärd, han skulle säkerligen dö under transporten. För övrigt visste vi inte vart vi skulle sända honom, vilket på den tiden tyvärr var fullkomligt sant. En stund därefter meddelade mig Pittsburghmiljonären genom den halvöppna dörren att han gett order om att på hans bekostnad utrymma hela övervåningen, han skulle hellre köpa hela Grand Hôtel än låta sin son föras därifrån med fara för livet. Framemot kvällen blev det tydligt att modern blivit smittad. Nästa morgon var hela våningen utrymd. Till och med kyparna och städerskorna

hade flytt. Endast signor Cornacchia, begravningsentreprenören, patrullerade tålmodigt fram och tillbaka i den tomma korridoren med sin höga hatt i handen. Då och då tittade fadern in genom den halvöppna dörren, nästan från sina sinnen av ångest och rädsla. Moderns tillstånd försämrades hastigt, hon flyttades in i rummet bredvid under uppsyn av Erhardt och en annan sköterska, medan syster Philippine och jag stannade hos gossen. Framemot middagen dog pojken av hjärtförlamning. Moderns tillstånd var då så kritiskt att vi inte vågade underrätta henne, vi beslöt att vänta till nästa morgon. När jag meddelade fadern att gossens lik redan samma kväll måste föras till bårhuset på protestantiska kyrkogården och begravas inom tjugufyra timmar höll han på att svimma och sjönk nästan ihop i armarna på signor Cornacchia som bugade sig vördnadsfullt vid hans sida. Fadern sade att hans hustru aldrig skulle förlåta honom om han lämnade gossen i ett främmande land, hans son måste begravas i familjegraven i Pittsburgh. Jag svarade att det var omöjligt, enligt italiensk lag var det förbjudet att föra bort liket i ett fall som detta. Kort därefter räckte mig Pittsburghmiljonären genom den halvöppna dörren en check på tusen pund att använda efter gottfinnande, han var villig att skriva ut ännu en check på vilken summa jag önskade, men hans sons lik måste sändas till Amerika. Jag stängde in mig i ett annat rum med signor Cornacchia och frågade honom om priset på en första klassens begravning och en grav "in perpetuo" på protestantiska kyrkogården. Han svarade att det var dåliga tider, det var en märkbar prisstegring på likkistor, situationen hade förvärrats ytterligare på grund av en oväntad minskning i antalet klienter. Det var en hederssak för honom att göra begravningen till en succé, tiotusen lire exklusive dricks pengar skulle täcka alla kostnader. Sedan var det Giovanni, dödgrävaren, som jag ju visste hade åtta barn, blommorna blev naturligtvis en extra kostnad. Signor Cornacchias avlånga kattpupiller vidgades synbart när jag meddelade honom att jag var bemyndigad att betala honom dubbla summan om han kunde åta sig att inskeppa likkistan på nästa ångbåt från Napoli eller Genova till Amerika. Jag ville ha hans svar inom två timmar, jag visste att det stred mot lagen, han måste rådfråga sitt samvete. Jag hade redan rådfrågat mitt eget. Jag tänkte balsamera kroppen samma natt och låta löda ihop blykistan i min närvaro. Sedan jag sålunda övertygat mig om att all smit-

tofara var utesluten, ämnade jag skriva ut en dödsattest på att dödsorsaken var sepsis och hjärtförlamning och utelämna ordet difteri. Signor Cornacchias rådfrågning av sitt samvete tog mindre tid än jag väntat, han återvände redan efter en halvtimme och antog mitt anbud på villkor att halva summan utbetalades i förskott utan kvitto. Jag gav honom pengarna. En timme senare gjorde Erhardt och jag luftrörssnitt på modern, vilket utan tvivel räddade hennes liv.

Minnet av den natten förföljer mig ännu varje gång jag besöker den vackra lilla främlingskyrkogården vid Porta San Paolo. Giovanni, dödgrävaren, väntade på mig vid grinden med en lykta i handen. Jag misstänkte av hans översvallande hälsning att han tagit sig ett par extra glas för att stadga sina nerver inför nattens arbete. Han skulle vara min enda assistent, jag hade mina goda skäl att inte vilja ha någon annan. Natten var stormig och kolsvart med piskande regn. En plötslig vindstöt släckte lyktan, vi måste treva oss fram bland gravarna bäst vi kunde i mörkret. Halvvägs över kyrkogården snavade jag mot en uppkastad jordhög och föll huvudstupa i en halvfärdig grav. Giovanni sade att han grävt graven samma eftermiddag på order av signor Cornacchia, han försökte lugna mig med upplysningen att den inte var så värst djup, det var en barngrav.

Balsameringen blev en synnerligen svår och också riskabel affär. Liket var redan i framskridet upplösningstillstånd. Belysningen var ytterst dålig och till min fasa skar jag mig i fingret. En stor uggla satt hela tiden och tjöt bakom Cestiuspyramiden, jag minns det så väl, det var första gången en ugglas tjut enerverat mig, jag som alltid var så stor vän av ugglor.

Jag var tillbaka på Grand Hôtel tidigt på morgonen. Modern hade haft en lugn natt, hennes temperatur hade gått ner. Erhardt ansåg henne utom fara. Det var omöjligt att längre skjuta upp att tala om för henne att sonen var död. Eftersom varken fadern eller Erhardt ville göra det, föll det på min lott. Sköterskan sade att hon trodde att modern redan visste det. Hon hade vaknat ur sin sömn med ett plötsligt ångestrop och försökt rusa upp ur sängen men fallit tillbaka avsvimmad. Sköterskan trodde att hon var död och skulle just skynda iväg för att kalla på mig när jag kom in i rummet för att säga att gossen just dött. Sköterskan hade rätt. Innan

jag hunnit tala såg modern mig rakt i ögonen och sade att hon visste att hennes son var död. Erhardt var alldeles nerbruten, han gjorde sig förebråelser för att ha föreslagit serumbehandlingen. Han ville till och med skriva ett brev till fadern och anklaga sig själv för att ha vållat sonens död. Jag sade honom att barnets läkare var jag, ansvaret var mitt och inte hans, ett dylikt brev skulle förresten kunna få fadern som redan var halvt från sina sinnen av sorg att tappa huvudet helt och hållet. Nästa morgon bars modern ner till min vagn och fördes till Blå systrarnas sjukhem där jag också lyckats skaffa ett rum för hennes lilla flicka och hennes man. Så stor var Pittsburghmiljonärens skräck för difteri att han gav mig hela sin garderob i present, två oöppnade koffertar fulla med kläder, för att inte tala om hans ulster och höga hatt. Jag var förtjust, jag hade fullt med patienter som var mera i behov av kläder än av medikamenter. Endast med svårighet kunde jag övertala honom att behålla sitt guldur - hans fickbarometer är ännu i min ägo. Innan han lämnade hotellet betalade han utan att blinka den kolossala räkningen som kom mig att baxna. Jag övervakade själv desinficeringen av rummen, och då jag kom ihåg mitt trick i Hôtel Victoria i Heidelberg kröp jag en timme omkring på knä i rummet där gossen dött och tog loss brysselmattan som var fastspikad på golvet. Att jag orkade tänka på Les Petites Sœurs des Pauvres och det iskalla stengolvet i deras lilla kapell övergår min fattning. Jag kan ännu se hotelldirektörens ansikte när jag lät bära mattan till min vagn och köra den till desinfektionsanstalten på Aventinen. Jag sade till direktören att Pittsburghmiljonären redan betalat tre gånger mattans värde och skänkt den åt mig som en souvenir.

När allt var klart, åkte jag hem till Piazza di Spagna. På min dörr satte jag ett anslag på franska och engelska att doktorn var sjuk, man torde hänvända sig till doktor Erhardt, Piazza di Spagna 28. Jag gav mig själv en dubbel morfinspruta och sjönk ner på schäslongen i mitt mottagningsrum med en temperatur av 40,5°. Anna var alldeles förskräckt och ville nödvändigt skicka efter doktor Erhardt. Jag sade henne att jag var all right, det enda jag behövde var tjugufyra timmars sömn, hon fick inte väcka mig såvida inte elden bröt ut i huset.

Det välsignelsebringande giftet började sprida glömska och ro i min utträttade hjärna, till och med skräcken för såret i

fingret försvann från mitt domnande medvetande. Jag somnade. Plötsligt ringde dörrklockan ihållande gång på gång. Jag hörde från hallen en högljudd kvinnoröst av omisskännlig nationalitet som disputerade med Anna på någon sorts improviserad italienska.

- Doktorn är sjuk, var snäll och vänd er till doktor Erhardt näst intill, läs på dörren.

- Nej, jag måste genast tala med doktor Munthe, i en mycket brådskande och viktig angelägenhet.

- Doktorn ligger till sängs, var snäll och gå er väg.

- Nej, jag måste se honom genast, lämna honom mitt kort.

- Doktorn sover, jag törs inte ...

Sover, med den där förfärliga rösten skrikande i hallen!

- Vad vill ni?

Anna hann inte hålla henne tillbaka, hon rusade genom väntrummet och lyfte upp portiären till mitt mottagningsrum, strålande av hälsa, stark som en björn, mrs Charles W. Washington Longfellow Perkins junior.

- Vad vill ni?

Hon ville veta om det var någon risk för att hon kunde få difteri på Grand Hôtel, hon hade fått ett rum i översta våningen, var det sant att gossen dött i den våningen, hon ville inte ta någon risk.

- Vad är det för nummer på ert rum?

- Trehundratrettiotre.

- Stanna där ni är, det är det renaste rummet på hela hotellet, jag har själv desinficerat det, det är samma rum som gossen dog i.

Jag sjönk tillbaka på bädden, genom bädden tyckte jag nästan, morfinet började verka igen.

Dörrklockan ringde på nytt, oavbrutet, frenetiskt. Än en gång hörde jag samma obarmhärtiga röst i hallen, den förkunnade för Anna att hon just kommit ihåg en annan sak som hon måste fråga mig om, något mycket viktigt.

- Doktorn sover.

- Kasta henne utför trapporna! skrek jag till Anna som knappt räckte den amerikanska damen till midjan.

Nej, hon ville inte gå, hon måste tala med mig ännu en gång, några få ord bara ...

- Vad vill ni?

- Jag har brutit av en tand, jag är rädd att den måste dras ut, säj, vad heter den bästa tandläkarn i Rom?

- Mrs Washington Perkins junior, hör ni vad jag säger? Jo, hon hörde mycket bra.

- Mrs Perkins junior, för första gången i mitt liv önskar jag att jag var tanddoktor, det skulle göra mig innerligt gott att rycka ut varenda tand ur munnen på er . . . !

25

De Små Fattigsystrarna

Les Petites Sœurs des Pauvres i San Pietro in Vincoli, omkring femtio till antalet, till största delen fransyskor, var alla mina goda vänner, och jag hade också många vänner bland de trehundra fattiga gubbar och gummor som var härbärgerade i den stora byggnaden. Den italienske doktorn som var fattighusets officielle läkare hade aldrig visat några tecken på jalousie de métier, inte ens när Pittsburghmiljonärens bryssel-matta från Grand Hôtel vederbörligen desinficerad breddes ut över det iskalla stengolvet i de Små systrarnas kapell, till deras stora förtjusning. Hur dessa Små systrar lyckades förse sina trehundra fattighjon med mat och kläder var ett stort mysterium för mig. Deras skrangliga gamla vagn som kuskade omkring från hotell till hotell för att samla upp de kvarlevor de kunde komma över var en välkänd syn för dåtidens Romfarare. Tjugu Små systrar, två och två i sällskap, var på fötterna från morgon till kväll med sina säckar och sina penningbössor. Två av dem fanns vanligen i ett hörn av min hall under mottagningstiden, många av mina forna patienter kommer säkert ihåg dem. Liksom alla nunnor var de glada och skämtsamma och de hade ingenting alls emot att slinka bakvägen till mitt mottagningsrum för att få prata en stund när jag hade tid. Båda var de unga och behagliga att se på. La Mère supérieure hade för länge sen anförtrott mig att gamla och fula nunnor inte dög till att samla in allmosor. I gengäld för hennes förtroende hade jag berättat för henne, att unga och vackra sköterskor hade mycket större chanser att bli åtlydda av mina patienter än de fula och att en butter sköterska aldrig var en bra sköterska. Dessa nunnor som visste så litet om stora världen visste en hel del om människonaturen. De förstod vid första ögonkastet vem som skulle lägga något i deras bössor och vem som inte skulle göra det. Unga människor, berättade nunnorna för mig, gav i allmänhet mer än gamla, barn gav sällan något, såvida de inte blev tillsagda av sina engelska barnjungfrur. Män gav mer än kvinnor, folk som gick till fots mer än folk som åkte. Engelsmännen var deras bästa kunder, därnäst kom ryssarna.

Franska turister fanns inte många. Amerikaner och tyskar skildes mer motvilligt från sina pengar, överklassitalienarna var ännu värre, men fattiga italienare visade sig mycket givmilda. Kungligheter och prästerskap av alla nationaliteter var dåliga kunder. De hundrafemtio gubbarna i deras vård var i allmänhet lätta att handskas med, vilket däremot inte var fallet med de hundrafemtio gummorna som alltid grälade med varandra. Spännande drames passionels utspelades ofta mellan hemmets båda flyglar, och de Små systrarna fick då försöka släcka eldarna som glödde under askan så gott deras begränsade erfarenhet förmådde.

Hemmets kelgris var monsieur Alphonse, en spenslig liten fransman med långt vitt skägg. Han bodde bakom ett par blå sängomhängen i hörnet av en stor sal med sextio bäddar. Ingen av de andra sängarna var försedd med förhängen, ett privilegium som åtnjöts av monsieur Alphonse i hans egenskap av fattighusets äldste invånare. Han sade att han var sjuttiofem år, systrarna trodde att han var över åttio, själv trodde jag att döma av hans artärer att han var närmare de nittio. Han hade kommit dit för flera år sedan med en liten handväska, en luggsliten bonjour och hög hatt, ingen visste varifrån. Han tillbringade sina dagar bakom de blå gardinerna i strängaste avskildhet från alla de andra gamlingarna och visade sig bara på söndagarna, då han struttade i väg till kapellet med sin höga hatt i handen. Vad han gjorde hela dagarna bakom sina gardiner visste ingen. Systrarna sade att när de kom med hans soppa eller hans kaffe, ett annat av hans privilegier, satt han alltid på sängkanten och fumlade med sina papper i handväskan eller borstade sin höga hatt. Monsieur Alphonse var mycket noga med etiketten då det gällde visiter. Man skulle först knacka på det lilla bordet bredvid sängen. Han skyndade sig då att stoppa in alla papper i väskan och ta på sig sin höga hatt, varpå han med sin pipiga röst ropade "Entrez monsieur!" och med en ursäktande gest bjöd gästen att sätta sig på sängen vid hans sida. Han tycktes uppskatta mina besök och vi blev snart goda vänner. Alla mina ansträngningar att försöka få reda på något om hans föregående liv visade sig resultatlösa, det enda jag visste var att han var fransman, dock inte parisare skulle jag tro. Han talade inte ett ord italienska och tycktes inte alls känna till Rom. Han hade inte ens varit i Peterskyrkan, men han ämnade gå dit "un de ces quatre matins", så snart han fick tid.

Systrarna sade att han aldrig skulle komma sig för att gå någonstans, fast han mycket väl kunde strutta omkring om han ville. Det verkliga skälet till att han stannade hemma på torsdagarna, männens utedagar, var det ohjälpliga förfall som hans höga hatt och hans bonjour småningom råkat i trots ideligt borstande.

Den minnesvärda dag då han anmodades prova Pittsburghmiljonärens höga hatt och splitternya bonjour - Pittsburgh fashion - inledde det sista kapitlet i monsieur Alphonses liv och kanske det lyckligaste. Alla systrarna med la Mère supérieure i spetsen var församlade vid stora ingången torsdagen därpå för att se honom stiga upp i min eleganta viktoria, högtidligt lyftande på den höga hatten för sina beundrarinnor.

- Est-il chic! skrattade de. On dirait un milord anglais! Vi åkte nerför Corson och gjorde en kort sväng över Pincio innan vi stannade vid Piazza di Spagna. Jag hade inbjudit monsieur Alphonse till lunch.

Jag skulle vilja se hur den ser ut som kunde ha motstått frestelsen att låta denna första inbjudan gälla för alla följande torsdagar. På slaget ett varje torsdag den vintern avlämnade min viktoria monsieur Alphonse vid Piazza di Spagna 26. En timme senare, när min mottagning började, eskorterades han av Anna till den väntande vagnen för en promenad på Pincio. Därefter följde en halvtimmes uppehåll i Café Aragno - Roms elegantaste cafélokal - där monseieur Alphonse slog sig ner vid sin kaffekopp i sitt reserverade hörn med minen av en gammal ambassadör. Ännu en halvtimme av lycka åkande i sakta trav nerför Corson, ivrigt spanande efter någon av de nya bekantskaperna från Piazza di Spagna som han kunde lyfta på sin fina hatt för. Därpå direkt tillbaka till fattighuset för att försvinna bakom de blå förhängena till följande torsdag, då han omsorgsfullt började borsta sin höga hatt i dagbräckningen enligt vad de Små systrarna berättade. Ofta bjöd jag någon av mina vänner att dela vår lunch till monsieur Alphonses stora förtjusning. Mer än en av dem erinrar sig honom säkert än i dag. Men ingen hade den ringaste aning om varifrån han kom. Han såg för övrigt ytterst korrekt och prydlig ut i Pittsburghmiljonärens eleganta bonjour och den skinande nya stormhatten som han ogärna skildes från ens vid bordet. Då jag inte själv visste var på den sociala skalan jag skulle placera monsieur Alphonse, hade

jag till slut bestämt mig för att göra honom till en gammal före detta diplomat. Alla mina vänner tilltalade honom som "monsieur le Ministre" och Anna kallade honom alltid "vostra eccelenza" - ni skulle ha sett hans ansikte då! Lyckligtvis var han mycket döv, och konversationen inskränkte sig vanligen till några artiga reflexioner angående påven eller siroccon. Inte desto mindre måste jag hålla ett vaksamt öga och öra på vad som försiggick och vara redo att ingripa och flytta bort vinkaraffen eller komma till hans undsättning vid någon oförsiktig fråga eller något ännu oförsiktigare svar efter hans andra glas Frascativin. Monsieur Alphonse var övertygad rojalist, redo att göra vad som helst för att störta den franska republiken. Varje dag väntade han från mycket konfidentiell källa underrättelser som skulle tvinga honom att genast återvända till Paris. Såtillvida var vi på säker mark, jag hade hört många fransmän störta republiken. Men när han började tala familjeangelägenheter måste jag vara mycket vaksam för att han inte skulle låta den noga bevarade hemligheten om sitt förflutna liv undslippa sig. Lyckligtvis varnades jag alltid i tid av hans svåger - "mon beau-frère, le sous-préfet". Det var en tyst överenskommelse mellan mina vänner och mig att vid blotta nämnandet av denne mystiske person skulle vinkaraffen flyttas bort och inte en droppe mer vin hällas i monsieur Alphonses glas.

Jag kommer väl ihåg det. Waldo Storey, den bekante amerikanske skulptören och monsieur Alphonses specielle vän, var vår gäst den torsdagen. Monsieur Alphonse var på briljant humör och ovanligt pratsam. Redan innan han slutat sitt första glas vin rådgjorde han med Waldo om att mobilisera en armé exgaribaldister för att marschera mot Paris och störta republiken. När allt kom omkring var det endast en penningfråga, fem miljoner skulle vara mer än nog, själv var han villig att anskaffa en miljon om det skulle behövas.

Jag tyckte att han såg lite echaufferad ut, jag var säker på att hans svåger inte var långt borta. Jag gav Waldo den vanliga signalen att inte servera honom mera vin.

- Mon beau-frère, le sous-préfet, skrockade monsieur Alphonse.

Han tvärtystnade när jag flyttade vinkaraffen utom räckhåll och såg ner i sin tallrik som han brukade göra vid sådana tillfällen.

- Nåja, ångrade jag mig och fyllde på hans glas, à votre

santé, cher monsieur Alphonse, et à bas la République, eftersom ni helst vill det!

Till min förvåning räckte han inte ut handen efter glaset. Han satt alldeles stilla och stirrade ner i tallriken. Han var död.

Ingen visste bättre än jag vad det skulle betyda för monsieur Alphonse och mig om jag rättade mig efter lagen och sände efter polisen. Rättsmedicinsk undersökning, kanske obducering, inblandning av franska konsulatet, och sist men inte minst, den döde skulle ha berövats sin enda egendom, sitt livs hemlighet. Jag skickade ner Anna till min vagn för att säga till kusken att fälla upp suffletten, monsieur Alphonse hade haft ett svimningsanfall, jag skulle själv åka hem med honom. Fem minuter senare satt monsieur Alphonse bredvid mig i vagnen i sitt vanliga hörn med kragen på Pittsburghmiljonärens ulster uppslagen över öronen och hatten djupt nerdragen i pannan som hans vana var. Han såg ut precis som vanligt, bara mycket mindre än i livstiden, som alla döda gör.

- Längs Corson? frågade kusken.

- Javisst, längs Corson, det är monsieur Alphonses favoritåktur.

La Mère supérieure var till att börja med lite orolig, men min attest "död av hjärtförlamning" daterad från fattighuset ordnade saken med polismyndigheterna. På kvällen lades monsieur Alphonse i kistan med sin väska som kudde under sitt gamla huvud och nyckeln alltjämt i ett band om halsen. De Små systrarna ställer inga frågor vare sig till levande eller döda. Det enda de vill veta om dem som söker skydd i deras hem är att de är gamla och hungriga. Resten angår Gud och inte dem eller någon annan människa. De vet mycket väl att många av deras skyddslingar lever och dör hos dem under antagna namn. Jag ville låta honom få sin älskade höga hatt med sig i kistan, men systrarna sade att det inte gick an. Jag var ledsen för det, jag var säker på att han skulle tyckt om att ha sin nya hatt med sig.

En natt väcktes jag av ett brådskande bud från de Små fattigsystrarna, de bad att jag genast skulle komma dit. Alla salarna i den stora byggnaden var tysta och mörka, men jag hörde systrarna be i kapellet. Jag fördes till ett litet rum i systrarnas egen flygel där jag aldrig varit förr. På en liten

järnsäng låg en nunna, ännu ung och med ett ansikte lika vitt som kudden under hennes huvud, med slutna ögon och knappt märkbar puls. Det var la Mère générale des Petites Sœurs des Pauvres, som samma kväll anlänt från Napoli på återväg till Paris från en inspektionsresa jorden runt. Hon befann sig i omedelbar livsfara på grund av en allvarlig hjärtåkomma. Jag har stått vid konungars och drottningars och ryktbara mäns och kvinnors sjukbäddar då deras liv stått på spel, ja kanske till och med berott av mig. Men jag har aldrig känt mitt yrkes ansvar tyngre än jag gjorde den natten när denna nunna långsamt öppnade sina underbara ögon och såg på mig:

- Faites ce que vous pouvez, monsieur le Docteur, mumlade hon, car quarante mille pauvres dépendent de moi.

De Små fattigsystrarna trälar från morgon till kväll med sitt arbete, den nyttigaste och mest otacksamma form av välgörenhet jag vet. Man behöver inte komma till Rom för att finna dem, fattigdom och ålderdom finns överallt i världen och likaså Les Petites Sœurs des Pauvres med sin tomma säck och sin tomma penningbössa. Stoppa några av dina gamla kläder i deras säck, det är likgiltigt om du är stor eller liten till växten, alla storlekar passar för de Små systrarna. Höga hattar börjar bli omoderna, du kan gärna ge dem din höga hatt också. Det finns alltid i en av salarna någon gammal monsieur Alphonse bakom ett par blå förhängen som omsorgsfullt borstar sin utslitna höga hatt, den sista kvarlevan från bättre tider. Låt honom få åka nerför Corson i din eleganta viktoria på sin fridag. Det gör din lever gott om du istället gör en lång promenad till fots på campagnan med din hund. Bjud honom på lunch nästa torsdag, det finns ingen bättre stimulans för en dålig aptit än att se en hungrig människa äta sig mätt av god mat. Ge honom hans glas Frascativin för att hjälpa honom att glömma, men flytta undan vinkaraffen när han börjar minnas.

Stoppa några slantar i de Små systrarnas sparbössa, och om det så bara är en soldo, tro mig, du kan aldrig placera dina pengar bättre. Kom ihåg vad jag skrivit på en annan sida i denna bok - vad du behåller för dig själv förlorar du, vad du ger bort blir din behållning. För övrigt har du ingen rätt att samla på dessa pengar för egen del, de är inte dina pengar, pengar tillhör ingen människa här på jorden. Peng-

arna tillhör djävulen som sitter dag och natt bakom sina guldsäckar och schackrar med människosjälar. Akta dig att tumma för länge på den smutsiga guldpenning han sticker i din hand, annars bränner den fördömda metallen dina fingrar, tränger in i ditt blod, förblindar dina ögon, smittar ner dina tankar och förhärdar ditt hjärta. Gör dig av med guldet så fort du kan. Behåll dina kopparslantar om du så vill, men lägg din guldpenning i de Små systrarnas sparbössa eller kasta den i rännstenen, där är rätta platsen för den. Vad tjänar det till att samla pengar på hög, de skall i alla fall snart tas ifrån dig. Döden har en dubbelnyckel till ditt kassaskåp.

Gudarna säljer allt till rimligt pris, sade en gammal skald. Han kunde ha tillagt att de säljer sina bästa varor billigast. Allt som har verkligt värde för oss kan köpas för små summor, det är bara det överflödiga som bjuds ut till högt pris. Livets skönaste gåvor är inte till salu, vi får dem till skänks av de odödliga gudarna. De låter oss se solen gå upp och ner, se molnen segla genom rymden och se hav, skogar och fält, allt utan att betala ett öre. Fåglarna sjunger för oss för ingenting, vi kan plocka vilda blommor även längs landsvägen. Det behövs ingen inträdesavgift till nattens stjärnupplysta festsal. Den fattige mannen sover bättre än den rike. Enkel mat smakar i längden bättre än mat från Ritz. Förnöjsamhet och sinnesfrid trivs bättre i en liten stuga på landet än i ett ståtligt palats i en stad. Några få vänner, några få böcker - ja mycket få - och en hund är allt man behöver ha omkring sig så länge man har ett levande jag. Men man skall leva på landet. Den första staden byggdes av djävulen, det var därför Gud förstörde Babels torn.

Har du någonsin sett djävulen? Jag har sett honom. Han stod lutad över böstvärnet i tornet till Notre-Dame. Hans vingar var hopfällda, han stödde sitt tunga huvud i händerna. Hans kinder var håliga, tungan stack fram mellan hans grinande läppar. Tankfull och allvarlig såg han ner på Paris under sina fötter. Orörlig och stel som av sten har han stått där i nära tusen år och stirrat på sin utvalda stad som om han inte kunde ta sina ögon från vad han såg. Var detta ärkefienden, vilkens blotta namn fyllt mig med skräck ända sedan jag var barn, de onda makternas fruktansvärde segerherre i den evinnerliga kampen mellan rätt och orätt?

Jag såg på honom med undran. Jag tyckte att han såg mycket mindre ondskefull ut än jag trott, jag hade sett värre

ansikten än hans. Det fanns inte någon glimt av triumf i dessa förstenade ögon, han såg trött och sliten ut, trött på sina lättvunna segrar, trött på sitt helvete.

Stackars gamle Belsebub. När allt kommer omkring kanske det inte är bara ditt fel att det går galet här i världen. Det var ju inte du som gav liv åt vår värld, det var inte du som släppte lös lidande och död bland människorna. Du var född med vingar och inte med klor, det var Gud själv som förvandlade dig till djävul och störtade dig ner i helvetet för att vakta över hans fördömda. Du skulle sannerligen inte ha stått däruppe i storm och regn i tornet till Notre-Dame i tusen år om du trivts med ditt yrke. Det måtte inte vara lätt att vara djävul för den som föddes med vingar. Mörkrets furste, varför släcker du inte elden i ditt underjordiska rike och flyttar upp till oss och slår dig ner i en storstad - på landet är inte rätta platsen för dig - som en oberoende privatman, utan annat att göra hela långa dagen än äta och dricka och leva på dina räntor? Eller om du måste slå dig på något passande yrke för att föröka ditt kapital, varför öppnar du inte ett nytt spelhelvete i Monte Carlo eller en ny bordell i Paris eller blir procentare i ett fattigkvarter eller direktör för ett kringresande menageri med försvarslösa svältande djur bakom burarnas galler? Eller om du behöver luftombyte, varför öppnar du inte en ny tysk fabrik för den senaste giftgasen? Jag är säker på att det var du som ledde deras luftraid över Napoli och hjälpte dem i deras blinda vanvett då de kastade brandbomben mitt bland de trehundra gubbarna och gummorna i de Små systrarnas napolitanska fattighus.

Men vill du i gengäld för det råd jag gett dig tillåta mig att framställa en fråga? Varför räcker du ut tungan på det där sättet? Jag vet inte hur det betraktas i helvetet, men med all respekt sagt, hos oss häruppe tolkas det som ett tecken på hån och vanvördnad. Förlåt mig, sire, men säg mig, vem räcker ni ut tungan åt hela tiden?

26

Miss Hall

Många av mina patienter från denna tid minns säkerligen miss Hall, en gång sedd var hon förresten inte lätt att glömma. Endast Storbritannien - när det är som bäst - kunde ha frambragt detta unika exemplar av gammal ungmö av tidig viktoriansk typ, torr och stel som en pinne, sex fot och tre tum, arida nutrix av åtminstone två ofödda generationer skottar. Under de femton år jag kände miss Hall såg jag aldrig någon förändring i hennes yttre, alltid samma oförlikneliga, obeskrivliga anlete inramat av samma urblekta guldlockar, alltid samma brokiga klänning, alltid samma rosenbuske i hatten. Hur många händelselösa år miss Hall tillbragt på olika andraklasspensionat i Rom i väntan på äventyr, det vet jag inte. Men jag vet att den dag då hon mötte Tappio och mig vid Villa Borghese började hennes verkliga uppgift i livet, hon hade funnit sig själv. Hon tillbragte sina mornar med att borsta och kamma mina hundar i mitt iskalla vardagsrum under Spanska trappan, för att sedan återvända till sitt pensionat till lunch. Klockan tre seglade hon på nytt ut från Keats hus tillsammans med Giovannina och Rosina. De var hälften så långa som hon och gick på var sin sida i träskor och röda sjaletter, omgivna av alla mina hundar som skällde av glädje över att vara på väg till Villa Borghese - det var en välkänd syn på Piazza di Spagna dåförtiden. Giovannina och Rosina hörde till San Michelehushållet, bättre tjänare har jag inte haft, aldrig rädda om stegen, sjungande och arbetande från morgon till kväll. Naturligtvis kunde ingen annan än jag ha hittat på att ta dessa båda halvvilda Anacapriflickor till Rom. Det skulle förresten aldrig ha gått i lås om inte miss Hall hade dykt upp i rätta minuten, som ett slags fostermor för dem, vakande över dem som en gammal höna över sina kycklingar. Miss Hall kunde ändå inte begripa varför jag inte tillät de bägge svartögda flickorna att promenera ensamma vid Villa Borghese, själv hade hon spatserat omkring i hela Rom i många år utan att någon människa någonsin antastat henne. Trogen sin typ kunde miss Hall aldrig få fram ett enda ord på begriplig italien-

ska, men flickorna förstod henne mycket bra och var varmt fästade vid henne, fast jag är rädd att de inte tog henne mera på allvar än jag. Av mig såg miss Hall mycket litet och jag såg ännu mindre av henne, jag tittade aldrig på henne om jag kunde slippa. Vid de sällsynta tillfällen då miss Hall var inbjuden att närvara vid min lunch, var alltid en stor blomvas placerad på bordet mellan oss. Fast miss Hall var strängt förbjuden att se på mig, lyckades hon inte desto mindre ibland sticka fram huvudet och skjuta av en pil från sina gamla ögon. Miss Hall tycktes aldrig förstå hur gement självisk och otacksam jag var i gengäld för allt vad hon gjorde för mig. Trots sina begränsade kontaktmöjligheter - miss Hall var också förbjuden att göra mig några frågor - lyckades hon likväl komma underfund med en hel del av vad som försiggick i huset och ta reda på vilka personer som kom. Hon höll ett vaksamt öga på alla mina kvinnliga patienter, hon patrullerade på piazzan i timmar för att se dem komma och gå under min mottagningstid. Med öppnandet av Grand Hôtel hade Ritz gett dödsstöten åt den forna enkelheten i Roms societetsliv. Den sista barbarinvasionen hade börjat, den Eviga staden hade kommit på modet. Det stora hotellet var fyllt med elegant publik från London och Paris, amerikanska miljonärer och ledande rastaquouères från Rivieran. Miss Hall kände alla dessa människor till namnet, hon hade i åratal följt deras förehavanden i societetsspalten i Morning Post. I fråga om den engelska aristokratin var miss Hall en levande encyklopedi. Hon kunde utantill deras söners och arvingars födelse- och myndighetsdagar, deras döttrars förlovning och bröllop, vilka klänningar de burit då de presenterades vid hovet, deras danstillställningar, deras middagsbjudningar, deras resor på kontinenten. Med eller mot sin vilja slutade många av dessa societetslejon med att bli mina patienter, till miss Halls stora förtjusning. Andra, som var helt oförmögna att vara ensamma ett ögonblick, bjöd mig till lunch eller middag. Somliga besökte mig på Piazza di Spagna för att få se rummet där Keats hade dött. Andra lät sina eleganta landåer stanna vid Villa Borghese för att klappa mina hundar med några smickrande ord till miss Hall om hur välkammade de var. Hand i hand arbetade miss Hall och jag oss långsamt fram ur vår enkla, undanskymda tillvaro mot den högre societens strålkastarbeslysta höjder. Jag dinerade ofta på Grand Hôtel den vintern. Jag hade ännu en hel del att lära av dessa själv-

belåtna lättingar. Deras förmåga att göra ingenting, deras glada humör, deras goda sömn förbryllade mig. Miss Hall förde nu dagbok över de sociala händelserna i mitt dagliga liv. Strålande av stolthet struttade hon omkring i sin bästa klänning för att lämna visitkort till höger och vänster. Glansen av vår uppgående stjärna lyste allt klarare och klarare, högre och högre steg vår väg, ingenting kunde längre hejda oss. En dag när miss Hall vallade hundarna vid Villa Borghese gav en okänd dam med en svart pudel i knät tecken till miss Hall att komma fram till hennes vagn. Damen klappade lapphunden och berättade att det var hon som hade gett Tappio som liten valp till doktorn. Miss Hall kände sina gamla knän darra, det var H. K. H. kronprinsessan av Sverige. En ståtlig herre vid damens högra sida räckte ut sin hand med ett förnämt leende och sade:

- God dag, miss Hall, jag har hört mycket talas om er av doktorn.

Det var H. K. H. prins Max av Baden, den höge gemålen till ingen mindre än hennes älskade drottning Alexandras nièce. Från och med denna minnesvärda dag övergav miss Hall den eleganta världen på Grand Hôtel för att ägna all sin lediga tid åt kungliga personer, det fanns åtminstone ett dussin av dem i Rom den vintern. Hon stod i timmar utanför deras hotell för att se dem komma och gå, med böjt huvud beundrade hon hur de åkte omkring på Pincio eller vid Villa Borghese, hon följde dem hack i häl som en detektiv, i kyrkor och på museer. Om söndagarna satt miss Hall i engelska kyrkan vid Via Babuino så nära ambassadörens bänk hon vågade, med ett öga i psalmboken och det andra på någon kunglig höghet och med öronen spetsade för att urskilja den speciella kungliga rösten i den gemensamma psalmsången, allt under det hon bad för de kungliga familjerna och deras anförvanter i alla länder med samma brinnande iver som de första kristna bad till sin Gud.

Snart började miss Hall föra en ny dagbok uteslutande ägnad åt våra förbindelser med kungligheter. Måndagen förut hade hon haft äran att gå med ett brev från doktorn till H. K. H. storhertiginnan av Weimar på Hôtel Quirinale. Portiern hade gett henne ett svarsbrev prytt med den Sachsen-Weimarska storhertigliga kronan. Kuvertet hade doktorn varit nog god att förära henne som ett dyrbart minne. På onsdagen hade hon anförtrotts ett brev till H. K. H. infan-

tinnan Eulalia av Spanien på Grand Hôtel. Olyckligtvis var det inte något svar på det. En eftermiddag när hon var ute med hundarna vid Villa Borghese, hade miss Hall mött en högväxt svartklädd dam som vandrade med snabba steg fram och tillbaka i en sidoallé. Hon kände genast igen samma dam som hon sett stå orörlig bredvid sfinxen i San Michele och blicka ut över havet med sina vackra sorgsna ögon. När damen nu passerade förbi, sade hon något till sitt sällskap och sträckte ut handen för att klappa Gialla, doktorns ryska vinthund. Döm om miss Halls bestörtning när en detektiv kom fram till henne och befallde henne att genast gå sin väg med hundarna - det var H. K. H. kejsarinnan av Österrike och hennes syster grevinnan Trani. Hur kunde doktorn ha varit så grym att han inte berättat i somras vem hon var? Endast av en ren händelse fick hon långt därefter reda på att doktorn en vecka efter damens första besök hade fått ett brev från österrikiska ambassaden i Rom med ett köpeanbud på San Michele, och att den eventuella köparen varit själva kejsarinnan av Österrike. Lyckligtvis hade doktorn avböjt anbudet, det skulle verkligen ha varit synd att sälja San Michele som gav sådana chanser att få se kungliga personer på nära håll. Hade hon kanske inte föregående sommar i veckotal kunnat beundra en dotterdotter till hennes egen älskade drottning Victoria sittande vid sitt staffli i pergolan? Hade inte en kusin till själva tsaren bott i San Michele en hel månad? Hade inte kronprins Rudolf av Österrike ätit lunch i San Michele? Hade inte kronprinsessan av Sverige varit en daglig gäst i San Michele och värdigats tala till henne flera gånger? Hade hon inte haft äran att stå bakom köksdörren och se kejsarinnan Eugénie passera på en armslängds avstånd första gången då H. K. H. kom till San Michele? Hade hon inte med sina egna öron hört H. K. H. säga till doktorn att hon aldrig sett större likhet med den store Napoleon än Augustushuvudet som doktorn grävt upp i sin trädgård? Och att tänka sig att den höga damen hade bjudit doktorn att följa med den kejserliga yachten på en tur till Sicilien, vilken ära, vilken lycka! Hade hon inte flera år senare hört kejsar Wilhelms befallande röst föreläsa för uppvaktningen om San Micheles antikviteter och konstskatter när han och sviten promenerade genom pergolan följda av doktorn som knappast öppnade munnen? Alldeles bredvid henne där hon stod gömd bakom cypresserna hade H. K. H. pekat på en kvinnlig torso halvt dold av

murgrönan och förklarat för sitt följe, att vad de såg var värt en hedersplats i hans museum i Berlin, enligt hans åsikt kunde torson vara ett okänt mästerverk av själve Fidias. Slagen av fasa hade hon hört doktorn svara att det var det enda fragment i hela San Michele som var dålig konst. Det hade förärats honom av en välmenande patient som köpt det i Napoli, det var en typisk Canova av allra värsta slag, han skulle bli förtjust att bli av med det. Till Miss Halls stora ledsnad hade det höga sällskapet nästan omedelbart lämnat San Michele för att gå ombord på "Sleipner" och återvända till Napoli.

Apropå kejsarinnan av Österrike borde jag kanske tala om, att miss Hall var kommendör av kejserliga S:t Stefansorden. Den höga utmärkelsen hade tilldelats henne av mig en dag då mitt samvete måtte ha varit osedvanligt dåligt, som belöning för hennes trogna tjänster mot mig och mina hundar. Varför den höga orden tilldelats mig själv hade jag aldrig blivit på det klara med. Miss Hall mottog dekorationen ur min hand med böjt huvud och tårar i ögonen. Hon sade att hon skulle ta den med sig i graven. Jag svarade att jag inte såg något hinder till det, hon kunde vara säker på att komma till himmeln i alla fall. Men att hon skulle ta den med sig på engelska ambassaden hade jag inte förutsett. Jag hade av den snälle lord Dufferin lyckats utverka en inbjudan för miss Hall till mottagningen på ambassaden på drottningens födelsedag, hela den engelska kolonin i Rom hade blivit inbjuden utom stackars miss Hall. Överväldigad av stolthet hade miss Hall varit osynlig flera dagar i förväg, helt upptagen av sina komplicerade toalettbestyr. Döm om min häpnad när jag presenterade miss Hall för ambassadören och såg lord Dufferin klämma fast sin monokel och mållös stirra på miss Halls breda bröst. Lyckligtvis var lord Dufferin inte för inte irländare. Allt han gjorde var att med ett gapskratt ta mig avsides och få mig att lova att hålla miss Hall utom synhåll för hans österrikiske kollega. Miss Hall sade mig när vi åkte hem att det var den stoltaste dagen i hennes liv, lord Dufferin hade varit så älskvärd mot henne, alla hade lett så hjärtligt mot henne och hon hade det intrycket att hennes toalett gjort stor succé.

Ja, det är gott och väl och lätt gjort att göra narr av miss Hall. Men jag skulle gärna vilja veta vad det skulle bli av kungligheterna, om det inte längre fanns någon miss Hall som

förde dagbok över deras förehavanden, och som med darrande knän och böjt huvud beundrande såg dem åka omkring på Pincio eller vid Villa Borghese och som bad för dem i engelska kyrkan vid Via Babuino? Och vad skall det bli av deras granna stjärnor och ordensband när människorna växt ifrån att leka med leksaker? Varför inte ge all grannlåten till miss Hall och bli av med den? Victoriakorset kommer alltid att finnas kvar, vi blottar alla våra huvuden för mod i närkamp med döden. Vet ni varför Victoriakorset är så ytterst sällsynt i den engelska armén? Därför att tapperhet utan vittnen - Napoleons "courage de la nuit" - endast i undantagsfall får Victoriakorset, och därför att mod utan bistånd av god tur blöder till döds utan belöning.

Den näst efter Victoriakorset mest åtrådda engelska dekorationen är Strumpebandsorden - the Garter - det vore en olycksdag för England den dag då den senare skattades högre än den förra.

- I like the Garter, sade lord Melbourne, there is no damned merit about it.

Min gamle vän Bildt, den svenske ministern i Rom, visade mig häromdagen kopian av ett brev som jag sänt honom för nära tjugu år sedan. Originalet påstod han sig ha skickat till svenska utrikesdepartementet för noggrant studium och begrundande. Mitt brev var ett försenat svar på en upprepad officiell anhållan från svenska legationen om att jag åtminstone skulle ha vett att tacksamt erkänna mottagandet av den Messinamedalj som tilldelats mig av italienska regeringen för något som jag antogs ha uträttat under jordbävningen. Brevet hade följande lydelse:

Ers Excellens.

Min huvudprincip i fråga om dekorationer har hittills varit att endast mottaga de ordnar som jag på intet vis gjort mig förtjänt av. En snabb blick i statskalendern skall genast övertyga Eder om de märkliga resultaten av mitt stränga och mångåriga fasthållande vid denna princip. Den nya metod som Ers Excellens föreslår i sitt brev, det vill säga att mottaga offentligt erkännande för det lilla goda som det kanske förunnats mig att någon gång uträtta, förefaller mig att vara ett riskabelt experiment av tvivelaktigt praktiskt värde som endast skulle bringa oreda i min filosofi och kanske irritera nornorna. Jag slank obemärkt ut ur koleragränderna i Napoli,

jag ämnar göra likaledes ur Messinas ruiner. Jag behöver ingen minnesmedalj för att komma ihåg vad jag där såg.

Jag måste i sanningens namn bekänna att brevet är ren humbug. Den svenske ministern återsände aldrig min Messinamedalj till den italienska regeringen, den finns ännu i någon av mina lådor, såvida jag inte gett bort den. Det fanns i själva verket inget skäl, varför jag inte skulle ta emot Messinamedaljen med gott samvete och utan värre oreda i min filosofi än förut. Ty vad jag gjorde i Messina var mycket obetydligt jämfört med vad jag såg hundratals namnlösa och obelönade människor göra med fara för sitt liv. Själv var jag inte utsatt för annan fara än att dö av hunger eller till följd av egen dumhet. Det är sant att jag räddade en del halvkvävda människor med konstgjord andning, men det är inte många läkare, sköterskor eller kustbevakningsmän som inte gjort samma sak för ingenting. Jag vet att jag släpade ut en gumma ur ruinerna av det som en gång varit hennes hus, men jag vet också att jag lät henne ligga på gatan med båda benen brutna och skrika på hjälp. Det var förresten ingenting annat att göra. Innan den första ambulansen anlände fanns varken förbandsmaterial eller medicin av något slag, sjukhusen och apoteken låg i ruiner. Och så var det det sprittnakna lilla barnet som jag hittade sent en kväll på en gård, jag tog det med mig till min källare där det sov lugnt hela natten under min rock och då och då sög på min tumme i sömnen. På morgonen bar jag den lille till Sta-Teresanunnorna. I ruinerna som återstod av deras kapell låg redan över ett dussin småbarn skrikande av hunger, ty under en vecka fanns inte en droppe mjölk att få i Messina. Det var förvånansvärt så många oskadade barn som plockades fram ur ruinerna eller hittades på gatorna, det såg nästan ut som om Vår Herre hade visat en smula mer medlidande med dem än med de vuxna. Då vattenledningen hade blivit förstörd, fanns det heller inget vatten att få med undantag av ett par stinkande cisterner, förgiftade av de tusentals ruttnande liken som låg strödda över hela staden. Inget bröd, inget kött, knappast någon makaroni, inga grönsaker, ingen fisk, eftersom de flesta fiskebåtarna gått i kvav eller slagits i spillror av den väldiga flodvågen som svepte över stranden och förde med sig ut i havet ett tusental människor som flytt ner till hamnen. Hundratals av dem vräktes tillbaka upp på stranden och låg och ruttnade i solen.

Den största haj som jag någonsin sett - Messinasundet är fullt av dessa rovdjur - kastades också upp på stranden, ännu levande. Jag stod och såg på med hungriga ögon när den skars upp. Jag hoppades kunna komma åt ett stycke kött för egen räkning, jag hade alltid hört att hajkött skulle vara mycket gott. I magen på hajen låg ett kvinnoben i röd ylle-strumpa och grov känga, avskuret som av en kirurgs kniv. Det är mycket troligt att det var andra än hajar som smakade människokött dessa dagar, låt oss helst inte tala därom. Naturligtvis levde de tusentals hemlösa hundarna och kattorna som irrade omkring bland ruinerna inte på något annat, tills de fångades och slukades i sin tur så fort ett tillfälle gavs. Själv har jag stekt en katt över en spritlampa. Som väl var fanns det fullt upp med apelsiner, citroner och mandariner som man kunde stjäla i trädgårdarna. Vin var det också gott om, plundringen av de tusentals vinkällarna och vinkrogarna började redan första dagen. De flesta människor hade om kvällen fått för mycket vin i sig, jag själv inbegripen. Det var en ren välsignelse, känslan av hunger försvann, och det var förresten inte många som skulle ha vågat lägga sig att sova om de varit nyktra. Jordskalv förekom nästan varje natt, följda av dånet från hoprasande murar och nya skrik av fasa från människor som irrade omkring på gatorna. På det hela taget sov jag ganska bra i Messina, trots att jag sällan sov mer än en natt på samma ställe. Källarna var naturligtvis de säkraste nattkvarteren, om man bara kunde komma över sin skräck att bli fångad som i en råttfälla under fallande murar. Ännu bättre var det att sova under ett träd i apelsinlundarna, men efter två dagars ösregn blev nätterna för kalla då hela ens utrustning rymdes i ränseln man bar på ryggen. Jag försökte så gott jag kunde trösta mig över förlusten av min högt värderade gamla skotska slängkappa genom att tänka på att den nu troligen skylde några ännu eländigare paltor än mina egna. Jag skulle dock inte velat byta ut dem mot bättre kläder även om jag haft tillfälle därtill. Endast en mycket modig man kunde ha trivts i en anständig kostym bland dessa människor som räddats i nattdräkter och var halvgalna av skräck, hunger och köld, förresten skulle han inte länge fått behålla kostymen. Att rån av levande och döda, överfall och till och med mord förekom allt emellanåt innan trupperna hann ner och krigstillstånd blev förklarat, är inte att undra på. Jag vet inget land där detsamma inte skulle ha inträffat under

liknande obeskrivliga förhållanden. Som en ödets ironi dödades så gott som alla av de åttahundra karabinjärerna i Collegio militare, endast fjorton kom undan med livet, under det att det första jordskalvet öppnade cellerna för över fyrahundra oskadade yrkesmördare och inbrottstjuvar dömda till livstidsstraff i Capuccinifängelset. Att dessa galgfåglar, efter att ha plundrat butikerna på kläder och revolvrar, hade härliga dagar bland ruinerna i den rika staden är självfallet. De bröt sig till och med in i Banco di Napolis kassavalv efter att ha dödat två vakter. Så stor var dock skräcken som behärskade alla, att många av dessa banditer föredrog att bli arresterade och instängda i lastrummet på en ångbåt i hamnen framför att stanna kvar i den dödsdömda staden trots dess många lockelser. Vad mig själv angår blev jag aldrig ofredad av någon människa, tvärtom var alla rörande vänliga och hjälpsamma mot mig liksom mot andra. De som kommit över några kläder eller någon mat var alltid glada att dela med sig åt den som inte fått fatt i något. Jag fick till och med i present av en okänd inbrottstjuv en mycket elegant vadderad dammorgonrock, en av de mest välkomna presenter jag någonsin mottagit. En kväll när jag gick förbi ruinerna av ett palats, lade jag märke till en välklädd man som kastade ner brödbitar och en knippa morötter åt två hästar och en liten åsna som var levande begravda i sitt underjordiska stall utan möjlighet att komma ut, jag kunde just se en skymt av de dödsdömda djuren genom en rämna i muren. Mannen berättade för mig att han gick dit två gånger om dagen med de matbitar han kunde komma över, åsynen av de stackars djuren som långsamt dog av hunger och törst var så olidlig att han skulle velat skjuta dem med sin revolver om han bara haft mod därtill, men han hade aldrig kunnat förmå sig till att skjuta ett djur, inte ens en vaktel.* Jag såg förvånad på hans vackra intelligenta och sympatiska ansikte och frågade om han var sicilianare. Det var han inte, men han hade bott på Sicilien i många år. Det började hällregna och vi gick vår väg. Han frågade mig var jag bodde, och när jag svarade att jag inte bodde någonstans alls såg han på mina genomblöta trasor och erbjöd mig husrum över natten. Vi trevade oss fram bland nedrasade murar och högar av splittrade bohag av alla upptänkliga slag, vi gick nerför en trappa och stod i ett

* Det kan kanske intressera mina läsare att veta att de tre djuren blev räddade sjutton dagar efter jordbävningen.

stort underjordiskt kök, dunkelt upplyst av en liten oljelampa under en madonnabild. Tre madrasser låg på golvet. Signor Amedeo sade att jag var välkommen att sova på hans madrass, själv skulle han med sina båda vänner vara borta hela natten för att söka efter några av deras tillhörigheter under ruinerna av deras hus. Jag fick en förträfflig kvällsvard, det andra riktiga målet jag fått sedan min ankomst till Messina. Det första hade jag fått ett par dagar förut, när jag oförmodat träffade på min vän Winthrop Chanler mitt under hans lunch i amerikanska konsulatets trädgård, han hade anlänt samma morgon med sin yacht lastad med livsmedel för den svältande staden. Jag sov gott hela natten på signor Amedeos madrass och vaknade inte förrän min värd och hans två vänner lyckligt återvände från sin farliga nattexpedition - farlig i sanning, för jag visste att trupperna hade order att skjuta på vem som helst som försökte bära bort någonting, om det så var från ruinen av hans eget hem. De kastade sina knyten under bordet och sig själva på madrasserna och sov alla tre när jag gick min väg. Dödstrött som han var glömde min vänliga värd dock inte att säga mig att jag var välkommen att stanna hos dem så länge jag ville, och naturligtvis begärde jag inte bättre. Nästa kväll superade jag ensam med signor Amedeo, hans två vänner sov redan på sina madrasser, de skulle alla tre ut på sitt farliga nattarbete kort efter midnatt. En mer godhjärtad och sympatisk man än min värd har jag aldrig träffat. När han hörde att jag var utan pengar, erbjöd han mig genast att låna femhundra lire, tyvärr är jag ännu skyldig honom dem. Jag kunde inte underlåta att uttrycka min förvåning över att han var villig att låna ut pengar till en främling som han inte visste det minsta om. Han svarade skrattande att jag inte skulle sitta vid hans bord om han inte var säker på att han kunde lita på mig.

Sent följande kväll, medan jag kröp omkring bland ruinerna av Hôtel Trinacria och sökte efter den svenske konsulns lik, såg jag plötsligt en soldat som höjde geväret mot mig. Jag arresterades och fördes till närmaste polisstation. Sedan de preliminära svårigheterna med lokaliseringen av mitt okända hemland blivit överstökade och mitt speciella pass, signerat av prefekten och generalen, vederbörligen granskats, släpptes jag av den vakthavande officeren eftersom mitt enda corpus delicti utgjordes av en förkolnad svensk statskalender. Jag lämnade polisstationen ganska obehaglig till mods, för jag

hade lagt märke till officerens forskande blick när jag sade att jag inte kunde uppge min adress eftersom jag inte ens visste namnet på gatan där min vänlige värd bodde. Allt jag visste var att han hette signor Amedeo och var en mycket sympatisk person och stor djurvän. Det var redan mörkt och jag började springa då jag inbillade mig att jag hörde smygande steg bakom mig, som om någon följde efter mig. Men jag kom fram till mitt nattkvarter utan vidare äventyr. Signor Amedeo och hans vänner sov redan på sina madrasser. Hungrig som vanligt satte jag mig till kvällsvarden som min vänlige värd lämnat kvar åt mig på bordet. Jag tänkte hålla mig vaken och erbjuda mig att följa med signor Amedeo på hans nattexpedition för att hjälpa honom att söka efter sina tillhörigheter. Jag sade mig själv att det sannerligen var det minsta jag kunde göra i gengäld för hans vänlighet mot mig, då jag hörde en skarp vissling och ljudet av fotsteg. Någon kom nerför trappan. På ett ögonblick var de tre männen på fötterna. Jag hörde ett skott, en karabinjär föll huvudstupa utför trappan ner på golvet alldeles vid mina fötter. Just som jag lutade mig ner för att se om han var död, såg jag tydligt signor Amedeo sikta på mig med sin revolver. I samma ögonblick var rummet fullt av soldater, jag hörde ännu ett skott och efter en förtvivlad kamp blev de tre männen övermannade. När min värd passerade förbi mig med handbojor och ett tjockt rep kring armar och ben, lyfte han huvudet och såg på mig med en vild blick fylld av hat och förebråelse som kom blodet att isas i mina ådror. En halvtimme senare befann jag mig återigen på samma polisstation som förut där jag nu låstes in för natten. På morgonen förhördes jag av samme officer, vars intelligens och vänlighet jag troligen har att tacka för mitt liv. Han berättade för mig att de tre männen var livstidsfångar som rymt ur Capuccinifängelset, alla tre "pericolosissimi". Amedeo var en ryktbar bandit som terroriserat trakten kring Girgenti i åratal, han hade åtta mord att svara för. Det var han och hans två kamrater som brutit sig in i Banco di Napoli och dödat vakterna medan jag låg och sov i allskönns ro på hans madrass. De tre männen hade skjutits i dagbräckningen. De hade begärt att få tala med en präst, bekänt sina synder och dött som modiga män. Polisofficeren bad att få komplimentera mig för den viktiga roll jag spelat vid deras infångande. Jag såg honom rakt i ögonen och sade att jag inte var stolt över min ofrivilliga bedrift. Jag hade för länge

sedan insett att jag inte lämpade mig att spela anklagare och ännu mindre domare. Det var inte min sak, kanske var det hans, kanske inte. Vår Herre visste hur han skulle straffa, när han ville straffa, han visste att ta liv lika väl som att ge liv.

Olyckligtvis för mig kom ryktet om detta äventyr fram till några tidningskorrespondenter som strök omkring utanför militärzonen på jakt efter sensationella nyheter, ju otroligare desto bättre - inga tidningskorrespondenter fick komma in i själva staden, av goda skäl. Mitt äventyr var sannerligen otroligt nog för vem som helst som inte sett Messina under första veckan efter jordbävningen. Endast en lycklig förvrängning av mitt namn hindrade mig från att bli ryktbar. Men när jag underrättades av dem som kände maffians långa arm bättre än jag att det inte skulle kunna hindra mig från att bli mördad om jag stannade kvar i Messina, seglade jag nästa dag med tullmännen över sundet till Reggio.

Reggio, där över tjugutusen personer dödats vid det första jordskalvet, var obeskrivligt och oförglömligt. Ännu fruktansvärdare var åsynen av de små kuststäderna bland apelsinlundarna - Scilla, Canitello, Villa San Giovanni, Gallico, Archi, San Gregorio - fordom kanske den vackraste nejden i hela Italien, nu en enda stor kyrkogård för mer än trettiotusen döda och med flera tusen hjälplösa sårade, som låg bland ruinerna under två nätters ösregn, följt av iskall tramontana. Tusentals andra halvnakna människor sprang omkring på gatorna som galningar, skrikande efter mat. Längre söderut tycktes skalvens intensitet ha nått sitt klimax. I Pellaro till exempel, där bara ett par hundra av stadens femtusen invånare slapp undan med livet, kunde jag inte ens urskilja var gatorna gått fram. Kyrkan som var fullproppad med skräckslagna människor hade rasat vid andra stöten och begravt dem alla. Kyrkogården var översållad med söndersplittrade likkistor som bokstavligen skjutits upp ur gravarna - jag hade förresten redan sett samma fasansfulla syn på kyrkogården i Messina. På ruinhögarna där kyrkan stått satt ett dussintal kvinnor, skälvande i sina trasor. De grät inte, de talade inte, de satt där alldeles stilla med böjda huvuden och halvslutna ögon. Då och då lyfte någon av dem på huvudet och stirrade med tomma ögon på en smutsig gammal präst som gestikulerade vilt mitt i en grupp av män. Ibland höjde han med en fruktansvärd förbannelse sin knutna hand

mot Messina på andra sidan sundet, Messina, Satans stad, Sodom och Gomorra i förening, orsaken till allt deras elände. Hade han inte alltid profeterat om att syndarnas stad skulle sluta med att - en hel serie talande gester i luften utmålade förintelsen och lämnade inget tvivel om vad profetian hade varit. Castigo di Dio! Castigo di Dio!

Kvinnan närmast mig hade ett litet barn i knät, jag gav henne en bit torrt bröd ur min ränsel. Hon ryckte till sig brödet utan att säga ett ord, räckte mig genast en apelsin ur sin ficka, bet en bit av brödet och stack det i munnen på en havande kvinna bakom oss och slukade resten glupskt som ett utsvultet djur. Hon berättade för mig med låg entonig röst om hur hon undkommit med barnet vid bröstet, hon visste inte på vad sätt, när huset rasade vid den första staccatan, hur hon arbetat förgäves hela natten för att söka dra fram sina andra två barn och deras far ur ruinerna, hon kunde höra deras jämmer ända tills det var full dager. Då kom en annan staccata och allt blev tyst. Hon hade ett djupt sår tvärs över pannan, men hennes creatura - mödrarnas rörande namn på sina småbarn här - var alldeles oskadat, grazie a Dio. Medan hon talade lade hon barnet till bröstet, en vacker liten gosse, sprittnaken, stark som Herkulesbarnet, tydligen inte det minsta medtagen av vad som hänt. I en korg vid hennes sida sov ett annat barn under en knippa rutten halm, hon hade hittat det på gatan, ingen visste vem det tillhörde. När jag reste mig upp för att gå började det moderlösa barnet gråta, hon lyfte upp det ur korgen och lade det till sitt andra bröst. Jag såg på den fattiga kalabriska kvinnan, bredaxlad och högbarmad, med de båda småbarnen diande vid sina bröst. Plötsligt erinrade jag mig hennes namn. Hon var det forna Magna Græcias Demeter, romarnas Magna Mater. Hon var Moder Natur, från hennes ymniga bröst flöt livets ström pånytt över de hundratusen dödas gravar. Du Död, var är din udd - du Grav, var är din seger?

27

Mrs Charles W. Washington Longfellow Perkins junior

Låt oss återvända till miss Hall. Med alla dessa kungliga personer att hålla reda på blev det allt svårare för miss Hall att övervaka mina kvinnliga patienters kommande och gående. Min förhoppning att slippa ifrån alla nevrotiska damer i och med att jag lämnade Paris hade inte gått i uppfyllelse. Mitt mottagningsrum vid Piazza di Spagna var fullt av dem. Somliga var gamla fruktade bekantskaper från Avenue de Villiers, andra hade prackats på mig av utslitna nervspecialister i rättmätigt självförsvar. De dussintals odisciplinerade och mer eller mindre svårhanterliga damer av alla åldrar som enbart professor Weir-Mitchel skickade på mig skulle varit nog för att pröva hjärna och tålamod hos vem som helst. Professor Krafft-Ebing i Wien, den ryktbare författaren till Psychopatia Sexualis skickade mig också regelbundet patienter av båda könen och av inget kön alls, alla mer eller mindre svåra att handskas med, speciellt damerna. Till min stora överraskning och glädje hade jag också på sistone haft att sköta en hel del nervsjuka patienter som utan tvivel sänts mig av mästaren själv på la Salpêtrière, fast aldrig med en rad från hans hand. Många av mina patienter var gränsfall, mer eller mindre ansvariga för sina handlingar. Andra hade redan passerat gränsen och borde aldrig ha fått resa omkring ensamma, de var sinnessjuka, kapabla till vad som helst. Det är lätt att ha tålamod med sinnesrubbade människor, jag har alltid haft en speciell dragning till dem. Med en smula vänlighet och förståelse kommer man förresten i regel bra överens med dem. Men det är inte lätt att ha tålamod med hysteriska damer, och vad beträffar att vara vänlig mot dem gör man nog bäst i att tänka sig noga för innan man blir alltför vänlig, de begär ingenting bättre. I regel kan man inte göra mycket för dessa patienter, åtminstone inte utanför sjukhusen. Man kan lugna deras nervcentra med sedativa, men man kan inte bota dem. De förblir vad de är, förbryllande komplex av själsliga och kroppsliga åkommor, en plåga för sig själva och sina familjer, en svår hemsökelse för sina läkare. Hypnotisk behandling, så välgörande för många hittills obotliga psykiska åkommor, är

i många fall kontraindicerad vid behandlingen av hysteriska kvinnor, unga och gamla, hysterin har ingen åldersgräns. I alla händelser gör man klokt i att nöja sig med Charcots suggestion à l'état de veille. Det är i regel tillräckligt. Dessa hjälplösa patienter är i de flesta fall endast alltför villiga att låta sig påverkas av sin läkare, alltför benägna att bli helt beroende av honom, att inbilla sig att han är den ende som förstår dem, att göra honom till sina drömmars hjälte. Förr eller senare börjar deras fotografier komma, det är inget att göra åt den saken. "Il faut passer par là", brukade Charcot säga med ett bistert småleende. Min antipati för fotografier daterar sig sannolikt från denna tid. Själv har jag aldrig blivit fotograferad såvitt jag vet sedan jag var sexton år, med undantag för de oundvikliga fotona på mitt krigspass, då jag var läkare vid engelska Röda korset. Jag har förresten aldrig intresserat mig för fotografier ens av mina vänner, på min näthinna kan jag när jag vill framkalla en långt trognare bild av deras oretuscherade drag. För psykologen är för övrigt också det bästa fotografi av ett människoansikte av mycket relativt värde.

Men Anna intresserade sig i hög grad för fotografier. Från den minnesvärda dagen då Anna upphöjdes från att vara den fattigaste blomsterförsäljerskan på piazzan till att öppna dörren i Keats hus, hade hon varit en ivrig samlare av fotografier. Ofta när jag grälat mig trött på henne, brukade jag avsända fredsduvan med ett fotografi i näbben till hennes lilla kammare under Spanska trappan. När jag till slut, alldeles förbi av sömnlöshet bröt upp från Keats hus på allvar, lade Anna vantarna på en hel skrivbordslåda full av foton. I sanningens namn måste jag bekänna att jag var glad att bli av med dem, Anna var helt oskyldig, jag ensam bär skulden till missödet. Under ett kort besök i London våren därpå lade jag märke till det kyliga sätt som flera av mina forna patienter besvarade min hälsning med. Jag gjorde samma iakttagelse i den amerikanska kolonin i Paris, varifrån jag på den tiden rekryterade mina mest ansträngande patienter. På hemresan till Capri hade jag nätt och jämnt tid att äta middag på svenska legationen i Rom. Min vän Bildt föreföll på ovanligt dåligt humör och också hans älskvärda friherrinna var synnerligen tyst. Just som jag skulle fara till stationen tog ministern mig till sitt bibliotek och sade att det var i sanning hög tid att jag återvände till San Michele och slutade mina dagar bland mina hundar och apor. Jag hade verkligen slagit mitt eget re-

kord med min sista bedrift. I ursinnig ton berättade han för mig att under julmarknaden på Piazza di Spagna, som då var full av turister, hade han funnit Anna i portgången till Keats hus vid ett bord med fotografier och skrikande för full hals:

- Venite a vedere questa bellissima signorina coi capelli ricci! Ultimo prezzo due lire!

- Guardate la signora americana, guardate che collana di perle, guardate che orrechini con brillanti, ve la do per due cinquanta, una vera combinazione!

- Non vi fate scappare questa nobile marchesa, tutta in pelliccia!

- Guardate questa duchessa, tutta scollata, in veste di ballo e con la corona in testa, quattro lire, un vero regalo!

- Ecco la signora Bocca Aperta! Prezzo ridotto una lire e mezzo!

- Ecco la signora Mezza Pazza, rideva sempre! Ultimo prezzo una lira!

- Ecco la signora Capa Rossa che puzzava sempre di liquore! Una lira e mezzo!

- Ecco la signorina tedesca dell'Albergo di Europa, che era impazzita per il signor dottore! Due lire e mezzo!

- Vedete la signorina francese che portava via il portasigarette sotto il mantello, povera signora, non era colpa sua, non aveva la testa apposta. Prezzo ristretto una lira!

- Ecco la signora russa, che voleva ammazzare la civetta! Due lire, neanche un soldo di meno!

- Ecco la baronessa Mezzo Uomo, Mezza Donna, mamma mia, non si capisce niente, il signor dottore diceva che era nata così. Due lire venticinque, una vera occasione!

- Ecco la contessina bionda che il signor dottore voleva tanto bene, guardate com'è carina! Non meno di tre lire!

- Ecco la...*

* "Kom och se på den här vackra missen med lockarna i pannan! Sista priset två lire!"

"Titta på den amerikanska damen, titta på hennes pärlhalsband, titta på hennes briljantörhängen! Jag låter henne gå för två och femti, det är rakt ingenting!"

"Låt inte gå er ur händerna den här förnäma markisinnan i pälskappan!"

"Titta på den här hertiginnan i urringad balklänning och diademet i håret! Fyra lire, det är ju rent till skänks!"

"Det här är la signora med den gapande munnen! Nedsatt pris en och femti!"

Mitt i galleriet av damer av alla åldrar och alla nationaliteter tronade hans eget kabinettsfotografi i galonerad ministeruniform, översållad med ordnar, med trekantig hatt och med påskriften: *Till A. M. från din gamle vän C. B.* Anna hade erbjudit honom det till ett nedsatt pris av en lira eftersom varulagret huvudsakligen bestod av damporträtt. Legationen hade mottagit brev från åtskilliga av mina forna patienter, deras föräldrar, deras fästmän, bröder och äkta makar med ursinniga protester över skandalen. En rasande fransman, som på sin bröllopsresa i Rom hittat sin bruds porträtt till salu i fönstret till en rakstuga på Via Babuino, hade telegrafiskt begärt min adress för att utmana mig till duell på pistol vid franska gränsen. Min vän Bildt hoppades att fransmannen var en god skytt, han hade förresten alltid spått att jag inte skulle dö en naturlig död.

Gamla Anna står än i dag och säljer blommor på Piazza di Spagna. Köp några violer av henne, såvida du inte föredrar att ge henne ditt porträtt. Det är dåliga tider, och Anna har starr på båda ögonen.

Så vitt jag vet finns det ingen möjlighet att bli av med hysteriska patienter av den kategori jag här omnämnt, vilket förslag som helst i den riktningen skulle med tacksamhet mottas av mig. Alla deras anhöriga har för länge sedan tröttnat på dem och de är villiga att offra vad som helst för att bli kvitt dem och få leva i ro. Jag kommer väl ihåg en liten man som en dag steg in i mitt mottagningsrum sedan alla andra patienter gått. Han sjönk ner på en stol och räckte mig sitt visitkort med dyster uppsyn. Hans blotta

"Det här är la signora Halvfjollan, som skrattade hela tiden! Sista priset två lire!"

"Här är signoran med det röda håret som doftade likör för jämnan! En lira femti!"

"Titta på tyska signorinan från Albergo di Europa, hon var heltokig i doktorn! Två och femti!"

"Se på la signora francese som stal cigarrettfodralet, stackars signoran, hon rådde inte för det, hon var inte klar i knoppen! Sista priset en lira!"

"Se på den ryska signorinan som försökte förgifta doktorns uggla! Två lire, inte en soldo mindre!"

"Titta på baronessan Mezzo Uomo, Mezza Donna, hon såg för konstig ut, gud vet om hon var karl eller kvinna, doktorn sa hon var född på det viset. Två och tjugufem, rena slumppriset!"

"Titta på den blonda comtessan som doktorn tyckte så mycket om, se så söt hon är! Inte mindre än tre lire!"

"Titta på..."

namn var mig förhatligt: mr Charles W. Washington Longfellow Perkins junior. Han bad om ursäkt för att han inte besvarat mina två senaste brev och mitt telegram, han hade föredragit att fara över Atlanten för att vädja till mitt medlidande ännu en gång. Jag sade honom att jag höll fast vid min skriftliga anhållan, jag upprepade, att det var orätt och omänskligt att kasta hela bördan av mrs Perkins Longfellow junior på mina skuldror. Jag orkade inte längre. Han svarade att han själv var i samma situation. Han sade att han var businessman, han önskade diskutera saken affärsmässigt, han var villig att avstå från halva sin årliga inkomst betalad i förskott. Jag svarade att det inte var fråga om dollar, jag behövde fullständig vila. Visste han att hon under mer än tre månader hade bombarderat mig med i medeltal tre brev om dagen och att jag blivit tvungen att stänga av min telefon om kvällarna? Visste han att hon köpt de snabbaste hästarna i Rom för att kunna förfölja min vagn kring gatorna, att jag hade måst upphöra med att gå mina aftonpromenader på Pincio med mina hundar? Visste han att hon hyrt övre våningen i hörnhuset av Via Condotti för att genom ett stort teleskop kunna bekika varje patient som gick ut och in ur Keats hus under min mottagning?

Ja, det var ett utmärkt teleskop. Dr Jenkins i Saint Louis hade varit tvungen att flytta för det teleskopets skull.

Visste han att jag tre gånger nattetid hade kallats till Grand Hôtel för att magpumpa henne därför att hon tagit en för stor dos opium?

Han sade att hon alltid använde veronal på dr Lippincotts tid, han föreslog att jag skulle vänta till morgonen nästa gång hon skickade efter mig på natten. Hon var alltid mycket försiktig med sina doser. Fanns det någon flod i närheten?

Jo, vi kallade den Tibern. Hon hade kastat sig från Ponte Sant' Angelo i förra månaden, en polis hade hoppat efter och dragit upp henne.

Han sade att det var onödigt, hon var en utmärkt simmerska, utanför Newport hade hon hållit sig flytande i över en halvtimme. Han var förvånad att höra att mrs Perkins junior ännu bodde på Grand Hôtel, i vanliga fall stannade hon aldrig mer än en vecka på samma ställe.

Jag sade att det var hennes sista chans, hon hade redan bott på alla de andra hotellen i Rom. Direktören i Grand

Hôtel hade just meddelat mig att han omöjligt kunde behålla henne längre, hon grälade med samtliga kypare och städerskor om dagarna och flyttade möblerna i sin salong om nätterna. Kunde han inte dra in hennes underhåll, hennes enda räddning vore att bli tvungen att förtjäna sitt uppehälle genom strängt arbete.

Hon hade tiotusen dollar i räntor av egen förmögenhet och ytterligare tiotusen från sin första man, som sluppit undan billigt.

Kunde han inte få henne inspärrad i Amerika?

Han hade försökt förgäves, hon ansågs inte tillräckligt galen, han skulle gärna vilja veta vad man mer begärde i den vägen? Kunde jag inte få henne inspärrad på ett dårhus i Italien?

Jag var rädd för att det inte skulle gå.

Vi såg på varandra med växande sympati.

Han upplyste mig om att enligt dr Jenkins statistik hade hon aldrig varit kär i samma doktor i mer än en månad, min tid skulle i alla händelser snart vara ute, ville jag inte vara barmhärtig mot honom och hålla ut med henne till våren?

Tyvärr, doktor Jenkins statistik visade sig opålitlig, hon förblev min värsta plågoande under hela min Romtid. Hon inkräktade på Capri på sommaren. Hon försökte dränka sig i Blå grottan. Hon klättrade över trädgårdsmuren till San Michele. I min förtvivlan var jag nära att kasta henne utför branten. Jag tror nästan att jag skulle ha gjort det om inte hennes man innan vi skildes sagt att ett fall på tusen fot inte skulle bekomma henne något.

Jag hade mina skäl att tro honom, för endast ett par månader tidigare hade en halvtokig ung tyska hoppat över den ryktbara muren vid Pincio och sluppit undan med att bryta ena benet. Sedan hon i tur och ordning tröttat ut alla de tyska läkarna i Rom, hade jag blivit hennes offer. Det var ett synnerligen svårt fall, ty Fräulein Frida hade en oroväckande lätthet för att skriva vers, hennes lyriska produktion understeg sällan tio sidor om dagen på rosafärgat papper, allt bortödat på min prosaiska person. Jag höll ut en hel vinter. När våren kom - dylika fall förvärras alltid på vårsidan - underrättade jag hennes stackars mamma om att såvida hon inte genast återvände med Fräulein Frida dit varifrån de kommit, skulle jag göra allt som stod i min makt för att få henne inspärrad på ett sinnessjukhus. De skulle äntligen resa hem

till Tyskland på morgonen. På natten väcktes hela Piazza di Spagna av brandkåren, elden hade brutit ut i första våningen i Albergo di Europa två hus från min bostad. Fräulein Frida tillbragte i nattdräkt resten av natten i mitt väntrum skrivande vers i briljant humör. Hon hade fått det som hon velat, de måste stanna i Rom en hel vecka för polisförhöret och ordnandet med skadeersättningen, elden hade brutit ut i deras salong. Fräulein Frida hade dränkt in en handduk med fotogen, kastat den på pianot och tuttat på.

En dag när jag skulle gå ut hejdades jag vid dörren av en blomstrande ung amerikansk dam, strålande av hälsa, tydligen inget fel på nerverna den här gången, gudskelov. Jag sade att hon såg så frisk ut att vi nog kunde uppskjuta konsultationen till dagen därpå, jag hade bråttom. Hon svarade att det hade hon också, hon hade kommit till Rom för att först se påven och sedan doktor Munthe som hållit tant Sally i styr ett helt år, något som ingen annan doktor hittills hade lyckats göra. Jag erbjöd henne en mycket vacker reproduktion av Botticellis Primavera om hon ville ta tanten med sig tillbaka till Amerika, men hon sade att hon inte ville resa hem med sin tant ens om jag bjöd henne originalet. Tanten var inte att lita på. Jag vet inte om Keats' Society, som köpte huset när jag lämnade det, har satt in nya dörrar i rummet där Keats dog och där jag också kunde ha dött om det velat sig illa. Om den gamla dörren ännu finns kvar, finns det också ett litet runt hål i vänstra hörnet ungefär i höjd med mitt huvud, igenfyllt med stucco och övermålat egenhändigt av mig. Tantens lilla revolver är ännu i min ägo.

En annan regelbunden besökare i mitt mottagningsrum var en timid liten dam med för övrigt oklanderligt uppförande, som en dag med ett vänligt leende stack en lång hattnål genom benet på en engelsk pastor som satt bredvid henne. Sällskapet inneslöt också ett par kleptomaner som brukade ge sig iväg med alla möjliga av mina tillhörigheter under kapporna till Annas stora bestörtning. Åtskilliga av mina patienter var inte lämpade att sitta i väntrummet utan måste installeras i biblioteket eller matsalen under uppsikt av Anna som hade ett underbart tålamod med dem, mycket mer än jag. För att vinna tid blev somliga insläppta i matsalen och fick berätta sina långa historier medan jag åt lunch. Matsalen vette mot en liten gård under Spanska trappan, som av mig inrättats till ett slags sjuk- och konvalescenthem för

olika slags djur. Bland dem fanns en förtjusande liten uggla, en direkt ättling till Minervas uggla. Jag hade funnit henne på campagnan halvdöd av hunger, med sönderskjuten vinge. När vingen var läkt hade jag två gånger åkt med henne långt ut på campagnan, till samma ställe där jag funnit henne och släppt henne lös där. Men två gånger hade hon flugit tillbaka efter min vagn och satt sig på min axel. Den lilla ugglan ville inte höra talas om att vi skulle skiljas. Sen dess satt hon på sin pinne i hörnet av matsalen och såg ömt på mig med sina guldgula ögon. Hon hade till och med upphört med att sova på dagarna för att inte förlora mig ur sikte. När jag smekte hennes mjuka lilla person, halvblundade hon av belåtenhet och pickade varsamt på mina läppar med sin vassa lilla näbb, så nära en kyss som en uggla kan komma. Bland de patienter som släpptes in i matsalen var en mycket excentrisk ung ryska, som gav mig otroligt mycket huvudbry den vintern. Kan ni tänka er, denna dam blev så svartsjuk på ugglan och brukade sitta och stirra på henne med så elaka ögon att jag måste ge Anna stränga order om att aldrig lämna dem båda ensamma i rummet. En dag när jag kom in till lunchen berättade Anna att den ryska damen just varit där med en död liten råtta inlindad i papper. Hon hade fångat råttan i sitt rum, hon var säker på att ugglan skulle tycka om att få den till middag. Men ugglan visste bättre, sedan hon på ugglevis bitit huvudet av råttan vägrade hon att äta den. Jag tog råttan till det engelska apoteket, den innehöll tillräckligt med arsenik för att döda en katt.

För att glädja Giovannina och Rosina hade jag bjudit deras gamle far att komma till Rom över påsken. Gamle Pacciale var sedan många år en av mina speciella vänner. I sin ungdom hade han varit korallfiskare, liksom största delen av Capris manliga befolkning på den tiden. Efter många skiftande öden hade han slutat som Anacapris officielle dödgrävare, en dålig syssla i en by där ingen dör så länge han inte kommer för nära doktorn. Också sedan jag installerat honom och hans barn i San Michele, ville han inte höra talas om att sluta upp med att vara dödgrävare. Han hade en egendomlig dragning till döda människor, det faktiskt roade honom att begrava dem. Gamle Pacciale anlände på skärtorsdagen i ett synnerligen förvirrat tillstånd. Han hade aldrig rest på järnväg förr, hade aldrig varit i en stad, hade aldrig

suttit i en vagn. Trogen sin vana steg han upp klockan tre på morgonen och gick ner på piazzan precis som han var och tvättade ansikte, händer och fötter i Berninis fontän under mina fönster. Sedan miss Hall och flickorna låtit honom kyssa bronstån på Sankt Peter och krypa på knäna uppför la Scala Santa, inspekterade han de olika kyrkogårdarna i Rom vägledd av sin kollega Giovanni, dödgrävaren på främlingskyrkogården vid Porta San Paolo. Därpå förklarade han att han inte ville se mer. De återstående dagarna satt han vid det öppna fönstret mot piazzan i sin långa röda frygiska fiskarluva som han aldrig tog av sig. Han sade att det var den vackraste utsikten i Rom, ingenting gick upp mot Piazza di Spagna. Detsamma tyckte jag förresten. Jag frågade honom förvånad varför han tyckte bäst om Piazza di Spagna.

- Perchè passano sempre funerali, därför att det går alltid begravningståg förbi där, förklarade gamle Pacciale.

28

Sommar

Våren hade kommit och gått, den romerska sommaren var inne. De sista turisterna försvann från de kvava gatorna. Marmorgudinnorna i de tomma museerna tog semester, svalt klädda i sina fikonlöv. Sankt Peter njöt ostörd sin siesta i Vatikanträdgårdens skugga. Forum och Colosseum sjönk tillbaka i sina marfyllda drömmar. Giovannina och Rosina såg bleka och trötta ut, rosorna i miss Halls hatt slokade. Hundarna flämtade, aporna under Spanska trappan ropade ideligen på ombyte av luft och omgivning. Min vackra lilla kutter "Lady Victoria" låg utanför Porto d'Anzio och väntade på signal för att hissa segel och styra kurs på min hemö, där mastro Nicola och hans tre söner från kapellets bröstvärn spanade ut över golfen efter mig och min båt. Mitt sista besök innan jag lämnade Rom gällde den protestantiska kyrkogården vid Porta San Paolo. Näktergalarna sjöng ännu för de döda som inte tycktes ha något emot att ligga gömda bland rosor, liljor och doftande myrten. Giovannis åtta barn hade alla la febbre, det var fullt med malaria i Roms utkanter på den tiden, Bædeker må säga vad han vill därom. Den äldsta flickan Maria var så utmärglad av upprepade feberanfall, att jag sade till hennes far att barnet inte skulle överleva sommaren om hon stannade kvar i Rom. Jag erbjöd honom att låta henne tillbringa sommaren i San Michele tillsammans med Giovannina och Rosina. Han tvekade först - italienare av den fattiga klassen skils ytterst ogärna från sina sjuka barn, de låter dem hellre dö hemma än de skickar dem till sjukhus. Han slutade dock med att anta mitt förslag då jag erbjöd honom själv att komma till Capri med dottern och med egna ögon övertyga sig om hur väl omskött hon skulle bli av de mina. Miss Hall, Giovannina, Rosina och hundarna tog som vanligt tåget till Napoli. Själv hade jag en härlig seglats i min kutter med Billy, mungon och den lilla ugglan ombord.

Vi rundade Monte Circeo i soluppgången, fångade upp morgonbrisen från Gaetabukten, sköt pilsnabbt fram under Ischias gamla kastell och kastade ankar vid marinan på

Capri när klockorna ringde mezzogiorno. Två timmar senare stod jag och arbetade i San Micheles trädgård, naken till midjan och lycklig.

Efter fem långa somrars arbete från soluppgång till solnedgång var San Michele så gott som färdigt, men det återstod ännu mycket att göra i trädgården. En ny terrass skulle anläggas bakom huset, en loggia skulle byggas över de två små romerska rummen vi upptäckt på hösten. Beträffande den lilla klostergången sade jag till mastro Nicola att det var bäst att riva ner alltihop, jag tyckte inte längre om den som den var. Mastro Nicola bönföll mig om att låta den vara kvar, vi hade redan rivit den två gånger, om vi fortsatte med att riva allting så snart det var uppbyggt skulle San Michele aldrig bli färdigt. Jag sade mastro Nicola att det enda rätta sättet att bygga ett hus var att riva ner allting gång på gång och börja om igen tills ens öga sade en att allt var riktigt. Ögat visste mycket mer om arkitektur än böckerna. Ögat var ofelbart, så länge man bara litade på sitt eget öga och inte på andras. Som jag nu återsåg San Michele, tyckte jag att det var mer underbart än någonsin. Huset var litet och rummen få, men där var gott om loggior, pergolor och terrasser från vilka man kunde se solen, havet och molnen - själen behöver mer utrymme än kroppen. Få möbler i rummen, men de som fanns där kunde inte köpas för enbart pengar. Ingenting överflödigt, ingenting oskönt, inga bibelots, inga bric-à-bracs. Några primitiva målningar, en etsning av Dürer och en grekisk basrelief på den vitkalkade väggen. Ett par gamla persiska mattor på mosaikgolvet, några böcker på borden, blommor överallt i skimrande vaser från Faenza och Urbino. Cypresserna från Villa d'Este som kantade stigen till kapellet hade redan vuxit upp till en allé av ståtliga träd, de ädlaste träd som finns i världen. Det lilla kapellet som gett sitt namn till mitt hem hade äntligen blivit mitt. Det skulle bli mitt bibliotek. Gamla korstolar kring de vita väggarna, i mitten ett stort 1600-tals refektoriebord fullt av böcker och terracottafragment. På en räfflad kolonn av giallo antico stod en väldig Horus av basalt, den största jag någonsin sett, hämtad från faraonernas land av någon romersk samlare, kanske av Tiberius själv. Från väggen över skrivbordet tittade ett stort Medusahuvud av parisk marmor ner på mig, det var från fjärde århundradet f. Kr., funnet av mig på havsbotten. På den stora florentinska cinquecentospisen stod

en bevingad segergudinna. På en pelare av africano vid fönstret blickade ett Nerohuvud ut över golfen där han en gång i tiden låtit sin mor bli slagen till döds av sina roddares åror. I fönstret över dörren strålade den cinquecento-florentinska glasmålning som Eleonora Duse fått i present av staden Florens och som hon skänkt till mig som minne av sitt sista uppehåll på San Michele. I en liten krypta fem fot under det romerska marmorgolvet sov de båda munkarna som jag helt oförmodat träffat på när vi grävde grunden till den stora marmorspisen. De låg med korslagda armar precis som de lagts där under sitt eget kapell för nära femhundra år sedan. Deras kåpor hade multnat till stoft, deras förtorkade kroppar var lätta som pergament, men deras anletsdrag var ännu väl bevarade, deras fingrar slöt sig fortfarande kring krucifixet, den ene av dem hade små vackra silverspännen på skorna. Jag var ledsen att jag stört deras sömn, med stor varsamhet lade jag dem tillbaka i deras lilla krypta. Den luftiga pelargången med gotiska kolonner utanför kapellet var just som jag ville ha den. Var finns sådana kolonner att få i dag? När jag från bröstvärnet såg ner på ön under mina fötter, sade jag till mastro Nicola att vi genast måste ta itu med att bygga postamentet för sfinxen, det var ingen tid att förlora. Mastro Nicola var förtjust, varför hämtade vi inte genast hit sfinxen, var fanns den nu? Jag talade om att den låg under ruinerna av en romersk kejsarvilla någonstans på fastlandet. Den hade legat där och väntat på mig i tvåtusen år. En man i röd mantel hade berättat för mig om sfinxen första gången jag såg ut över golfen just där vi nu stod, än så länge hade jag bara sett den i mina drömmar. Jag tittade ner på min lilla vita kutter vid marinan under mina fötter och sade att jag var alldeles säker på att jag skulle finna sfinxen i rätta ögonblicket. Den verkliga svårigheten skulle bli att få sfinxen över golfen, den var alldeles för tung för min båt, den var av massiv granit och vägde jag visste inte hur många ton. Mastro Nicola kliade sig i huvudet och undrade vem som skulle släpa upp sfinxen till San Michele? Han och jag naturligtvis.

De två små romerska rummen under kapellet var ännu fulla av sten och grus från det infallna takvalvet, men väggarna var oskadade till manshöjd, blomstergirlanderna och de dansande nymferna på den röda stuccon såg ut som om de målats i går.

- Roba di Timberio? frågade mastro Nicola.

- Nej, sade jag och såg på mosaikgolvets graciösa mönster med dess fina bård av vinlöv i nero antico, detta golv gjordes före hans tid, det är från Augustus dagar. Den gamle kejsaren älskade också Capri, han började bygga en villa här, Gud vete var, men han dog i Nola på återväg till Rom innan den var färdig. Augustus var en stor man och en stor kejsare, men sanna mina ord, Tiberius var den störste av dem alla!

Pergolan var redan täckt med unga vinrankor och rosor, kaprifolium och epomea slingrade sig runt den långa raden av vita kolonner. Bland cypresserna på den lilla klostergården stod den Dansande faunen på sin pelare av cipollino, mitt i den stora loggian vilade Hermes från Herculaneum. På den soliga lilla marmorgården utanför matsalen satt Billy, strängt sysselsatt med att fånga loppor på Tappio och omgiven av alla de andra hundarna som halvsovande väntade på sin tur för den sedvanliga kompletteringen av sin morgontoalett. Billy var underbart händig i att fånga loppor, inga hoppande eller krypande varselser undgick hans vaksamma öga, hundarna visste det allihop och var lika intresserade av sporten som han själv. Det var förresten den enda sport som medgavs av San Micheles lag. Döden var ögonblicklig och förmodligen smärtfri. Billy hade slukat sitt byte innan det hunnit inse faran. Billy hade numera slutat upp med att dricka och blivit en respektabel apa i sin fulla mannakraft, oroande lik en människa, på det hela taget med gott uppförande, fast kanske något för yster och företagsam när jag var utom synhåll, och färdig att göra narr av alla. Jag undrade ofta vad hundarna i grund och botten tänkte om honom. Jag är inte säker på att de inte var en smula rädda för honom, de vände vanligen bort huvudet när han såg på dem. Billy var inte rädd för någon levande varelse utom för mig. Jag kunde alltid se på hans ansikte när han hade dåligt samvete, vilket han mycket ofta hade. Jo, jag tror, att han var rädd för mungon som smög omkring i trädgården på rastlösa fötter, tyst och nyfiken. Det var något mycket manligt hos Billy, han kunde inte hjälpa det, hans skapare hade gjort honom sådan. Billy var ingalunda okänslig för det andra könets behag. Billy hade från första dagen fattat stort tycke för Elisa, trädgårdsmästarens hustru, som kunde stå i timtal och stirra på honom med fascinerade ögon där han satt i sitt privata fikonträd

och smackade med läpparna åt henne. Elisa väntade ett barn som vanligt, jag hade aldrig sett henne annorlunda. Jag hade från början ogillat denna plötsliga vänskap mellan de två, jag hade till och med sagt åt Elisa att hon gjorde bättre i att titta på någon annan, åtminstone för närvarande.

Gamle Pacciale hade gått ner till marinan för att ta emot sin kollega Giovanni, dödgrävaren från Rom som vid middagstiden skulle komma med sin dotter med segelbåten från Sorrento. Eftersom Giovanni måste vara tillbaka i sitt arbete på protestantiska kyrkogården kvällen därpå, skulle Pacciale redan samma eftermiddag låta honom inspektera öns två små kyrkogårdar. På kvällen skulle mitt hushåll ge middag med vino a volontà på trädgårdsterrassen för den ärade gästen från Rom.

Klockorna i kapellet ringde Ave Maria. Jag hade varit på benen sedan daggryningen i strängt arbete i det brännande solskenet. Trött och hungrig satte jag mig till min enkla kvällsvard i övre loggian, tacksam för ännu en lycklig dag. På terrassen under mina fötter satt mina gäster i sina söndagskläder omkring ett jättefat makaroni och en stor piretto med San Micheles bästa vin. På hedersplatsen vid övre ändan av bordet satt dödgrävaren från Rom, med Capris båda dödgrävare på var sin sida. Näst intill satt Baldassare, min trädgårdsmästare, och Gaetano, min gast, samt mastro Nicola med sina tre söner, alla pratade högljutt på en gång för full hals. Kring bordet stod den kvinnliga personalen i stum beundran enligt det napolitanska bruket. Solen sjönk långsamt i havet. För första gången i mitt liv tycktes det mig nästan som en lisa när den slutligen försvann bakom Ischia. Varför längtade jag efter skymningen och stjärnorna, jag soldyrkaren, som levat i rädsla för mörkret alltsedan jag var barn? Varför hade det bränt så i mina ögon när jag såg upp mot den strålande solguden? Var han vred på mig, ämnade han vända sitt ansikte från mig och lämna mig i mörkret, jag som arbetade på mina knän för att bygga ännu en helgedom åt honom? Var det sant vad frestaren i den röda manteln sagt mig för tjugu år sedan när jag första gången såg ut över den underbara ön från mitt lilla kapell? Var det sant att för mycket ljus var farligt för människornas ögon?

- Akta dig för ljuset! Akta dig för ljuset! ljöd på nytt hans hemlighetsfulla varning i mina öron.

Jag hade antagit hans köpeanbud, jag hade betalat hans

pris, jag hade offrat min framtid för att vinna San Michele, vad kunde han mer begära av mig? Vad var det för ett annat kostbart pris han sagt att jag måste betala innan jag dog?

Ett tungt moln förmörkade plötsligt rymden, jag kunde inte längre se havet, jag kunde inte längre se trädgården nedanför mina fötter. Mina brännande ögonlock slöts i ångest...

- Hör på, compagni, skrek dödgrävaren från Rom på terrassen nedanför, hör på vad jag säger! Ni bondfolk som ser honom gå omkring i den här lilla eländiga byn, barfota och med inte mer kläder på kroppen än ni, vet ni att han far kring gatorna i Rom i ett ekipage med två hästar, det sägs till och med att han var hos påven när den Helige Fadern hade influensa. Jag säger er, compagni, det finns ingen som han, han är den störste doktorn i hela Rom, kom med mig till min kyrkogård, så får ni se själva. Sempre lui! Sempre lui! Alltid han! Alltid han! Vad mig och min familj angår så vet jag inte vad vi skulle ta oss till utan honom, han är vår välgörare. Till vem tror ni att min hustru säljer alla sina kransar och blommor om inte till hans kunder? Och alla utlänningarna som ringer på klockan vid grinden och ger sin slant till mina barn för att bli insläppta, varför tror ni att de kommer, vem tror ni de söker? Naturligtvis begriper inte mina barn vad de säger, förut fick de ofta vandra omkring med dem över hela kyrkogården innan utlänningarna hittade vad de sökte efter. Men då utlänningarna nu ringer på klockan vid grinden, förstår mina barn genast vad de vill och tar dem direkt till hans rad med gravar, och då blir de alltid på gott humör och ger barnen en extra slant. Sempre lui! Sempre lui! Det går knappt en månad utan att han i bårhuset skär upp någon av sina patienter för att komma underfund med vad de dött av, han ger mig femti lire stycket för att lägga dem tillbaka i sina kistor. Det säger jag er, compagni, det finns ingen som han. Sempre lui! Sempre lui!

Jag brast i skratt och öppnade ögonen. Molnet som förmörkade rymden hade seglat bort, havet strålade pånytt i guldglans, min ångest var borta. Fan själv är maktlös mot en människa som kan skratta.

Festmiddagen var slut, gästerna bröt upp. Glada över att leva och till belåtenhet fulla av San Micheles bästa vin gick vi alla till sängs för att sova de rättfärdigas sömn.

Knappt hade jag fallit i sömn förrän jag i drömmen stod på

en ödslig slätt, översållad med stenar och grus, väldiga travertinblock och marmorfragment, halvt dolda av murgröna, rosmarin, vild kaprifolium, cistus och timjan. På en förfallen mur av opus reticulatum satt en gammal herde och spelade på Pans flöjt för sin gethjord. Hans vilda långskäggiga ansikte var brynt av sol och vind, hans ögon brann som eldar under de buskiga ögonbrynen, hans magra utmärglade kropp skälvde i feber under den långa blå kalabriska herdekappan. Jag gav honom lite tobak, han räckte mig utan ett ord en bit färsk getost och en lök. Jag förstod med svårighet vad han sade.

Vad hette denna öde plats?

Den hade inget namn.

Var kom han ifrån?

Ingenstans ifrån, han hade alltid varit där, detta var hans hem.

Var sov han om nätterna?

Han pekade med sin långa stav på några trappsteg under ett hoprasat valv. Jag trevade mig nerför trappan huggen ur berget och stod i ett skumt välvt rum. I hörnet låg en halmmadrass med några fårskinn till täcke. Runt väggarna och i taket hängde knippor av torkade lökar och tomater, på det grova bordet stod en lerkruka med vatten. Det var hans hem, alla hans ägodelar fanns här. Här hade han levat hela sitt liv, här skulle han en dag lägga sig ner och dö. Framför mig öppnade sig en mörk underjordisk gång, halvt igenfylld med stora stenar från det nerrasade valvet. Vart ledde gången?

Han visste det inte, han hade aldrig varit därinne. Som pojke hade han hört att gången ledde till en underjordisk håla och att en ond ande sov där sedan tusen år tillbaka i skepnad av en stor varulv som skulle uppsluka vem som helst som vågade störa hans sömn. Jag tände en fackla och trevade mig nerför några marmorsteg. Gången vidgade sig mer och mer, en iskall vindpust blåste mig rakt i ansiktet. Jag hörde en hemsk och utdragen jämmer som kom blodet att isas i mina ådror. Plötsligt stod jag i en stor sal. Två väldiga kolonner av afrikansk marmor uppbar ännu en del av det välvda taket, två andra låg tvärs över mosaikgolvet, ryckta från sina postament som av en jordbävnings våldsamma grepp. Hundratals stora fladermöss hängde i svarta klungor utmed väggarna, andra flaxade kring mitt huvud, bländade av fackel-

ljuset. Mitt i salen låg en väldig sfinx av röd granit och stirrade på mig med vidöppna stenögon...

Jag spratt till i sömnen. Drömmen försvann. Jag öppnade ögonen, dagen grydde. Jag sprang ur sängen, kastade på mig mina kläder och rusade upp till kapellets bröstvärn och hissade signalflaggan att kuttern skulle göras klar till segling. Ett par timmar senare var jag ombord med proviant för en vecka, rullar av grova rep, hackor och spadar, en revolver, alla mina kontanter, knippor av kådig späntved som fiskarna brukar till nattfiske. Strax därpå hissade vi segel för mitt livs mest spännande äventyr. Följande natt kastade vi ankar i en enslig liten klippvik, okänd för alla utom för några fiskare och smugglare. Där skulle Gaetano vänta på mig med kuttern en vecka, blev sjön för hård fick han segla till närmaste hamn. Vi var förtrogna med denna farliga kust, där fanns ingen trygg ankarplats i en sydvästlig storm på väl hundra engelska mils avstånd. Jag kände också det underbara inlandet här, fordom den hellenska konstens och kulturens blomstrande Magna Græcia, nu Italiens ödsligaste provins överlämnad av människorna åt malaria och jordbävning.

Tre dagar senare stod jag på samma öde slätt som jag sett i min dröm, översållad med samma väldiga travertinblock och marmorfragment, halvt dolda under murgröna, rosmarin, vild kaprifolium, cistus och timjan. Solen hade redan gått ner bakom bergen, malarians dödsdimma kröp långsamt fram över den öde slätten. På en förfallen mur av opus reticulatum satt den gamle herden och spelade på sin pipa för gethjorden. Jag gav honom lite tobak, han räckte mig utan att säga ett ord en bit getost och en lök. Jag sade honom att jag gått vilse, jag vågade inte vandra omkring ensam i denna ödsliga vildmark, kunde jag kanske få stanna hos honom över natten?

Han tog mig till sin underjordiska boning som jag kände så väl från min dröm. Jag lade mig på hans fårskinn och somnade.

Det var alltför underbart och fantastiskt för att kunna beskrivas med ord, ni skulle förresten inte tro mig om jag försökte. Jag undrar inte på det, för jag vet knappast själv var drömmen upphörde och verkligheten tog vid. Vem styrde min kutter till denna ensliga ankarplats dold bland otillgängliga klippor? Vem ledde mina steg genom den väglösa vildmarken till ruinerna av Neros okända villa? Var herden av kött och

blod eller var han Pan själv som återvänt till sitt gamla hemland för att spela än en gång för sin flock getter?

Gör mig inga frågor, jag kan inte svara, jag törs inte svara. Fråga granitsfinxen på bröstvärnet i San Michele. Men ni kommer att fråga förgäves. Sfinxen har behållit sin egen hemlighet i femtusen år. Sfinxen kommer att behålla min.

Jag återvände från det stora äventyret utmärglad av hunger och alla möjliga strapatser och skälvande av malaria. En gång hade jag blivit tagen av banditer, det fanns gott om dem i Kalabrien på den tiden. Det var mina sönderrivna kläder som räddade mig. Två gånger hade jag arresterats som smugglare av tullsnokarna. Flera gånger hade jag blivit stucken av skorpioner, min vänstra hand var ännu ombunden efter ett bett av en huggorm. Utanför Punta Licosa där Leucosia, Parthenopes sirensyster ligger begraven, mötte vi en sydvästlig storm och skulle ha gått till botten med vår alltför tunga last om inte Sant' Antonio i sista minuten tagit hand om rodret. Votivljus brann alltjämt framför hans kapell i kyrkan i Anacapri när jag trädde in i San Michele. Ryktet att vi gått under i den hårda stormen hade spritt sig över hela ön. Mitt husfolk var förtjusta att hälsa mig välkommen hem.

Ja, i San Michele var allting gott och väl, grazie a Dio. Ingenting hade hänt i Anacapri, ingen hade dött, allt var som vanligt. Parrocon hade vrickat foten, somliga sade att han halkat när han steg ner från predikstolen förra söndagen, andra sade att det var parrocon i Capri som skadat honom genom mal'occhio, alla visste att parrocon i Capri hade det Onda ögat. I går morse hade canonico don Giacinto hittats död i sin säng nere i Capri. Canonicon hade varit alldeles frisk när han gått och lagt sig, han hade dött under sömnen. Han hade legat på parad hela natten framför högaltaret, han skulle begravas med stor pomp och ståt denna morgon, kyrkklockorna i Capri hade ringt sedan dagbräckningen.

I min trädgård hade arbetet fortgått som vanligt. Mastro Nicola hade funnit ännu ett testa di cristiano när han rev ner klostermuren, och Baldassare hade hittat ännu en lerkruka full med romerska mynt när han tog upp färsk potatis. Gamle Pacciale, som grävt i min vingård vid Damecuta, tog mig avsides med viktig och hemlighetsfull min. Sedan han övertygat sig om att ingen hörde oss, drog han upp ur fickan en liten pipa av lera, svartnad av rök, måhända hade

den ägts av någon soldat i malteserregementet som låg lägrat i Damecuta 1808.

- La pipa di Timberio, sade gamle Pacciale.

Ja, hundarna hade fått sitt bad varje middag och sina ben två gånger i veckan, i enlighet med reglementet. Den lilla ugglan var på gott humör. Mungon var på benen som vanligt dag och natt, alltid på utkik efter någon eller något. Sköldpaddorna såg nöjda och belåtna ut på sitt vanliga stillsamma sätt.

Hade Billy varit snäll?

- Ja, skyndade sig Elisa att svara, Billy hade varit mycket snäll, un vero angelo.

Jag tyckte inte han såg så ut där han satt och grinade åt mig från toppen av sitt fikonträd. Mot sin vana kom han inte ner från trädet och hälsade på mig. Jag var säker på att han hade dåligt samvete, jag tyckte inte om uttrycket i hans ansikte. Var det verkligen sant att Billy varit snäll?

Så småningom kröp sanningen fram. Redan samma dag som jag seglat hade Billy kastat en morot i huvudet på en forestiere som gått förbi under trädgårdsmuren och moroten hade slagit sönder hans glasögon. Forestieren var mycket ond och ämnade klaga för polisen i Capri. Elisa protesterade ivrigt, det var helt och hållet forestierens fel. Han hade inte någon rättighet att stå och skratta åt Billy, alla visste ju att Billy blev ond om man skrattade åt honom. Dagen därpå hade det varit ett fruktansvärt slagsmål mellan Billy och foxterriern, alla hundarna hade blivit indragna i striden. Billy hade slagits som il Demonio och till och med bitit Baldassare när han försökte skilja slagskämparna åt. Slagsmålet hade plötsligt upphört genom mungons ankomst, Billy hade flytt upp i sitt fikonträd och alla hundarna hade slunkit iväg som de alltid gjorde när den lilla mungon dök upp. Billy och hundarna hade levt på stridsfot ända sedan dess, han hade till och med vägrat att fortsätta att fånga deras loppor. Billy hade jagat den siamesiska kattungen över hela trädgården och slutat med att släpa honom upp till toppen av sitt fikonträd och där satt sig att plocka håret av honom. Billy hade retats hela dagarna med sköldpaddorna. Amanda, den största sköldpaddan, hade lagt sju vita ägg att kläckas i solen på sköldpaddevis och Billy hade slukat dem med detsamma. Hade de åtminstone passat på att inte lämna framme några vinbuteljer? Olycksbådande tystnad. Pacciale, den trovärdi-

gaste inom mitt hushåll, medgav slutligen att Billy vid två tillfällen setts slinka ut ur vinkällaren med en butelj i vardera handen. För tre dagar sedan hade ytterligare två buteljer hittats i ett hörn av aphuset, väl gömda under sanden. I enlighet med mina instruktioner hade Billy ögonblickligen låsts in i aphuset på vatten och bröd för att där vänta på min återkomst. Nästa morgon hade aphuset varit tomt, Billy hade under natten på något oförklarligt vis brutit sig ut. Järngallret var orört, nyckeln till dörrens hänglås låg i Baldassares ficka. Hela mitt hushåll hade förgäves sökt efter Billy över hela byn, Baldassare hade äntligen med hjälp av hundarna i morse funnit honom högt uppe på Barbarossaberget djupt insomnad med en död fågel i näven. Medan förhöret pågick satt Billy i toppen av sitt träd och tittade illmarigt på mig, det var inget tvivel om att han förstod vartenda ord vi sade. Stränga disciplinära åtgärder var av nöden. Apor, liksom barn, måste lära sig lyda till dess de kan lära sig befalla. Billy började se en smula generad ut. Han visste att hans herre var jag, han visste att jag kunde fånga honom med lasson som jag gjort förr, han visste att piskan i min hand var avsedd för honom. Hundarna visste det också där de satt i ring kring Billys träd och viftade på svansen med rent samvete och njöt av situationen - hundar har ingenting emot att se på när någon annan får stryk. Plötsligt pressade Elisa händerna mot magen med ett gällt skri och släpades i sista minuten till sin säng av Pacciale och mig medan Baldassare sprang efter barnmorskan. När jag kom tillbaka till Billys fikonträd var han försvunnen. Så mycket bättre för honom och för mig, jag hatar att straffa djur.

Jag hade förresten annat att tänka på. Jag hade alltid varit mycket intresserad av don Giacinto. Jag ville gärna höra något mer om hans död, om hans liv visste jag alldeles tillräckligt. Don Giacinto ansågs vara öns rikaste man, han påstods ha en inkomst av tjugufem lire i timmen - anche quando dorme - till och med medan han sov. Jag hade under många år bevittnat hur han sugit ut sina fattiga förpaktare till sista öret och vräkt dem från deras hem när olivskörden slagit fel och de inte kunde betala arrendet, och hur han låtit dem svälta när de blivit gamla och inte längre orkade slita för honom. Jag hade aldrig hört talas om att han gett bort ett öre och det hade ingen annan heller. Jag visste att jag skulle förlora min tro på en gudomlig rättvisa på denna sidan graven,

ifall Vår Herre förunnat denne gamle blodsugare den största välsignelse han kan förunna någon levande människa - att dö under sömnen. Jag beslöt att gå och hälsa på min gamle vän parrocon i Anacapri, don Antonio. Han skulle säkert kunna tala om för mig vad jag ville veta. Don Giacinto hade varit hans dödsfiende under ett halvt århundrade. Parrocon satt i sängen med foten inlindad i en väldig packe filtar och med strålande ansikte. Rummet var fullt av präster, mitt bland dem stod Maria Porta-Lettere med tungan nästan hängande ur munnen av upphetsning. Elden hade brutit ut i San Costanzokyrkan i Capri under natten medan don Giacinto låg på parad på katafalken, kistan hade förstörts av lågorna. Somliga sade att det var il Demonio som stjälpt omkull ett av vaxljusen kring katafalken och tänt eld på don Giacinto. Andra sade att upphovsmännen var några sjörövare som brutit sig in i kyrkan för att stjäla silverstatyn av San Costanzo. Parrocon var säker på att det var il Demonio och ingen annan som stjälpt ikull vaxljuset, han hade alltid spått att don Giacinto skulle sluta i eld och lågor.

Maria Porta-Letteres beskrivning på don Giacintos död tycktes ganska sannolik. Il Demonio hade plötsligt tittat in genom fönstret, medan il canonico läste aftonböner. Don Giacinto hade ropat på hjälp och burits avsvimmad till sin säng och dött av skräck en stund därefter.

Jag var högeligen intresserad, jag tyckte det var bäst att själv gå ner till Capri och undersöka saken. Piazzan var proppfull med människor, alla skrikande för full hals. I mitten stod sindacon och municipalrådet, ivrigt väntande på att karabinjärerna skulle komma från Sorrento. På trappan upp till kyrkan stod ett halvt dussin präster och gestikulerade vilt. Kyrkan var stängd i avvaktan på överhetens ankomst. - Jo då, sade sidacon och räckte mig handen med ett mycket allvarligt ansikte, det var sant alltsammans. När sakristanen hade kommit för att öppna kyrkan på morgonen hade han funnit den full med rök. Katafalken var halvt förstörd, själva kistan var illa bränd och av det dyrbara bårtäcket av broderad sammet samt kransarna från canonicons anhöriga och barn återstod bara en rykande askhög. Tre av de stora vaxljusen runt katafalken brann alltjämt, det fjärde hade tydligen blivit kullstjälpt av en hädisk hand som velat tutta eld på bårtäcket. Det hade tillsvidare varit omöjligt att konstatera om det var ett verk av il Demonio själv eller av rövare,

men det faktum att inga av San Costanzos juveler saknades kom sindacon, parlando con rispetto, att luta åt den förra meningen. Mysteriet blev allt ogenomträngligare ju längre jag fortsatte mina undersökningar. På Caffè Zum Hiddigeigei, den tyska kolonins huvudkvarter, var golvet bestrött med glasbitar och sönderslagna tingestar av alla slag. På ett bord stod en halvtom whiskybutelj. I farmacian hade tjogtals fajansburkar med dyrbara droger och hemliga mixturer slängts från hyllorna ner på golvet, ricinolja flöt överallt. Il professore Raffaele Parmigiano visade själv hur förskräckligt det såg ut i hans nya Sala di Esposizione, piazzans stolthet. Hans *Vesuvius utbrott,* hans *Processione di San Costanzo,* hans *Salto di Tiberio,* hans *Bella Carmela* låg i en hög på golvet med trasiga ramar och sönderrivna dukar. Hans *Tiberius simmande i Blå grottan* stod ännu på staffliet översmetad kors och tvärs med ultramarin. När jag återvände till piazzan, meddelade mig sindacon att de lokala myndigheternas undersökning ännu inte lett till något resultat. Teorin om rövare hade övergetts av det liberala partiet sedan det konstaterats att ingenting av verkligt värde försvunnit från något enda ställe. De två farliga napolitanska camorristerna på villeggiatura i Capris fängelse sedan över ett år, hade kunnat bevisa sitt alibi. Det hade konstaterats att de på grund av det häftiga regnet stannat hela natten i fängelset istället för att ta sin vanliga lilla promenad i byn efter midnatt. De var för övrigt goda katoliker och mycket populära och skulle troligen inte ha gjort sig besvär för så litet.

Teorin om il Demonio hade förkastats av det klerikala partiet av respekt för don Giacinto. Vilka kunde då förövarna av dessa nesliga brott mot Guds och människors lagar vara? Det återstod en tredje hypotes: den sekelgamla fienden så gott som ante portas, Anacapri. Naturligtvis var det alltihop Anacapribornas verk. Det förklarade allt. Il canonico don Giacinto hade ju varit Anacapribornas dödsfiende, de hade aldrig förlåtit honom att han i sin ryktbara predikan på San Costanzodagen gjort narr av Sant' Antonios senaste underverk. Det bittra hatet mellan Caffè Zum Hiddigeigei och det nyöppnade blygsamma lilla caféet i Anacapri var ett notoriskt faktum. På Cesare Borgias tid skulle don Petruccio, apotekaren i Capri, betänkt sig två gånger innan han antagit en inbjudan från sin kollega i Anacapri att äta makaroni i hans hus. Rivaliteten mellan professore Raffaele Parmigiano i

Capri och professore Michelangelo i Anacapri om monopolet på *Tiberius simmande i Blå grottan* hade på sista tiden övergått till krig på liv och död. Öppnandet av Sala di Espocizione i Capri hade varit ett förkrossande slag för professore Michelangelo, försäljningen av hans *Processione di Sant' Antonio* hade så gott som alldeles avstannat.

Naturligtvis låg Anacapri bakom alltsammans.

Abasso Anacapri! Abasso Anacapri!

Jag tyckte det var bäst att återvända dit varifrån jag kommit, jag började känna mig obehaglig till mods. Jag visste inte själv vad jag skulle tro. Det bittra kriget mellan Capri och Anacapri som rasat ända sedan de spanska vicekonungarnas tid fortsatte alltjämt med oförminskad hätskhet. De två byarnas sindaci talade inte med varann. Bönderna hatade varandra, ståndspersonerna hatade varandra, de båda skyddshelgonen Sant' Antonio och San Costanzo hatade varandra. Några år tidigare hade jag med egna ögon sett en hop Capribor komma upp och dansa kring Sant' Antonios lilla kapell när ett klippblock från Monte Barbarossa hade krossat Sant' Antonios altare och staty.

I San Michele låg redan allt arbete nere, allt husfolket var i sina söndagskläder på väg till piazzan där musiken skulle spela för att fira tilldragelsen. Över hundra lire hade redan samlats in för fyrverkeriet. Sindacon hade skickat bud att han hoppades jag skulle delta i festligheterna i min egenskap av cittadino onorario, hedersmedborgare - denna enastående utmärkelse hade tilldelats mig året förut.

Mitt i pergolan satt Billy bredvid den största sköldpaddan, alltför upptagen av sin favoritsport för att märka min ankomst. Sporten bestod i en serie snabba knackningar på sköldpaddshusets bakdörr, där stjärten sticker ut. Vid varje knackning stack sköldpaddan ut sitt sömniga huvud från framdörren för att se vad som var på färde, för att varje gång få ett blixtsnabbt slag på nosen av Billys knutna hand. Denna sport var strängeligen förbjuden i San Micheles lag. Billy visste det mycket väl och skrek som ett olydigt barn när jag, för en gångs skull snabbare än han, högg tag i remmen kring hans mage.

- Billy, sade jag strängt, jag vill ha ett privat samtal med dig under ditt fikonträd, vi har åtskilligt att göra upp oss emellan. Det tjänar ingenting till att smacka med läpparna så där, du vet att du förtjänar ett ordentligt kok stryk och du

vet att du ska få det. Billy, du har druckit igen! Två tomma vinbuteljer har hittats under sanden i aphuset, en flaska Buchanans Black and White Whisky är spårlöst försvunnen. Ditt allmänna uppförande under min bortovaro i Kalabrien har varit under all kritik. Du har slagit sönder en forestieres glasögon med en morot. Du har varit olydig mot hela hushållet. Du har grälat och varit i slagsmål med hundarna, du har till och med vägrat att fånga deras loppor. Du har förolämpat mungon. Du har brustit i respekt för den lilla ugglan. Du har upprepade gånger gett sköldpaddan örfilar. Du har nästan strypt den siamesiska kattungen. Sist och värst, du har brutit dig ut från San Michele i berusat tillstånd. Grymhet mot djur hör till din natur, annars skulle du inte kunna göra anspråk på att vara kandidat till mänskligheten, men endast Skapelsens herrar har rättighet att dricka sig fulla. Jag säger dig att jag fått nog av dig. Jag tänker skicka dig tillbaka till din gamle försupne husbonde i Amerika, doktor Campbell, du passar inte att umgås med hyggligt folk! Du är en skam för dina föräldrar, en oförbätterlig fyllbult, ett människofrö...

Det uppstod en hemsk tystnad.

Jag satte på mig mina starkaste glasögon för att bättre kunna granska Billys blåfärgade naglar och svedda svans och sade sedan så allvarsamt jag kunde:

- Billy, jag måste bekänna att jag tyckte inte alls illa om din retuschering av *Tiberius simmande i Blå grottan*, jag anser den för en förbättring av originalet, den påminde mig om en tavla jag såg förra året på Futuristsalongen i Paris. Din förre husbonde talade ofta om din avlidna oförgätliga mor, en mycket begåvad apa efter vad jag kunde förstå. Jag förmodar att du ärvt dina artistiska anlag från henne. Ditt vackra utseende och ditt sinne för humor gissar jag att du ärvt av din far, vilkens identitet till fullo ådagalagts av nyligen timade händelser i Capri och som inte kan vara någon annan än Hin Onde själv. Säg mig Billy, för att tillfredsställa min nyfikenhet, var det du eller din pappa som stjälpte omkull vaxljusen och tuttade eld på don Giacintos likkista?

PS. Elisa har just fått en son. Mor och barn befinner sig väl. Pojken är luden på hela kroppen.

29

Fågelberget

Il reverendo canonico don Giacintos plötsliga avfärd till en annan värld i eld och rök hade haft den mest uppfriskande inverkan på vår parrocos, don Antonios kroppsliga och andliga välbefinnande. Hans vrickade fot förbättrades hastigt och han var snart i stånd att återta sina vanliga morgonpromenader till San Michele för att se på när jag åt frukost. Enligt napolitansk sed bjöd jag honom alltid att mangiare con me, men han avslog regelbundet min kopp te med ett artigt: - No, grazie, sto bene. Hans enda önskan var att sitta mitt emot mig vid frukostbordet och se på medan jag åt. Don Antonio hade aldrig förut sett en forestiere på nära håll, så gott som allt vad jag sade eller gjorde var en ständig källa till nyfikenhet för honom. Han visste att jag var protestant, men efter några svävande försök att diskutera frågan hade vi kommit överens om att stryka teologin ur samtalet och lämna protestanterna i fred. Detta var en stor eftergift från hans sida, ty regelbundet en gång i veckan sände han från predikstolen alla levande och döda protestanter till helvetet med de mest fruktansvärda okvädinsord. Protestanterna var don Antonios specialitet, hans nödankare under alla hans oratoriska skeppsbrott. Jag vet sannerligen inte hur han skulle gått i land med sina predikningar utan protestanterna. Den gamle parrocons minne var ganska rostigt, den bräckliga tråden i hans argumentering brukade brista vid de mest brydsamma tillfällen, mitt i predikan blev det en plötslig tystnad. Hans trogna församling var van vid det och tog inte illa upp, var och en fortsatte i lugn och ro att meditera över sina egna affärer, oliverna, vinskörden, korna och grisarna. De var också vana vid vad som sedan skulle komma. Don Antonio snöt sig högljutt som dånet av trumpeterna på Yttersta domens dag, och så var han på säker mark igen.

- Ma questi maledetti protestanti, ma questo camorrista Lutero! Men dessa förbannade protestanter, den där ärkeskurken Luther! Måtte il Demonio slita deras fördömda tungor ur munnen på dem, måtte han bryta sönder deras ben och steka dem levande, in aeternitatem.

En påsksöndag kom jag händelsevis att titta in i kyrkan tillsammans med en av mina vänner just i det ögonblick då parrocon tappade tråden, det uppstod den vanliga långa tystnaden. Jag viskade i min väns öra att nu var det vår tur.

- Ma questo camorrista Lutero, questi maledetti protestanti! Che il Demonio...

Plötsligt fick don Antonio syn på mig i dörröppningen. Den knutna näven som han just höjt för att slå ner de förbannade otrogna öppnade sig till en vänlig viftning åt mig och ett ursäktande: - Men naturligtvis inte il signor dottore - naturligtvis inte il signor dottore!

Jag försummade sällan att gå i kyrkan påskdagen och inta min plats vid kyrkporten vid sidan av den blinde gamle Cecatiello, Anacapris officielle tiggare. Vi sträckte båda ut handen mot kyrkfolket, han för sin soldo och jag för fågeln i männens fickor, i vecken på kvinnornas svarta mantiljer och i barnens knutna händer. Det vittnar en hel del om den alldeles särskilda ställning jag intog bland byfolket på den tiden att de villigt underkastade sig mitt störande ingripande i deras sätt att fira Vår Herres uppståndelse, helgat av en nära tvåtusenårig tradition som allt fortfarande uppmuntrades av deras präster. Från den första dagen i den Heliga veckan hade fågelgiller av alla slag satts ut i varje vingård, under varje olivträd. Sedan flera dagar hade hundratals småfåglar med ett snöre kring vingen släpats kring på gatorna av byns alla pojkar. Nu skulle de som stympade symboler av den Heliga duvan släppas loss i kyrkan för att spela sin roll i den jublande minnesfesten över Kristi himmelsfärd. Men fåglarna återvände aldrig till sin himmel, de flaxade hjälplösa och förvirrade runt i kyrkan tills de bröt vingarna mot fönstren och föll ner och dog på kyrkgolvet. I dagbräckningen hade jag, medan mastro Nicola som motvillig medhjälpare höll i stegen, klättrat upp på kyrktaket för att slå sönder några fönsterrutor, men endast ett fåtal av de dömda fåglarna hade funnit vägen ut till friheten.

Fåglarna! Fåglarna! Hur mycket lyckligare skulle inte mitt liv på den underbara ön ha varit om jag inte älskat dem så som jag gjorde! Jag längtade efter att se dem komma varje vår, tusenden efter tusenden, det var en stor glädje för mig att höra dem sjunga i San Micheles trädgård. Men det fanns en tid då jag nästan önskade att de inte hade kommit, då jag önskade att jag kunde ha signalerat till dem ute på havet

att de skulle flyga vidare - vidare med flocken av vildgäss högt uppe i skyn bort till mitt eget hemland långt uppe i Norden där de skulle vara i säkerhet för människan. För jag visste att den sköna ön som var ett paradis för mig var ett helvete för dem, liksom det andra helvetet som väntade dem på deras långa Via crusis - Helgoland. De kom just före solnedgången. Allt de begärde var att få vila sina trötta vingar en stund efter den långa flykten över Medelhavet. Målet för färden var så långt borta, landet där de föddes och där de skulle bygga och bo. De kom i tusental: skogsduvor, trastar, turturduvor, vadare, vaktlar, gyllingar, lärkor, näktergalar, sädesärlor, bofinkar, svalor, trädgårdssångare, rödhakesångare och många andra små artister på väg hem för att ge vårkonserter för de tysta skogarna och ängarna i Norden. Ett par timmar senare flaxade de hjälplösa i näten, som människorna försåtligt spritt över hela ön, från de branta klipporna vid havet upp till höjderna av Monte Solaro och Monte Barbarossa. På kvällen packades de i hundratal i små låga trälådor och sändes med ångbåt till Marseille för att ätas upp på Paris eleganta restauranger. Det var en lukrativ affär. Capri hade i århundraden en biskopsstol som uteslutande levde på fågelfångst. "Il vescovo delle quaglie", vaktelbiskopen, kallades han i Rom. Vet du hur fåglarna fångas i näten? Dolda bland snåren, under de höga näten, finns burar med lockfåglar som ideligen automatiskt upprepar sina entoniga lockrop. De kan inte tystna, de fortsätter att locka dag och natt tills de dör. Långt innan vetenskapen visste något om lokaliseringen av människohjärnans olika nervcentra, har djävulen för sin intelligentaste lärjunge människan avslöjat sin ohyggliga upptäckt att man kan få en fågel att sjunga automatiskt dag och natt genom att sticka ut fågelns ögon med en rödglödgad nål. Det är en gammal metod, den var känd redan av grekerna och romarna och den används än i dag längs hela Medelhavskusten.* Endast några få fåglar av hundra överlever operationen, men ändå är det en god affär, en blind vaktel är för närvarande värd tjugufem lire på Capri. Under sex veckor på våren och sex veckor på hösten var hela Monte Barbarossa täckt med nät från borgruinen på toppen av berget ner till San Micheles trädgårdsmur vid bergets fot. Det ansågs vara den bästa caccian på hela ön,

* Efter många års kamp, i vilken också jag haft en blygsam del, är denna grymhet nu förbjuden i Italien.

ofta fångades där ett tusental fåglar på en enda dag. Jag har själv en gång räknat till över tvåtusen. Barbarossaberget ägdes av en man från fastlandet, en före detta slaktare, berömd specialist på att sticka ut ögonen på fåglar, min ende fiende i Anacapri med undantag av doktorn. Ända sedan jag började bygga San Michele hade fejden mellan honom och mig pågått utan avbrott. Jag hade vänt mig till prefekten i Napoli, jag hade vänt mig till regeringen i Rom, man hade sagt mig att det ingenting var att göra, berget var hans, lagen var på hans sida. Jag hade mottagits i audiens av den högsta damen i landet, hon hade hälsat mig med samma förtjusande leende som tillvunnit henne hela Italiens hjärta, hon hade hedrat mig med inbjudan att stanna kvar till lunch, det första jag läste på menyn var: paté d'alouettes farcies. Jag hade vänt mig till påven och upplysts av en fet kardinal om att den Helige fadern samma morgon i daggryningen burits ner i sin portantina till Vatikanens trädgårdar; caccian hade varit god, över tvåhundra fåglar hade fastnat i näten. Jag hade skrapat rosten av den lilla tvåpundare som engelsmännen lämnat kvar i min trädgård år 1808 och fyrat av ett skott var femte minut från midnatt till soluppgången i hopp om att kunna skrämma bort fåglarna från det olycksaliga berget. Före detta slaktaren hade stämt mig för att jag blandat mig i hans lagliga affärsverksamhet, jag hade blivit dömd till tvåhundra lires böter. Jag hade tränat mina hundar att skälla hela natten på bekostnad av den lilla sömn som återstod för mig. Några dagar senare dog plötsligt min stora maremmahund, jag fann spår av arsenik i hans mage. Följande natt fick jag syn på mördaren som smög omkring bakom trädgårdsmuren. Jag flög på honom och slog honom nästan sanslös till marken. Han stämde mig igen, jag dömdes till femhundra lires böter för misshandel. Jag hade sålt min vackraste grekiska vas och min älskade madonna av Desiderio di Settignano - den som Anatole France alltid hade försökt lura från mig - för att skaffa den kolossala summa han begärde för berget och som representerade hundra gånger dess värde. När jag kom med pengarna, förnyade han sin gamla taktik och hångrinade åt mig att priset blivit fördubblat. Han kände sin man. Min förbittring hade nått det stadium då jag skulle kunnat sälja allt jag ägde för att köpa berget. Fågelmördandet fortsatte som förut. Jag hade helt och hållet förlorat min sömn, jag kunde inte tänka på något annat än fåg-

larna och berget. I min förtvivlan flydde jag från San Michele och seglade till Monte Cristo och kom inte tillbaka förrän de sista flyttfåglarna passerat över ön.

Det första jag hörde när jag kom tillbaka var att före detta slaktaren låg för döden. Mässor för frälsningen av hans själ lästes två gånger om dagen till trettio lire stycket - han var en av de rikaste i byn. Framemot kvällen kom parrocon och bad mig i Jesu namn besöka den döende. Doktorn misstänkte lunginflammation, apotekaren var säker på att det var hjärtfel, barberaren trodde att det var un colpo di sangue, barnmorskan ansåg det vara una paura - skräckslag. Parrocon själv, alltid på utkik efter det Onda ögat, lutade åt mal'occhio. Jag vägrade att gå. Jag sade att jag aldrig varit praktiserande läkare på Capri annat än för de fattiga, och att de inhemska doktorerna var fullt kompetenta att handskas med dessa olika åkommor. Endast på ett villkor skulle jag komma: mannen skulle svära på krucifixet att han aldrig skulle sticka ut ögonen på en fågel och att han skulle sälja berget åt mig till det orimliga pris han begärt för två månader sedan.

Slaktaren vägrade. På natten fick han sista sakramentet. I dagbräckningen kom parrocon ännu en gång. Slaktaren hade antagit mina villkor, han hade svurit på krucifixet. Två timmar senare tappade jag en halv liter var ur hans vänstra lungsäck till bydoktorns bestörtning och byhelgonets ära, ty slaktaren kom sig till min stora förvåning. Miracolo! Miracolo!

Barbarossaberget är nu en fristad för fåglar. Tusentals trötta flyttfåglar vilar där varje vår och höst i säkerhet för människor och djur. Hundarna i San Michele är förbjudna att skälla då fåglarna vilar på berget. Kattorna får inte gå ut utan att ha en liten alarmklocka om halsen. Billy, vagabonden, är inlåst i aphuset, för ingen vet vad en apa eller en skolpojke kan hitta på.

Hittills har jag aldrig sagt ett enda ord för att förringa Sant' Antonios sista stora mirakel som under många år räddat livet på åtminstone femtontusen fåglar om året, lågt räknat. Men när det är slut med mig tänker jag viska till närmaste ängel, att med all respekt för Sant' Antonio, så var det jag och inte han som tappade varet ur slaktarens vänstra lungsäck, och jag tänker be ängeln lägga ett gott ord för mig om inte någon annan vill göra det. Jag är säker på att Vår Herre älskar fåglar, annars skulle han inte gett dem samma par vingar som han gav åt sina egna änglar.

30

Kristusbarnet

Sant' Anna skakade på sitt gamla huvud och undrade om det verkligen var förståndigt att skicka ut ett så litet gossebarn en blåsig dag, och om det åtminstone var ett respektabelt hus hennes barnbarn skulle föras till? Madonnan sade att hon inte behövde vara ängslig, barnet skulle få riktigt varmt på sig, hon var säker på att den lille skulle få det bra i San Michele, hon hade alltid hört att små barn var välkomna där. Det var bäst att låta gossen gå eftersom han nödvändigt ville, visste hon inte att han redan hade sin egen vilja, liten som han var? Sankt Josef blev inte ens tillfrågad, han hade förresten aldrig mycket att säga i familjen. Don Salvatore, den yngste prästen i Anacapri, lyfte försiktigt ner vaggan från altaret, sakristanen tände vaxljusen och så bar det i väg.* Först kom en liten korgosse som ringde i en klocka, sedan kom två Figlie di Maria i sina vita dräkter och blå slöjor, sedan kom sakristanen, svängande rökelsekaret och sist don Salvatore med vaggan i famnen. Då de passerade genom byn blottade männen sina huvuden, kvinnorna höll upp sina egna småttingar för att de skulle få se hur det kungliga Barnet låg i sin vagga med guldkrona på huvudet och en silverskallra i form av en siren kring halsen - som skydd mot det Onda ögat - och gatpojkarna ropade till varandra: Il Bambino! Il Bambino! Vid porten till San Michele stod allt mitt husfolk med rosor i händerna för att välkomna vår gäst. Det bästa rummet i huset hade förvandlats till en barnkammare med golvet bestrött med blommor och girlander av rosmarin och myrten kring väggarna. På ett bord täckt med vår finaste linneduk brann två vaxljus, för små barn tycker inte om att bli lämnade ensamma i mörkret. I ett hörn av barnkammaren stod min florentinska madonna med sitt eget lilla barn i famnen, och från väggen såg två putti av Luca della Robbia och den heliga Jungfrun av Mino da Fiesole ner på vaggan. I

* Kanske har ni inte hört talas om denna egendomliga sed? Medan jag bodde i San Michele brukade jag varje år ta emot ett besök av il Bambino, den största ära som överhuvudtaget kunde vederfaras mig och mitt hushåll. Hans visit räckte vanligtvis en vecka.

taket brann den Heliga lampan, ve huset om den slocknade, det betydde ägarens död före årets slut. Vid vaggan låg några anspråkslösa leksaker, sådana som Anacapri kunde åstadkomma för att hålla Bambinon sällskap: en skallig docka, den enda överlevande från Giovanninas och Rosinas barndom, en illa medfaren träåsna, lånad av Elisas äldsta flicka, en skallra i form av ett horn mot Onda ögat. I en korg under bordet sov Elisas katta med sina sex nyfödda ungar särskilt installerade i barnkammaren för tillfället. I en stor lerkruka på golvet stod en buske blommande rosmarin. Vet ni varför just rosmarin? Jo, därför att när madonnan tvättade Jesusbarnets linne hängde hon hans lilla skjorta att torka på en rosmarinbuske.

Don Salvatore satte ner vaggan och överlämnade Bambinon i kvinnfolkets vård efter de mest noggranna förmaningar att vaka noga över honom och se till att han fick allt vad han önskade. Elisas barn lekte på golvet hela dagen för att hålla honom sällskap och vid Ave Maria knäböjde allt husfolket kring vaggan och läste sina aftonböner där. Giovannina hällde lite mer olja i lampan för natten, de väntade en stund till dess Bambinon hade somnat och gick sedan sin väg på tåspetsarna. När allt var stilla och tyst i huset tittade jag in i barnkammaren innan jag gick till sängs. Ljuset från den Heliga lampan föll över vaggan, jag kunde se Jesusbarnet ligga där och le i sömnen.

Stackars lilla leende barn! Han anade inte att den dag skulle komma då vi alla som nu knäböjde kring hans vagga skulle svika honom, då de som sade att de älskade honom skulle förråda honom, då grymma händer skulle slita guldkronan från hans huvud och ersätta den med en törnekrona och nagla honom till ett kors, övergiven av människor och Gud...

Natten då han dog vandrade en dyster gammal man rastlöst fram och tillbaka på samma marmorgolv där jag nu stod. Han hade lämnat bädden väckt ur sin sömn av en plågsam dröm. Hans ansikte var mörkt som himmeln över hans huvud, fruktan lyste ur hans ögon. Han lät kalla sin stjärntydare och sina vise män från Österland och bad dem tyda hans dröm. Men innan de hunnit läsa den gyllene skriften i skyn slocknade stjärnorna en efter en. Vem hade han att frukta, han som var världens härskare? Vad betydde en enda människas liv för honom som rådde över miljoner människors liv och

död? Vem kunde ställa honom till svars för att den natten en oskyldig man lidit döden på korset i den romerske kejsarens namn? Och hans prokurator, vars avskydda namn ännu lever på våra läppar, var han mer ansvarig än sin kejserlige herre för att ha dömt en oskyldig man till döden? Kunde han, den stränge upprätthållaren av romersk lag och ordning i en fjärran provins, ens anse honom oskyldig som han dömt till döden? Och den hatade juden som ännu vandrar världen runt i hopp om att finna förlåtelse, visste han vad han gjorde? Och den andre, alla tiders störste missdådare, han som förrådde sin Mästare med sin kyss, kunde han ha handlat annorlunda, handlade han av egen fri vilja? Vad som skedde måste ske, han måste lyda en vilja starkare än sin egen. Fanns det inte den natten på Golgata mer än en som fick lida för en synd som inte var hans?

31

La festa di Sant' Antonio

La festa di Sant' Antonio var årets största helgdag i Anacapri. Under flera veckors tid hade hela vår lilla by hållit på att förbereda det värdiga firandet av vårt skyddshelgon. Gatorna hade sopats, husen längs vägen där processionen skulle färdas fram hade blivit vitstrukna, kyrkan var dekorerad med röda sidendraperier och gobelänger, fyrverkeriet var beställt från Napoli och - det viktigaste av allt - musiken var förhyrd från Torre Annunziata. Serien av festligheter öppnades med ankomsten av musikkåren kvällen före den stora dagen. Långt ute på golfen började de redan blåsa allt vad de orkade, visserligen för långt borta för att höras uppe i Anacapri, men med en chans att vid gynnsam vind kunna reta öronen på Capriborna därnere i deras hatade by. Vid ankomsten till marinan packade musikkåren ihop sig med sina gigantiska instrument i två stora lastvagnar och åkte upp till Anacapri så långt den nya körvägen var färdig. Återstoden av vägen klättrade de i spridd ordning uppför den branta feniciska trappan ihärdigt blåsande i sina instrument. Vid toppen av trappan utanför San Michele mottogs de av festkommittén och av en deputation från municipiet. Den majestätiske tamburmajoren i sin prunkande guldgalonerade uniform à la Murat höjde sin kommandostav och företrädd av byns alla pojkar gjorde musiken sitt högtidliga inträde i Anacapri a tempo di marcia blåsande med fulla lungor i sina primitiva horn, bastubor, klarinetter och oboer, hamrande frenetiskt på sina trummor, pukor och cymbaler, skramlande med sina trianglar så ljudligt som möjligt. Invigningskonserten på piazzan, dekorerad med flaggor och fullpackad av människor, varade utan avbrott till midnatt. Sen följde ett par timmars drömlös sömn i den gamla baracken, där den engelska garnisonen sov år 1808, avbruten av knallarna från de första raketerna som bebådade att den stora dagen var inne. Klockan fyra revelj genom byns gator, muntert klingande i den friska morgonbrisen. Klockan fem morgonmässa i kyrkan, som vanligt läst av parrocon assisterad med anledning av dagens betydelse av musikkåren på fastande mage.

Klockan sju merenda: en kopp svart kaffe, ett halvt kilo bröd, färsk getost. Klockan åtta var kyrkan fylld till sista plats, männen på ena sidan, kvinnorna på den andra med sina småbarn sovande i knät. Mitt i kyrkan musikkåren på sin för ändamålet uppresta tribun. Anacapris tolv präster uppstämde från korstolarna bakom högaltaret Pergolesis *Missa Solemnis* mödosamt trevande sig fram bland änglakörer och dombasuner med hjälp av Försynen och det bedövande ackompanjemanget från tribunen. Musikaliskt intermezzo - en vild galopp spelad av musikkåren med stor bravur, mycket uppskattad av hela församlingen. Klockan tio messa cantata från högaltaret med bräckliga solon av stackars gamle don Antonio och tremolos av protester och plötsliga nödrop från djupet av den lilla orgeln, utsliten av tre sekels strängt arbete. Klockan elva festpredikan från predikstolen till åminnelse av Sant' Antonio och hans mirakler, varje underverk illustrerat och åskådliggjort med speciella för tillfället lämpade gester. Än lyfte predikanten i extas sina händer mot helgonen i himmeln, än sträckte han pekfingret mot golvet för att lokalisera de fördömdas underjordiska boningar. Än föll han på knä i tyst bön till Sant' Antonio för att plötsligt springa upp igen, nära att falla huvudstupa från predikstolen för att med knutna nävar förfölja någon osynlig bespottare. Än böjde han huvudet i händerna i hänryckt tystnad för att lyssna till änglarnas sång, än höll han blek av fasa händerna för öronen för att inte höra il Demonios tandagnisslan och ångestropen från syndarna i deras kittlar. Till slut, strömmande av svett och utmattad av två timmars snyftningar, tårar och förbannelser i en temperatur av 40° Celsius, sjönk han ner på predikstolens golv med ett fruktansvärt anatema över protestanterna. Klockan var tolv! Stor upphetsning på piazzan! Esce la processione! Esce la processione! Processionen kommer! Först kom ett dussin småbarn hand i hand. Somliga bar korta vita kjortlar och änglavingar som Rafaels putti. Andra var fullständigt nakna med girlander av vinrankor över skuldrorna och kransar av rosor i håret och såg ut som direkt avbildade från en grekisk basrelief. Så kom Figlie di Maria, högväxta vackra flickor i vita klänningar och långa blå slöjor med madonnans silvermedalj i ett blått band kring halsen. Så kom bizzocche, i svarta klänningar och svarta slöjor, vissnade gamla ungmör, trogna sin första kärlek, Jesus Kristus. Så kom Congrega di Caritá, företrädd av sitt standar, gamla allvarliga män i sina

karakteristiska svarta och vita munkkåpor från Savonarolas tid.

La musica! La musica!

Sedan kom musikkåren i sina guldsmidda uniformer från bourbonernas dagar, företrädda av sin majestätiske tamburmajor blåsande av alla krafter en svindlande polka, enligt vad jag hört ett av vår skyddspatrons favoritstycken. Omgiven av alla prästerna i galadräkt och hälsad av hundratals smällare kom sedan Sant' Antonio på sin tron med handen utsträckt till välsignelse. Hans klädnad var täckt med dyrbara spetsar och översållad med ädla stenar och votivgåvor, hans mantel av utsökt gammal brokad hölls ihop om bröstet med ett spänne av safirer och rubiner. Från hans halsband av prunkande glaspärlor hängde en stor korall i form av ett horn som skydd mot det Onda ögat.

I hälarna på Sant' Antonio kom jag, barhuvad med ett stort vaxljus i handen vid sidan av sindacon - en ära som vederfors mig tack vare särskild tillåtelse av ärkebiskopen i Sorrento. Så kom medlemmarna av municipalrådet, för dagen befriade från bördan av sitt tunga ansvar. Därefter kom Anacapris ståndspersoner: doktorn, notarien, apotekaren, barberaren, tobakshandlaren, skräddaren. Sedan kom il popolo: sjömän, fiskare, contadini, på respektfullt avstånd följda av sina kvinnor och barn. Sist i processionen vandrade oklanderligt ett halvt dussin hundar, några getter med sina killingar, ett par grisar på spaning efter sina ägare... Särskilt utsedda ceremonimästare med förgyllda stavar i händerna sprang ideligen fram och tillbaka längs processionen för att hålla ordning i leden och reglera takten. Medan processionen skred fram genom gatorna kastades från alla fönster knippen av doftande ginestra, helgonets älsklingsblomma, här kallad fiore di Sant' Antonio. Här och där hade ett rep sträckts tvärsöver gatan från ett fönster till ett annat, och när helgonet passerade sågs en ängel av förgylld papp med flaxande vingar spatsera över repet till mängdens stora förtjusning. Framför San Michele gjorde processionen halt och vår skyddspatron placerades vördnadsfullt på en särskilt uppförd estrad för att vila sig en stund. Prästerskapet torkade svetten ur pannan, musiken fortsatte oavbrutet att blåsa sitt fortissimo som den gjort två timmar i sträck alltsedan processionen lämnat kyrkan. Sant' Antonio såg välvilligt på medan mina kvinnfolk kastade rosor från fönstren, gamle

Pacciale ringde i kapellets klockor och Baldassare sänkte flaggan från husets tak. Det var en stor dag för San Michele, vi var alla stolta över den ära som visades oss. Hundarna åsåg ceremonin från pergolan, korrekta men något oroliga. Sköldpaddorna i trädgården fortsatte flegmatiskt att begrunda sina egna problem, mungon hade som vanligt för bråttom för att ge fritt utlopp åt sin nyfikenhet. Den lilla ugglan satt stilla på sin pinne i solskenet och blinkade med halvslutna ögon och tänkte på någonting annat. Billy, hedningen, var instängd i aphuset där han förde ett förskräckligt oväsen, skrek för full hals, hamrade på sin tennskål med sin vattenflaska, rasslade med sin kedja och skakade ursinnigt i järngallret under de fruktansvärdaste speglosor och okvädinsord.

Tillbaka till piazzan, där Sant' Antonio efter en bedövande salut av smällare återfördes till sitt altare inne i kyrkan och processionen gick hem till sina makaroni. Musikkåren satte sig ner till en subskriberad bankett i Hôtel Paradisos trädgård: ett halvt kilo makaroni per man, vino a volontà. Klockan fyra slogs San Micheles portar upp på vid gavel, en halvtimme senare var hela Anacapri i min trädgård, rika och fattiga, män, kvinnor och barn av alla åldrar, inklusive nyfödda, krymplingar, idioter, blinda och lama, de som inte kunde komma dit på egna ben bars på ryggen av de andra. Endast prästerna lyste med sin frånvaro, ehuru långtifrån frivilligt. Uttröttade efter de tre timmarnas vandring genom byn lutade de sig i sina korstolar bakom högaltaret, försänkta i böner till Sant' Antonio, måhända hörda av helgonet men knappast av någon annan som råkade titta in i den tomma kyrkan. Långa bord med väldiga piretti fulla med San Micheles bästa vin sträckte sig från den ena ändan av pergolan till den andra. Gamle Pacciale, Baldassare och mastro Nicola var vicevärdar och strängt sysselsatta med att fylla på vinglasen, medan Giovannina, Rosina och Elisa gick omkring och bjöd männen cigarrer, kvinnorna kaffe och barnen kakor och karameller. Musikkåren, som genom särskilt avtal med myndigheterna var förhyrd av mig, blåste utan avbrott från övre loggian. Hela huset stod öppet, ingenting var inlåst, alla mina kostbara tillhörigheter låg i sin vanliga skenbara oordning på bord, stolar och golv. Över tusen människor spatserade fritt omkring från rum till rum, men ingenting rördes, ingenting försvann. När klockan ringde Ave Maria var mottagningen slut och mina gäster gick sin väg efter många

handtryckningar, gladare än nånsin, men det är ju därför det växer vin på Capri. Musikkåren som var i ännu bättre form än förut ledde vägen till piazzan. De tolv prästerna, uppiggade av bönestunden i korstolarna bakom högaltaret, stod redan samlade utanför kyrkporten. Sindacon, municipalrådet och ståndspersonerna intog sina platser på rådhusterrassen. Musikkåren kippade efter andan och släpade sig mödosamt med sina trötta instrument upp på sin tribun. Il popolo stod på piazzan som packade sillar. Den majestätiske tamburmajoren höjde sin stav. Il Gran Concerto började. *Rigoletto, Trubaduren, Hugenotterna, I Puritani, Il ballo in maschera,* ett urval av napolitanska folksånger, polkor, mazurkor, menuetter och tarantellor i oavbruten följd och ständigt stegrat tempo till klockan elva. Därpå brakade fyrverkeriet lös - för tvåtusen lire raketer, romerska ljus, solar och svärmare avfyrades till Sant' Antonios ära. Vid midnatt var det slut med det officiella festprogrammet men inte med anacapresarna och musikkåren. Ingen människa gick till sängs, hela byn genljöd av sång, skratt och musik natten igenom. Evviva la gioia! Evviva il Santo! Evviva la musica!

Musikkåren skulle avresa med sexbåten på morgonen. På vägen till marinan i gryningen gjorde den halt under San Micheles fönster för den sedvanliga serenata d'addio till min ära. Jag kan ännu se Henry James i fönstret till sitt sovrum, skakande av skratt, i sina pyjamas. Musikkåren hade under nattens lopp blivit sorgligt reducerad i fråga om antal och effektivitet. Den majestätiske tamburmajoren hade blivit heltokig, två av de ledande hornblåsarna hade spottat blod, cymbalisten hade spräckt bägge trumhinnorna, bastubisten hade fått bråck, bastrumslagaren hade vrickat högra armen ur led. Två klarinettblåsare, överväldigade av sinnesrörelse, hade i sanslöst tillstånd hissats upp på ett par åsnor och transporterats till marinan. De få överlevande låg på rygg mitt på vägen nedanför mina fönster och flämtade med sina sista andedrag la serenata d'addio till San Michele. Återuppväckta av ett par koppar svart kaffe kom de vinglande på benen igen och stapplade förstummade och saliga nerför den feniciska trappan, vänligt viftande med händerna.

La festa di Sant' Antonio var lyckligen tillända.

32

Regattan

Det var högsommar, en enda lång härlig dag av oavbrutet solsken. Engelska ambassaden hade kommit från Rom och för sommaren slagit sig ner i Sorrento. På sin balkong i Hôtel Victoria satt ambassadören i sailor cap och spejade genom sin monokel ut över den solblanka golfen i avvaktan på nordvästanvinden, seglarens bästa vän i sommartider. I den lilla hamnen under hans fötter låg hans älskade "Lady Hermione" för ankar, lika otålig som han att få starta. Han hade själv med underbar sinnrikhet och teknisk skicklighet ritat och riggat henne som en singlehanded snabbkryssare. Han brukade ofta säga att han inte skulle ha något emot att segla henne över Atlanten, han var stoltare över sin båt än över någon av sina lysande diplomatiska triumfer. Han brukade tillbringa hela dagarna ombord på sin kutter, hans ansikte var lika solbränt som en sorrentinsk fiskares. Han kände kusten från Civita Vecchia till Punta Licosa lika bra som jag. En gång hade han utmanat mig på kappsegling ner till Messina och till sin stora förtjusning slagit mig grundligt i förlig vind och hög sjö.

- Vänta tills jag får mitt nya gaffeltoppsegel och min nya sidenspinnaker, sade jag.

Han älskade Capri och tyckte att San Michele var den underbaraste plats han någonsin sett, och han hade sett en stor del av världen. Han visste inte mycket om öns långa historia, men han var ivrig som en skolpojke att få veta mer.

Jag höll just på att undersöka Blå grottan. Två gånger hade mastro Nicola halat mig ut halvt medvetslös ur den bekanta tunneln som enligt traditionen leder genom jordens innandömen upp till Tiberius forna villa, sexhundra fot högre upp vid Damecuta - kanske en förvrängning av Domus Augusta. Jag tillbragte hela dagarna i grottan, och lord Dufferin brukade ofta komma i sin lilla jolle för att hälsa på mig medan jag arbetade där. Efter ett härligt bad i det safirblå vattnet brukade vi sitta utanför den mystiska tunneln och tala om Tiberius och hans vittbekanta orgier på Capri. Jag sade ambassadören, att liksom allt det övriga av Suetonius

skamliga skvaller, var det rent nonsens vad han berättat om den underjordiska gången genom vilken Tiberius skulle kommit ner till Blå grottan för att leka med sina vackra gossar och flickor innan han lät strypa dem. Tunneln var inte gjord av människohand utan av havsvattnet som långsamt ätit sig igenom klippan. Jag hade krupit på knäna över åttio meter in i tunneln och med livsfara övertygat mig om att den inte ledde någonstans. Att grottan var känd av romarna bevisade de talrika spåren av opus reticulatum. Eftersom ön sjunkit omkring sexton fot sedan dess, kom man på den tiden in i grottan genom den välvda klipportalen som ännu var skönjbar genom det klara vattnet, jag hade förresten dykt in i grottan genom den. Den lilla öppningen genom vilken Tiberius kommit i sin lilla jolle var ursprungligen ett fönster för ventilation av grottan, som då naturligtvis inte var blå men såg ut precis som de andra talrika grottorna längs öns kuster. Bædekers upplysning att Blå grottan upptäckts år 1826 av den tyske målaren Kopisch var felaktig. Grottan var känd på sextonhundratalet som Grotta Gradula och upptäcktes på nytt 1822 av Caprifiskaren Angelo Ferraro som till och med fick livstidspension för sin upptäckt. Vad beträffar de dystra legender som bevarats till eftervärlden genom Tacitus Annaler, sade jag lord Dufferin att historien aldrig gjort sig skyldig till ett större misstag än när den dömt denne store kejsare till vanära med stöd endast av det svävande vittnesmål som avlagts av hans förnämste åklagare, "un calomniateur d'humanité", som Napoleon kallade honom. Tacitus var en briljant skriftställare, men hans Annaler var historiska romaner, inte historia. Han hade varit tvungen att på måfå sticka in sina tjugu rader om orgierna på Capri för att fullborda sitt porträtt av den typiske tyrannen i överensstämmelse med den retoriska skola som han tillhörde. Det vållade just ingen svårighet att spåra den mer än misstänkta källan för Tacitus skändliga beskyllningar. Jag har förresten senare i en psykologisk studie över Tiberius sökt fastställa, att legenden om dessa orgier inte ens har att göra med Capri utan med Rhodos. Att Tacitus själv inte trodde på Capriorgierna är tydligt, eftersom de ingalunda inverkat på hans allmänna uppfattning av Tiberius som en stor kejsare och en stor människa, "beundransvärd till sin karaktär och aktad av alla", för att begagna hans egna ord. Även hans långt mindre begåvade efterföljare Suetonius inleder sina smutsigaste anekdoter med den an-

märkningen att de "knappast kan berättas och ännu mindre tros." Före utgivandet av Annalerna - åttio år efter Tiberius död - fanns det ingen offentlig man i Roms samtida historia med ett bättre rykte om ädelt och oförvitligt liv än den gamle kejsaren. Inga andra av de många författare som skrivit om Tiberius - några av dem hans samtida med alla möjligheter att kunna plocka upp allt sorts skvaller från Roms onda tungor - hade ett ord att säga om Capriorgierna. Philo, den fromme och lärde juden, talar klart och tydligt om det rena och enkla liv som Caligula tvingades föra när han vistades hos sin adoptivfar på Capri. Till och med schakalen Suetonius, glömsk av Quintilianus varning att en lögnare måste ha gott minne, låter undslippa sig den upplysningen att när Caligula på Capri smög sig ut på sina orgier var han förklädd och iförd peruk för att undgå den gamle kejsarens stränga vaksamhet. Seneca, lastens tuktare, och Plinius - båda Tiberius samtida - talar om hans värdiga ensamhet på Capri. Det är sant att Dio Cassius i förbigående nämner dessa skändliga rykten, men han kan inte själv undgå att lägga märke till de oförklarliga motsägelser han invecklar sig i. Till och med den skandallystne Juvenalis talar om kejsarens "stilla ålderdom" på sin ö, omgiven av allvarliga lärda män och stjärndyrkare. Plutarkos, moralens stränge upprätthållare, talar om den gamle kejsarens kärva ensamhet under de sista tio åren av hans liv. Att historien om orgierna på Capri är absolut oantaglig ur psykologisk synpunkt insåg redan Voltaire. Tiberius var sextiosju år när han drog sig tillbaka till Capri efter ett långt liv präglat av sträng moral, ett faktum som inte ens hans värsta fiender vågat bestrida. En eventuell teori om något slags senil demens är utesluten, eftersom alla författare medgivit att den gamle kejsaren ända till sin död, det vill säga till sitt sjuttionionde år, var i full besittning av sin själsliga hälsa och kraft. Det anlag för sinnessjukdom som fanns inom släkten Julius saknades dessutom hos den claudiska. Han var en dyster gammal ensling, en trött härskare över en otacksam värld, en bitter idealist - i dag skulle han kunna kallas en hypokonder - men hans lysande intelligens och sinne för humor överlevde hans tro på människorna. Han misstrodde och föraktade sina samtida och på goda grunder, ty nästan varenda man eller kvinna han litat på hade bedragit honom. Tacitus citerar de nobla ord med vilka han avslog förslaget om att man skulle resa ett tempel åt honom

för gudomlig dyrkan som man gjort ifråga om Augustus. Vem utom Annalernas författare, sarkasmernas och insinuationernas mästare, skulle djärvts att halvt hånleende återge de allvarliga ord varmed den gamle kejsaren vädjar till eftervärlden om en rättvis dom? Jag har i min tur citerat samma ord i min studie över Tiberius:

"Jag är blott en dödlig människa, jag fullgör blott de plikter som åligger människor, och inför eder, Roms fäder, betygar jag att det är nog för mig om jag kan fylla det främsta rummet bland dem och detta vill jag även att en eftervärld skall minnas. Eftervärlden skall göra mitt minne rättvisa nog och över nog om den vill tro att jag varit värdig mina förfäder, vaksam för edert väl, ståndaktig i faror och utan fruktan för människors hat när det gällt det allmänna bästa. Dylika tänkesätt är de tempel jag vill att ni skall resa åt mig i edra hjärtan, i dem har jag mina vackraste stoder, ärestoder som är varaktiga. Ty de som reses av sten blir blott ovårdade gravar om eftervärldens omdöme vänds till hat. Därför ber jag mina bundsförvanter, mina medborgare och gudarna själva, de senare att de förlänar mig ett gott samvete och en klar insikt om mina plikter mot gudar och människor, de förra att de med beröm och benägen åtanke må begå minnet av vad jag gjort och vad jag var, då jag en gång är död."

Vi klättrade uppför branten till Damecuta. Den gamle kejsaren visste vad han gjorde när han byggde sin största villa där, för näst San Michele är utsikten från Damecuta den skönaste på hela ön. Jag talade om för ambassadören att av den massa fragment som hittats där hade åtskilliga kommit i händerna på hans kollega sir William Hamilton, den engelske ambassadören i Napoli på Nelsons tid, och sedan hamnat i British Museum. Många låg ännu dolda under vinrankorna, jag tänkte sätta igång med utgrävningar på allvar nästa sommar, vignan tillhörde nu mig. Lord Dufferin plockade upp en rostig uniformsknapp bland mosaikskärvorna och marmorplattorna. Corsican Rangers! Ja, tvåhundra korsikanska jägare var förlagda här år 1808, men olyckligtvis bestod största delen av den engelska garnisonen i Anacapri av maltesiska soldater som retirerat i oordning när fransmännen stormade lägret. Vi såg ner på klipporna vid Orico och jag visade ambassadören var fransmännen landat och klättrat uppför den branta bergväggen. Vi kom överens om

att det sannerligen var en förvånansvärd bedrift. Ja, engelsmännen hade slagits med sin vanliga tapperhet men nödgats retirera under skydd av natten till vad som i dag är San Michele, där deras befälhavare, major Hamill, irländare liksom ambassadören själv, hade dött av sina sår. Han ligger begravd i ett hörn av Anacapris kyrkogård. Tvåpundaren, som de måste lämna kvar då de tvangs att dra sig nerför den feniciska trappan till Capri följande dag, ligger ännu i min trädgård. I dagbräckningen började fransmännen beskjuta Capri från toppen av Monte Solaro. Hur de kunnat släpa en kanon ditupp under natten är oförklarligt. För den engelske befälhavaren i Casa Inglese i Capri fanns inget annat att göra än att underteckna kapitulationen. Knappt hade bläcket torkat under hans signatur förrän den engelska flottan, fördröjd vid Ponzaöarna av vindstilla, seglade in i golfen. Kapitulationen var undertecknad av en man med ovanlig otur, den blivande väktaren över den Fångne Örnen på en annan ö, sir Hudson Lowe.

På återvägen genom byn till San Michele pekade jag på ett litet hus inne i en trädgård och berättade för ambassadören att ägarinnan var en faster till la Bella Margherita, Anacapris skönhet. Fastern hade gift sig med en engelsk lord, som om jag inte misstog mig var en av hans släktingar. Ja, han kom mycket väl ihåg att en av hans kusiner till familjens bestörtning hade gift sig med en italiensk bondflicka och fört henne med sig till England, men han hade aldrig sett henne och visste inte vad som blivit av henne efter lordens död. Han var ytterst intresserad och ville veta allt jag kände till om henne, han tillade att vad han visste om den ädle lorden var alldeles tillräckligt för honom. Jag berättade att allt detta hade hänt före min tid. Jag hade lärt känna henne först efter hennes återkomst från England, och redan då var hon en gammal kvinna. Vad jag visste om hennes ungdom hade jag hört av gamle don Crisostomo som varit hennes biktfar och även hennes lärare. Naturligtvis kunde hon varken läsa eller skriva, men med capresarnas snabba uppfattning hade hon snart lärt sig tala ett slags Capriengelska. I avsikt att bereda henne en tillvaro i England som hustru till en milord inglese hade don Crisostomo, en mycket lärd man, åtagit sig att ge henne några lektioner i olika ämnen för att vidga det begränsade området för hennes konversation. Behag och fägring hade hon liksom alla Capriflickor redan fått vid sin födsel.

Beträffande fägring kunde man gott lita på don Crisostomos försäkran att hon var den vackraste flickan i Anacapri, för jag har alltid ansett honom som en stor connaisseur. Sedan alla ansträngningar att väcka hennes intresse för någonting som inte rörde hennes egen ö misslyckats, hade man beslutat att begränsa hennes uppfostran till Capris historia, för att åtminstone ge henne någonting att tala om med sina engelska släktingar. Hon lyssnade till don Crisostomos hårresande berättelser om hur Tiberius kastade sina offer från Salto di Tiberio, hur han skrapade sönder en fiskares ansikte med klorna av en krabba, hur han strö och dränkte små oskyldiga gossar och flickor i den Blå grottan. Hur hans sonson Nero låtit slå ihjäl sin egen mor av sina roddare ute på golfen, hur hans efterträdare Caligula dränkt tusentals människor på färjan utanför Pozzuoli. Till slut sade hon på sin oefterhärmliga dialekt:

- De måtte ha varit mycket dåliga människor alla de där, riktiga camorrister allesammans.

- Ja, det vill jag lova, sade professorn, hörde du inte att jag berättade för dig att Tiberius dränkte pojkarna och flickorna i Blå grottan, och att...

- Är de döda allihop?

- Ja visst är de döda, de dog allihopa för tvåtusen år sen.

- Men varför i all världen ska vi då bråka om det, låt oss lämna dom i fred och inte bry oss om dom, sade don Crisostomos lärjunge med sitt förtjusande leende.

Så slutade hennes uppfostran.

Efter lordens död kom hon tillbaka till sin ö och återvände till sitt forna enkla liv. Vi fann henne sittande i sin lilla soliga pergola med ett radband i handen och en katt i knät, en värdig romersk matrona, ståtlig som Gracchernas moder. Lord Dufferin kysste hennes hand med en gammal hovmans artighet. Hon hade glömt nästan all sin engelska och återfallit i sin barndoms Capridialekt, ambassadörens klassiska italienska var lika obegriplig för henne som för mig.

- Säg henne, sade lord Dufferin när vi reste oss för att gå, säg henne att jag tycker att hon är minst lika mycket lady som hennes milord inglese var gentleman.

Ville ambassadören se hennes brorsdotter, la Bella Margherita? Jo visst, han önskade ingenting hellre.

La Bella Margherita mottog oss med sitt bedårande leende och ett glas av parrocons bästa vin, och den galante gamle

herrn hade inget emot att besegla släktskapen med en smällkyss på hennes rosiga kind.

Den länge bebådade regattan skulle gå av stapeln följande söndag på en triangelbana Capri-Posilippo-Sorrento, segraren skulle motta pokalen ur lady Dufferins hand. En bättre båt än min lilla kutter "Lady Victoria" hade aldrig byggts i Skottland, teak och stål, säker i alla väder med den rätte mannen vid rodret, och om jag någonsin dugt till något så var det till att styra en båt. De två kuttrarna var systerbåtar, lord Dufferins två döttrar hade givit dem sina namn. Våra chanser var ungefär desamma. I styv bris och grov sjö skulle jag antagligen bli slagen, men jag litade på att med mitt nya gaffeltoppsegel och min nya sidenspinnaker kunna vinna pokalen i lätt vind och smult vatten. De nya seglen hade anlänt från England medan jag ännu var kvar i Rom och förvarades nu i segelboden under speciell uppsikt av gamle Pacciale, den mest betrodde i mitt hushåll. Han förstod mycket väl vikten av sitt kall, han sov med nyckeln under huvudkudden och tillät ingen människa att träda in i helgedomen. Fast han på senare åren blivit en passionerad dödgrävare, var hans hjärta alltjämt kvar på sjön där han levt och farit illa som pescatore di coralli alltsedan han var pojke. På den tiden, innan Amerikas förbannelse drabbat Capri, for nästan hela den manliga befolkningen på korallfiske till "Barbaria", det vill säga Tunis och Tripolis. Det var ett hårt arbete fullt av vedermödor och umbäranden av alla slag, också av faror. Många av dem återvände aldrig till sin ö. Det tog Pacciale tjugu års hårt arbete att skrapa ihop de trehundra lire som en man behövde för att kunna ta sig en hustru. Hundrafemtio lire för båten och fisknäten, hundrafemtio för sängen och söndagskläderna att gifta sig i, resten skulle nog madonnan se till. Flickan väntade i åratal, under tiden spann hon och vävde det blivande hemmets linneförråd som det föll på hennes lott att anskaffa. Liksom alla andra av byns invånare hade också Pacciale efter sin far ärvt en liten jordbit, i detta fall bara några nakna klippor tusen fot under Damecuta. Jorden hade han burit dit i korgar på ryggen, år efter år, tills där fanns tillräckligt med mylla för att kunna plantera några vinrankor och fichi d'India, fikonkaktus. Han hade aldrig fått en droppe vin, för de unga druvorna brändes regelbundet av saltskummet när det blåste från sydväst. Ibland kom han hem från sin masseria med en liten korg färsk potatis, de första

av årets skörd på ön, och förärade dem till mig med stor stolthet. Han tillbragte hela sin lediga tid nere i sin masseria med att skrapa sina klippor med sin tunga hacka, när han inte satt på en sten och tittade ut över havet med en lerpipa i munnen. Då och då brukade jag klättra nerför de branta klipporna, där en get kunde ha förlorat fotfästet, och gjorde visit hos honom till hans stora förtjusning. Rakt under våra fötter fanns en grotta, halvmörk och full av stalaktiter. Den var otillgänglig från sjön och känd endast av få. Enligt Pacciale hade grottan i forna tider varit bebodd av en "lupomanaro", den mystiske skräckinjagande varulven som ännu lever kvar i öbefolkningens fantasi nästan lika mycket som Tiberius. Jag visste att den tand jag hittat i sanden i grottan tillhört ett stort fossilt däggdjur som lagt sig ner att dö där när ön ännu var förenad med fastlandet, och att styckena av flinta och obsidian var fragment av primitiva människors redskap. Vem vet om inte till och med en gud hade bott där, för grottan vette mot öster och solguden Mithras dyrkades ofta här.

Men nu hade jag inte tid att undersöka grottan, alla mina tankar var upptagna av den kommande regattan. Jag hade skickat bud till Pacciale att jag skulle komma till segelboden efter frukost för att inspektera mina nya segel. Segelboden stod öppen men till min stora förvåning var Pacciale inte där och tog emot mig. Jag trodde att jag skulle svimma när jag vecklade ut mina nya segel det ena efter det andra. Det var en stor reva i toppseglet, sidenspinnakern som skulle försäkra mig om pokalen var nästan sliten mitt itu, focken var i trasor. När jag återfått talförmågan skrek jag på Pacciale. Han kom inte. Jag rusade ut ur segelboden och fann honom till slut lutad mot trädgårdsmuren. Utom mig av raseri lyfte jag min knutna hand för att slå till honom, han rörde sig inte, han gav inte ett ljud ifrån sig, allt han gjorde var att böja huvudet och sträcka ut armarna horisontalt mot muren. Jag sänkte handen. Jag visste vad det betydde, jag hade sett det förr. Det betydde att han skulle lida straffet men att han var oskyldig. Det var Vår Herres korsfästelse han återgav med sina utsträckta armar och sitt nedböjda huvud. Jag talade till honom så vänligt jag kunde, men han fortfor att tiga och rörde sig inte från sitt lidandes kors. Jag stoppade nyckeln till segelboden i fickan och sammankallade hela hushållet. Ingen hade varit i segelboden, ingen hade något att säga, men

Giovannina gömde ansiktet i förklädet och började gråta, jag tog henne in i mitt rum och lyckades med största svårighet få henne att tala. Jag önskar att jag kunde återge ord för ord den rörande historia hon berättade för mig under sina snyftningar. Den kom mig nästan att gråta själv då jag kom ihåg att jag varit nära att slå den stackars gamle Pacciale med min knutna hand. Det hade alltihop inträffat för två månader sedan, den första maj då vi ännu var kvar i Rom. Kanske kommer ni ihåg den beryktade första maj för många år sedan, då revolutionen skulle bryta ut över hela världen, de rika skulle mördas och deras förhatliga ägodelar brännas och förstöras. Så sade åtminstone tidningarna, ju mindre deras format var, dess större den kommande katastrofen. Den minsta tidningen av alla var Voce di San Gennaro, som Maria Porta-Lettere två gånger i veckan bar i sin fiskkorg till parrocon för vidare cirkulering bland byns intellektuella, ett svagt eko från dånet av den stora världen, ljudande genom Anacapris arkadiska frid. Men det var inte ett svagt eko som denna gång nådde de intellektuellas öron från spalterna i Voce di San Gennaro. Det var en blixt från klar himmel som slog ner mitt i byn. Det var den länge förespådda världskatastrofen som skulle hända den första maj. Värvade av il Demonio skulle Attilas vilda horder plundra de rikas palats och bränna och förstöra deras egendom. Det var början till slutet, världens undergång, castigo di Dio, castigo di Dio! Nyheten spred sig som en löpeld över Anacapri. Parrocon gömde Sant' Antonios juveler och kyrkans heliga kärl under sin säng, ståndspersonerna släpade ner sin egendom i vinkällarna. Il popolo stod på piazzan och skrek att Sant' Antonio skulle komma ut ur kyrkan och beskydda dem. Kvällen före den ödesdigra dagen gick Pacciale för att rådgöra med parrocon. Baldassare hade redan varit där och återvänt lugnad av parrocons försäkran att rövarna säkert inte skulle bry sig ett dugg om il signor dottores marmorbitar i trädgården och all hans roba antica. Baldassare kunde gott låta all den där bråten ligga där den låg. Vad beträffar Pacciale, som var ansvarig för seglen, så var han i en mycket värre belägenhet, sade parrocon. Om rövarna skulle anfalla ön måste de komma i båtar, och segel var ju ett värdefullt byte för sjöfarande. Att gömma dem i vinkällaren var för stor risk, för sjöfarande tyckte också om gott vin. Varför inte släpa ner seglen till Pacciales ensliga masseria under Damecutas klippor? Det var

just rätta platsen för dem, rövarna skulle säkerligen inte våga risken att bryta nacken av sig för att hämta dem därnere.

Efter mörkrets inbrott släpade Pacciale, hans bror och två betrodda compagni beväpnade med grova käppar mina nya segel till masserian. Natten var stormig, det började ösregna, hornlyktan slocknade och med fara för sina liv trevade de sig nerför de hala klipporna. Vid midnatt nådde de masserian och deponerade sina bördor i lupomanarons grotta. De satt hela första maj i grottan på sina packar av genomdränkta segel, medan en av dem i tur och ordning stod på vakt vid ingången till grottan. Mot kvällen beslöt Pacciale att sända sin ovillige bror att försiktigt och utan onödiga risker undersöka hur det stod till i byn. Han återvände på natten och rapporterade att det inte syntes ett enda spår av rövarna, allt var lugnt som vanligt. Piazzan var proppfull med människor. Ljusen brann framför alla altare i kyrkan, Sant' Antonio skulle komma ut på piazzan och ta emot Anacapris tacksägelser för att han ännu en gång räddat sin by från undergång. I daggryningen kröp sällskapet ut ur grottan igen och klättrade mödosamt tillbaka upp till byn med mina våta segel. Då Pacciale upptäckte olyckan med seglen ville han dränka sig, hans döttrar sade att de inte vågade lämna honom ur sikte under flera dygn. Han hade inte varit densamme sedan den dagen, det var knappt han sade ett ord. Jag hade redan lagt märke till hans tystnad och flera gånger frågat honom vad det var som stod på. Långt innan Giovannina slutat sin berättelse hade all min vrede försvunnit och jag sökte förgäves efter Pacciale i hela byn för att säga honom det. Till slut fann jag honom nere i hans masseria på sin vanliga sten tittande ut över havet som han brukade göra. Jag sade honom att jag skämdes över att ha höjt min hand mot honom. Alltsammans var parrocons fel och inte hans. Jag gav tusan i de nya seglen, de gamla fick duga åt mig. Jag tänkte ge mig i väg på en lång kryssning i morgon, han skulle följa med mig och vi skulle glömma alltihop och aldrig tala mer därom. Han visste att jag alltid tyckt illa om hans dödgräveri, det var bättre att han lät sin bror ta hand om kyrkogården och själv återvände till sjön. Från och med i dag var han befordrad till min gast på kuttern. Gaetano hade två gånger varit dödfull i Kalabrien och nästan låtit oss gå till botten. Jag hade i alla fall tänkt avskeda honom. När vi kom hem fick jag Pacciale att sätta på sig den nya sjömanströja som just

anlänt från England med LADY VICTORIA R. C. Y. C. i röda bokstäver på bröstet. Han tog aldrig av sig den tröjan, han levde i den, han dog i den. När jag först råkade Pacciale var han redan en gammal man, hur gammal visste han inte själv och inte heller hans döttrar eller någon annan. Jag hade förgäves sökt leta upp hans födelseår i Anacapris officiella register. Han hade blivit bortglömd ända från sin födsel. Men han skall aldrig bli glömd av mig. Jag skall alltid minnas honom som den hederligaste, ärligaste, mest renhjärtade man jag någonsin träffat i något land och i någon samhällsklass, enkel och rättfram som ett barn. Hans egna barn har sagt mig att de aldrig hört honom säga ett häftigt eller ovänligt ord till vare sig deras mor eller dem själva. Han var till och med god mot djuren, han brukade fylla hela fickan med brödsmulor för att ge åt fåglarna i sin masseria, han var den ende på hela ön som inte fångat en fågel eller slagit en åsna. En trogen gammal tjänare utplånar namnet husbonde. Han hade blivit min vän och jag kände mig hedrad av det, han var en mycket bättre människa än jag. Fastän han tillhörde en annan värld än jag, en värld som var mig nästan okänd, förstod vi varandra fullkomligt. Under våra långa dagar och nätter tillsammans på sjön lärde han mig många ting som jag inte läst om i mina böcker eller hört från någon annan människas läppar. Han var en ordkarg man, havet hade för länge sedan lärt honom sin tystnad. Hans tankar var få och så mycket bättre för honom. Men hans ord var fulla av poesi, och den arkaiska enkelheten i hans uttryckssätt var rent grekisk. Många av hans ord var för övrigt grekiska, han mindes dem från den tid då han några tusen år tidigare seglat längs samma kust som en av besättningen på Odyssevs skepp. När vi var hemma fortsatte han sitt vanliga liv, arbetade hela dagen i min trädgård eller i sin älskade masseria nere vid havet.

Jag tyckte inte riktigt om de där expeditionerna uppför och nerför de branta klipporna, hans ådror började hårdna och han återvände ofta andfådd från sin långa klättring. För övrigt såg han likadan ut som vanligt, han klagade aldrig över någonting, åt sitt stora fat makaroni med god aptit och var på benen från soluppgång till solnedgång. Plötsligt en dag vägrade han att äta, vi försökte fresta honom med alla möjliga goda saker men han sade nej. Han medgav att han kände sig "un poco stanco", lite trött, och tycktes fullt tillfreds med att sitta stilla ett par dagar i pergolan och se ut över havet. Så

ville han ovillkorligen gå ner till sin masseria, och det var med största svårighet jag kunde förmå honom att stanna hos oss. Jag tror inte att han själv visste varför han envisades att gå ner till masserian, men jag visste det. Det var den primitiva människans instinkt som drev honom dit ner för att dölja sig undan människors blickar och lägga sig ner att dö bakom en klippa eller under en buske eller i samma grotta där många tusen år tillbaka andra primitiva människor lagt sig ner för att dö. Framemot middagen sade han att han funderade på att lägga sig en stund på sin säng, han som aldrig legat till sängs en enda dag i sitt långa liv. Jag frågade honom flera gånger under eftermiddagens lopp hur han mådde och han svarade att han mådde bra, tack så mycket. Mot aftonen flyttade vi hans säng fram till fönstret där han kunde se solen gå ner i havet. När jag tittade till honom igen efter Ave Maria, satt allt mitt husfolk, hans bror och ett par av hans vänner i rummet. Ingen hade bett dem komma, jag visste inte ens själv att det var så nära. De talade inte, de bara satt där alldeles tysta hela natten. Enligt italiensk sed satt ingen nära sängen. Gamle Pacciale låg där stilla och fridfull och såg ut över havet. Allt var så enkelt och högtidligt, just så som det borde vara när ett liv skall ändas. Prästen kom med sakramentet. Gamle Pacciale blev tillsagd att bekänna sina synder och be Gud om förlåtelse. Han nickade och kysste krucifixet. Prästen gav honom absolution. Vår Herre smålog och sade att gamle Pacciale var välkommen till himmelen. Jag trodde han redan var där, när han plötsligt lyfte sin hand och strök min kind helt sakta, nästan blygt:

- Siete buono come il mare, mumlade han.

God som havet!

Jag skriver inte ner hans ord av fåfänga, jag skriver dem med undran. Varifrån fick han dessa ord? De kom långt bortifrån, de kom som ett eko från en länge sedan förgäten gyllene tidsålder då Pan ännu levde, då träden i skogarna kunde tala, då havets vågor kunde sjunga och människorna kunde lyssna och förstå.

33

Början till slutet

Jag har varit borta från San Michele ett helt år - vilken illa använd tid! Jag har kommit tillbaka med ett öga mindre än jag hade då jag for. Det är ingenting mer att säga om det, det var väl i förutseende av en sådan möjlighet som jag kom till världen med två ögon. Jag har kommit tillbaka som en annan människa. Det förefaller mig som om jag med mitt enda återstående öga betraktade världen från en helt annan synvinkel än förr. Jag kan inte längre se vad som är fult, rått och frånstötande, jag kan bara se vad som är vackert, tilltalande och rent. Också männen och kvinnorna omkring mig tycks vara annorlunda än de var förut. Genom någon sorts optisk illusion ser jag dem inte längre sådana de är, utan som det var meningen att de skulle vara och som de kanske skulle velat vara om de haft en chans. Jag ser ännu med mitt blinda öga en mängd narrar strutta omkring i synfältet, men de irriterar inte längre mina nerver som de gjorde förut, jag bryr mig inte längre om deras ideliga prat - "they say what they say, let them have their say", har en vis engelsman sagt. Längre har jag inte kommit för närvarande. För att någonsin komma så långt som till att älska alla mina medmänniskor är jag rädd att jag först måste förlora synen på båda ögonen. Jag kan inte förlåta dem deras grymhet mot djuren. Jag tror att det inom mig försiggår ett slags utveckling i bakvänd riktning, som driver mig längre och längre bort från människorna och närmare och närmare till Moder Jord och djuren. Alla dessa män och kvinnor kring mig tycks mig nu spela en mer underordnad roll i världsalltet än de gjorde förr. Jag känner det som om jag ött alltför mycken tid på dem, som om jag kunde reda mig lika bra utan dem som de utan mig. Jag vet mycket väl att de inte längre har något vidare bruk för mig. Bättre "filer à l'anglaise", innan man blir utvisad. Jag har händerna fulla i alla fall, och Gud vet hur länge det räcker. Jag har slutat irra kring i världen på jakt efter lyckan, jag har slutat mitt liv som läkare på modet, jag har slutat mitt liv på sjön. Jag tänker stanna där jag är och försöka göra det bästa av det lilla jag har kvar. Men skall jag ens få lov att

stanna här i San Michele? Hela Napoligolfen blänker som en spegel under mina fötter, pergolan, loggian och kapellet strålar i solglans, vad skall jag ta mig till om jag inte längre kan uthärda det bländande ljuset? Jag har upphört med att läsa och skriva och tagit mig för att sjunga istället. Jag sjöng aldrig så länge allt var väl. Jag försöker också skriva den här boken på maskin, en nyttig och angenäm sysselsättning, har man sagt mig, för en ensam man med ett enda öga. Varje slag av bokstavshammaren träffar samtidigt manuskriptet och mitt kranium med ett knockoutslag i huvudet på varenda tanke som springer fram ur min hjärna. Jag har förresten aldrig haft lätt för att tänka, jag tycker nästan att jag klarar mig bättre när jag låter bli. En bred och bekväm landsväg ledde från min hjärna till pennan i min hand. Alla tankar jag haft råd att vara av med har vandrat den vägen sedan den dag de började syssla med alfabetet. Inget under om de råkar gå vilse i denna amerikanska labyrint av kuggar och hjul. Inom parentes sagt är det bäst jag talar om här, att jag bara tar ansvaret för de kapitel jag skrivit med egen hand och inte för dem jag kokat ihop i samarbete med Corona Typewriting Company. Det skall intressera mig att se vilka kapitel läsaren kommer att tycka bäst om.

Men om jag någonsin skall kunna lära mig att tygla denna oroliga Pegasus, ämnar jag sjunga en ödmjuk lovsång till min älskade Schubert, alla tiders störste sångare, för att säga honom vad jag har honom att tacka för. Jag har honom att tacka för allt. Också då jag låg vecka efter vecka med förbundna ögon i mörkret, med föga hopp om att någonsin kunna komma ut därur, brukade jag gnola för mig själv den ena efter den andra av hans sånger, liksom skolpojken i den mörka skogen som visslar för att låtsas att han inte är rädd. Schubert var nitton år gammal när han komponerade musiken till Goethes Erlkönig och skickade den till den store diktaren med en ödmjuk dedikation. Jag har aldrig förlåtit den moderna tidens störste skald att han inte ens erkände mottagandet av detta brev och inte sände ett enda ord av tack till honom som gjort hans dikt odödlig, samme Goethe som hade gott om tid att skriva långa tacksägelsebrev till Zelter för hans medelmåttiga musik. Goethes smak beträffande musik var lika dålig som hans smak beträffande konst. Han vistades ett helt år i Italien utan att förstå någonting av gotisk konst, och den stränga skönheten hos de primitiva målarna var honom obe-

griplig. Carlo Dolci och Guido Reni var hans ideal. Även grekisk kultur av högsta rang lämnade honom oberörd, Apollo di Belvedere var hans favorit. Schubert fick aldrig se havet, och ändå har ingen kompositör, ingen målare, ingen skald utom Homeros kunnat få oss att förstå havets lugna majestät, havets hemlighetsfullhet och havets vrede som han. Han hade aldrig sett Nilen, och ändå kunde de inledande takterna av hans underbara *Memnon* ha ljudit i Luxors tempel. Hellas konst och litteratur var okända för honom, utom det lilla som hans vän Mayerhofer möjligen kan ha berättat för honom, och dock är hans *Die Grenzen der Menschheit,* hans *Prometheus,* hans *Ganymed* och hans *Fragment aus Aeschylus* mästerverk från Hellas gyllene ålder. Han hade aldrig älskats av en kvinna, och dock har aldrig ett så hjärtslitande kärleksskri nått våra öron som hans *Gretchen am Spinnrade,* aldrig en resignation uttryckts mer rörande än i hans *Mignon,* aldrig en skönare kärlekssång någonsin sjungits än hans *Ständchen.* Han var trettioett år när han dog lika utfattig som han levat. Han som hade skrivit *An die Musik* hade inte ens ett eget piano. Efter hans död såldes alla hans jordiska ägodelar på auktion för sextiotre floriner. I en trasig gammal väska under hans säng hittade man ett dussin andra odödliga sånger, värda mer än allt guldet i Rothschildarnas kassaskåp i detta deras Wien där han levde och dog.

Luften är full av vår. Ginsten står i blom, myrten knoppas, vinbladen börjar slå ut, blommor överallt. Rosor och kaprifolium klättrar uppför cypressernas stammar och pergolans kolonner. Anemoner, krokusar, vilda hyacinter, violer, orkidéer och cyklamen skjuter upp i det doftande gräset. Knippor av Campanula gracilis och djupblå Lithospermum, blå som Blå grottan, växer fram ur själva klippan. Ödlorna jagar varandra bland murgrönan. Sköldpaddorna galopperar omkring småsjungande för sig själva, kanske du inte vet att sköldpaddor kan sjunga? Mungon förefaller rastlösare än någonsin. Den lilla minervaugglan flaxar med vingarna som om hon tänkte flyga iväg för att hälsa på sin bästa vän på romerska campagnan. Barbarossa, min stora maremmahund, har försvunnit i egna affärer, till och med min stackars gamle Tappio ser ut som om han inte skulle ha något emot ett litet äventyr hemma i Lappland. Billy vandrar oroligt fram och tillbaka under sitt fikonträd med en glimt i ögat

som kommer en att tänka på don Juan. Giovannina har långa samspråk i skymningen nedanför trädgårdsmuren med sin solbrynte amoroso, det är som det skall vara, jag håller bröllop för dem efter Sant' Antonio. Det fridlysta Barbarossaberget ovanför San Michele är fullt av fåglar på väg hem att bygga bo. Vilken glädje för mig att de kan vila där i fred! I går var jag nära att trampa på en liten lärka halvt dold i gräset, så uttröttad av sin långa färd över havet att han inte ens försökte flyga sin väg. Han låg alldeles stilla i min hand som om han förstod att handen tillhörde en vän, kanske en landsman. Jag frågade den lilla fågeln om han inte ville sjunga en sång för mig innan han gav sig i väg, det fanns ingen fågelsång som jag älskade mera än hans. Men han sade att han inte hade någon tid att förlora, han hade brådtom hem till Sverige för att sjunga in sommaren. Under mer än en vecka har en sångtrasts flöjttoner ljudit i min trädgård. Häromdagen fick jag syn på hans brud som satt gömd i en lagerbuske. I dag har jag sett deras bo, ett under av fågelarkitektur. Jag hör också flaxandet av vingar och ett sakta sorl av fågelröster nedanför kapellet. Jag låtsas som om jag inte hörde det, men jag är säker på att någon kurtis är i gång inne bland rosmarinbuskarna, jag undrar vilken fågel det kan vara? I går kväll kom hemligheten ut, för just som jag skulle gå till sängs började en näktergal sjunga Schuberts *Serenade* under mitt fönster:

Leise flehen meine Lieder
Durch die Nacht zu dir
In den stillen Hain hernieder
Liebchen, komm zu mir.

Vilken vacker flicka Peppinella har blivit, tänkte jag för mig själv när jag höll på att somna. När jag såg henne sist var hon ett barn och nu är hon i full blom, jag undrar om Peppinella ...

34

I det gamla tornet

I

Boken om San Michele slutar här, just när den skulle börja på allvar, ett meningslöst fragment. Boken slutar med fågelkvitter och fladdrande vingar och luften full av vår. Hur önskar jag inte att mitt eget meningslösa liv skulle sluta just så, med fågelsång under mitt fönster och rymden full av ljus!

Jag har tänkt så mycket på döden dessa sista dagar, jag vet inte varför. Trädgården är ännu full av blommor, fjärilar och bin flyger ännu omkring, ödlorna solar sig ännu bland murgrönan, jorden myllrar fortfarande av krälande liv. I går hörde jag en försenad trädgårdssångare sjunga av hjärtans lust under fönstret. Varför skulle jag tänka på döden? Gud har i sin vishet gjort Döden osynlig för människors ögon. Vi vet att han är där, tätt i hälarna på oss liksom vår skugga, utan att någonsin förlora oss ur sikte. Ändå ser vi honom inte, ägnar honom knappt en tanke. Det märkvärdigaste är att ju närmare vi nalkas vår grav dess fjärmare viker döden från våra tankar. Sannerligen, det vill till en Gud för att utföra ett sådant under.

Mycket gamla människor talar sällan om döden, det är som om deras skumma ögon vore ovilliga att betrakta något annat än det förflutna och det närvarande. Allteftersom deras minne försvagas, blir också det förflutna mer och mer otydligt och de lever nästan uteslutande i det närvarande. Det är därför som gamla människor, såvida de är besparade kroppsliga lidanden som naturens mening var, i allmänhet är långt mindre olyckliga än de unga tror. Vi vet att vi skall dö, det är i själva verket det enda vi vet om vår framtid. Allt övrigt är bara gissningar, och i de flesta fall gissar vi fel. Som vilsekomna barn i en dunkel skog trevar vi oss fram på vår väg genom livet, knappt seende en hand framför oss, ovetande om vad som väntar oss från dag till dag, vilka faror och hinder som skall spärra vår väg, vilka mer eller mindre spännande äventyr vi skall råka ut för i väntan på det Stora Äventyret, det mest spännande av alla: döden. Då och då vågar vi i vår förvirring rikta en skygg fråga till vårt öde, men vi får inget svar, för stjärnorna är för långt borta. Ju

förr vi får klart för oss att vårt öde avgörs i vårt eget inre och inte däruppe bland stjärnorna, desto bättre för oss. Lyckan kan vi endast finna inom oss själva, det är bortkastad tid att söka efter den hos andra, vi har ingen tid till överlopps. Sorgen måste vi bära ensamma, det är inte rätt att söka flytta över den på andras skuldror, kvinnors eller mäns. Vi måste kämpa våra egna strider, med våra egna vapen och slå till så hårt vi kan, födda till kamp som vi är. Fred skall komma en dag, fred utan vanära också för de besegrade om de stått på sin post och försvarat sig så gott de kunnat.

För mig är striden slut och förlorad. Jag har drivits bort från San Michele, mitt livs mål. Jag hade byggt mitt hem, sten på sten, med mina egna händer, i mitt anletes svett. Jag hade byggt det på mina knän till en helgedom åt solen där jag skulle söka kunskap och ljus hos den strålande guden som jag dyrkat hela mitt liv. Elden som brände i mina ögon hade varnat mig gång på gång att jag inte var värdig att leva i solen, att min plats var i skuggan. Men jag hade inte aktat på varningen. Liksom hästarna som vänder åter till det brinnande stallet för att förgås bland flammorna, hade jag vänt tillbaka sommar efter sommar till San Micheles bländande ljus. Akta dig för ljuset! Akta dig för ljuset!

Jag har godtagit mitt öde, jag är för gammal att kämpa mot en gud. Jag har dragit mig tillbaka till mitt fäste i det gamla tornet där jag tänker hålla ut till det sista. Dante levde ännu, när munkarna började bygga Torre di Materita, till hälften borg, till hälften kloster, starkt och fast som klippan som det står på. Hur ofta har inte hans bittra ord: "Nessun maggior dolore che ricordarsi del tempo felice nella miseria", ekat genom det gamla tornet sedan jag kom hit. Men hade han rätt, den florentiske siaren, är det sant att det för oss inte finns större smärta än att i vårt elände minnas vår svunna lycka? Jag för min del tror det inte. Det är med glädje och inte med sorg som mina tankar går tillbaka till San Michele där jag levde de lyckligaste åren av mitt liv. Men det är sant att det gör mig sorgsen att gå dit upp - jag känner mig som inkräktare på en helig mark helgad åt minnet av det förflutna som aldrig kan komma åter, en tid då världen var ung och solen var min vän.

Det är gott att vandra omkring i det dämpade ljuset under Materitas oliver. Det är gott att sitta och drömma i det gamla tornet, det är nästan det enda jag kan göra nu. Tornet vetter

mot väster där solen går ner. Snart sjunker solen i havet, så kommer skymningen, så kommer natten.

Det har varit en härlig dag.

II

Den sista strålen av gyllene ljus tittade in genom fönstret och vandrade långsamt runt i det gamla tornet, från de illuminerade pergamenten och det gotiska silverkrucifixet på väggen till Tanagrafigurerna och de venetianska glasen på refektoriebordet, från de blomsterkrönta nymferna och backanterna dansande till Pans flöjt på den grekiska basreliefen till de bleka dragen på guldgrund av min älskade sankt Franciscus av Assisi med Santa Chiara med liljor i handen vid sin sida. Än omslöt en gloria av guld den florentinska madonnans stilla anlete, än lyste en glimt fram ur dunklet av den stränga marmorgudinnan, Artemis Laphria, med Dödens snabba pil i sitt koger. Som för tretusen år sedan krönte på nytt den strålande Solskivan Achnatons panna, Achnaton, den kunglige drömmaren vid Nilstranden, Solens Son. Tätt bredvid stod Osiris, som dömde över människans själ, och den falkhövdade Horus, den outgrundliga Isis och Nephtys, hennes syster, med Anubis, gravens väktare utsträckt vid sina fötter.

Ljuset dämpades mer och mer och försvann, natten kom.

Dagens Gud, Ljusets Givare, kan du inte stanna hos mig lite längre? Natten är så lång för tankar som inte vågar drömma om soluppgång, natten är så mörk för ögon som inte kan se stjärnorna. Kan du inte beskära mig ännu några få sekunder av din strålande evighet för att låta mig än en gång se din sköna värld, havet, det oändliga, det outgrundliga, de stolta molnen, de snötäckta fjällen, de brusande älvarna, de vänliga träden, blommorna och gräsen och alla mina bröder och systrar i skyn, i skog och på fält? Kan du åtminstone inte låta mig få behålla några vilda blommor i min hand för att värma mitt hjärta? Kan du inte lämna kvar några stjärnor på din himmel för att visa mig vägen genom mörkret?

Om jag inte längre kan urskilja männens och kvinnornas anleten, kan du inte åtminstone låta mig få se skymten av ett barnansikte eller blicka in i ögonen på ett vänligt djur? Jag har läst i mäns och kvinnors ansikten så länge, jag känner dem så väl. Det är ett enformigt studium, jämfört med vad

som står att läsa i Moder Naturs gåtfulla anlete, i Guds egen bibel. Gamla amma som strukit bort så många oroliga tankar från min brännande panna med din ömma hand, gå inte ifrån mig, lämna mig inte ensam i mörkret, jag är rädd för mörkret. Stanna hos mig lite längre, berätta för mig några flera av dina underbara sagor medan du lägger ditt rastlösa barn till ro för den långa nattens sömn.

Världens ljus, du är en gud, och ingen bön från en dödligs läppar har någonsin nått din himmel. Hur kan jag i min ringhet hoppas på förbarmande från dig, obarmhärtige Solgud, från dig som övergav själve den store farao Achnaton vars odödliga solhymn ekade genom Nildalen femhundra år innan Homeros sjöng:

När du stiger upp blir allt glädje och ljus
och människorna säga: Det är Liv att se dig, det är Död att ej se dig.
Väster och Öster prisa dig, när du stiger upp leva de,
när du går ned dö de.

Dock åsåg du utan misskund i ditt strålande öga hur de gamla gudarna vräkte din störste dyrkares tempel i Nilen och slet Solskivan från hans panna och den kungliga gamen från hans bröst och utplånade hans hatade namn från den gyllene svepningen för att låta hans namnlösa själ irra omkring i underjorden i all evighet.

Långt efter det att Nilens, Olympens och Valhalls gudar fallit i stoft sträckte en annan av dina dyrkare, den helige Franciscus av Assisi, il Canto di Soles fromme sångare, sina armar mot din himmel, odödlige Solgud, med samma bön på läpparna, som jag höjer till dig i dag, den att du ej skulle ta ditt välsignade ljus från hans sjuka ögon, skumma av vaka och tårar. På brödernas enträgna böner begav han sig till Rieti för att rådfråga en ryktbar ögonläkare. När kirurgen lade brännjärnet i elden, talade den helige Franciscus till elden som till en vän och sade:

- Broder Eld, framför alla andra ting har Den Allra Heligaste skapat dig av oändligt stort behag, mäktig, skön och nyttig. Var barmhärtig mot mig i denna min prövnings stund, var mig bevågen! Jag anropar den store Guden som har skapat dig att Han må mildra glöden av din eld, så att jag tåligt må uthärda svedan.

När han slutat sin bön till elden gjorde han korstecknet och uthärdade utan klagan det väsande brännjärnet som drogs från örat till ögonbrynet.

- Broder Medico, sade den helige Franciscus, om du inte bränt djupt nog, börja om igen.

Och läkaren som var full av förundran över en sådan själslig styrka i en så bräcklig kropp sade:

- Jag säger eder, bröder, jag har sett underbara ting i dag.

Dock, sankt Franciscus, den frommaste bland män bad förgäves, led förgäves, du övergav il Poverello liksom du övergav den store farao. När de trogna bröderna på hemvägen satte ner båren med dess bräckliga börda under olivträden vid foten av Assisi, kunde den helige Franciscus inte längre se sin älskade stad då han lyfte sina händer för att ge den en sista välsignelse.

Hur kan då jag, syndaren, den ringaste av alla dina dyrkare, hoppas på medlidande av dig, Livets obeveklige furste? Hur vågar jag be dig om ännu en gunst, du som redan gett mig så många dyrbara gåvor med öppna händer? Du gav mig mina ögon som var skapade till att lysa av fröjd och fyllas med tårar, du gav mig ett hjärta som kunde klappa av längtan och blöda av medlidande, du gav mig hopp, du gav mig sömn.

Jag trodde att du gav mig allt detta som en gåva. Jag misstog mig. Det var bara ett lån, som du nu kräver tillbaka för att ge det till en annan varelse som i sin tur skall stå upp ur samma evighet i vilken jag nu sjunker tillbaka. Ljusets Herre, ske alltså din vilja, Herren gav och Herren tog, välsignat vare Herrens namn.

III

Klockorna i campanilen ringde Ave Maria. Aftonvinden susade genom cypresserna utanför fönstret där fåglarna kvittrade god natt till varandra. Havets röst tonade av och nattens välsignade tystnad sänkte sig över det gamla tornet.

Jag satt i min Savonarolastol, trött och modlös. Wolf sov vid mina fötter, under dagar och nätter hade han knappast lämnat mig. Då och då öppnade han sina ögon och såg på mig med en blick så full av kärlek och sorg att den nästan kom mina egna att fyllas av tårar. Då och då reste han sig

upp och lade sitt stora huvud i mitt knä. Visste han vad jag visste, förstod han vad jag förstod, att stunden närmade sig då vi skulle skiljas? Jag strök hans huvud under tystnad, för första gången hade jag inga ord för honom, hur skulle jag kunna förklara för honom det hemlighetsfulla okända som jag inte kunde förklara för mig själv.

- Wolf, jag ska bryta upp härifrån, långt bort till ett fjärran land. Denna gång kan du inte följa med mig, min vän. Du måste stanna kvar här där vi levat tillsammans så länge i sorg och i glädje. Du ska inte sörja mig, du måste glömma mig som alla andra ska glömma mig, för så är livets lag. Var vid gott mod, du ska få det bra och det ska kanske också jag. Allt som jag kunnat göra för din lycka det har jag gjort. Du ska leva ditt liv som du levat det hittills, omgiven av samma kärleksfulla omsorg som du fick av mig. Du ska få ditt rikliga mål mat framsatt åt dig när klockorna i campanilen ringer mezzogiorno och du ska få din portion ben två gånger i veckan som förr. Den stora trädgården där du brukade leka med mig är fortfarande din, och också om du kanske skulle glömma påbudet och jaga en främmande katt bland oliverna, så ska jag fortsätta att vända till mitt blinda öga som jag gjorde förr, för gammal vänskaps skull. Och när dina lemmar styvnat och dina ögon blivit skumma ska du gå till vila för alltid under den antika marmorkolonnen bland cypresserna vid sidan av dina kamrater som gått före dig dit. Och när allt kommer omkring, vem vet om vi inte ska mötas igen? Stora eller små, våra utsikter är ungefär desamma.

"Gå inte ifrån mig. Stanna här eller ta mig med dig", bönföll de trogna ögonen.

- Wolf, jag går till ett land som jag inte vet någonting om. Jag vet inte vad som ska hända mig där och ännu mindre vet jag vad som skulle hända mig om du kom med mig. Jag har hört underbara sägner om det Okända landet, men det är bara sägner, ingen som varit där har någonsin vänt åter för att säga vad han sett. En enda man kunde ha gjort det, men Han vände åter till sin Fader i himlen med läpparna förseglade i outgrundlig tystnad.

Jag klappade ömt min trogne vän, men mina domnade fingrar kunde inte längre känna beröringen av hans lena päls.

Jag lutade mig ner över hans huvud för att kyssa honom till farväl, en plötslig fruktan glimtade till i hans ögon, han ryggade tillbaka och kröp under bordet. Jag lockade på

honom, men för första gången lydde han inte. Jag visste vad det betydde. Jag hade sett det förr. Jag hade trott att jag hade ännu ett par dagar kvar. Jag reste mig upp och försökte gå till fönstret för att dra ett djupt andetag, men lemmarna vägrade att lyda och jag sjönk tillbaka i min stol. Min blick vandrade runt i det gamla tornet. Allt var mörkt och tyst, men jag tyckte mig höra Artemis, den stränga gudinnan, ta sin snabba pil från kogret redo att höja bågen. En osynlig hand rörde vid min skuldra. En lätt rysning for genom min kropp. Jag trodde jag skulle svimma men jag kände ingen smärta och mitt huvud var klart.

- Välkommen, Herre. Jag tyckte mig höra hovslagen av din svarta stridshäst dåna genom natten, du har vunnit loppet till sist, för jag kan ännu se ditt dystra ansikte när du böjer dig över mig. Du är ingen främling för mig, vi har ofta sett varandra alltsedan vi stod sida vid sida bredvid en bädd i Salle Ste-Claire. Jag kallade dig då hård och grym, en blodtörstig bödel som nästan tycktes njuta av att åse sina offers långsamma pina. Jag kände inte livet så väl som jag känner det nu. Jag vet nu att du är den barmhärtigare av de två, att vad du tar med ena handen ger du tillbaka med den andra. Jag vet nu att det var Livet och inte du som tände skräcken i dessa vidöppna ögon och spände musklerna i dessa flämtande bröst för ännu ett andetag, ännu en minut av ångest.

Jag för min del kommer inte att brottas med dig i dag. Hade du kommit till mig när blodet var ungt, skulle det varit en annan sak. Jag var full av liv då, jag skulle ha satt mig till motvärn och slagit igen så hårt jag kunde. Nu är jag trött och modlös, mina ögon är skumma, mina lemmar är stela och mitt hjärta utslitet, jag har bara mina tankar kvar och tankarna säger mig, att det ingenting tjänar till att kämpa mot dig. Därför tänker jag sitta stilla i min Savonarolastol och se på medan du sätter i gång. Jag är nyfiken att se hur det hela går till. Jag har alltid varit intresserad av fysiologi. Kanske det är bäst att jag låter dig veta att jag är byggd av första klassens material, slå till så hårt du kan, annars kommer du kanske att slå miste som du redan gjort ett par gånger, om jag inte tar fel. Jag hoppas, Herre, att du inte hyser något gammalt groll mot mig sedan Avenue de Villiers-tiden då jag nog höll dig i strängt arbete. För att säga sanningen är jag inte så modig som jag låtsas vara - om du ville ge mig några

droppar av din eviga sömndryck innan du börjar, så vore jag tacksam.

- Det gör jag alltid, och det borde du väl veta som så ofta stått vid min sida. Vill du skicka efter en präst så finns det ännu tid till det. De brukar alltid sända efter prästen när de ser mig komma.

- Det tjänar ingenting till att skicka efter en präst, han kan ingenting göra för mig nu. Det är för sent för mig att ångra och för tidigt för honom att döma, och jag gissar att det gör dig detsamma.

- Det är mig fullkomligt likgiltigt. Goda människor och onda är precis desamma för mig.

- Det tjänar ingenting till att sända efter en präst som bara skulle säga mig att jag föddes i synd, att mina tankar och mina gärningar var av ondo, att jag måste ångra allt jag gjort, ta tillbaka allt. Jag ångrar mycket litet av vad jag gjort, jag tar ingenting tillbaka. Jag har levat efter min instinkt så gott jag kunnat, och jag tror att min instinkt varit sund. Jag har ofta nog burit mig åt som en dåre när jag försökte låta mig ledas av mitt förstånd. Det berodde på att mitt förstånd inte såg klart, och jag har redan blivit straffad för det. Jag önskar säga tack till dem som varit överseende och vänliga mot mig. Jag har haft få fiender, de flesta var doktorer, de gjorde mig förresten ingen skada, jag gick min egen väg i alla fall. Jag ber dem om förlåtelse som jag smärtat. Det är allt. Resten angår bara Gud och mig själv, inte prästen som jag inte erkänner som min domare.

- Jag tycker inte om era präster. Det är de som med sitt hot om evighet och om helvete lärt människorna att frukta mig. Det är de som slitit vingarna från mina skuldror och förvandlat mig till ett skrämmande benrangel som vandrar från hem till hem med lie i handen och som trår sin danse macabre på freskerna på deras klostermurar, hand i hand med alla deras saliga och deras fördömda. Jag har ingenting att skaffa vare sig med deras himmel eller deras helvete. Jag är en naturlag.

- Just innan solen gick ner kom en liten trädgårdssångare och sjöng för mig nedanför mitt fönster. Ska jag aldrig få höra honom mer?

- Där det finns änglar finns det fåglar.

- Jag önskar att en vänlig röst kunde läsa Faidon för mig än en gång.

- Rösten var dödlig, orden är odödliga, du ska få höra dem igen.

- Ska jag någonsin mer höra tonerna av Mozarts *Requiem*, min älskade Schubert och Beethovens titanska strängaspel?

- Det var endast ett eko från himlen du hörde.

- Jag är redo. Slå till, min vän!

- Jag ska inte bruka våld. Jag ska låta dig falla i sömn.

- Kommer jag att vakna?

Intet svar på min fråga.

- Kommer jag att drömma?

- Ja, allt är endast en dröm.

Han stod där tätt vid min sida med bekransade lockar och drömtyngd panna, skön som kärlekens genius.

- Vem är du gosse? Är du Hypnos, sömnens ängel?

- Jag är hans broder född av samma moder, Natten. Tanatos är mitt namn. Jag är Dödens ängel. Det är ditt liv som slocknar i facklan som jag trampar under min fot.

Jag drömde att jag såg en gammal man stappla fram sin ensliga väg. Då och då lyfte han huvudet och såg uppåt, liksom sökte han någon för att visa honom vägen. Då och då sjönk han ner på sina knän som om han inte längre hade styrka att sträva vidare. Redan låg fälten, skogarna och havet djupt nedanför hans fötter och snart försvann också de snöklädda fjällen i töcknet som omslöt den försvinnande jorden. Framåt, uppåt gick hans väg. Stormdrivna moln lyfte honom på sina mäktiga skuldror och bar honom med svindlande hast genom det oändliga. Vinkande stjärnor ledde honom närmare och närmare landet som inte vet av natt eller död. Han stod till sist framför himmelens portar som var fastnitade med gyllene gångjärn vid diamantklippan. Var det en evighet, var det en dag, var det en minut som han knäböjde på tröskeln och hoppades utan hopp att få komma in? Plötsligt slogs de väldiga portarna upp av osynliga händer och en vit gestalt med en ängels vingar och ett sovande barns ansikte svävade förbi mig. Jag sprang upp och med förtvivlans djärvhet stal jag mig in just som portarna skulle stängas.

- Vem är du, fräcke inkräktare? hejdade mig en sträng röst.

En reslig figur klädd i vit mantel och med guldnyckel i handen spärrade min väg.

- Väktare vid himlens portar, helige sankte Per, jag besvär dig, låt mig stanna!

Med rynkade ögonbryn ögnade sankte Per igenom mitt jordelivs magra förtjänstförteckning och dess långa syndaregister.

- Det ser illa ut, sade han. Mycket illa. Hur kom du hit? Det måste vara ett misstag, jag förstår inte...

Han tystnade plötsligt då en liten budbärarängel hastigt slog sig ner framför oss. Han fällde ihop sina purpurvingar och ordnade sin korta mantel sömmad av spindelväv och rosenblad och gnistrande av morgondagg. Hans små ben var bara och rosiga som blombladen, hans späda fötter bar gyllene sandaler. Käckt på sned på hans lockiga huvud satt en liten hatt av tulpaner och liljekonvaljer. Hans ögon var fulla av solglans och hans läppar log av glädje. I sin knubbiga hand höll han ett guldpräntat pergament som han räckte sankte Per med viktig min.

- De vänder sig alltid till mig när de råkat illa ut, muttrade sankte Per medan han läste igenom pergamentskrivelsen. När allt går som det ska bryr de sig inte om mig. Säg dem, sade han till budbärarängeln, säg dem att jag kommer strax, säg dem att de framför allt inte ska svara på några frågor förrän jag kommer.

Den lille ängeln lyfte sitt rosiga finger till sin tulpanhatt, slog ut sina purpurvingar och flög sin väg snabb som en fågel och sjungande som den.

Sankte Per såg obeslutsamt på mig med sin genomträngande blick.

Sedan vände han sig till en åldrig ärkeängel som stod lutad mot sitt dragna svärd som en skiltvakt vid det gyllene förhänget, och sade i det han pekade på mig:

- Låt honom vänta här tills jag kommer tillbaka. Han är djärv och listig, hans tunga är hal, ta dig i akt så att han inte lossar på din. Vi har alla våra svagheter, jag känner din. Det är något besynnerligt med den här anden, jag kan inte ens begripa hur han kom in här. Det är inte alls omöjligt att han hör till samma släkte som lockade dig från himmeln att följa Lucifer och som orsakade ditt fall. Var försiktig, var tystlåten, var på din vakt!

Han gick. Jag såg på den gamle ärkeängeln och den gamle ärkeängeln såg på mig. Jag tänkte att det var klokast att ingenting säga, men jag iakttog honom i smyg. Snart såg

jag honom spänna av sig svärdet och med stor försiktighet ställa det mot en pelare av lapis lazuli. Han såg helt lättad ut. Hans gamla ansikte var så blitt, hans ögon var så milda att jag var säker på att han var lika mycket stämd för fred som jag.

- Vördnadsbjudande ärkeängel, sade jag blygt, måste jag vänta länge på sankte Per?

- Jag har hört trumpeterna ljuda i domarsalen, sade ärkeängeln, de håller på att förhöra två kardinaler som har sänt efter sankte Per att bistå dem med sitt försvar. Nej, jag tror inte du behöver vänta så länge, småskrattade ärkeängeln, i regel lyckas inte ens sankt Ignatius, den skarpaste lagkarlen i himlen krångla dem igenom. Allmänne åklagaren håller honom stången, han var munk förut och hette Savonarola och blev bränd på bålet.

- Gud är domaren, sade jag, och inte människan, och Gud är barmhärtig.

- Ja, Gud är den högste domaren och Gud är barmhärtig, upprepade ärkeängeln. Men Gud råder över tallösa världar långt större i glans och prakt än den halvförgätna lilla stjärnan som kardinalerna kommer ifrån.

Ärkeängeln tog mig vid handen och ledde mig till den öppna valvbågen. Jag såg med bävan tusentals strålande stjärnor och planeter pulserande av liv och ljus vandra sin förutspådda väg genom oändligheten.

- Ser du den där lilla stjärnan, svagt glimmande som lågan av ett talgljus som håller på att flämta ut? Den stjärnan är världen som dessa bägge människor kommer ifrån, två myror krälande på en jordklump.

- Gud skapade deras värld och Han skapade också dem, sade jag.

- Ja, Gud skapade deras värld. Han befallde solen att tina upp dess frusna inre. Han renade jorden med floder och sjöar. Han klädde dess skrovliga yta med skogar och fält. Han befolkade den med vänliga djur. Jorden var skön och allt var gott. Sedan, på den sista dagen, skapade Han människan. Kanske hade det varit bättre om Han vilat dagen innan Han skapade människan istället för dagen efter. Du vet väl hur det gick till? En dag började en stor uthungrad apa att med sina hårda händer forma sig vapen för att dräpa de andra djuren. Vad kunde de sex tum långa rovtänderna hos en Machairodus förmå mot hans vässade flintkniv, skarpare än

tigerns sabeltänder? Vad kunde grottbjörnens skarpa klor förmå mot hans trädstam, späckad med törnen och vassa musselskal? Vad kunde deras vilda styrka förmå mot hans list, hans snaror, hans fallgropar? Så växte han upp, en grym Protanthropus som dräpte allt levande, som kom i hans väg, en Satan bland djuren. Upprätt bland sina fallna offer höjde han sin blodstänkta segerfana över den osjäliga världen och krönte sig själv till skapelsens konung. Det naturliga urvalet rätade ut hans ansiktsvinkel och förstorade hans hjärnskål. Hans vilda skri av vrede och fruktan formade sig till artikulerade ljud och ord. Han lärde sig att tämja elden. Långsamt tog han människoform. Hans ungar sög blodet ur det skälvande köttet av de djur han dräpt och slogs som hungriga vargar om märgbenen han krossat med sina väldiga käkar och strött omkring i sin håla. Så växte de upp, starka och grymma som han själv, färdiga till anfall mot varje levande varelse som korsade deras väg, om det så var deras egna fosterbröder. Skogen darrade när de nalkades, fruktan för människan föddes bland djuren. Rasande av mordlust började de snart slå ihjäl varandra med stenyxor. Den grymma fejden begynte, fejden som aldrig upphört.

Vrede lyste i Herrens ögon. Han ångrade att Han skapat människan. Och Herren sade:

"Jag skall utplåna människorna från jordens yta, ty de är fulla av våld och ondska."

Han befallde, och det stora djupets källor bröt fram och himmelens fönster öppnade sig för att dränka människorna och jorden som människorna besudlat med blod och brott. Om Herren blott dränkt dem alla! Men i sin nåd lät Han jorden än en gång uppstå renad och luttrad av syndaflodens vatten. Förbannelsen levde kvar i blodet på det fåtal som Han låtit rädda i arken. Mördandet började på nytt, kriget blossade åter upp.

Gud såg på med oändligt tålamod, ovillig att straffa, villig att förlåta intill det sista. Han sände till och med sin egen Son till människornas onda värld för att lära dem mildhet och kärlek och för att be för dem. Du vet väl vad de gjorde med Honom? Himmeln till trots stack de sedan världen i brand. Med djävulsk list smidde de nya vapen för att mörda varandra. De tyglade döden att rida i skyn, de förgiftade den livgivande luften med helvetets ångor. Stridens dån skakade hela deras värld. En av änglarna som vaktar Guds tron har

berättat för mig att madonnans ögon är röda av tårar och att såret i hennes Sons sida har gått upp igen.

- Men Gud som är barmhärtighetens gud, hur kan Han låta detta mördande fortgå? frågade jag. Hur kan Han lyssna oberörd till dessa ångestrop?

Den åldrige ärkeängeln såg sig försiktigt omkring för att försäkra sig om att ingen lyssnade.

- Gud är gammal och trött, viskade han liksom skräckslagen över sina egna ord. Hans tankar är tunga av sorg. Änglarna som vakar över Honom med oändlig kärlek har inte hjärta att störa Hans vila med dessa ständiga budskap om ve och ondska. Ofta vaknar den Gamle upp ur sin marfyllda slummer och frågar vad som orsakar dundret som dånar i Hans öron och flamman som blixtrar genom mörkret. Och änglarna som står omkring Honom svarar att dånet är rösten från Hans egna stormdrivna moln och flamman är åskblixten som Han själv tänt. Och Hans trötta ögonlock sluter sig igen.

- Det är bäst så, vördade ärkeängel, det är bäst så. För om Hans ögon hade sett vad jag sett och Hans öron hört vad jag hört, skulle Han än en gång ha ångrat att Han skapat människan. Än en gång skulle Han befalla det stora djupets källor att öppna sig för att förgöra människorna och denna gång skulle Han dränka dem alla och lämna djuren ensamma kvar i arken.

- Frukta Guds vrede! Frukta Guds vrede!

- Jag är inte rädd för Gud. Men jag är rädd för dem som en gång var människor, de stränga profeterna, kyrkofäderna, sankte Per som befallde mig vänta här tills han kom tillbaka.

- Sanningen att säga är det inte utan att jag också är en smula rädd för sankte Per, medgav den åldrige ärkeängeln, du hörde hur barskt han förebrådde mig att jag låtit vilseleda mig av Lucifer. Gud själv har förlåtit mig och beskärt mig att återvända till sin himmel. Vet inte sankte Per att förlåta betyder att glömma? Du har rätt, profeterna är stränga. Men de är rättfärdiga, de var upplysta av Gud och de talar med Hans egen röst. Men kyrkofäderna läser endast med sina skumma ögon andra människors tankar, deras röster är människoröster.

- Ingen människa känner en annan människa. Hur kan de döma dem som de inte känner? Jag önskar att den helige Franciscus fanns bland mina domare, jag har älskat honom hela mitt liv, han känner mig, han förstår mig.

- Den helige Franciscus har aldrig dömt någon. Han har endast förlåtit, liksom Kristus själv som lägger sin hand i hans som om han vore hans broder. Den helige Franciscus syns inte ofta till i Yttersta domens sal där du snart ska stå. Han är inte ens gärna sedd där. Mer än en av martyrerna och kyrkofäderna är avundsjuka på hans heliga stigmata och mer än en av himlens magnater känner sig illa till mods i sina guldbroderade mantlar när il Poverello visar sig ibland dem i sin trådslitna kåpa. Madonnan lagar och lappar den så gott hon kan, hon säger att det tjänar ingenting till att skaffa honom en ny kåpa, han skulle bara ge bort den.

- Jag önskar jag kunde få träffa honom, jag har längtat efter att fråga honom om en sak som jag förgäves frågat mig själv under hela mitt liv. Om någon kan besvara den frågan är det han. Kanske du, vise gamle ärkeängel, kan säga mig det? Vart går djurens själar? Var är deras himmel? Jag skulle gärna vilja veta det, för jag har . . .

Jag vågade inte säga mer.

- "I min Faders hus äro många boningar", säger Herren. Gud som skapade djuren ska nog ta hand om dem. Himlen är stor nog för att det ska finnas rum också för dem.

- Lyssna, viskade den gamle ärkeängeln och pekade med fingret mot den öppna valvgången, lyssna!

En ljuv melodi buren av harposträngar och milda barnaröster nådde mina öron när jag blickade ut över de himmelska trädgårdarna fulla av dofter från elyseiska blommor.

- Lyft dina ögon och se, sade ärkeängeln och böjde vördnadsfullt sitt huvud.

Innan mina ögon varsnat den gyllene glorian kring hennes huvud, hade mitt hjärta sagt mig vem hon var. Vilken oförliknelig målare var han inte, denne Sandro Botticelli! Där kom hon, just så som han så ofta målat henne, så ung, så ren, och dock med denna underbara modersömhet i sina ögon! Blomsterkrönta jungfrur med leende läppar och barnaögon omgav henne med evig vår, späda änglar med hopfällda vingar av guld och purpur bar upp hennes mantel, andra bredde en matta av rosor framför hennes fötter. Santa Chiara, den helige Franciscus älskade, viskade något i madonnans öra och det tycktes mig nästan som om Kristi Moder värdigats se på mig för ett ögonblick då hon gick förbi.

- Frukta inte, sade ärkeängeln sakta, frukta inte. Madonnan har sett dig, Hon ska minnas dig i sina böner.

- Sankte Per dröjer, tillade han, han kämpar en hård kamp med Savonarola för att rädda sina kardinaler.

Ärkeängeln lyfte en flik av det gyllene förhänget och kastade en blick neråt peristylen.

- Ser du den där anden i sin vita klädnad och med blomman instucken bakom örat? Jag pratar ofta med honom, han är avhållen av oss alla här, han är enkel och oskyldig som ett barn. Jag iakttar honom ofta med nyfikenhet, han går alltid för sig själv och plockar upp fjädrarna som fallit från änglarnas vingar, han har bundit ihop dem till en liten fjädervippa, och när han tror att ingen ser honom böjer han sig ner för att sopa lite stjärndamm från det gyllene golvet. Jag tror inte att han vet själv varför han gör det, han säger att han inte kan låta bli. Jag undrar vem han var på jorden? Han kom hit för inte så länge sedan, han kan kanske tala om för dig allt vad du vill veta om den Yttersta domen.

Jag såg på den vitklädde anden och kände igen min vän Arcangelo Fusco, gatsoparen från det italienska fattigkvarteret i Paris. Samma ödmjuka ärliga ögon, samma blomma bakom örat, rosen som han med sydländsk artighet räckte till grevinnan den dag hon kom med mig för att ge sina dockor till Salvatores barn.

- Käre Arcangelo Fusco, sade jag och sträckte ut handen till min vän, jag har aldrig tvivlat på att du skulle komma hit.

Han såg på mig med frånvarande ögon som om han inte kände igen mig.

- Arcangelo Fusco, känner du inte igen mig, kommer du inte ihåg mig? Kommer du inte ihåg hur ömt du skötte Salvatores barn när de hade difteri, hur du sålde dina helgdagskläder för att betala likkistan när det äldsta barnet dog, den lilla flickan som du höll så mycket av?

Ett uttryck av lidande gled som en skugga över hans stilla ansikte.

- Jag minns ingenting.

- Å, min vän, vilken oerhörd hemlighet uppenbarar du inte med dessa ord. Vilken börda lyfter du inte ifrån mitt hjärta. Du minns ingenting. Men hur kommer det sig då att jag kan minnas?

- Kanske du inte är död ännu, kanske du bara drömmer att du är död?

- Jag har varit en drömmare i hela mitt liv, om detta är en dröm är det den underbaraste av alla.

- Kanske var ditt minne bättre än mitt, livskraftigt nog att för en kort stund kunna överleva skilsmässan från din domnade hjärna. Jag vet ingenting, jag förstår ingenting, allt det där är för djupsinnigt för mig, jag gör inga frågor.

- Det är därför du fick komma hit, min vän. Men säg mig, Arcangelo Fusco, kommer ingen häruppe ihåg sitt liv på jorden?

- Man påstår det, man säger att det bara är de som kommer till helvetet som minns sitt jordeliv, det är därför det kallas helvetet.

- Men säg mig, Arcangelo Fusco, var rannsakningen lång, var domarna stränga?

- De såg förskräckligt stränga ut först, jag började darra i hela kroppen, jag var rädd att de skulle fråga mig om den där napolitanske skomakaren som tog min hustru ifrån mig och som jag stack ihjäl med hans egen kniv. Men lyckligtvis ville de inte veta något om skomakaren. Det enda de frågade mig om var om jag hade handskats med guld, och jag sade att jag aldrig haft annat än koppar i mina fickor. De frågade mig om jag hade gods och ägodelar, och jag svarade att jag ingenting annat ägde än skjortan som jag dog i på sjukhuset. De frågade mig ingenting mera och släppte in mig. Så kom en ängel med ett stort paket i händerna.

"Ta av dig dina trasor och sätt på dig dina helgdagskläder", sade ängeln. Kan du tänka dig, det var mina egna helgdagskläder som jag sålt för att betala begravningsentreprenören. Jag kände knappt igen dem, änglarna hade broderat dem med pärlor och ädelstenar, du ska få se mig bära dem nästa söndag om du är här ännu. Så kom en annan ängel med en stor sparbössa i handen.

"Öppna sparbössan", sade ängeln, "den innehåller dina sparpengar, alla dina kopparslantar som du gav bort till andra som var lika fattiga som du. Allt vad människorna ger bort på jorden sparas åt dem i himlen, allt vad de sparar på jorden förlorar de."

Kan du tänka dig, det var inte en enda kopparslant i sparbössan, alla mina kopparslantar hade förvandlats till guldpengar.

- Hör på, viskade Arcangelo Fusco sedan så att ärkeängeln inte skulle höra oss, jag vet inte vem du är, men du ser ut som om du hade mycket dåliga affärer, ta inte illa upp, men du får hjärtans gärna stoppa i din ficka ett par av

guldslantarna ur sparbössan. Jag sa till ängeln att jag inte visste vad jag skulle göra med alla dessa pengar, och ängeln rådde mig att ge dem till förste fattiglapp jag mötte.

- Hade jag följt ditt exempel, Arcangelo Fusco, skulle jag inte vara så utfattig som jag är i dag. Ack, jag gav inte bort mina helgdagskläder, det är därför jag nu går i trasor. Sannerligen, det är en stor lättnad för mig att de inte frågade dig ingående om den napolitanske skomakaren.du förpassade till en annan värld. Gud vet hur många skomakares liv jag har att svara för, jag som varit doktor i över trettio år.

Det gyllene förhänget drogs åt sidan av osynliga händer och en ängel stod framför oss.

- Din tur har kommit att träda inför dina domare, sade den gamle ärkeängeln. Var ödmjuk, säg ingenting, framförallt säg ingenting. Kom ihåg att det var min tunga som bragte mig på fall och att din också kan bringa dig på fall om du lossar dess band.

- Hör på, viskade Arcangelo Fusco med en slug blinkning i ögonen, följ mitt råd och ta ingen onödig risk. Om jag var som du skulle jag inte säga ett ord om de där andra skomakarna som du talade om. Jag sa ingenting om min, eftersom de inte frågade mig om honom. När allt kommer omkring så visste de kanske ingenting om honom - chi lo sa?

Ängeln tog mig vid handen och ledde mig genom en rad av gyllene sfinxer till Osiris sal. Skyhöga kolonner av lapis lazuli och opal med kapitäler av strålande lotusblommor uppbar det mäktiga valvet överstrött med himmelens stjärnor.

Jag lyfte mitt huvud och såg myriader av martyrer och helgon i vita mantlar, eremiter, anakoreter och styliter med vilda anletsdrag stekta av Nubiens sol, nakna cenobiter med sina utmärglade kroppar betäckta av en fäll av hår, strängt blickande, långskäggiga profeter, heliga apostlar med palmkvistar i händerna, patriarker och kyrkofäder från alla länder, ett halvt dussin påvar i glittrande tiaror och ett par kardinaler i röda kåpor. I en halvcirkel framför mig satt mina domare, stränga och obevekliga.

- Det ser illa ut, sade sankte Per och räckte fram mina papper, mycket illa.

Sankt Ignatius, den Store Inkvisitorn, reste sig från sin stol och talade:

- Hans liv var fläckat av synd, hans själ är mörk, hans hjärta är orent. Som en kristen och ett helgon fordrar jag hans

evinnerliga fördömelse, må djävulen pina hans kropp och hans själ från evighet till evighet.

Ett gillande mummel ekade genom salen. Jag lyfte mitt huvud och såg på mina domare. De såg på mig under sträng tystnad. Jag böjde huvudet och sade ingenting. Jag hade den gamle ärkeängelns varning i minnet och förresten visste jag inte alls vad jag skulle säga. Plötsligt lade jag märke till att långt borta i bakgrunden stod ett litet helgon som nickade frenetiskt åt mig. Kort därpå såg jag honom försiktigt bana sig väg bland de stora helgonen fram till den plats där jag stod nära ingången.

- Jag känner dig mycket väl, sade det lilla helgonet med en vänlig blick i sina milda ögon, jag såg dig komma. Och med ett finger på läpparna tillade han i en viskning: Jag såg också din trogne vän i hälarna på dig.

- Vem är du, vänlige fader? viskade jag tillbaka.

- Jag är San Rocco, hundarnas skyddspatron, tillkännagav det lilla helgonet, jag önskar att jag kunde hjälpa dig, men jag är tyvärr bara ett obetydligt helgon, de bryr sig inte om vad jag säger, viskade han med en förstulen blick mot profeterna och kyrkofäderna.

- Han var en otrogen, fortsatte sankt Ignatius, en bespottare, en lögnare, en bedragare, en svartkonstnär, en horkarl...

Några av profeterna spetsade öronen.

- Han var ung och eldig, försvarade mig sankt Paulus, det är bättre att älska än att brinna.

- Åren gjorde honom inte bättre, mumlade en eremit.

- Han tyckte om barn, sade sankt Johannes.

- Han tyckte om deras mammor också, brummade en patriark i sitt skägg.

- Han sparade sig aldrig som läkare, sade sankt Lukas som själv varit läkare.

- Himlen är full av hans patienter och det är också helvetet, enligt vad jag hört berättas, bet sankt Dominicus av.

- Han har haft den fräckheten att komma hit med en stor hund, som sitter och väntar på honom utanför himlens portar, upplyste sankte Per.

- Han behöver inte vänta länge på sin husbonde, väste sankt Ignatius.

- En hund vid himlens portar! dundrade en bister gammal profet.

- Vem är det? viskade jag till hundarnas skyddspatron.

- För Guds skull var tyst, kom ihåg ärkeängelns varning. Jag tror det är Habbakuk.

- Om Habbakuk är bland mina domare är jag förlorad i alla fall. "Il est capable de tout", sade Voltaire.

- En hund vid himlens portar, vrålade Habbakuk, en hund, ett orent djur!

Det var för mycket för mig.

- Han är inte ett orent djur, röt jag tillbaka och blängde argt på Habbakuk, han skapades av samme Gud, som skapade dig och mig. Om det finns en himmel för oss, måste det också finnas en himmel för djuren, fast ni bistra gamla profeter i er oomkullrunkliga helighet helt och hållet glömt bort dem. Det har förresten ni också, fromma apostlar, fortsatte jag och tappade huvudet mer och mer, eller varför återgav ni i era heliga skrifter inte ett enda ord från Jesu Kristi läppar till försvar för våra stumma bröder, jag är säker på att han yttrade sådana ord.

- Den heliga kyrkan som jag tillhörde på jorden har aldrig intresserat sig för djuren, avbröt sankt Anastasius, inte heller önskar vi höra något om dem i himmelen. Bespottare, du gjorde bättre i att tänka på din egen själ istället för på deras, din egen svarta själ som snart ska vända åter till mörkret varifrån den kom.

- Min själ kom från himlen och inte från helvetet som ni släppt lös på jorden. Jag tror inte på ert helvete.

- Du kommer snart att tro på det, väste den Store Inkvisitorn med flammande ögon.

- Guds vrede har fallit över honom, han är från sina sinnen, han är från sina sinnen, skallade en röst.

Ett skri av fasa ljöd genom tempelsalen:

- Lucifer! Lucifer! Satan är mitt ibland oss.

Moses stod upp, en väldig gestalt med de Tio budorden i sina seniga händer och blixtar av vrede i sina ögon.

- Så ond han ser ut, viskade jag skräckslagen till hundarnas skyddspatron.

- Han är alltid ond, viskade den helige lille mannen tillbaka.

- Låt inget mer bli sagt om denne ande, dundrade Moses. Rösten som jag hörde är rösten från Satans brännande läppar. Människoande eller djävul, bort härifrån! Jehovah, Israels

Gud, sträck ut din hand och slå ner honom! Bränn hans kött och låt blodet i hans ådror förtorka! Bryt sönder benen i hans kropp! Förjaga honom från himmelen och jorden och släng honom tillbaka till helvetet varifrån han har kommit!

- Till helvetet! Till helvetet! ekade det genom domarsalen.

Jag försökte tala, men inte ett ord kom över mina läppar. Mitt hjärta frös, jag kände mig övergiven av Gud och människor.

- Lita på mig, jag ska se efter hunden om det slutar illa, viskade det lilla helgonet vid min sida.

Plötsligt tyckte jag mig höra kvittret av en fågel genom den förfärliga tystnaden. En orädd liten trädgårdssångare slog sig ner på min skuldra och sjöng i mitt öra:

- Du räddade min mormor, min faster och tre av mina kusiner från pina och död av människohand på klippön. Välkommen! Välkommen!

I samma ögonblick pickade en lärka på mitt finger och kvittrade:

- Jag mötte en gång en flugsnappare i Lappland som berättade för mig att när du var pojke lagade du vingen på en av hans förfäder och värmde hans frusna kropp vid ditt hjärta, och när du öppnade handen för att låta honom flyga kysste du honom på huvudet och sade: Lycka på resan lille broder! Lycka på resan lille broder! Välkommen hit! Välkommen hit!

- Hjälp mig lille broder! Hjälp mig lille broder!

- Lita på mig, sjöng lärkan och flög sin väg med en drill av fröjd, lita på mig!

Jag följde med ögonen lärkans flykt bort mot det blånande högland som jag tydligt såg genom den gotiska valvbågen. Hur väl kände jag inte igen dessa blånande kullar från Fra Angelicos tavlor. Samma silvergrå oliver, samma dunkla cypresser avtecknade sig mot den bleka aftonhimlen. Jag hörde Assisis klockor ringa Angelus, och där kom han, Umbrias bleka helgon, sakta nerför stigen med broder Leo och broder Leonardo vid sin sida. Snabbvingade fåglar fladdrade kring hans huvud, andra åt ur hans utsträckta hand, andra sov bland de vida vecken av hans kåpa. Den helige Franciscus stod stilla vid min sida och såg på mina domare med sina underbara ögon, dessa ögon som varken Gud eller människor kunde möta med vrede.

Moses sjönk ner i sin stol och lät de Tio budorden falla ur sina händer.

- Alltid han, mumlade han bittert, den bräcklige, utmärglade drömmaren med sin flock av fåglar och sitt följe av tiggare och förkastade. Så bräcklig och dock stark nog att hejda din hämnande hand, o Herre. Är det då inte sant att Du är Jehovah, den stränge guden som steg ner i eld och rök på berget Sinai och kom Israels barn att darra av skräck? Var det inte Din vrede som bjöd mig att sträcka ut min straffande stav för att förtorka markens örter och träd så att alla människor och djur skulle dö? Var det inte Din röst som ljungade genom mina Tio budord? Vem ska frukta flamman av Din förödande blixt, o Herre, om dånet av Din vredes åska kan överröstas av en fågels kvitter?

Mitt huvud sjönk ner på den helige Franciscus skuldra.

Jag var död - och jag visste det ej.

Aristofanes · Getingarna. Freden · Riddarna. Lysistrate.
Augustinus · Bekännelser
Marcus Aurelius · Självbetraktelser
Jane Austen · Stolthet och fördom
Joseph Bédier · Tristan och Isolde
Benvenuto Cellinis liv I · II
Karen Blixen · Sju romantiska berättelser I · II
Boccaccio · Decamerone
James Boswell · Samuel Johnsons liv
Buddha talade och sade
John Bunyan · Kristens resa
Cervantes · Don Quijote
Chateaubriand · Minnen från andra sidan graven
Cicero · Samtal i Tusculum I—II · III—V
Joseph Conrad · Lord Jim · Negern på Narcissus. Tyfon · Seger
Dante · Helvetet · Skärselden · Paradiset
Alphonse Daudet · Brev från min kvarn · Tartarin från Tarascon
Demosthenes-Cicero · Tre politiska tal
Den långa floden
Den poetiska Eddan
Charles Dickens · Julberättelser
Fjodor Dostojevskij · Farbrors dröm och andra noveller
Euripides · De fenikiska kvinnorna. De skyddssökande
Benjamin Franklin · Självbiografi
John Galsworthy · Förmöget folk
Vsevolod Garsjin · Den röda blomman och andra noveller
André Gide · Falskmyntarna
J. W. von Goethe · Faust I · II
Nikolaj Gogol · Döda själar · Revisorn. Frieriet · Ukrainska noveller
Maksim Gorkij · Min barndom · Ute i världen · Mina universitet · Urspårade och andra noveller
Knut Hamsun · Markens gröda · Pan. Victoria
Lafcadio Hearn · Folk, gudar och gastar i det forna Japan
E. Hemingway · Farväl till vapnen · Klockan klämtar för dig
Hermann Hesse · Stäppvargen
Thor Heyerdahl · Expedition Kon-Tiki
Ludvig Holberg · Den politiske kannegjutaren. Jeppe på Berget. Erasmus Montanus
Homeros · Sången om Ilion
Jerome K. Jerome · Tre män i en båt
Franz Kafka · Förvandlingen. Den sanningssökande hunden
Kalevala
Sören Kierkegaard · I urval
Kinesiska tänkare
Koranen
Peter Kropotkin · En anarkists minnen
G. T. di Lampedusa · Leoparden
François de La Rochefoucauld · Maximer
Richard Llewellyn · Jag minns min gröna dal
Jack London · Varg-Larsen
Lucretius · Om tingens natur
André Malraux · Människans lott
Katherine Mansfield · Preludium och andra noveller
Marco Polos resor i Asien
W. Somerset Maugham · Fotspår i djungeln och andra noveller · Honung och malört
Guy de Maupassant · Allouma och andra noveller · Familjeliv och andra noveller
François Mauriac · Ormboet
Frederi Mistral · Sången om Rhône
Alberto Moravia · Romarinnan
Axel Munthe · Boken om San Michele
F. Nietzsche · Så talade Zarathustra
Ovidius · Konsten att älska
Blaise Pascal · Tankar
Paulus Diaconus · Langobardernas historia
Pepys dagbok
Platon · Sokrates försvarstal. Faidon. Faidros
Alexander Pusjkin · Kaptenens dotter
Arthur Rimbaud · Lyrik och prosa
J. J. Rousseau · Bekännelser
Sallustius · Catilina. Jugurtha
Cora Sandel · Alberte och Jakob · Alberte och friheten · Bara Alberte · Kranes konditori · Vårt krångliga liv
Aksel Sandemose · Det gångna är en dröm · En flykting korsar sitt spår · Felicias bröllop · Murarna kring Jeriko · Tjärhandlaren
F. von Schiller · Valda verk
Arthur Schnitzler · Anatol och andra enaktare
William Shakespeare · Hamlet
Bernard Shaw · Pygmalion
Snorres Edda
Sofokles · Antigone. Filoktetes · Kung Oidipus. Elektra · Oidipus i Kolonos. Ajas. Kvinnorna i Trachis
John Steinbeck · En underbar torsdag · Möss och människor · Riddarna kring Dannys bord
Stendhal · Kartusianklostret i Parma · Rött och svart I · II
Jonathan Swift · Gullivers resor
Tacitus · Annaler I—VI · XI—XVI · Maktspelet i Rom
Tirukkural
Anton Tjechov · Damen med hunden och andra noveller · Noveller · Tre år och andra noveller
Leo Tolstoj · Anna Karenina I · II · Ivan Iljitjs död. Familjelycka. Herre och dräng · Kosackerna · Krig och fred I · II · III
Ivan Turgenjev · En jägares dagbok · Senilia
Mark Twain · Snälla gossar och stygga
Oscar Wilde · Dorian Grays porträtt. Spöket på Canterville
Voltaire · Candide
Xenofon · Kyrosexpeditionen
Marguerite Yourcenar · Hadrianus minnen

Böckerna finns med några undantag inbundna

Axel Munthe
Boken om San Michele

"Om jag skulle skriva ett företal, skulle jag börja med att be läsaren ge mig klart besked om varför Boken om San Michele är en bestseller på tjugofem tungomål. De enda försök till förklaring som jag hittills träffat på är sådana som dessa, att 'den boken är olik varenda bok jag någonsin läst', eller att 'den mannen är olik alla andra människor jag någonsin råkat'." Så skriver Axel Munthe, drottning Viktorias livmedikus, i ett av sina många företal till Boken om San Michele, en av vår tids mest kända och lästa böcker.

Finns också inbunden